

T.C.

**HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI**

**KENT YOKSULLUĞU TEMELİNDE MEKANSAL AYRIŞMA:
HATAY/DAĞ (AYDINLIKEVLER) MAHALLESİ ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
Rahime ÇERÇİ**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Muharrem GÜNEŞ**

Hatay-2022

T.C.

**HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI**

**KENT YOKSULLUĞU TEMELİNDE MEKANSAL AYRIŞMA:
HATAY/DAĞ (AYDINLIKEVLER) MAHALLESİ ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
Rahime ÇERÇİ**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Muharrem GÜNEŞ**

Hatay-2022

ONAY

Rahime Çerçi tarafından hazırlanan “**KENT YOKSULLUĞU TEMELİNDE MEKANSAL AYRIŞMA: HATAY/DAĞ (AYDINLIKEVLER) MAHALLESİ ÖRNEĞİ**” adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği/oyçokluğu ile **SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALINDA DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

25/11/2022

Jüri Üyeleri	İmza
Prof. Dr. Muharrem GÜNEŞ (Tez Danışmanı-Başkan)	
Prof. Dr. Veysel EREN (Üye)	
Prof. Dr. Hacı KURT (Üye)	
Prof. Dr. Aydın Usta (Üye)	
Doç. Dr. Sonyel OFLAZOĞLU (Üye)	

Rahime ÇERÇİ tarafından hazırlanan “**KENT YOKSULLUĞU TEMELİNDE MEKANSAL AYRIŞMA: HATAY/DAĞ (AYDINLIKEVLER) MAHALLESİ ÖRNEĞİ**” adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunan jüri üyelerince kabul edildiğini **onaylarım.**

Doç. Dr. Mustafa Onur Kan

Enstitü Müdürü

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezde yer alan bilgilerin tamamının akademik kurallara ve etik ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Söz konusu kural ve ilkelerin gereği olarak tezde yararlandığım eserlerin tamamına uygun bir şekilde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (25/11/2022)

Rahime ÇERÇİ

ÖNSÖZ

Kent tarihi boyunca bireylerin üretimine, tüketimine ve bölüşümüne yönelik yaşanan eşitsizlik ilişkisi mekana yansırken, bu süreç içerisinde kent, toplumsal sınıfların mekandaki farklı konumlanışlarına sahne olmaktadır. Kapitalist üretim ilişkilerinin neden olduğu gelir adaletsizliği zengin ile yoksul grupların mekansal ayrışması, her ne kadar metropol kentlere özgü gibi görünse de metropol niteliği taşımayan kentlerde de bu ayrışma net bir şekilde hissedilmektedir. Bu durum Hatay'ın Antakya ilçesine bağlı Dağ (Aydınlıkevler) Mahallesi örneğinde ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Bu tezin hazırlanma sürecinde geçen her aşamada gerek bilgisi gerek anlayışı gerekse hoşgörüsüyle destek olan ve bu çalışmanın tamamlanmasında bana yol gösteren değerli danışman hocam Prof. Dr. Muharrem Güneş'e, çalışma boyunca katkı ve yardımlarından dolayı Pof. Dr. Veysel Eren'e ve Doç. Dr. Sonyel Oflazoğlu'na ayrıca bu süreçte maddi ve manevi hiçbir desteğini esirgemeyen aileme teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

**KENT YOKSULLUĞU TEMELİNDE MEKANSAL AYRIŞMA:
HATAY/DAĞ (AYDINLIKEVLER) MAHALLESİ ÖRNEĞİ**

Rahime ÇERÇİ

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2022

Danışman: Prof. Dr. Muharrem GÜNEŞ

ÖZET

Yoksulluk, tarihin her sahnesinde karşılaşılan global sorunların başında gelmektedir. Çok boyutlu olan yoksulluk sorunu yalnızca ekonomik bir problem olarak değerlendirilemeyecek kadar önemli bir insani sorundur. Özellikle günümüzde artan kentleşmeyle beraber yoksul nüfusun az gelişmiş ya da gelişmiş ülke farkı gözetmeden kentte yoğunlaşmaya başlaması küreselleşen dünyada ciddi bir tehdit olarak görülmektedir. Bu yüzden sorunun çerçevesinin iyi çizilmesi ve her boyutuyla net bir biçimde irdelenmesi önem arz etmektedir. Yoksulluğun kente özgü halini ifade eden kent yoksulluğunun bir boyutu olan mekansal ayrışma, kentte yaşayan toplumsal kesimlerin sosyo-kültürel yönlerinin farklılaşmasının ötesinde bütünden kopuşu da ifade etmektedir. Mekansal ayrışma bu yönüyle kentlerdeki toplumsal bütünleşme yolunda ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Son yıllarda uygulanan kentsel dönüşüm ve yeniden yapılanma politikalarıyla mekansal ayrışmanın önüne geçilmek istenmektedir. Ancak yapılan düzenlemelerin yoksul kesimlerin karşılayamayacağı boyutlarda olma hali, zaten ekonomik yönden yoksun bireylerin sosyo-kültürel açıdan da ayrışmasına ve birbirlerinden kopuk yaşamasına neden olmaktadır. Dolayısıyla toplumsal yapı içerisinde çok yönlü bir etkiye sahip olan mekansal ayrışma bağlamında kentsel yoksulluk olgusu son derece sağlıklı bir biçimde analiz edilmelidir.

Bu çalışmada, kent yoksulluğunun mekansal ayrışma üzerindeki etki düzeyi ve sonuçları değerlendirilmektedir. Yoksulluğun bireyler üzerindeki etkilerinin de irdelendiği çalışma kapsamında Hatay'ın Antakya ilçesine bağlı Dağ (Aydınlıkevler) Mahallesi örnek alınmıştır. Mahallede yaşayan bireylerin kente karşı olan aidiyet duygusunu ve yoksulluk halinin mekana olan yansımaları tespit etmek amacıyla saha çalışmasında mahallede ikamet eden Türk vatandaşı 93 hane temsilcisine yarı yapılandırılmış görüşme formatında sorular yöneltilmiştir. Bunun yanı sıra çalışma sırasın da çalışmacı tarafından yapılan gözlemler ve görsel materyaller çalışmanın

desteklenmesinde kullanılan veri toplama araçlarıdır. Çalışma, mahallenin yoksulluk profili çıkarılması kapsamında kent özelinde yapılan ilk çalışma olması ve kent yoksulu olarak nitelendirilen bireylerin hayatlarını devam ettirebilmek adına maruz kaldıkları zorluklarla başa çıkma yöntemlerine yakından şahit olma hususunda ayrıca önem arz etmektedir. Çalışma kapsamında elde edilen bulgular, yoksulluğun bireylerin yerleşim yerleri seçimi noktasında büyük rol oynaması, kentlerin yoksulluk halinden kurtuluş alanları olarak değerlendirilmesi, yoksulluğun bir dizi sosyal sorunu da beraberinde getirmesi ve yoksullukla mücadele noktasında rol oynayan aktörlerin daha etkili ve verimli projeler üstlenmeleri gerektiği yönündedir.

ANAHTAR KELİMELER

Kent, Kentsel Mekan, Yoksulluk, Kentsel Yoksulluk, Mekansal Ayrışma,
Antakya, Dağ (Aydınlıkevler) Mahallesi

**SPATIAL SEGREGATION ON THE BASIS OF URBAN POVERTY: THE
CASE OF HATAY/DAG (AYDINLIKEVLER) NEIGHBORHOOD**

Rahime ÇERÇİ

Department of Political Science and Public Administration, 2022

Supervisor: Prof. Dr. Muharrem GÜNEŞ

ABSTRACT

Poverty is one of the leading global problems encountered in every stage of history. When evaluating the multidimensional problem of poverty, it is a humanitarian problem that cannot be considered only as an economic problem. Especially nowadays, with increasing urbanization and the concentration of the poor population in the city, regardless of underdeveloped or developed countries, is seen as a serious threat in the globalizing world. Therefore, it is important to frame the problem well and to examine it clearly in all its dimensions. Spatial segregation, which is a dimension of urban poverty, which expresses the urban-specific state of poverty, also expresses the separation from the whole, beyond the differentiation of the socio-cultural aspects of the social segments living in the city. With this aspect, spatial segregation poses a serious problem in the way of social integration in cities. With the urban transformation and restructuring policies implemented in recent years, it is desired to prevent spatial segregation. However, the fact that the arrangements made are in sizes that the poor can not afford causes the already economically deprived individuals to be separated from each other in socio-cultural terms and live disconnected from each other. Therefore, the phenomenon of urban poverty should be analyzed in a very healthy way in the context of spatial segregation, which has a multifaceted effect in the social structure.

In this study, the effect level and results of urban poverty on spatial segregation are evaluated. Within the scope of the study, in which the effects of poverty on individuals are also examined, Dağ (Aydınlıkevler) Neighborhood of Hatay's Antakya district was taken as an example. In order to determine the sense of belonging of the individuals living in the neighborhood towards the city and the reflection of the state of poverty on the space, questions were asked in semi-structured interview format to 95 Turkish citizens residing in the neighborhood. In addition, the observations and

visual materials made by the researcher during the study are data collection tools used to support the study. The study is also important in that it is the first study conducted specifically in the city within the scope of the poverty profiling of the neighborhood and closely witnessing the methods of coping with the difficulties faced by individuals who are described as the urban poor in order to continue their lives. The findings obtained within the scope of the study are that poverty plays a major role in the selection of residential areas, cities are considered as areas of salvation from poverty, poverty brings with it a series of social problems, and actors playing a role in the fight against poverty should undertake more effective and productive projects.

KEYWORDS

City, Urban Space, Poverty, Urban Poverty, Spatial Segregation, Antakya, Dağ (Aydınlıkevler) Neighborhood

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	i
ABSTRACT	iii
TABLOLAR.....	ix
ŞEKİLLER.....	x
RESİMLER.....	xii
FOTOĞRAFLAR	xiii
KISALTMALAR	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KENT VE YOKSULLUK OLGUSUNA KAVRAMSAL KURAMSAL BİR BAKIŞ	6
1.1. Kent Olgusu	6
1.1.1. Kentleşme	8
1.1.1.1. Kentleşmenin Tarihsel Süreci	10
1.1.1.1.1. Antik Kentler	12
1.1.1.1.2. Orta Çağ Kentleri	15
1.1.1.1.3. Sanayi Kentleri	16
1.1.1.1.4. Modern Kentler	17
1.1.1.1.5. Postmodern Kent	19
1.1.2. Kentlileşme	20
1.2. Yoksulluk Olgusu	22
1.2.1. Yoksulluğun Nedenleri	24
1.2.2. Yoksulluk Sonucu Meydana Gelen Haller.....	25
1.2.3. Yoksulluk Göstergeleri	26

1.2.3.1. Yaşam Standardı ile İlgili Göstergeler	26
1.2.3.2. Yoksulluğun Meydana Gelme Derecesi ve Derinliğini Belirleyen Göstergeler.....	27
1.2.4. Yoksulluk Ölçütleri.....	27
1.2.4.1. Kafa Sayısı Oranı	27
1.2.4.2. Yoksulluk Açığı Oranı	28
1.2.4.3. Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı	29
1.2.4.4. Sen Yoksulluk Endeksi	29
1.2.5. Yoksulluk Türleri	30
1.2.5.1. Mutlak Yoksulluk	30
1.2.5.2. Göreli Yoksulluk	31
1.2.5.3. Objektif Yoksulluk.....	32
1.2.5.4. Sübjektif Yoksulluk	32
1.2.5.5. İnsani Yoksulluk	32
1.2.5.6. Çalışan Yoksulluğu	33
1.2.5.7. Kentsel Yoksulluk	34
1.3. İnsan Hakları Temelinde Yoksulluk	35
1.3.1. Dünyada Yoksullukla Mücadele.....	37
1.3.2. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele	41
1.3.3. Küreselleşen Yoksullukla Mücadele	53

İKİNCİ BÖLÜM

KENTSEL YOKSULLUK TEMELİNDE MEKANSAL AYRIŞMA	60
2.1. Kentsel Yoksulluk	60
2.1.1. Kentsel Yoksulluğun Nedenleri ve Sonuçları	62
2.1.2. Pandemi Etkisinde Kentsel Yoksulluk.....	63
2.1.3. Kentsel Yoksulluğun Mekana Yansıması	70
2.1.3.1. Kentin Dokusu ve Tasarımı	71
2.1.3.1.1. Ekonomik Kalkınma.....	74
2.1.3.1.2. Güvenlik Algısı	76
2.1.3.1.3. İklim Değişikliği	79

2.1.3.2. Kentsel Toprak Kullanımı.....	85
2.1.4. Evrensel Hizmet Noktasında Kentsel Yoksulluk ve Kent Hakkı.....	88
2.2. Mekansal Ayrışma	92
2.2.1. Mekansal Ayrışma Nedensellikleri.....	93
2.2.2. Mekansal Ayrışma Türleri.....	98
2.2.2.1. Sınıfsal Ayrışma	98
2.2.2.2. Kimliğe Dayalı Ayrışma	98
2.2.3. Mekansal Ayrışma Sorunsalına Bulunan Çözüm Önerileri	100
2.2.3.1. Kentsel Dönüşüm Uygulamaları.....	101
2.2.3.2. Sosyal Dayanaklı Mahalle	106

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KENT YOKSULLUĞU TEMELİNDE MEKANSAL AYRIŞMA: HATAY / DAĞ (AYDINLIKEVLER) MAHALLESİ ÖRNEĞİ	110
3.1. Araştırmanın Sorunsalı.....	110
3.1.1. Araştırmanın Sorunu.....	110
3.1.2. Araştırmanın Soruları	110
3.1.3. Araştırma ile İlişkili Çalışmalar	110
3.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	120
3.2. Araştırmanın Modeli	121
3.3. Araştırmanın Evreni, Örneklemi ve Sınırlılıkları	125
3.5. Araştırma Bulgularının Yorumlanması	131
3.5.1. Sosyo-Demografik Bulgular	131
3.5.1.1. Profil Bilgileri	131
3.5.1.2. Hanehalkı Bilgileri	135
3.5.1.3. Konum Bilgileri	141
3.5.2. Olgusal Sorulara İlişkin Bulgular	146
3.5.2.1. Yer Seçimi.....	146
3.5.2.2. Ayrışma-Ayrışma.....	152
3.5.2.3. Yoksunluk Halleri	154
3.5.2.4. Mahalle Yapısı.....	160

3.5.2.5. Siyasal Tercih	190
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	191
KAYNAKÇA	202
EKLER.....	221

TABLÖLAR

Tablo 1: Köy ve Kent Arasındaki Farklar.....	21
Tablo 2: İnsani Gelişme Raporu (2020)	33
Tablo 3: Refahın Boyutu ve Yoksulluğun Göstergeleri.....	39
Tablo 4.1: 1980 Sonrası Hükümetlerinin Yoksulluğa İlişkin Yaklaşımları	41
Tablo 4.2: 1980 Sonrası Hükümetlerinin Yoksulluğa İlişkin Yaklaşımları	41
Tablo 5: Dört Kişilik Ailenin Açlık ve Yoksulluk Sınırı (TL/Ay).....	46
Tablo 6: Konut ve Çevre Konusunda Sorun Yaşayan Fertlerin Oranı (2011-2019)	47
Tablo 7: Yaş Grubuna Göre Nüfus ve Yaş Bağımlılık Oranı (2008-2020)	49
Tablo 8: Hanehalkı fertlerinin cinsiyet ve eğitim durumuna göre yoksulluk oranları (2018-2020).....	50
Tablo 9: İklim Riski Endeksi (CRI): 2000-2019.....	82
Tablo 10: Kent Hakkı	89
Tablo 11: Komşuluk Biriminin Fiziksel Tasarım İlkeleri.....	107
Tablo 12.1: Mekansal Ayrışmayla İlgili Tezler	111
Tablo 12.2: Mekansal Ayrışmayla İlgili Tezler	111
Tablo 13.1: Kentsel Yoksullukla İlgili Tezler	116
Tablo 13.2: Kentsel Yoksullukla İlgili Tezler	116
Tablo 13.3: Kentsel Yoksullukla İlgili Tezler	116
Tablo 14: Nitel Yaklaşım Desenlerinin Karşılaştırılması.....	123

ŞEKİLLER

Şekil 1: Kentin Unsurları	8
Şekil 2: Kentleşmenin Nedenleri.....	9
Şekil 3: Yoksulluk Nedenleri.....	24
Şekil 4: Yoksulluk Üzerine Nedenler ve Çözüm Politikaları	25
Şekil 5: Lorenz Eğrisi	29
Şekil 6: Sosyal Yardım Programları Ana Gruplar	45
Şekil 7: Kentsel Yoksulluğun Sonuçları.....	62
Şekil 8: Kentsel Tasarım İlkeleri	72
Şekil 9: Güven Algısı Bileşenleri.....	77
Şekil 10: İklim Değişikliğine Mekansal Uyum İlkeleri.....	84
Şekil 11: Kent Merkezinden Uzaklık ve Kentsel Toprak Maliyeti.....	86
Şekil 12: Kentsel Toprak Kullanımı Modelleri	87
Şekil 13: Yoksulluk ve Çöküntü Döngüsü	102
Şekil 14: Cinsiyet.....	131
Şekil 15: Yaş	132
Şekil 16: Doğum Yeri.....	132
Şekil 17: Medeni Hali.....	133
Şekil 18: Öğrenim Durumu	133
Şekil 19: Sosyal Güvence	134
Şekil 20: Sosyal Yardım.....	135
Şekil 21: Hane Durumu	135
Şekil 22: Hane Büyüklüğü	136
Şekil 23: Hanehalkı Sayısı	136
Şekil 24: Öğrenci Sayısı	137
Şekil 25: Çalışan Sayısı	138

Şekil 26: Hanereisinin Aylık Geliri.....	138
Şekil 27: Hanereisinin En Uzun İşsiz Kaldığı Süre.....	139
Şekil 28: Hanehalkının Aylık Toplam Geliri.....	140
Şekil 29: Menkul/Gayrimenkul Sahipliği	140
Şekil 30: Doğum Yeri Farklı ise Göç Sebebi.....	141
Şekil 31: Eski İkameti	142
Şekil 32: Mahalledeki İkamet Süresi.....	142
Şekil 33: Mahallede Yaşamadaki Memnuniyet.....	143
Şekil 34: Mahalleden Taşınmak İstense.....	144
Şekil 35: Antakya'nın Merkezi	144
Şekil 36: Mahalle Açısından Öncelik Verilmesi Gereken Konu.....	145
Şekil 37: Yerleşim Yeri Seçimine Etki Eden Faktörler	146
Şekil 38: Yoksunluk Halleri	155
Şekil 39: Mekansal ve Çevresel Özellikler	160

RESİMLER

Resim 1: Ur Kenti.....	11
Resim 2: Helen Antik Kenti	13
Resim 3: Kyrene Antik Kenti.....	14
Resim 4: Orta Çağ'da Paris Kenti.....	15
Resim 5: Sanayi Kenti.....	17
Resim 6: Le Corbusier' un Modern Kent Planı	18
Resim 7: Bob's Big Boy	20
Resim 8: Yoksulluk ve Sağlık Etkileri.....	68
Resim 9: Salgın ve Salgının Sosyal Belirleyicileri	69
Resim 10: Farklı Kent Dokuları	71
Resim 11: Düzenli Bir Şehir: Amsterdam/Hollanda	73
Resim 12: Eşitsizlik Öldürür.....	75
Resim 13: İklim Değişikliği	80
Resim 14: Dağ (Aydınlıkevler) Mahallesi	121
Resim 15: Kentin Kuruluşunda Uygulanan İmar Planı.....	126
Resim 16: Eski Antakya ve Yeni Antakya Kent Dokusu	127
Resim 17: Eski Antakya Evleri.....	128

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Küflü ve Rutubetli Yer	148
Fotoğraf 2: İmkanlar Dahilinde En İyisi	149
Fotoğraf 3: Bizim Seyranlık Yerimiz	151
Fotoğraf 4: İç içe Yaşam.....	154
Fotoğraf 5: Rahat Bir Beşik	157
Fotoğraf 6: Oyun Zamanı.....	158
Fotoğraf 7: Akmasın Yeter.....	161
Fotoğraf 8: Kapı Girişi, Kat Çıkışı.....	162
Fotoğraf 9: Salon Zemini, Hol Duvarı	163
Fotoğraf 10: Yapısal Hasar	164
Fotoğraf 11: Evin Sokaktan Keşfi	165
Fotoğraf 12: Evin Diğer Evden Keşfi	166
Fotoğraf 13: Evlerin Yakınlığı ve Yükselen Oturumu	167
Fotoğraf 14: Alçakta Olan Evden Yüksekte Olan Eve.....	168
Fotoğraf 15: Neredeyse İç İçe Olan Evden Eve.....	169
Fotoğraf 16: Mutfak.....	170
Fotoğraf 17: Banyo-Mutfak (Banyo Kısmı).....	171
Fotoğraf 18: Banyo-Mutfak (Mutfak Kısmı).....	172
Fotoğraf 19: Banyo-Mutfak (Giriş Kısmı).....	173
Fotoğraf 20: Tuvalet	174
Fotoğraf 21: Yatak Odası	175
Fotoğraf 22: Salon	176
Fotoğraf 23: Dar Sokaklar	177
Fotoğraf 24: Dik Sokaklar	178
Fotoğraf 25: Araç Ulaşım Sorunu	179

Fotoğraf 26: Ev Önü Bahçesi (Havuş).....	180
Fotoğraf 27: İzmir Caddesi	181
Fotoğraf 28: Şeyhoğlu Caddesi (Orta Kısım)	182
Fotoğraf 29: Şeyhoğlu Caddesi (İç Kısım).....	183
Fotoğraf 30: Bütünleşemeyen Mahalle.....	184
Fotoğraf 31: Derme-Çatma Yapılar	185
Fotoğraf 32: Dönüşüm İsteği.....	186
Fotoğraf 33: Doğalgaz Gelsin.....	187
Fotoğraf 34: Hak Talebi	189

KISALTMALAR

UNDP:	Birleşmiş Milletler Kalkınma Program
ILO:	Uluslararası Çalışma Örgütü
AB:	Avrupa Birliği
GSYİH:	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
BM:	Birleşmiş Milletler
SYDV:	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları
SYDTF:	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu
SRAP:	Sosyal Riski Azaltma Projesi
ŞNT:	Şartlı Nakit Transferi
STK:	Sivil Toplum Kuruluşları
KEDV:	Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı
AÇEV:	Anne Çocuk Eğitim Vakfı
İHH:	İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı
Vs:	Vesaire
Md:	Madde

GİRİŞ

Gelişmiş ülkelerin dahi tam bir çözüme ulaştıramadığı gelir adaletsizliği sorunu yoksulluğun temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle ülkelerin gelir dağılımına yönelik uygulayacakları politikalara ve programlara ayrı bir önem vermeleri her daim zorunluluk arz etmektedir. Aksi durumda o ülkelerdeki ya da bölgelerdeki alt gelirli kesim daha da yoksullaşmaktadır. Bu doğrultuda yoksulluğun kaynakları olarak; adaletsiz olan vergi sistemi, yüksek faiz ve rant sağlayan ekonomi, doğal afetler, çalışamayan engelli sayısının fazlalığı, bireysel yetenek farklılığı, piyasa tekelliği, enflasyon, işsizlik (Aktan, 2002: 1) gibi faktörleri göstermek mümkündür. Oxfam'ın 2020 yılında yayımladığı Eşitsizlik Raporu'nda, 2019 yılındaki dünya milyarderlerinden en zengin 2153 kişinin servetinin 4,6 milyar insanın toplam varlığından daha fazla olduğu ve yine en zengin %1'lik varlıklı kesimin servetinin 6,9 milyar insanın toplam varlığının iki katından daha fazla olduğu belirtilmiştir. Raporda bu zengin kişilerin servetlerinin yalnızca %1'inin önümüzdeki 10 yıl süresince ve sadece %0,5 oranında arttırılarak vergilendirilmesiyle elde edilen gelir ile eğitim ve sağlık imkanı, yaşlı ve engelli bakımı ve birçok sektörde 117 milyon istihdam oluşturulması sağlanabilmektedir (Oxfam, 2020: 6).

Diğer yandan bireylerin temel ihtiyaçlarını giderme noktasında ihtiyaç duydukları temel gereksinimlerden yoksun olması en kötü yoksulluk türüdür (Hussain ve Hanjra, 2003: 431). Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'nın 1995 tarihli "Farklılıkların Giderilmesi" adlı raporunda "aşırı yoksulluk; dünyadaki en büyük katil, hastalık ve acı namına en büyük neden" olarak gösterilmiştir. Raporda "yoksulluk sonucu bebeklerin aşılanamadığı, temiz suyun ve hijyenin, gerekli ilaçların ve tedavilerin sağlanamadığı, annelerin doğumlarda öldüğü, çocuk ve bebek ölümlerinin gerçekleştiği, ömür süresinin kısaldığı ve sakatlığın nedeni olabildiği" ifade edilmiştir. Ayrıca yoksulluğun ruhsal bunalıma, strese, intihara, ailelerin dağılmasına ve madde kullanımına yol açtığı vurgulanmaktadır. Bu bağlamda eşitsiz bir servet dağılımı, paraya sınırlı erişim, araçların güçlü varlığı, tekelleşme ve demokrasinin yokluğu yoksulluğun derinleştiği bu bölgelerde daha net görülmektedir (Visconti, 2015: 372). Yoksulluk aynı zamanda söz konusu ülkenin politik durumuna da bağlıdır (Chaudhry, 2009: 25). Bu durum dinamik bir olgu olan yoksulluğun zamana ve bölgeye göre de farklı hissedilmesine neden olmaktadır.

Bu çerçevede yoksullukla mücadele açısından iki temel yaklaşım üzerinde durulmaktadır. İlk yaklaşımda; geliri asgari geçim düzeyinin altında olan kişilerin beslenme, barınma, ısınma, giyinme gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması ve böylece yoksulluğun bu kişiler üzerindeki yıkıcı etkilerinin ortadan kaldırılması gerekliliği vurgulanmaktadır. İkinci yaklaşımda; yoksul kişilerin sermayelerinin ve üretim kapasitelerinin artırılması ile bu kişilerin yoksulluk zincirlerini kırmalarının sağlanması ve yoksulluğun toplumdan arındırılması ya da bireyler adına kalıcı bir hal olmaktan çıkarılması hususu ortaya konmaktadır (Odabaşı, 2009: 5). Bu yaklaşımların her ikisinin de uygulanabilmesi veya duruma uygun politikalar ile değerlendirilmesi mümkündür. Birinci yaklaşımın uygulamasına bakıldığında; yoksulluk hanehalkı boyutunda değerlendirilir ve yardımlar ayni veya nakdi olarak hanehalkına yapılır. İkinci yaklaşımın uygulamasında ise; hedef kitle hane değil bireydir. Bu birey çalışabilir durumda olan ancak genelde yoksulluk nedeniyle beşeri sermayesi düşük veya başarabilme umudunu yitirmiş kişidir. Yoksullukla mücadelede asıl olan, kişinin yoksulluk zincirini kırmasıdır. Yoksa bugün yoksullukla mücadele eden bireylerin önümüzdeki dönemde de yoksulluk hali devam edecektir. Keza yoksul olarak kalınan bu süre uzadıkça yoksulluk kalıcı bir durum haline evrilecektir. Kişilerin psikolojileri etkilenecek, sosyal yardım gereksinimleri artacak ve yaşadığı topluma da mali yükler getirecektir.

Günümüzde kırsala özgü bir sorunmuş gibi algılanan yoksulluk artık kentsel alanda da hızlı bir şekilde yayılmaktadır. Yoksulluğun daha geniş bir yelpazeye yayılmasıyla kentler, yoksulluk sorununun giderek derinleştiği ve belirginleştiği mekanlar haline gelmektedir. Günümüzün yoksulu için işsizlik daimi neden olmaktan çıkma eğilimindedir. Gelir eksikliği, bireysel etkiye; eğitim, sağlık, güvenlik imkanı gibi yoksunluklar da hizmet eksikliğine neden olmaktadır. Öyle ki artık çalışan bireyler de yoksul hale gelebilmektedir. Bu noktada kentin dengesizliği, düzensizliği ve bozulan işlevselliği sonucu kentsel yoksulluk ortaya çıkmaktadır. Kentsel yoksulluk, her kentin kendine has yapısından kaynaklanan unsurların yetersizliği ve eksikliği ile meydana gelen yoksunluk hali şeklinde nitelenmektedir. Kent içerisindeki imkanlara o kentte yaşayan halkın erişim durumu da kentsel yoksulluğun düzeyini belirlemektedir. Kentin sunduğu imkanlardan, konfordan, iyi bir yaşam idealinden uzak kalan bireyler, yaşadıkları yoksunluklar neticesinde kentsel ve sosyal sisteme yeterince entegre olamamakta ve söz konusu sistemlerin dışında, bir nevi kendi yaşam

alanlarında izole bir şekilde, hayatlarını idame ettirmektedir. Bu denetimsiz yerleşimler yoksulluk ve ayrışma ekseninin önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

Yoksul bireylerin, kendi alanlarında var olanla yetinme çabaları ve mevcut koşullardan çıkmaya ilişkin isteksizlikleri, kendilerini toplumdan ve kentten soyutlamalarına neden olmaktadır. Başka bir ifadeyle sistemin dışında kalmaya kendileri rıza göstererek bu durumu kabullenmektedirler. Bu yönelimle oluşan yerleşim alanları da yoksulluğun mekansal boyutunu oluşturmaktadır. Kentlileşme isteği olan yoksul bireylerin, kent yaşamına uyum sağlayamamaları ve kentleşme sürecine katılamamaları sonucu kentsel alanda herkesi ilgilendiren sorunlar ortaya çıkmaktadır. Kentsel mekanda yaşamlarını sürdüren bireylerin karşılaştıkları barınma ve çevreye karşı duyulan güven problemleri en büyük sorunlar olarak değerlendirilmektedir. Zira meydana gelen değişim ve dönüşüm sürecinde bireyler, temel gereksinimlerini giderme noktasında yetersiz kalarak kentsel yoksulluğun toplumsal bir boyuta taşınmasına neden olmaktadır. Bunun temelinde ihtiyaçlara gereken cevabı verme noktasında yetersiz kalan kamu politikalarının yanı sıra yapısal problemler, bireylerin ötekileştirilmesi ve damgalanması gibi durumlar yatmaktadır.

Yoksulluk hallerinin kalıcı hale gelmesi, toplumda birey ve grup düzeyinde davranışlar geliştirerek bir alt kültür oluşturmaktadır. Farklı sosyo-ekonomik özelliklere sahip bireyler, kentin farklı bölgelerinde yaşamakta ve ancak gelirlerinde meydana gelen yükselmelerle zaman içerisinde daha iyi bir çevreye doğru hareket edebilmektedir (Keleş, 2012: 116). Bu süreçte kimi aileler oturmakta oldukları bu bölgelerdeki konutlarını terk etmek suretiyle kendi nezdinde durumsal sıçrama yapmakta ve terk edilen bu konutlar daha aşağı gelir gruplarına hitap eder hale gelmektedir. Böylelikle bazı aileler, nitelikleri, ölçütleri daha üstün, fiyatı daha yüksek olan konutlara taşınırken onların boş bıraktıkları, bir ölçüde eskimiş, fiyatı ya da kirası daha az olan konutlara, onlar kadar gelire sahip olamayan aileler yerleşmektedir (Keleş, 2012: 397). Bu bağlamda sosyo-ekonomik koşulları ile birbirlerinden farklı olan toplumsal sınıflar mekanda ayrışmakta ve bireyler zamanla, ekonomik koşullarında meydana gelen iyileşmelerle birlikte, yoksul bölgeleri terk etmektedir.

Kent çeperinde kendilerine yer edinmeye çalışan kent yoksulları, ekonomik durumu iyileştikçe, kente geçişte sınırlı bölgede bulunan orta sınıflar içerisine girme adına çaba göstermektedir. Farklılaşmanın toplumsal yapı içerisindeki kabullenilişi bu değişim ve ayrışmayı meydana getirirken beraberinde kent yapısındaki geçirgenliği de

bir o kadar etkilemektedir. Ayrıca kent yoksullarının kalıplaşan hayatta kalabilme mücadelesinin ekonomi ve kültürün iş birliği içinde değişebilirliği buradan kolaylıkla anlaşılabilir. Kentsel değişimler, bütünleşme olgusunun kavranmasını zorunlu hale getirmekte ve kentsel alanlar bireylerin özgürlük alanındaki deneyimlerini etkilemektedir. Teknolojideki gelişim, nüfustaki artış, rekabetçi yeni dünya görüşü karşısında hiçbir bireyin devletten alması gereken temel hizmetlerden mahrum kalmaması toplum dışına itilmemesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra bölgelerin gelişim seyri üzerine büyük farklılıkların önüne geçilmelidir. Aksi durum, ayrışan kesimin gelir getirici faaliyetlerden tam olarak faydalanamamasına, eğitim, sağlık ve güvenlik imkanlarına rahat ulaşamamasına ve toplumsal etkinliklerde bulunamamasına neden olmaktadır.

Kent yoksulluğunun mekana olan yansıması üzerine yapılan bu çalışmada nitel çalışma yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda mahalle sınırları içerisinde ikamet eden 93 hane temsilcisi ile yarı yapılandırılmış görüşme formatında yüz yüze görüşme sağlanmıştır. Örneklem olarak belirlenen bu kişilerin Türk vatandaşı olan mahalle sakinlerinden belirlenerek yoksulluk sınırına en yakın kentsel yoksullardan seçilmesine özen gösterilmiştir. Zira bölgede yaşayan Suriyelilerin ayrı bir çalışma alanına girdiği düşünülmektedir. Bu araştırmada nitel araştırma yaklaşımlarından durum analizi deseni kullanılmıştır. Durum analizi, verilerin toplanmasında çeşitli kaynaklardan yararlanılmasına imkan tanımaktadır. Bu çeşitlilik farklı kaynaklardan benzer bilgilerin elde edilmesi anlamındadır ve çalışmanın güvenilirliği için oldukça önemlidir. Bunun yanı sıra farklı kaynaklardan elde edilen bilgiler bir diğer kaynağın eksikliğini de gidermektedir.

Kent yoksulluğu temelinde mekansal ayrışmayı ele alan bu çalışma giriş ve sonuç bölümü haricinde üç ana bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde; kent, kentleşme ve kentlileşme kavramları açıklanmıştır. Ardından yoksulluk olgusu ve yoksulluğun türlerinden bahsedilmiş olup devamında yoksulluk nedenleri, sonuçları ve göstergeleri üzerinde durulmuştur. Yoksulluğun ölçülmesi sırasında kullanılan endekslerden tek boyutlu olarak değerlendirilen ve yalnızca gelir gider dengesi üzerinden hareket eden ölçülenlerin dışında bireylerin aynı zamanda hangi alanlarda ve kaç farklı yoksulluk yaşadığını gösteren çok boyutlu yoksulluk endekslerinin kullanılması ile yoksulluk olgusu daha geniş bir açıdan analiz edilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde; kentsel yoksulluk ve mekansal ayrışma kavramları üzerine bir analiz yapılarak birbiriyle olan ilişkileri açıklanmıştır. Bu kapsamda ilk olarak kentsel yoksulluk kavramının nedenleri ve sonuçları irdelenmiştir. Ardından kentsel yoksulluğun mekana olan yansımasına ve evrensel hizmet noktasındaki etkisine vurgu yapılmıştır. Bölümün mekansal ayrışma kısmında ise mekansal ayrışma nedensellikleri, türleri ve bu soruna bulunan çözüm önerileri hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde; Hatay ili Antakya ilçesi Dağ (Aydınlıkevler) Mahallesi¹ özelinde kent yoksulluğu haritası çıkarabilmek ve bu durumun mekana olan yansımalarını ölçebilmek adına analizler yapılmıştır. Öncelikle çalışma konusunun neden önemli görülüp araştırma konusu edildiği, neyin ortaya konulmasının amaçlandığı ve araştırmanın yöntemi ele alınmıştır. Araştırma alanının daha iyi anlaşılabilmesi için kent hakkında kısa bir bilgilendirme yapılmıştır. Dağ Mahallesi'nin kentten ayrışmasında kentsel yoksulluğun etkisini ölçme adına araştırma bulgularının analiz sonuçları dikkate alınmıştır. Bu bağlamda çalışma boyunca kent yoksulluğunun kentte yaşayan bireylerin mekan tercihlerinde ve kentle olan bütünleşmelerinde ne kadar önemli olduğu vurgulanmaktadır.

Çalışma son olarak, literatür taraması ve saha çalışmasının genel bir değerlendirilmesi yapılarak ve önerilerde bulunarak sonlandırılmıştır.

¹ Çalışma kapsamında mahalle adı yerel halk tarafından bilinen Dağ Mahallesi olarak kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KENT VE YOKSULLUK OLGUSUNA KAVRAMSAL KURAMSAL BİR BAKIŞ

1.1. Kent Olgusu

Küreselleşmenin etkisiyle kentlerin yapılarında hızlı bir değişim dönüşüm yaşanmakta ve yaşanmaya da devam etmektedir. Bu süreç içerisinde meydana gelen değişim ve dönüşümlerin kentte yaşayanlar üzerinde nasıl bir etki bıraktığını anlayabilmek için kent olgusunun bütün yönleriyle irdelenmesi gerekmektedir.

Arap kültüründe uygarlık anlamına gelen “medeniyet” olgusunun kökünden meydana gelen “medine” kenti ifade ederken, Latince yurttaşlar topluluğu anlamında kullanılan “civitas” kelimesinin kökünden türeyen “city” kenti ifade etmektedir. Ancak bu anlamlarla sınırlı kalmayarak süreç içerisinde “polis”, “cite”, “kale”, “bourg”, “ville”, ve “urban” gibi farklı kavramlar da kenti tanımlamada önemli kıstaslar haline gelmiştir (Topal, 2004: 277).

Kent tanımlaması yapılırken, yerleşim yerinin sosyolojik, ekonomik, coğrafik, idari ve hatta hukuksal boyutları ele alındığında birçok sınıf ve tanımla karşılaşmak mümkündür. Örneğin, OECD raporları idari sınırla nüfus yoğunluğunun yüz elli kişiden az olduğu alanları kırsal alan daha fazla olduğu alanlarıysa kent kabul etmektedir (Kartal, Tuncel ve Göktolga; 2015: 3-4). Ülkemizdeki 442 Sayılı Köy Kanununa göre yirmi bin ve daha fazla nüfusa sahip yerleşim alanları kent olarak kabul edilmektedir.

Kentleri, kırsal alanlardan ayıran temel özelliklerin sosyo-ekonomik ve yönetim durumlarının yanı sıra teknolojik imkanların gelişim derecesine göre gerçekleştirilen dağıtım ve denetim işlevlerinin heterojen bir yapının yaygın olduğu yerleşim alanları olarak ifade etmek mümkündür (Parlak, 2011: 452). Louis Wirth’in ifade ettiği gibi kent, “toplumsal bakımdan benzerlik göstermeyen bireylerin oluşturduğu göreceli olarak geniş yoğun nüfuslu ve mekanda süreklilik niteliği olan yerleşmedir” (Wirth, 1938’ten akt. Koyuncu, 2011: 39). Başka bir ifadeyle, belirli sınırlar içinde yaşayan bireylerin geçimlerini birincil ekonomik faaliyetlerin dışındaki faaliyetlerle sağlayan yerleşim alanlarıdır (Ulusoy ve Akdemir, 2013: 301). Ayrıca kentler, bir evler topluluğunun çok ötesinde bireylerin kendilerine ait mülklerle oluşturduğu iktisadi bir birlikteliği ifade etmektedir (Weber, 2003’ten akt. Koçak,

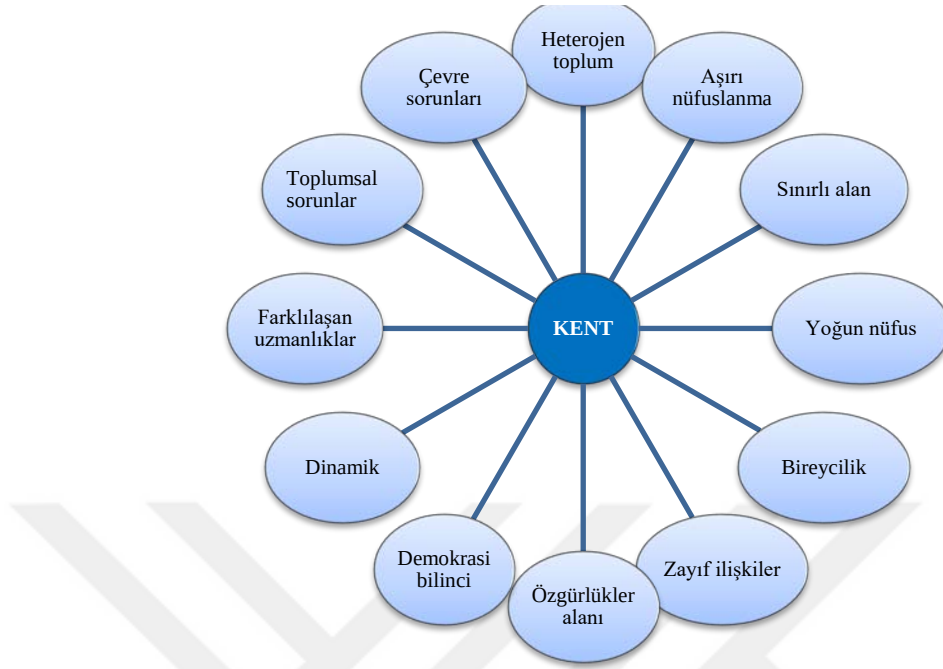
2011: 261). Bu birliktelik sonucu meydana gelen yoğun yapı ve insan birlikteliği beraberinde yeni değerlerin (Kaya, 2017: 4-5) örflerin, hal ve hareketlerin toplanarak özgün kültürlerin ortaya çıktığı yerleşim alanları olan kentleri meydana getirmiştir (Koçak, 2011: 261). Yani kentler, belirli bir yerleşim alanında belirli bir zaman dilimi içerisinde belirli bir insan topluluğunun kendine has özelliklerle meydana gelen İbn-i Haldun'un ifade ettiği gibi göçer ve kır insanları için gelinebilecek son aşamadır (Topal, 2004: 28).

Giddens genel bir kent tanımı yapmak yerine üç farklı aşamanın meydana gelebileceğini ifade etmektedir. Bunlardan ilki evrensel ve özerk bir kentken, ikincisi evrensel olmayan ancak özerk bir kent ve son olarak evrensel olmayan toplumsal ilişkiler doğrultusunda oluşan ancak özerk olmayan kentlerdir (Holton, 1999'dan akt. Topal, 2004: 282).

Giddens gibi Bookchin'de (1999: 17-18); kent olgusunu tek bir tanımla açıklamak yerine ona farklı anlamlar yüklemiştir. Şöyle ki; yerleşik hayata geçen insan topluluğunun birikimci gelişim, toplumsal yaşamın başkalaşım geçirmesi, kabilelerin evrensel yurttaşlara dönüştüğü alanlar, dış etkilere kapalı toplumların paylaşımına açık sosyal bir yapı halini alması ve politik ilişkilerin akrabalık ilişkilerinin yerini tutması şeklinde tanımlanmıştır.

Gottdiener, kent kavramının heterojen bir kültür yapısına sahip ve yoğun olarak yerleşilmiş sınırlı bir alan olarak tanımlarken Gideon Sjoberg'e göre, kentler iktidar alanlarıdır (Gottdiener, Huctchison ve Michael, 2015: 30-32).

Şekil 1: Kentin Unsurları

Kaynak: Yukarıda verilen tanımlardan esinlenerek yazar tarafından oluşturulmuştur.

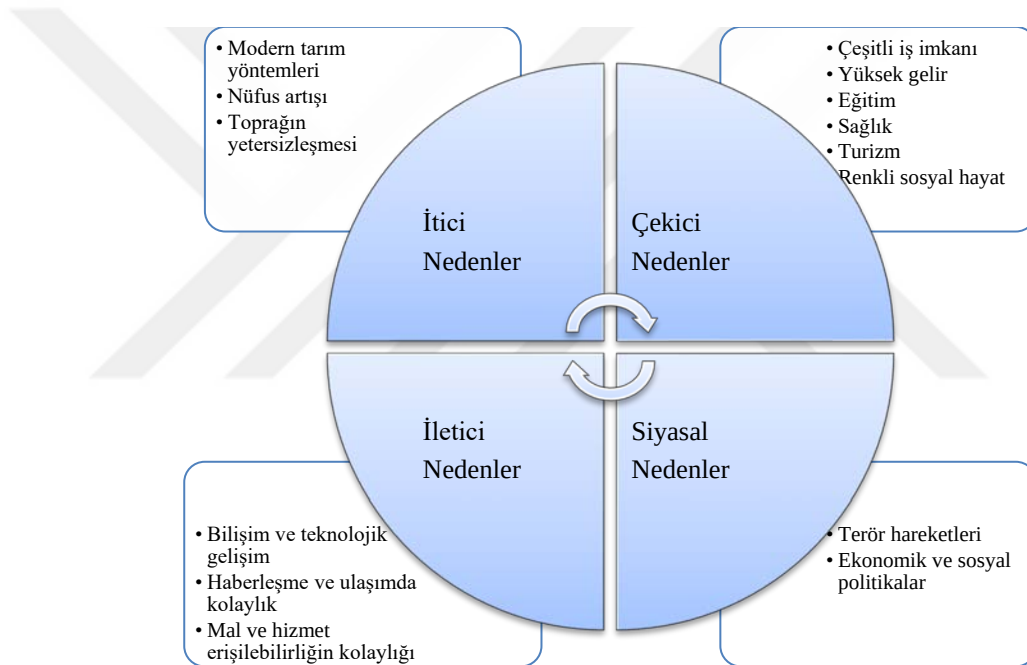
Kentin ilk ortaya çıktığı dönemden günümüze kadarki geçen zaman gerek kentin gerekse kentte yaşayan insanların değişmesine neden olmuştur. Bu değişim beraberinde kentlerdeki dönüşümleri de getirmiş ve kentin anlaşılmasının yanında anlatılmasını da zorlaştırmıştır. Bu süreç sonucunda kentler tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji başta olmak üzere birçok disiplinin konusu olmuştur. Kent üzerine yapılan tanımlamalarda evrensel bir ifade olmasa da yukarıdaki şekilde belirtilen ortak unsurların ortak payda olduğu görülmektedir.

1.1.1. Kentleşme

Geleneksel olarak kentin büyümesi şeklinde ifade edilen kentleşme olgusu, sosyal etkinliklerin oluşumunun kendiliğinden mekanda yer almasının yanı sıra birbirine bağlı toplumsal gelişime ve değişime bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Keleş kentleşmeyi, "sanayileşme ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi süreci" (Keleş, 2004'den akt. Koyuncu, 2011: 32) olarak ifade etmektedir.

Gökçe kentleşmeyi, “belirli bir zaman aralığında şehir olarak kabul edilen yerleşme birimlerinde nüfus artışı ile birlikte görülen ekonomik ve toplumsal yapıdaki değişmeyi belirleyen bir süreç” olarak değerlendirerek kavramın demografik yönüne vurgu yaparken yerleşim yerinde kentleşmenin olabilmesi için yalnızca artan nüfusun yeterli olmadığını altını çizmiştir (Gökçe, 1977’den akt. Yıldırım, 2004: 11). Ozankaya ise kentleşmenin, “tarım dışı etkinliklerin özellikle sanayileşmenin gelişmesi sonucu nüfusun kentlerde toplanması ve kentsel alanların genişleme süreci” olduğunu belirterek kavramın teknoloji ile olan ilişkisine vurgu yapmaktadır (Ozankaya, 1975: 63).

Şekil 2: Kentleşmenin Nedenleri

Kaynak: Yukarıda verilen tanımlardan esinlenerek yazar tarafından oluşturulmuştur.

Childe’a göre kentleşme, uzmanlaşmış merkezlerle ve toplumsal görevlerin karşılıklı bağımlılığıyla artarak ayrılması sonucu meydana gelmektedir. Bu sosyal ilişkiler, kırsal toplumda bulunanlardan farklı olarak düşünülmüş ve modern uygarlığın temelini oluşturmuşlardır (Gottdiener, Huctchison ve Michael, 2015: 30-32). Gottdiener (2015)’e göre, Childe’in kentleşme konusundaki değerlendirmesi oldukça etkili olsa da bunun ancak kanıtlara dayalı olarak eski toplum yaşamının betimleyici bir yorumudur. Fakat Childe’ in yaptığı tespitin kentsel yaşamın kökenini tanımlamak olduğunu bilmek konunun anlaşılması adına önem taşımaktadır. Zira ilk kentlerde tarım için kurulan birliktelik zamanla “modern” bir evre geçirerek kentsel

temelli ekonomilere ulaşmıştır. Bunun yanında kentleşme düzensiz bir gelişmeyle karakterizedir ve diğer kanıtlar süresiz bir gelişme sürecine işaret etmektedir (Gottdiener ve Budd, 2005:158). Öyle ki yoğun nüfuslu birçok kent gerekli olan doğal kaynaklar tükendiğinde ortadan kaybolmuştur (Gottdiener vd, 2015: 30-32). Bu nedenle Gottdiener sürdürülebilir kentleşme ile mevcut ve gelecekteki nesiller için kaynakların korunmasının sosyal ve ekonomik kentsel kalkınma ve doğal düzenlemelerin insan yapımı değişikliklere cevap vermesi ile mümkün olduğunu dile getirmektedir (Gottdiener ve Budd, 2005:158).

1.1.1.1. Kentleşmenin Tarihsel Süreci

İnsanoğlu varoluşundan bu yana sürekli olarak yaşam mücadelesi adına birçok sorunla mücadele etmiştir. Bu kimi zaman doğal felaket kimi zaman siyasi kimi zamanda sosyo-ekonomik sorunlar olarak meydana gelmiştir. Bu sorunlarla mücadele eden insanlar en temel gereksinimi olan barınma ihtiyaçlarını giderme noktasında sorunlarına buldukları çözümler paralelinde hareket ederek kendilerine yaşam alanları oluşturmuşlardır. Yerleşik hayata geçiş ile başlayan bu inşa sürecince insanlar kendini güvende hissedebileceği yerlerde yeni mekanlar oluşturmuşlardır (Yazar, 2019:1).

Toplumsal birlikteliğin sağlanması aşamasında, ilk inşa topluluğu olarak adlandırılan klanlar zamanla birleşip fratrileri, fratrilerde birleşerek kabileleri oluştururken kabilelerin birleşmesi ile kentler meydana gelmiştir. Kentler oluşumları itibari ile bulundukları coğrafi bölgeleri, ülkeleri ve hatta sahip oldukları örf ve adetlere göre birbirlerinden ayrışarak kendilerine özgü bir formda şekil almışlardır. Böylece insanlar kendilerine has özelliklerle şekillenen kentlerde homojen, düzenli özgün bir dokuya sahip mekanlarla oluşan kentler inşa etmeye çalışmışlardır. Bu çerçevede kentsel kimliği oluşturan öğelerin kentte yaşayan bireylerin çevreden edindikleri edinimler kapsamında mekansal yapılarını oluşturdukları görülmektedir. Bu oluşum sürecinde bireyler kendilerinden önceki yaşam biçimlerinden kendilerine benzer olan yönleri alarak kentlerin günümüz formlarının oluşmasını sağlamışlardır (Sakar ve Ünlü, 2019: 130).

İlk kent yerleşim alanlarında her kentin kentine ait tanrısı, yöneticisi ve halkı bulunmaktaydı (Bal, 2018: 52). Bunun yanı sıra ilk kentlerin nüfusu günümüz kentlerin standartlarına göre daha az olduğu görülmüştür. Bu kentlere örnek olarak

medeniyetlerin beşiği olarak adlandırılan Mezopotamya’da ki Sümer Devletinin Uruk², Ur³, Nippur⁴ gibi daha birçok kenti göstermek mümkündür.

Resim 1: Ur Kenti

Kaynak: <https://insanveevren.wordpress.com/2011/05/10/ur-sehri>

Tarihsel süreçte değerlendirilen kentler hem fiziksel hem de sosyal manada birçok değişim geçirmiştir. Meydana gelen bu değişimin de ana etken olarak yalnızca tek bir unsura ve zamana dikkatleri çekmek doğru olmayacaktır. Zira değişim

² Uruk antik kenti, 1849 yılında İngiliz araştırmacı Wiliam Loftus tarafından gün yüzüne çıkarılrsa da I. Dünya Savaşından hemen önce Julius Jordan öncülüğündeki Alman bir ekip tarafından kayda geçirilmiştir. Savaş nedeniyle araştırmalara ara verilse de sonraki süreçte H. Lenzen öncülüğünde devam eden çalışmalar sonucunda birçok Sümer eserleri ortaya çıkarılmıştır (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Uruk>).

³ MÖ 2000 yılında dünyanın en büyük kenti olan Ur kenti, yaklaşık olarak 65.000 kişilik bir nüfusa sahipti (Gottdiener, Huctchison ve Michael, 2015: 25).

⁴ Nippur antik kenti, gücün temsilcisi olarak adlandırılan Tanrı Enlil’in bu kentte yaşamış olduğuna inanılması kentin dinsel yönünü ön plana çıkarmıştır. Bu nedenle Mezopotamya’da hakimiyet süren hanedanlar Nippur kentini ve Enlil Tapınağının kutsallığını korumuştur (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Nippur>).

kavramının özü itibariyle gerçekleşebilmesi için belirli bir süreçten geçmesi gerekmektedir. Bu değişim süreci içinde, insanların çevrelerini değişen koşullar etrafında anlamlandırıp şekillendirmesi de kaçınılmazdır. Dolayısıyla çalışmanın bu bölümünde, orta çağ, klasik, modern, postmodern ve küreselleşen kentler doğrultusunda kentlerin evrilmesi hususu irdelenecektir.

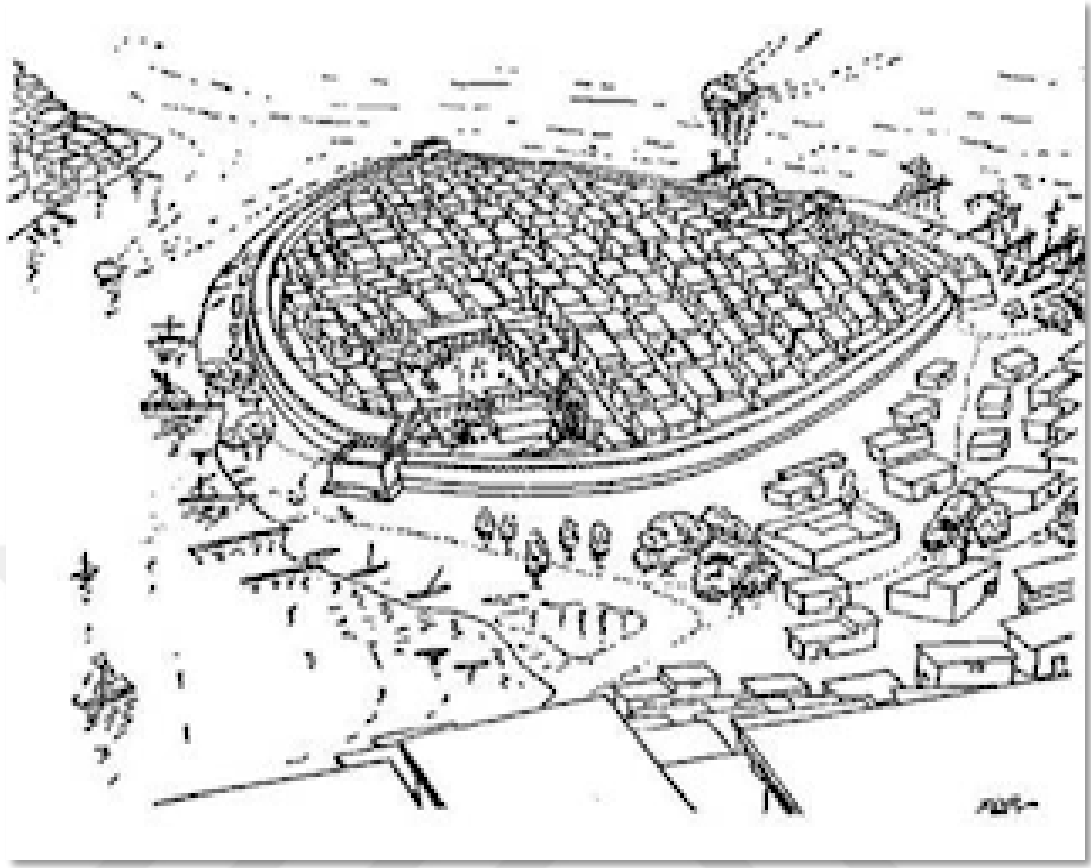
1.1.1.1.1. Antik Kentler

Kentlerin oluşturulmasından önceki birlikteliklerde esas alınan nokta aile ve ortak atalı klan⁵ kardeşliğinin temelinde yabancı olanların kabul edilmediği tribü⁶lerden meydana gelmesidir. Bu tribülerin oluşmasında kimi zaman gönüllülük esası kimi zamanda güç sahibi olanların dayatmaları etkili olmuştur. Bu birlikler birleşmelerinin ardından kendilerine ortak bir din belirlemeyi ihmal etmemişlerdir. Bu konuda zorlandıklarını söylemek doğru bir ifade olmayacaktır. Zira bu birlikteliği oluşturan aileler, klanlar ve tribüler birbirlerine benzeyen topluluklardı ki buda bireylerin yaşantılarında değişiklikleri yok denecek kadar az bir boyuta taşımıştır. Zamanla tribülerin yerini kentler almaya başlamış olsa da tribüler hiç dağılmamış bir konfederasyon sistemi kurulmuştur (Coulanges, 2011: 124-125).

⁵ Ortak atalı klan, yakın kan bağı ilişkisi bulunmasa da ortak ataları olan ailelerin birleşmesi ile oluşan tek birliklerdir (Coulanges, 2011: 115).

⁶ En az iki ve daha fazla fratri bir tribüyü meydana getirmektedir (Coulanges, 2011: 118).

Resim 2: Helen Antik Kenti

Kaynak: <http://www.arkeoloji.biz/2012/01/bulunmaz-bir-kaynak-antik-yunanda-kent.html>

Genellikle kentler, güvenliklerini sağlamak amacıyla savunmaya daha elverişli olan tepelerde kurulmuş ve aşağı doğru yayılmıştır. İlk dönemlerde polis sözcüğü, yalnızca “yüksek kent” için kullanılırken; aşağı kente ise asty⁷ denilmiştir. Antik kentlerde yer alan kentsel fonksiyonları şöyle sıralamak mümkündür (Özden, 2010: 35):

Akropol: Kentin sarp tepelerine savunma amacıyla kullanılan bir iç kaledir. Akropolde saraylar, savunma amaçlı yapılar ve tapınaklar bulunmaktadır.

Agora: Halkın kullanımına açık pazar yeri olan agorada, ticari, resmi ve dini faaliyetlerin yürütüldüğü dükkan, tapınak ve sunakların bulunduğu alanlardır.

Nekropol: mezarlıkların bulunduğu alanlardır.

Stoa: Genellikle agoralarda, halkın güneşten veya yağmurdan korunduğu yapılarıdır.

⁷ Asty: Kent devletinin bütün sınırlarını kapsayan polis kavramının aksine, belirli bir kasabanın sınırlarını ifade etmektedir (<https://en.wikipedia.org/wiki/Asty>).

Gymnasion: Gençlere fiziksel eğitimin yanı sıra zihinsel eğitimlerinde verildiği yerlerdir.

Stadium: Açık hava sporları yapılan, çevresinde seyirciler için oturma yerleri bulunan oval şekilli yapılardır.

Tapınak: Yurttaşların dini ihtiyaçlarını gidermeleri amacıyla inşa edilen yapılardır.

Resim 3: Kyrene Antik Kenti

Kaynak: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Kirene>

Antik kentlerin oluşumunda konfederasyonların etkili olduğu bilinse dahi bu oluşumu bütün kentlerin oluşum şekilleri olarak vurgulamamak gerekmektedir. Zira önceden kurulmuş bir kentten ayrılan şef, bir başka kent kurmak istediğinde, kendi soyundan olan yurttaşlarının yanı sıra farklı soydan ve yöreden olanları da kente

yerleştirmiştir. Dolayısıyla bu yeni şef, halkını ortak atalı klan ve tribü olarak birlikler oluşturarak ayrıldığı konfederasyon sistemine benzemekten kurtulamamıştır. Tribülerin aksine birbirine benzemeyen bu birliklerden her birinin kendilerine özgü gelenek ve inanışları çoğu zaman yasadız ve düzensiz bir yapının oluşmasına neden olmuştur. Bu düzensiz yapı toplumsal yapıda örgütlenme sorunlarına neden olarak Kyrene, Arcadia gibi kentlerin dağılmalarına neden olmuştur (Coulanges, 2011: 130).

1.1.1.1.2. Orta Çağ Kentleri

Onuncu yüzyılla birlikte Avrupa’da gelişen ticaret limanlar başta olmak üzere ticarete elverişli diğer yerleşim alanlarında kentler hızla oluşarak büyümeye başlamıştır (Pustu, 2006’dan akt. Özden, 2010: 36).

Resim 4: Orta Çağ’da Paris Kenti

Kaynak: https://fr.wikipedia.org/wiki/Plan_de_Braun_et_Hogenberg

Marver tarafından “duvarlarla çevrili insan yerleşimleri” olarak ifade edilen Orta Çağ (Demirer vd, 1999: 29) kentlerinin yapısal özelliklerine bakıldığında, dar ve kıvrımlı yollar dar olan sokaklarda birbirine yapışık konutların inşasına neden olduğu görülmektedir. Gelişen ticari faaliyetler sonucunda kentler inşa edilirken savunma ve güvenliğin ön planda tutulduğu surlarla çevrelenen içine kapanık mekanlar haline

getirilmiştir. Kısacası kentler konfederasyon sistemden komin sistemine doğru bir evrilme yaşamıştır. Bu evirmeye yağmalar ve salgın hastalıklar neden olmuştur.

Orta Çağ kentlerinin işlevi ya siyasal ve kültürel ya da tamamen ekonomik bir işleve sahipti (Keleş, 2008: 27). Bu dönemde kırsal bölgelerde yaşayan bireyler ticari mallar karşılığında kentlerde yaşayan bireylerin beslenme gereksinimi karşılamaktaydı (Pirene, 2002: 60). Kırsal alanla kentsel alanın birbirlerinden ayrılarak kentlerde ahlaki, sanatsal, mimari ve dini alanlarda yönelimlerin artması Orta Çağ kentlerini kent kimliğini tam olarak kazandırmıştır (Kaya, 2017: 9-10). Ticari faaliyetlerle ön plana çıkan Orta Çağ kentlerinin etrafında gezgin tüccarlar tarafından yeni yerleşim yerleri oluşmuş ve zamanla bu yerleşimleri kente katılarak kent nüfusunda artışları beraberinde getirmiştir. Bu süreçte kentin merkezinde yaşanan şiddet olaylarının önüne geçebilmek adına kiliselerin sığınak işlevi görecektir şekilde konumlandırılmasına büyük önem verilmiştir (Aydın, 2019: 24). Bu kapsamda Orta Çağ kentlerinde sağlam ve devasa büyüklükteki yapıların var olduğu merkezlerin çevresine Tanrı'nın gölgesini dağıtarak dünyevi karmaşaya karşı bir netlik oluşturduğu inancı hakimdi (Sennett, 2012: 30). Orta Çağ'ın sonlarında bilim ile teknolojinin buluşmasıyla üretim güçleri ve dağıtım teknikleri alanında meydana gelen ilerlemeler sanayi kentlerini oluşturmuştur (Erkan, 2002: 45).

1.1.1.1.3. Sanayi Kentleri

18. yüzyılda Avrupa ve Amerika'daki tarım toplumlarının gelişerek kentsel toplumlara dönüştüğü dönem Sanayi Devrimi olarak nitelendirilmektedir. Bu süreçte fabrikalar ve kitlesel üretimin ortaya çıkışı tüm ekonomik, sosyal ve mekansal dengeleri değiştirmiştir. Özellikle nüfuslanmanın seyrek olduğu ilkel araç gereç kullanan ve içine kapalı toplumları derinden etkilemiştir. Zira değişen teknoloji ile beraber deniz aşırı ticaretteki artış ve sermaye birikimi sonucu kırsal alandaki nüfusu kentlere yönelmiştir.

Sanayi Devrimi ile ticaretin ve sanayinin merkezi haline gelen kentlerde yolların genişleyerek yükselen binaların inşa edildiği görülmektedir. Ayrıca hızlı bir kentleşme yaşanarak sanayi kentlerinin temel mekansal unsurları olan fabrikadan demiryoluna ve işçilerin barınmak için inşa ettikleri gecekonduya kadar birçok yapı inşa edilmiştir. Bu inşa sürecinde dönemin yeni zümresi olan işçi sınıfı ile zengin ve güçlü kesim arasında toplumsal farklılığı ön plana çıkarmıştır. Öyle ki kentsel

mekanlarda belirginleşen toplumsal tabakalaşma üst ve orta gelirli kesimi kentin çevresine yerleştirirken, alt gelir sahiplerini kentin geçiş kısmına yöneltmiştir.

Resim 5: Sanayi Kenti

Kaynak: <https://cahil.co/sanayi-devrimi-nedir-tarihi-ve-sonuclari-hakkinda-en-sade-kisaca-anlatim>

Sanayi devriminin ikinci aşaması olarak değerlendirilen buharlı makinelerden elektrik ve petrol ile çalışan makinelerin alması sonu birçok üründe seri üretime geçilmiştir. Bu süreçte artık işçilerin yaptıkları işlerde farklılaşmaya ve uzmanlaşmaya yol açmıştır. Böylece sanayileşme ile birlikte değişen toplumsal yapı günümüz kentlerinin yapısı ortaya çıkarmıştır (Yıldırım, 2004: 16).

1.1.1.1.4. Modern Kentler

1'inci Dünya Savaşı sonrası ekonomiyi geliştirmek adına kurulan ilişkilerle meydana gelen serbest sermaye piyasası ve rekabet ortamı kentlerin yeniden yapılandırılmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle 19. yüzyıl sonrasında yaşanan teknolojik alandaki gelişmeler sonucunda ulaşım ağlarının gelişmesi kentin ulusal

ölçekten çıkarak uluslararası ölçeğe geçişi kentlerin modern bir siluete bürünmesini de beraberinde getirmiştir (Tekeli, 2001'den akt. Çakır, 2006: 18-19).

Modernist düşüncede kentler; *mükemmellik*, *netlik*, *kesinlik* ve *çelişkisizlik* üzerinde şekillenmiş bir ütopya olarak ele alınmış, Le Corbusier konut alanları ve kentleri “içinde yaşanacak makineler” olarak ifade etmiştir (Botton, 2009'den akt. Akın ve Erkan, 2012: 125).

Resim 6: Le Corbusier' un Modern Kent Planı

Kaynak: <https://tr.pinterest.com/pin/440578776023861350>

Modern kentte mekan, serbest piyasa ekonomisinin kurallarının belli ölçüde ötesinde ve planlamanın aktif müdahalesi ile kamusal yararı gözeterek kurulmakta; bu sayede kent bir sınıfsal çatışmalar alanından, sınıfların göreceli olarak mekanda yerleştirildikleri ve birbirleriyle temas edebildikleri alan haline gelmektedir. Bu süreçte modernleşen kentlerde bütünleşme, kentin maddi ve kültürel birikiminin

göreceli olarak paylaşılmasını, sınıflar arası eşitsizliklerin planlama aracılığı ile mekanda katlanılabilir sınırlarda düzenlenmesini ve kamusal mekanın sınıfların temasına olanak verecek biçimde inşa edilmesini sağlamaktadır (Kurtuluş, 2006: 10-11). Ancak modernleşme sürecinde kentlerde “kentsel” ve alt-kentsel” iki farklı tutumu meydana getirerek sınıfsal çatışma için yeni bir zemin oluşturmuştur (Çalışkan, 2004: 38).

1.1.1.1.5. Postmodern Kent

Postmodern mimari maddi bir uygulamanın yanı sıra bir ideoloji olarak da değerlendirilmelidir. Çünkü postmodern ifadeler işlevselliğini ve kültürel etkilerini en açık biçimiyle mimari yapılarda kendini göstermektedir. Toplumsal göstergebilimsel bakış, bu anlamlandırmanın mimari yapıların üretimindeki sınırı belirlediğinin altını çizmektedir. Zira bu yapıların inşasında iktidar, kar güdücüler ve yapımcıların gösterge işlevlerini belirten estetik tasarımlarını kapsamaktadır. Aslında meydana gelen bu tasarımlar, “Denny’s, Bob’s Big Boy” gibi restoranlarının, alışveriş merkezlerinin, eğlence mekanlarının belirli bir tüketici kesimine hitap edecek şekilde planlanmış yapıları ifade etmektedir. İşte buda “üretim ve tüketim ideolojileri” yapıların inşasında kendilerini göstermektedir. Bu göstergelerde postmodern mimarinin “içerik biçimini” önde tutarak ihmal edilen ve kısıtlanan bir gösterilene sahip olduğunu göstermektedir (Gottdiener, 2005: 178-181).

Bir başka ifade ile kentler ekonomik olanakları ve rant değeri üzerinden pazarlanarak küreselleştirilmeye çalışılırken toplumun ilgi alanlarına göre farklı değerlerin yüklenebildiği, kentsel alanda yaşanan değişimi ifade eden küreselleşme ile sosyo-ekonomik kültürlerin, çevresel siyasetlerin ve hukuksal alanların bütünleşmesi noktasında köprü kurmuştur. Bu sisteme adapte olabilen kesim kentleşirken kalan büyük dilim yoksulluk ve yoksunluk içerisinde toplumsal bölünmüşlüğüne eşliğine itilmiştir. Ayrıca bu kesimin küreselleşmenin gereği olarak kurum ve kuram çerçevesinde mekansal değişim değerleri ve kentlerin rantsal nitelikleri kullanılıp bütünleşmeye entegre olması da istenmiştir.

Resim 7: Bob's Big Boy

Kaynak: <https://www.facebook.com/Bobs-Big-Boy-Norco-Ca-28715856633>

Postmodernist mimari tasarımları birçok değişikliği beraberinde getirirse de kent tasarımcısının planlanmasında kişilerin tepkileri, tasarımcının esinlenmeleri, trafik kazaları, çevre kirliliği gibi huzursuzluğu beraberinde getiren olaylar kentteki yaşantıyı cennetle cehennem arasında bir yere konumlandırmaktadır (Gottdiener ve Lagopolos,1986: 25-33). Uygulamada olan bu postmodern mimariler kentin görünümünde de göndergesel işlevlere sahiptir. Şöyle ki, tasarlanan binalar güneşin geliş açısına, doğuşundaki ve batışındaki bıraktığı etkiler doğrultusunda şekillenerek çevresel anlamları yeniden anlamlandırmada rol oynamaktadır. Oluşturulan bu mimari yapılar insanlarla inşa edilen yapılar arasında bir yabancılaşmayı meydana getirmektedir. Çünkü inşa edilen tüm yapılar uluslararası biçim kopyalarına dönüşmüştür. Bu dönüşüm kent yaşantısının ölümünü de beraberinde getirmiştir (Gottdiener, 2005: 180-221).

1.1.2. Kentleşme

Kentleşme olgusunun kent olarak belirlenen alanlarda belirli bir nüfus birikimi şeklinde tanımlamak kentleşme kavramını tam olarak karşılamamaktadır. Zira kente

gelen her birey kentli olarak nitelendirilmemektedir. Bu kapsamda geleneksel değer kalıplarının, ilişkilerinin ve alışkanlıklarının önemini kaybederek yerine yeni değerlerin, davranış kalıplarının ve ilişkilerin ikame edildiği süreçte kalıplaşmış özelliklere sahip bir birey tiplmesi işaret edilmektedir (Genç, 1997: 312-313).

Keleş kentlileşme olgusunu, kente gelen bireylerin davranış kalıplarından maddi ve manevi değerlerinde meydana gelen değişimler şeklinde ifade etmektedir. Öte yandan eğitilerek kentlileşen bireylerin kent ve çevre bilinci kazandıklarına vurgu yapmaktadır (Keleş, 1994: 276).

Kısacası köyden kente gelen bireyler yaşamının birçok yönünde değişikliğe gitmektedir. Bu değişiklikleri daha iyi anlayabilmek adına köyden kente yerleşenler üzerindeki etkilerine yakından bakmak gerekmektedir.

Tablo 1: Köy ve Kent Arasındaki Farklar

UNSURLAR	KÖY	KENT
EĞİTİM	Sınırlı imkanlar doğrultusunda düşük eğitim düzeyi	Sınırsız imkanlar doğrultusunda yüksek eğitim düzeyi
SOSYAL İLİŞKİLER	Örgütsel bir düzen bulunmaması iş bölümünde de sınırlamaları getirmiştir	Örgüt ve örgütlenerek hakların korunması bilinci hakim olması bireylerin karşılıklı ilişkilerini geliştirerek iş bölümünü arttırmıştır.
	Kitle iletişim araçları ve teknolojiye sahip bireyler arasındaki teması daraltmaktadır.	Kitle iletişim araçları ve teknolojiye sahip bireyler arasındaki teması genişletmektedir.
	Birey kendi dünyasını ve çevresinde yaşayan bireylerin olan ilişkilerini anlamlandırmaya çalışır.	Bireyler kendi dünyalarını ve çevresinde yaşayan bireylerin yanı sıra uluslararası bireylerle olan ilişkilerini anlamlandırmaya çalışır.
EKONOMİK İLİŞKİLER	Aile üyeleri arasında oluşturulan ekip çalışmasının olmadığı üretim sistemi hakimdir.	Üretim sisteminin aile yapısının dışına çıkarak daha çok insanın ekipler halinde çalıştığı, kolektif bir düzen hakimdir.
	Belirli zaman aralığına yayılan, üretim takvimi vardır.	Yoğun iş yükünün olduğu düzende her saniyenin değerlendirilmesi gerektiği düşünce sistemi vardır.
	Kadınların evde ya da tarlada çalışarak sınırlı bir alan içinde üretime katılma imkanı tanınmıştır.	Eğitim olanakları genişleyen kadınlara hemen her alanda çalışma imkanı tanınmıştır.

Kaynak: Tekeli, 2016: 26'dan esinlenilerek üretilmiştir.

Kentsel yaşam ve kentli olmak “nedir?” “ne değildir?” soruları ile Boockhin (1999: 33-39) kentsel alanda yaşayan bireylerin özelliklerini “serbest meslek sahibi, idari alanda ya da hizmet sektöründe çalışmakta ya da zanaatla uğraşan bu insanlar,

mevsimler ya da güneşin doğuşu ve batışı tarafından belirlenen tarımsal zaman devirlerini değil sabah dokuzdan akşam beşe modeli gibi mekanik olarak belirlenmiş zaman aralıklarını izleyen hızlı, tempolu, uygar yaşamlar sürerler” şeklinde sıralamaktadır. Ancak köyleri adeta bir süngermişçesine içine çeken kentlerde artan işsizlik, suç oranları, düzensiz kentleşme, kentlileşememe gibi problemlerin ortaya çıkması, yeni bir yaşam umudu ile gelen bireylerin karşılaştıkları bu olumsuzluklar kentleri bireyler nazarında birer kargaşa ve kaos sembolleri haline getirmiştir (Demir ve Şahin, 2008: 67.)

1.2. Yoksulluk Olgusu

Yoksulluk, asgari yaşam standardına erişememe yani maddi nitelikteki mahrumiyetler nedeniyle kaynaklara ve üretim faktörlerine erişememe halidir. TDK’de yoksul kişi, ihtiyaçlarını giderme noktasında sıkıntı yaşayan kimse olarak ifade edilirken, başka bir tanımda yoksul kişi, yeterli miktarda paraya sahip olamayan veya konforlu bir hayat yaşayabilmek için ihtiyaç duyduğu araçlara sahip olamayan kişi olarak ifade edilmektedir (Aktan ve Vural, 2002: 1). Yani geçinebilmek için ihtiyaç duyduğu ekonomik imkanlardan mahrum olan kişiler yoksul kişiler olarak nitelendirilmektedir Yoksulluğun kelime manası ise, yaşamak için ihtiyaç duyulan olanaklardan yoksun olma halini ifade etmektedir (Aktan ve Vural, 2002: 1-2).

Yoksulluk, bireylerin toplam gelirlerinin ortalama bir gelire sahip olan bireylere oranla yaşamı sürdürebilmek için gerekli olan gıda, ısınma, giyim gibi ihtiyaçlarını minimum düzeyde karşılayamaması” (Gürsel vd, 2000: 95) halidir. Bir başka tanımlama da ise yoksulluk ile maddi kaynaklardan bazen de kültürel kaynaklardan yoksun kalındığını (Marshall, 1999: 825) ifade etmektedir. Diğer taraftan yoksulluk, bireylerin gelir yeteneklerini hayata geçirememesini ifade etmektedir. Sen’e göre, bireylerin kaliteli bir yaşam sürebilmesi için gelir her ne kadar etkiliyse de yoksulluğun temellinde yatan nedenin belirlenmesinde tek başına yeterli bir ölçüt değildir. Bu nedenle yoksulluğu, bireysel düzeyde yeterli olamamanın ötesinde toplumsal yeterli olamama hali ve bireylerin yeteneklerini kullanamama yani gelir eksikliğinden ziyade yapabilirliğin sınırlandığı durumların olduğunu da düşünmek gerekmektedir (Sen, 1984: 279).

En yalın hali ile yoksulluk, normal yaşam olarak kabul edilen her şeyden mahrum kalma demektir. İnsan yaşamının istenilen düzeyde olmaması demektir. Bu

durum, kendini beğenmeme, kendini değersiz görme, utanç ya da suçluluk duyma ile sonuçlanmaktadır (Çamur, 2011: 2). Bu çerçevede değerlendirilen yoksulluk olgusunu ekonomik sonuçlarının yanı sıra göz ardı edilemeyecek daha birçok manevi sonuçları da bulunmaktadır.

Juan Luis Vives, ilk kez yoksulluğun birçok nedene bağlı olduğu gerçeğinden hareket ederek, yoksulluğu çoklu bir bakış açısı ile çözümlemeye çalışarak bu yönde çözüm üretmeye çalışmıştır (Buğra, 2010: 52). Tartışıldığı ilk günlerde gelişmiş ülke sorunu gibi duran yoksulluk, kapitalist sistemin yaygınlaşmasına paralel bir biçimde geri kalmış ülkelerinde gündemini oluşturmuştur (Gül, 2002: 107).

Bugün yoksulluk, giderek artması ve kalıcı olması nedeniyle hem az gelişmiş hem de gelişmiş ülkeleri meşgul eden en önemli toplumsal sorun halini almıştır. Kısaca yoksulluk, temelde azgelişmişlik sorunu olmakla birlikte, gelişmiş ülkelerde de önemli bir sorun alanı olarak gündemi meşgul etmektedir (Şenses, 2009: 18).

Yoksulluk olgusu zamanla bölgesel olmaktan çıkarak evrensel bir boyut halini almıştır. Bu durum yoksulluğun uluslararası kuruluşlarca değerlendirilmeye alınması ile sonuçlanmıştır. Bu kapsamda yoksulluk Birleşmiş Milletler ile Dünya Bankası gündemine dahil olmuştur. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programında (UNDP) verilen tanıma göre yoksulluk, bireylerin sahip olduğu gelirin miktarı, günlük ihtiyacı olan gıda ve gıda dışındaki diğer ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalması halidir (UNDP, 1993: 225). Dünya Bankası ise yoksulluğu; “açlık, hastalık başlangıcı, okula gidememek ya da nasıl okuyacağını bilememek, işinin olmaması, günlük yaşam sürdürülmesi, gelecek korkusunun bulunması, çocuk ölümlerinin fazla olması, güvence eksikliği, güçsüzlük ve özgürlükler bakımından sınırlandırılmış olması” (World Bank, 2010’dan akt. Daşlı, 2015: 137) şeklinde ifade etmektedir.

Yoksulluk olgusunun tanımlanmasına dair yapılan çalışmalar incelendiğinde yoksulluğun birçok yönüne vurgu yapan tanımların geliştirildiği görülmüştür. Bu kapsamda geliştirilen kavramsal çerçeve, yoksulluğun yalnızca bireylerin yaşamlarını devam ettirme noktasında ihtiyaç duydukları gelirden yoksun olma halinin ötesinde bir kavram olduğu sonucuna varılmıştır. Bu kapsamda yoksulluk kimilerine göre kişisel yeteneksizlik iken, kimilerine göre ise toplumsal bir eksiklik olarak değerlendirilerek çözümler aranmıştır (Sarıkoca ve Daşlı, 2016: 1299).

1.2.1. Yoksulluğun Nedenleri

Toplumda yaşayan bireyler gerek sosyal gerekse ekonomik imkanlardan yoksun oldukları döngüsel bir süreç içinde yoksulluğa düşmektedirler. Ülkeler arasındaki bölgesel, siyasal, ekonomik, sosyolojik, demografik ve daha birçok farklılık yoksulluğa neden olan faktörlerin çeşitlenmesine neden olmuştur. Örneğin, aşırı yağışlar ve fırtınalar Hindistan ve Bangladeş gibi ülkelerde yoksulluğa neden olurken, Etiyopya gibi ülkelerde yaşanan kuraklığın neden olduğu yoksulluğun giderilmesi için hayati öneme sahiptir.

Şekil 3: Yoksulluk Nedenleri

Kaynak: Gökdıy, 2019: 94-95

Yoksulluğa yol açan nedenler değerlendirilirken bireylerin alım gücündeki zayıflık ya da alım gücünün hiç olmaması halinin yanı sıra satın alınmak istenen ürünlerin var olması gerekmektedir. Zira alım gücüne sahip olan bireyler almak istedikleri ürünü bulamadıklarında yoksulluk hali yine meydana gelecektir. Dolayısıyla bireylerin hem alım gücünün olması hem de ihtiyaç duyduğu ürüne ulaşabilmesi gerekmektedir (Aydın, 2014: 10). Tekelli'nin yoksulluk üzerine yaptığı değerlendirmelerinde “neden-çözüm politikaları” hakkında birçok noktaya değinilmiştir (Tekeli, 2002: 40):

Şekil 4: Yoksulluk Üzerine Nedenler ve Çözüm Politikaları

Yukarıdaki yoksulluk analizi ile Tekeli yoksulluğu geçici ve kalıcı olarak sınıflandırmıştır. Bu kapsamda bireylerin yeterli bir gelire sahip olacak nitelikteki işlerde çalışarak gelir düzeylerini artıracaklarını ve yoksulluk halinden kurtulabileceklerini vurgularken geçici yoksulluğun altını çizmektedir. Ancak bu kapsamda bireylerin iş dünyasında rekabet edebilecek bir donanımına sahip olması gerektiğini aksi takdirde yoksulluğun kalıcı olabileceğine de vurgu yapmaktadır (Tekeli, 2002: 40). Dolayısıyla ülkelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerini belirleyen eğitim seviyesi, yoksullukla ilişkilendirildiğinde yoksulluğun azaltılması hususunda önemli bir yere sahiptir. Öyle ki yapılan birçok araştırma evin reisinin eğitim seviyesinin yüksekliği ile yoksulluk oranlarının ters orantıda olduğu sonucuna varılmıştır (Kaşıkçı, 2015: 49). Zira eğitim düzeyi yüksek olan nitelikli bir işgücünün var olması artan verimliliği ve beraberinde artan geliri getirmektedir.

1.2.2. Yoksulluk Sonucu Meydana Gelen Haller

Bireylerin fiziksel ihtiyaçlarını giderme konusunda yetersiz kalması ile birlikte yoksulluk olgusunun meydana getirdiği toplumsal yalıtılmışlık ve marjinalleşmeye itilmesi güçsüzlük duygusu ile sonuçlanmaktadır.

“Refah ve zenginlik maddi, sosyal, fiziki, psikolojik ve ruhsal açıdan güven ve esenlik içinde olmayı ve hemen hemen her alanda tercihte bulunma özgürlüğünü

gündeme getirirken; yoksulluk maddi olanakların olmamasını, güvensizliği, sosyal dışlanmayı, psikolojik sıkıntıları ve ruhsal travmalar ile tercihte bulunma ve teşebbüs hürriyetinin olmamasını akla getirmektedir” (Aktan ve Vural, 2002: 9).

Güçsüzlük hali, yoksulluk olgusunun ekonomik boyutunun ötesinde bireylerin duygusal yönlerindeki hasarlarına yöneliktir. Bu kapsamda bireyler, seslerini duyuramadıkları için değer görmediklerini düşünerek umutsuzluk ve güvensizlik hissine kapılmaktadırlar (Kocatepe, 2011: 30-31). Ekonomik ve fiziki yetersizlikler bireyleri karşılaştıkları olumsuzluklar karşısında korumasız bırakmaktadır. Bireylerin korunmasız ya da savunmasız kalmasın diğer bir sebebi ise toplumsal olarak yoksulluğun azaltılması yönünde çözümlerin üretilmemesidir. Öyle ki ihtiyaçlarını karşılamının ötesinde geliri ve olanağı bulunmayan bireyler sosyal hayatlarında birçok eylemden uzaklaşmaktadırlar. Bunun sonucunda bireyler topluma karşı yabancılaşarak toplumun diğer üyeleri karşısında savunmasız bir hale gelmektedirler. (Aktan ve Vural, 2002: 10). Bu durum bireylerin yeni fırsatları elde etmesi noktasında bireyleri engelleyerek yoksulluğun kronik bir hal almasına neden olmaktadır.

1.2.3. Yoksulluk Göstergeleri

Yoksulluğun önüne geçebilmek için bu kavramın gerek sosyal gerekse ekonomik göstergelerin her boyutu incelenmelidir. Ancak bu doğrultuda genel kabul görmüş kapsamlı tek bir ölçüm yöntemi bulunmamaktadır. Bu kapsamda yoksulluğu farklı yönlerden değerlendiren göstergelerin incelenmesinde fayda vardır.

1.2.3.1. Yaşam Standardı ile İlgili Göstergeler

Yaşam standardını tespit edebilmek için en genel kabul gören gösterge kişi başına ev halkının tüketim miktarıdır. Bu göstergenin avantajı asgari düzeyde bir tüketim standardını temsil eden yoksulluk sınırının tanımlanmasına ve analiz edilmesine olanak sağlamasıdır (İbrişim, 2008: 19). Ancak ülke genelinde yoksulluk profilinin çıkarılmasına ortam hazırlayan gösterge, kişi başına hesaplanan tüketim miktarında göz ardı edilen, yaş ve cinsiyet farklılıkları yoksulluk oranını ortaya koymakta başarısız olmuştur (Aktan ve Vural, 2002: 12-13).

1.2.3.2. Yoksulluğun Meydana Gelme Derecesi ve Derinliğini Belirleyen Göstergeler

Geleneksel olarak yoksulluk, belirlenmiş bir hayat standardının altında kalan bireylerin geliri ya da tüketim düzeyi ile ölçülmektedir. Bu kapsam yoksulluk sınırı çeşitli biçimde ölçülmektedir (Aktan ve Vural, 2002: 13):

Temel ihtiyaçlar yaklaşımı, asgari düzeyde ihtiyaçların karşılanması için ihtiyaç duyulan gelir ya da tüketim düzeyinin belirlenmesidir.

Gıda- gelir oranı yaklaşımı, bireylerin toplam gelirleri içerisinde gıda için yapılan harcama miktarı doğrultusunda belirlenen tüketim davranışdır.

Ortalama gelirin yüzde yaklaşımı, bu kapsamda bireylerin genel olarak kabul görmüş yoksulluk sınırının altında kalıp kalmadığının belirlenmesi önem kazanmaktadır.

Yüzdelik dilimler yaklaşımı, gelir düzeyi temel alınarak nüfusun derecelendirilmesi ve gelir dağılımından en az paya sahip olan bireylerin yoksul olarak adlandırılmasıdır.

Yoksulluğun yapısı yalnızca yoksul olan bireylerin toplam nüfus içindeki sayısının hesaplanması ile belirlenemez; bununla birlikte, yoksulluk sınırı altında olan bireylerin gelirleri oranında yoksulluk derinlikleri ortaya çıkaracak bir göstergenin bulunması gerekmektedir. Bu kapsamda Dünya Bankası'na kullanılan yoksulluk açığı göstergesi, bir kişinin tüketimi veya geliri kapsamında yoksulluk sınırının altında kalanların oranını ifade etmektedir. Bu oran doğrultusunda yoksulluk sınırının daha alt düzeyindeki bireylerin sınıflandırılması için de kullanılmaktadır (Philipp, 1999'dan akt. Uzun, 2003: 157).

1.2.4. Yoksulluk Ölçütleri

Yoksulluk ölçümü, nüfusun tamamını veya bireylerin refah seviyelerinin yoksulluk sınırıyla kıyaslanması sonucu elde edilen toplam istatistiki değerlerdir (Öztornacı ve Demirdöğen, 2015: 8). Bu kapsamda ülke nüfusu içinde kimlerin yoksul olup olmadığının belirlenmesi için çeşitli yoksulluk ölçüm yöntemleri belirlenmiştir.

1.2.4.1. Kafa Sayısı Oranı

Kafa sayım oranı, yoksulluk sınırının altında kalan bireylerin toplam nüfusun içindeki yüzdesini ifade etmektedir. Bu ölçüt sıfır ile bir arasında değer almaktadır. Bu

ölçütte değerin, bir olması halinde ülkede yaşayan bütün bireylerin yoksul olduğu, sıfır olması halinde ise o ülkede yoksul bireyin olmadığı sonucuna varılmaktadır (Koç, 2018: 12).

Kafa sayısı oranı denklemi şu şekilde gösterilmektedir (Koç, 2018: 12);

$$\left. \begin{array}{l} \mathbf{H: Kafa Sayısı Oranı} \\ \mathbf{q: Yoksulluk Sınırı Altında Kalan Kişi Miktarı} \\ \mathbf{n: Toplam Nüfus Miktarı} \end{array} \right\} H = \frac{q}{n}$$

Yoksulluk ölçümünde kullanılan kafa sayısı oranında en önemli eksiklik, yoksulluğun hangi boyutta olduğu hakkında bilgi verememesi, yoksulluk sınırının altındaki yoksul nüfusun gelir dağılımına ve gelirlerindeki düşüşe olan duyarsızlığıdır (Güner, 2015: 46).

1.2.4.2. Yoksulluk Açığı Oranı

Yoksul olan bireylerin ortalama gelirleri düzeyinden hareket eden yoksulluk açığı endeksi, yoksul bireylerin yoksulluk sınırına olan uzaklığı veya yoksul olmayan bireylerin bu sınıra ne kadar yakın olduğunu göstermektedir. Bu ölçü sıfır ile bir arasındaki değerler ölçüsünde ne kadar sıfıra yakınsa yoksulluğun şiddetinin o randa arttığını, ne kadar bir sayısına yakınsa yoksulluktan o oranda kurtulabileceğini göstermektedir (Koç, 2018: 14).

Yoksulluk açığı endeksi şu şekilde gösterilmektedir (Koç, 2018: 16);

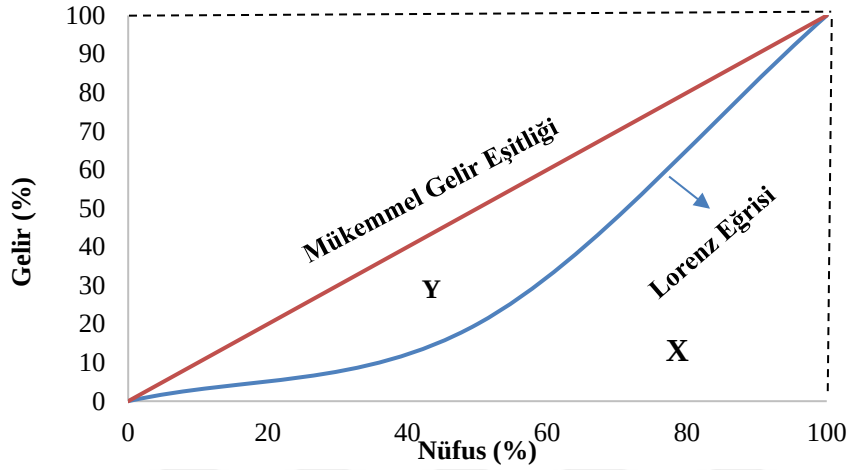
$$\left. \begin{array}{l} \mathbf{I: Yoksulluk Açığı Oranı} \\ \mathbf{y_i: Yoksulların Geliri} \\ \mathbf{n: Nüfus Toplam} \\ \mathbf{q: Yoksul Sayısı} \\ \mathbf{z: Yoksulluk Sınırı} \end{array} \right\} I = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^q \left(\frac{z - y_i}{z} \right)$$

Yoksulluk açığı endeksi ile hem yoksul olan bireylerin ortalama gelirlerinin ne kadar olması gerektiğini hem de yoksulluğun şiddetinin hangi boyutta olduğu belirlenmektedir. Ancak bu ölçüm yöntemi, yoksul olan bireylerin durumlarının eşit olmadığını göz ardı ederek onların içinde bulundukları sorunların derecelendirilmesinde eksik kalmaktadır (Temiz, 2013: 26).

1.2.4.3. Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı

Yoksulluğun bireyler üzerinde etkisi olan en büyük faktör gelirin adaletsiz olarak paylaşılmasıdır. Bu adaletsizliğin hangi boyutta olduğunu ölçümünde en çok tercih edilen yöntemler Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısıdır. Ülke genelinde bireyler arasında milli gelirin nasıl pay edildiği Lorenz Eğrisi ile gösterilmektedir.

Şekil 5: Lorenz Eğrisi

$$Gini\ Katsayısı = \frac{Y}{(X + Y)}$$

Bireylerin gelir dağılımını belirleme noktasında en çok kullanılan Gini Katsayısı, gelir eşitsizliğinin sıfır (mükemmel eşitlik) ile bir (şiddetli eşitsizlik) arasındaki değerlerden oluşan değişkenleri ölçmektedir. Bu ölçüde, toplumdaki her bir bireyin eşit düzeyde gelir elde etmesi sıfır değerini, gelirin sadece bir kişi tarafından elde edilmesi ise bir değerini göstermektedir. Burada esas alınan ölçü gelir düzeyindeki büyüklüğü değil, farklı gelir düzeyleri arasındaki bireylerin sayısıdır (Temiz, 2013: 23).

1.2.4.4. Sen Yoksulluk Endeksi

Sen yoksulluk endeksinin gelişmesinde, kafa sayısı oranıyla yoksulluk açığı oranında var olan sorunlarının giderilmesi noktasında Gini Katsayısı doğrultusunda hareket edilmiş, yani Gini Katsayısı ile ölçülmektedir.

Sen yoksulluk endeksi denklemi şu şekilde gösterilmektedir (Kantar, 2019: 41):

$$\left. \begin{array}{l} \text{Ps: Sen Endeksi} \\ \text{h: Kafa Sayısı Oranı} \\ \text{i: Yoksulluk Açığı Oranı} \\ \text{g: Gini Katsayısı} \end{array} \right\} P_s = h (1 + (1 - i)g)$$

Sen yoksulluk endeksinde, Gini Katsayısının sıfır ($g=0$) olması yani yoksullar arasında tam bir eşitlik olması yoksulluk açığı endeksine, Gini Katsayısının bir ($g= 1$) olması yani yoksullar arasında tam bir eşitsizlik olması durumunda kafa sayısı oranında eşitlik söz konusudur (İbrişim, 2008: 28).

1.2.5. Yoksulluk Türleri

Yoksulluk olgusunun kavramsal boyutunun oluşturulması hususunda mutlak yoksulluk, göreceli yoksulluk, objektif yoksulluk, sübjektif yoksulluk, insani yoksulluk ve kent yoksulluğu kavramlarının arasında yapılan ayrımlarla oluşturulmuştur.

1.2.5.1. Mutlak Yoksulluk

1889 yılında Charles Booth ve hemen sonrasında 1901’de Seeborn Rowntree’nin yaptığı çalışmalar sonucunda mutlak yoksulluk, bireylerin temel fizyolojik ihtiyaçları temelinde oluşturulan asgari yaşam standardı olarak ifade edilmiştir (Metin, 2014: 6317). Bir başka ifade ile mutlak yoksulluk, bireylerin biyolojik anlamda üretim yapabilmesi için ihtiyaç duydukları temel gelir ve harcama düzeyidir.

Bireylerin bir gün içerisinde alması gereken kaloriyi temin edebileceği tüketim harcamalarını baz alarak yapılan hesaplamalar sonucunda bu sınırın altında kalanlar “mutlak yoksul” şeklinde tanımlanmaktadır (Şenses, 2002: 63).

Mutlak yoksulluk ölçümünde, kişinin ya da bir ailenin hayatını devam ettirebilmesi için gerekli temel ihtiyaçların neler olduğu belirlenmekte ve bu ihtiyaçları karşılayabilmesi için gerekli minimum gelir bütçesi tespit edilmektedir. Buna göre bireylerin yaşamlarını devam ettirebilmesi için genel kabul gören 2400k/cal enerji değerini sağlayabilecek gelire sahip olmalıdır. Her ne kadar evrensel bir ölçüt belirlenmeye çalışılsa da bu sınır ülkelerin iktisadi durumlarına göre farklılık göstermektedir.

Mutlak yoksulluk ölçüm yönteminin genele uygulanması yönündeki sakıncası ülke nüfusunun tamamının aynı kalori düzeyinde değerlendirilmesi yönündedir. Zira aynı hane içinde dahi bireyler arasında değişen kalori oranları bulunmaktadır. Bu noktada yapılması gereken bireylerin kalori miktarlarının belirlenmesinde, hangi yaş grubu içinde yer aldığı, cinsiyeti hatta hangi meslek kolunda çalıştığı hususlarının dikkate alınması gerekmektedir.

1.2.5.2. Göreli Yoksulluk

Yoksulluk olgusunu tanımlarken yoksulluğun sosyal boyutu üzerinde yoğunlaşan göreli yoksulluk, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılaması noktasında toplumun diğer üyeleri karşısındaki durumunu ifade etmektedir.

Göreli yoksulluk tanımlanması yapılabilmesi için ya nüfusun gelir oranının düşük olması ya da bireylerin ortalama gelir düzeyinin altında bir düzeyde gelire sahip olması gerekmektedir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 63). Bir başka ifade ile göreli yoksulluk, bireylerin açlık sınırı üzerinde hayatlarını idame ettirmelerine karşın toplumun geri kalan kesiminin yaşam standartlarına ulaşamaması durumunu ifade etmektedir (Kızıler, 2017: 81).

Mutlak yoksulluk, bireylerin temel ihtiyaçlarını giderme noktasında sabit bir temelden hareket ederken göreli yoksulluk ise, toplumda yaşayan bireylerin ortalama bir yaşam standardına ulaşıp ulaşamadığı temelinden hareket etmektedir. Yoksulluk olgusunu iki farklı boyutta ele alan bu kavramları Ravallion, gelişmekte olan ülkeler düzeyinde mutlak yoksulluk kavramının, gelişmiş ülkeler düzeyinde ise göreli yoksulluk kavramının değerlendirilmesi gerektiği üzerine vurgu yapmıştır (Ravallion, 1992: 32-33). Öyle ki gelişmiş ülkelerde bireylerin temel gereksinimlerini karşılayamamanın çok daha ötesinde toplumun ortalama yaşam standardını tutturması gerekmektedir. Zira toplumun refah seviyesinin artması toplumda yaşayan bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılasa dahi toplumun geri kalan kesimiyle sosyalleşememesi onları yoksunluğa itmektedir (Arabacı, 2019: 130-131). Bu nedenle göreli yoksulluk çizgisi hesaplanırken atılacak ilk adım araştırmanın yapılacağı sosyal topluluğun ortalama refah seviyesinin belirlenmesidir. Bu aşamada refah ölçüsü olarak hem gelir düzeyi hem de tüketim düzeyi belirlenebilmektedir. Daha sonra bu düzeyin belli bir oranı ise yoksulluk çizgisini vermektedir.

1.2.5.3. Objektif Yoksulluk

Yoksulluk olgusunun tanımlanması noktasında teorinin ötesine geçerek uygulamada bireylerin toplam fayda analizinin yapılmasıyla ortaya çıkan zorluklara karşı olan yaklaşım objektif yoksulluğu ifade etmektedir. Bu kapsamda objektif yoksulluk, yoksulluğun sebepleri ve yoksulluk halinden kurtulmak adına yapılması gerekenlerin önceden planlanmasını gerekli kılmaktadır (Topgöl, 2013: 280).

1.2.5.4. Sübjektif Yoksulluk

Sübjektif yoksulluk, bireylerin nesnel ölçütlerden bağımsız olarak kendi düşünceleri doğrultusunda kendilerini “yoksul” olarak değerlendirip değerlendirmemeleri şeklinde tanımlanmaktadır.

Nesnel yaklaşımlar, gelirlerinin ihtiyaçlarını karşılaması oranına, belirli bir zaman aralığında gerçekleşmesine ya da kalori değerlerinin ölçülmesi gibi elle tutulabilen kıstaslar doğrultusunda hareket ederken sübjektif yoksulluk bu yaklaşımların aksine bireylerin kendi algıları doğrultusunda hareket etmektedir (Erdugan, 2010: 10-11). Burada kıstas olarak belirlenen ölçü toplum nezdinde kabul görmüş bir hayat standardı doğrultusunda yoksulluk sınırının belirlenmesidir.

1.2.5.5. İnsani Yoksulluk

Yoksulluk tanımlanması kapsamında genellikle kullanılan mutlak yoksulluk ve göreceli yoksulluk kavramları yoksulluğun tanımlanmasında yeterli olamamıştır. Bu kapsamda Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) 1997’de ilk kez eksik kalan yoksulluk olgusunun tamamlanabilmesi için “İnsani Yoksulluk” kavramına İnsani Geliştirme Raporu ile vurgu yapmıştır. Bireylerin yaşamalarını sürdürebilmeleri için ihtiyaç duydukları gelir düzeyinin hesaplandığı yoksulluk sınırı olarak adlandırılan gelir yoksulluğu ile ilişkilendirilse de belirli noktalarda bu yoksulluktan farklılaşmaktadır. Zira insani yoksulluk kavramı, “insani gelişme ve insanca yaşam için parasal olanakların yanı sıra temel gereksinimlerin karşılanabilmesi için iktisadi, sosyal ve kültürel bazı olanaklara da sahip olmanın gerekliliğine dayanmaktadır” (Topalgöl, 2013: 281).

Tablo 2: İnsani Gelişme Raporu (2020)⁸

Çok Yüksek İnsani Gelişme	Yüksek İnsani Gelişme	Orta İnsani Gelişme	Düşük İnsani Gelişme
Norveç	Seyşeller	Kırgızistan	Moritanya
İrlanda	Trinidad ve Tabago	Fas	Benin
İsviçre	Arnavutluk	Guyana	Uganda
Hong Kong, Çin (ÖİB)	Küba	Irak	Ruanda
İzlanda	İran İslam Cumhuriyeti	El Salvador	Nijerya

Kaynak: UNDP, 2020:16-18

İnsani yoksulluğun ölçülmesi hususunda geliştirilen İnsani Gelişme Endeksi bireylerin iktisadi ve sosyal imkanlara sahip olma ölçütünü şu verilere göre yapmaktadır. Bunlar sağlıklı içme suyuna sahip olmamak, temel sağlık imkanlarından yoksun olmak, 40 yaş temelinde yaşam süresi, okuryazar oranı ve 5 yaşın altının yeterli beslenemeyen nüfus yüzdesidir (UNDP, 1997’den akt. Yılmaztürk, 2016: 772).

İnsani yoksulluğun mutlak ve göreceli yoksulluktan ayıran husus daha kapsayıcı bir tanımla bireylerin gerek mal gerek hizmet gerek sosyal gerekse ekonomik gereksinimlere engel olan kıstasların baz alınarak yoksulluğun nitelendirilmesi olmuştur.

1.2.5.6. Çalışan Yoksulluğu

Bireylerin işsizlikleri sonucunda gelir elde edememesi hali yoksulluğa neden olmaktadır. Ancak bireyler çalışmaya başladıkları anda yoksulluk durumundan kurtuldukları düşüncesi oluşmamalıdır. Zira her çalışan birey yoksul değildir ibaresi çalışan yoksulluğu kavramına ters düşmektedir. Öyle ki, çalışan yoksulluğu olgusu, bireylerin çalıştıkları halde yoksul olmaları halini ifade etmektedir.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), yoksul bir ailenin bütün fertlerinin çalışmasını çalışan yoksulluk olarak ifade etmektedir. Başka bir tanımda ise, bireylerin beraber yaşadığı hane üyelerinin toplam gelirleri çalışan yoksulluk olarak adlandırılmaktadır. Örneğin, birey aldığı ücretle yoksul sayılsa da ailenin diğer

⁸ 1990 -2018 yılları arasında Çok Yüksek İnsani Gelişme kategorisindeki ülke sayısı 12’den 62’ye yükselirken Düşük İnsani Gelişme kategorisindeki sayısı 62’den 36’ya düşmüştür. Palau, Seyşeller ve Türkiye (66 ülke arasında 54. sırada yer almaktadır) bu süreçte Çok Yüksek İnsani Gelişme kategorisine; Filipinler, Güney Afrika, Endonezya ve Bolivya’ysa Yüksek İnsani Gelişme kategorisine yükselmiştir (UNDP, 2020).

fertlerinin kazanmış olduğu gelirlerin toplanması durumu bireyleri yoksul olmaktan çıkarabilmektedir. Ancak bireyin elde ettiği gelirin yoksulluk sınırı üzerinde olmasına karşın ailede başka çalışanın olmayışı ve fertler arasında pay edilen gelir sonucu kiři yoksulluk alt sınırına dūřerek çalışan yoksul olabilmektedir. Buda gelir dūzeyi dūřük olan herkesin çalışan yoksul olmayacağı gibi her çalışan yoksulunda gelir seviyesinin dūřük olmayacağını gōstermektedir (avuřođlu, 2011: 25).

1.2.5.7. Kentsel Yoksulluk

Kentsel yoksulluk, bireylerin birden fazla yoksunluklardan kaynaklı olarak mūcadele ettikleri dinamik ve gūlū bir problemdir (Kaya, 2011: 220). Kūreselleřme ile yerel kūltūr ve geleneksel toplum bađlarının etkilerinin azaldıđı, topluluklar ve bireyler arasındaki iliřkinin kolaylařarak yaygınlařtıđı, ūretim ile tūketim mekanizmalarının yeniden yapılanma sūrecine girmesi ile gerek ulusal gerekse uluslararası sūrtūřme tehlikesinin arttıđı ortamda tam olarak ifade edilememiř bir sūretir. Bu sūrete kent kuramcıları tarafından bir laboratuvar olarak gōrūlen kentler, bireylerin sahip olduđu dūřūnce yapısı ve davranıř biçimleri etrafında řekil almaktadır. Bu kapsamda Burgess kentlerin varlıđı noktasında, bir sosyal yapı içinde deđiřen ve bu deđiřimde ekonomik, sosyal ve mekansal ūrgūtleniř tarzını ūn plana çıkarmaktadır. Kentsel alanda būtūnleřme olgusuna iliřkin yaklařımlar, bu olguyu ūzellikle fiziki mekanlarının nitelikleri nedeniyle daha çok yoksul kesimler bakımından "būtūnleřememe", "būtūnleřemeyen kentli nūfus" ve "arpık geliřme" dūzeyinde bir bozulma sūreci olarak deđerlendirmektedir (Gūneř, 1993).

Yoksulluk alanında yapılan çalıřmalarda ūncū konumunda olan Amartya Sen bireylerin, gelirlerinin ūlek olarak kabul edildiđi gōreli yoksulluđın ve yetenekleri kapsamında deđerlendirilen mutlak yoksulluđın tūketim toplumlarında daha belirgin bir řekilde gōrūldūđūnū vurgulamaktadır (Karakař, 2010: 8). Ūyle ki gūnūmūz toplumlarında tūketim, bireylerin gūndelik davranıřlarını biçimlendirmenin ūtesinde fikirleri ve faaliyetlerini de ekonomik bakıř açısıyla anlamlandırmaktadır. Bu noktada bireyler harcamalarını yaparken ihtiyaçlarını karřılamak yerine arzularını tatmin etme yoluna gitmektedirler.

Zamanla bireylerin tatmin olmayan arzuları, modern tūketim ideolojisi olan anlık ve sonu gelmeyen tatminsizliklere neden olmaktadır (Karakař, 2006: 5-6). Bu noktada kendini yetersiz hisseden bireyler toplumdan ayrıřmaktadır. Ūyle ki,

hayatlarını idame edecek kadar sermayeye sahip bireyler tüketim noktasında dilediklerini yapabilme hakkını kendilerinde görmezlerken, sürekli bir zorunluluk içinde olan bu bireyler kente karşı, bir aidiyet sorunu da yaşamaktadırlar. Ayrıca kente karşı bir yabancılaşmaya girer ve kentin sadece kendisinin yaşadığı sınırlardan ibaret olduğunu varsaymaktadırlar. Zira yoksulluk olgusu ekonomik getirinin ötesinde bir kavram olarak bireylerin bir vatandaş, arkadaş, anne ve baba, komşu olmak gibi sosyal rollerini de kapsamaktadır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde belirli bir coğrafyada birlikte yaşamamanın ötesinde ayrışan yoksulluğu, hizmete erişim noktasında (toplu taşıma, sağlık, eğitim vs.) eksiklik, güvensizlik gibi süreçlerinde dahil olduğu toplumsal yapıdan soyutlanamayan bir olgu olarak değerlendirmek mümkündür.

1.3. İnsan Hakları Temelinde Yoksulluk

Yoksulluk olgusunun ekonomik parametrelerin ötesinde sosyal, kültürel ve siyasal unsurlarında dahil olduğu çalışmaların yapılması bu konunun hemen her yönü ile analiz edilmesine imkan sağlamıştır. Bu çeşitliliğin içerisinde kurulacak ortak bağlantı insan onuruna yakışır bir hayatın temin edilmesi noktasında kurulmaktadır. Ancak yoksulluğun bu açıdan değerlendirilmesi hususunda 10 Aralık 1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Beyannamesine⁹ aykırı bir problem olduğu göz ardı edilmemelidir. Zira bu belgeye göre “Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar” (Md. 1), “Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka herhangi bir düşünce, ulusal ya da toplumsal köken, servet, doğuş veya başka herhangi bakımdan ayrım gözetilmeksizin’ bildiriye konu olan hak ve özgürlüklerden yararlanabilir (Md. 2/1). Yine bildirgeye göre, ‘Herkesin, toplumun bir üyesi olarak sosyal güvenliğe hakkı vardır’ (Md. 22), herkesin yiyeceğe, giyime, konuta, tıbbi bakıma ve sosyal hizmetlere ulaşım hakkı vardır (Md. 25/1), herkesin eğitim görme hakkı vardır (Md. 26/1). Ancak bahsi geçen birçok temel hakkın herkese eşit imkanlarda sağlandığını söylemek oldukça zordur. Öyle ki dünya genelinde insanların hayatlarını devam ettirebilmek için ihtiyaç duydukları temel gereksinimlere eşit bir şekilde ulaşamama halinin gün geçtikçe büyüme eğilimi içinde olduğunu görmek mümkündür. Örneğin, kırdaki yaşayan bireylerle kentte yaşayan bireylerin sahip olduğu olanakların (eğitim, sağlık, altyapı, ulaşım, kültürel gibi) eşit olmaması insan

⁹ Her ne kadar İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi insan hakları kapsamında en fazla bilinse de bu alanda tek değildir. Zira bu konu Babillerin Hamurabi Kanunları, Hindu, Budist, Hristiyanlık ve İslam dinlerinde de kendine yer bulmuştur (Turgut, 2020: 77).

haklarının inkarı niteliğindedir. Dolayısıyla İnsan Hakları Beyannamesinin temel düşüncesine göre insanların haklarının ve onurunun korunduğu bir hayat sürmesi elzemdir.

Yoksullukla mücadelenin hak kavramı kapsamında değerlendirilebilmesinin ilk şartı bu sorunun insan haklarına karşı işlenmiş bir sorun olduğunu kabul etmekten geçmektedir (Atatanır ve Karataş, 2019: 469-470). Bu kapsamda 1992 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda gerçekleştirilen oturumda yoksulluk halinin, insan onurunu zedeleyici ve hatta insan yaşamında bir tehdit oluşturduğu üzerinde durulmuştur. Yoksulluk olgusunun yasal bir çerçevede gündeme gelmesi bireylerin sahip olduğu hak ve özgürlüklerden yoksun olma hali insan haklarının reddedilmesi kapsamında değerlendirilmesinin önünü açmıştır (Söylemez, 2013: 218-219). Aralık 2000’de Fransa’nın Nis Kentinde düzenlenen “Nis Avrupa Zirvesi” kapsamında AB üyeleri tarafından Temmuz 2001- Haziran 2003 tarihlerini kapsayacak şekilde Ulusal Eylem Planı kabul edilmiştir. Bu plan dahilinde üye ülkelerde var olan sosyal dışlanma¹⁰ ve yoksulluk halinin 2010 yılı itibariyle ortadan kaldırılması için dört temel hedef belirlenmiştir (Gordon, 2006: 16):

- i. İstihdamın artmasını sağlayacak tedbirler almak, kaynak, hak ve hizmet erişiminde kolaylık,
- ii. Dışlanmaya neden olabilecek olumsuz durumların ortadan kaldırılması ve sosyal dışlanma riskine karşın bilgi ve iletişim kanallarındaki bütün teknolojik imkanları kullanmak,
- iii. Kadın, çocuk ve engelli gibi toplumdaki en hassas kesimlerin toplumla bütünleşmesini sağlamak ve
- iv. Kamu ve özel kuruluşlar arasındaki diyalogun arttırılması yönündeki çalışmalarla ilgili bütün kurumları harekete geçirmektir.

Birleşmiş Milletler 2006 yılı İnsan Hakları Gününün temasını “Yoksullukla Mücadele: Hayırseverlik Değil Yükümlülüktür” söylemi ile belirlemiştir. Yoksullukla mücadele kapsamında başlatılan bu çalışmada yoksulla ilgili unsurları değerlendirirken insan hakları penceresinden bakmayı gerektirecek hususlar üzerinde durulmuştur. Bunlardan ilki, yoksulluk olgusunun ekonomik yoksunluğun çok daha

¹⁰ Maddi yoksunluğun daha ötesindeki olguları kapsayan sosyal dışlanma olgusu yoksulluğun birden fazla boyutuna vurgu yaparken onun daha net anlaşılmasına yardımcı olmaktadır (de Haan 1991’den akt. Sapançalı, 2005: 58).

ötesinde toplumun bütün fertlerinin toplumda eşit şartlar altında bulunmalarını engelleyen sorunlar bütünü olduğu düşüncesidir. Bu kapsamda eğitimden sağlığa, ulaşımdan barınmaya, istihdamdan siyasi katılım imkanına kadar ki bütün unsurları içinde barındıran hususlar değerlendirilmiştir. İkincil olarak, bütün bu hakları içeren hususların uygulamaya geçirilebilmesi için siyasi bir iradenin gerekliliği ve sorumluluktan ziyade yükümlülükleri içeren rollerle yeniden düzenlenmesi gerektiği vurgusudur (Buğra, 2006'dan akt. Söylemez, 2013: 220).

İnsan haklarının uygulanması ve yoksulluğun önüne geçilebilmesi arasında doğru bir orantı bulunmaktadır. Ancak bunun sağlanabilmesi için öncelikle ülkelerin ekonomik açıdan belirli bir düzeye ulaşabilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde eğitim, sağlık, temiz bir çevre gibi temel insani hakların ancak belirli bir ekonomik düzeye ulaşan ülkelerde kendiliğinden meydana geleceği düşüncesi hakimdir. Fakat yoksulluk temelini oluşturan unsurlardan biri olan bireylerin kendi becerilerinden yoksun olması hali yalnızca kalkınma stratejilerinin geliştirilmesi ile mümkün olmayacaktır (Uluocak ve Çoban, 2011: 220-221). Örneğin, küçük yaşta bir kız çocuğunun eğitim hakkı ailesi tarafından engellenerek küçük yaşta evlendirilmiştir. Henüz kendisinin çocuk sayıldığı bir yaşta kendi çocuklarının olması ona yaşından büyük sorumluluklar yüklemiştir. Dahası kendisinin ve çocuklarının bakımını üstlenen kocasının çalıştığı sosyal güvencesiz bir işte yaşadığı iş kazası sonucu hayatını kaybetmesi onu ve çocuklarını yoksulluğa sürüklemiştir. Bu kadının içine düştüğü yoksulluk hali, onun bireysel başarısızlıkları sonucunda değil, eğitim hakkının, bedensel bütünlüğünün ve güvenceli bir hayat hakkının ihlali sonucunda meydana gelmiştir (Taşgın, 2017: 210). Bu kapsamda değerlendirildiğinde bireylere kendi becerilerini keşfedebilecekleri ve geliştirebilecekleri imkanların sağlanması onları yoksulluğun kısır döngüsünden kurtaracağı unutulmamalıdır (Ramirez 1997'den akt. Yılmaz, 2004: 126- 127).

1.3.1. Dünyada Yoksullukla Mücadele

Toplumlardaki gerek sosyal gerek siyasal gerek kültürel gerekse ekonomik eşitsizlikler sonucunda ortaya çıkan yoksulluk olgusu halen çözüm bekleyen bir sorun olarak gündemdeki yerini korumaktadır. Öyle ki yoksulluk olgusunun daha iyi anlaşılması noktasında yapılan çalışmaların ve bu yönde kullanılan birçok mücadele yöntemleri geliştirilmiş ve geliştirilmeye devam etmektedir (Söylemez, 2013: 218-219). Bu kapsamda Birleşmiş Milletlerin 1996 yılında yayımladığı İnsani Gelişme

Raporu'nda dünyada önlem alınmaması durumunda artan yoksullukla beraber zengin ve yoksul iki karşıt grup halinde ayrışacağına vurgu yaparken raporda şu ifadelerin altını çizmektedir (UNDP, 1996: 2):

- i. 1993'te 23 trilyon dolar olan küresel GSYİH'nın 18 trilyon dolarının gelişmiş ülkelere ait olduğunu ve geriye kalan 5 trilyon dolarının gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelere ait olduğunu ve bu ülkelerin dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 80'ine sahip olduğu,
- ii. Son otuz yılda Dünya nüfusunun en yoksul yüzde 20'lik kesiminin toplam gelir içerisindeki payı son 30 yıl içerisinde yüzde 2,3'den yüzde 1,4'e gerilerken zengin olan kesim pastadaki payını 3,1'den 6,1'e yükselterek ikiye katlamıştır.

Dünya Bankası 2000 yılında yayınladığı raporunda; "...yoksul olmak demek aç olmak demektir, barınacak yeri, giyecek bir şeyi olmamak demektir, hasta olmak ama tedavi olamamak, okuma yazma bilmemek, okula gidememek demektir. Fakat yoksul insanlar için, yoksulluk içinde yaşamak bundan daha fazla bir şeydir. Yoksul insanlar özellikle kendi denetimleri dışında gelişen ters etkilere karşı korunmasızdırlar" (Word Bank, 2000) biçiminde kullandığı ifadelerle kent yoksullarının toplumsal dışlanmışlıklarına vurgu yapmaktadır. Bu süreç yoksulluğun anlaşılmasına, ölçülmesine ve mücadele araçlarına yönelik gündemlerde, yoksulluğun anlaşılması için hayatın tüm yönlerinde ortaya çıkan eksiklik ve yoksunlukların dikkate alınması gerektiğinin giderek daha fazla kabul görmesine neden olmuştur. Öyle ki 2018 yılında Dünya Bankası tarafınca yayınlanan "Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi" raporunda bireylerin ihtiyaçlarını giderme noktasında piyasaya konu olmayan "eğitim", "temel altyapıya erişim", parasal", "güvenlik" "sağlık ve "beslenme" beş esasa dayandırır (World Bank, 2018: 90-91). Başka bir ifade ile insanların aynı zaman zarfı içinde hangi yoksunluklarla karşı karşıya kaldıklarını belirleyen Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi parasal değerlerin ötesine geçmektedir. Dünya Bankası bu ölçümü yaparken, güvenlik, sağlık ve beslenme ile ilgili verilere ulaşım noktasındaki zorluklar nedeniyle 119 ülke de parasal, eğitim ve temel altyapıya erişim esas alırken 6 ülkede beş esası da kapsayan bir hesaplama yapmıştır.

Tablo 3: Refahın Boyutu ve Yoksulluğun Göstergeleri

Boyut	Göstergeler (3 Boyutlu 119 Ülke için)	Göstergeler (5 Boyutlu 6 Ülke için)
Parasal	Kişi başına 1,90 dolardan daha az gelir veya tüketim	Kişi başına 1,90 dolardan daha az gelir veya tüketim
Eğitim	Okul çağındaki en az bir çocuk okula kayıtlı değildir.	Okul çağındaki en az bir çocuk okula kayıtlı değildir.
	Hane halkından hiç kimse 9. Sınıf ve üstünü tamamlamamıştır.	Hane halkından hiç kimse 9. Sınıf ve üstünü tamamlamamıştır.
Temel Altyapıya Erişim	Hanenin sınırlı standartta içme suyu erişimi bulunmamaktadır.	Hanenin standart içme suyu erişimi bulunmamaktadır (Suyunun kaynağına ulaşım yürüme mesafesi ile 30 dakika).
	Hanede elektrik bulunmamaktadır.	Hanede elektrik bulunmamaktadır
Sağlık ve Beslenme	-----	Son 36 ay içinde canlı bebek dünyaya getiren 15-49 yaş arasında hiçbir kadın bu doğumları hastanede yapmadı.
		12- 59 aylık hiçbir çocuk difteri, tetanos ve boğmaca aşısı olmadı.
		15-49 yaş arasında en az bir kadın dengesiz beslenmektedir.
Hanehalkı Güvenlik	-----	Hanehalkı son 12 ayda ya suça maruz kalmış ya da suçun yaygın olduğu bir toplumda yaşamaktadır.
		Hanehalkı son 12 ayda sel, kuraklık, deprem gibi bir doğal afetten etkilenmiştir.

Kaynak: World Bank, 2018: 93

Dünya Bankası, Tablo 2’de belirtilen verileri değerlendirirken her bir boyutta bulunan göstergeleri eşit oranlamış ve bu kapsamda sahip olunan gösterge sayısı kapsamında her boyutun oranlarını farklılaştırmıştır. Bu durumda hanehalkları boyutların 1/3 oranında bir yoksunluk yaşıyorsa çok boyutlu yoksul olarak sınıflandırılmışlardır (World Bank, 2018: 94).

Dünya Bankası 2000 yılından sonraki süreçte de yoksulluğu, “kırılganlık”, “riske açık olma”, “söz hakkına sahip olamama” ve “güçsüzlük” kapsamında değerlendirmiştir (Tireli, 2009: 145). Özellikle günümüz dünyasında gelişmiş, gelişmekte veya az gelişmiş ülke ayırt etmeksizin ortak bir mücadele içinde olduğu Covid-19 salgını bunu tekrardan gün yüzüne çıkarmıştır. Öyle ki, Dünya Bankası

tarafından yayımlanan “Yoksulluk ve Paylaşılan Refah Raporu”nda bu küresel salgının dünyadaki yoksulluk oranını 2017 seviyesine getireceği uyarısında bulunulmuştur. Dünya Bankası Başkanı bu rapor doğrultusunda dünya nüfusunun yüzde 1,4’lük kısmının aşırı yoksulluk¹¹ haline düşmesine ve bu durumunda kalkınma stratejilerinde ciddi aksaklıklara yol açacağı yönünde önemli noktalara vurgu yapmıştır. Zira bu açıklamayı temellendiren rapor kapsamında hali hazırda dünya genelinde 115 milyon kişinin aşırı yoksulluk içinde olduğu ve bu sayının Covid-19 nedeniyle 88 milyon kişinin de eklenmesi halinde 2021 yılının sonunda 150 milyon kişiye ulaşabileceği öngörülmektedir. Rapor kapsamında kırsal kesimlerdeki aşırı yoksulluğun geçmişten beri olduğunu belirtirken yaşanan salgınla beraber gelen kısıtlamalar ve azalan talep daralan iş imkanları sonucunda aşırı yoksul konumuna gelen kentli sayısının arttığına dikkat çekmektedir.

Bir başka uluslararası kuruluş olan Birleşmiş Milletler de Covid-19 salgının etkisiyle 2021 yılında dünya genelinde 235 milyon kişinin insani yardım ve korunmaya ihtiyaç duyacağı üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda Birleşmiş Milletler İnsani İşler Koordinasyon Ofisi tarafından yapılan açıklamaya göre yaşanan salgın sonucunda dünya genelinde insani yardım ve korunma ihtiyacının geçen yıla oranla yüzde 40 oranında arttığı¹² altı çizilmiştir. Bu çerçevede Birleşmiş Milletler 2021 Küresel İnsani Yardım Planı kapsamında “2021 yılında insani yardıma ihtiyaç duyan herkes tek bir ülkede yaşaydı, burası 235 milyonluk nüfusuyla dünyanın en büyük beşinci ülkesi olurdu. BM ve ortakları, açlık, çatışma, yerinden edilme, iklim değişikliği ve Covid-19 salgınının etkileriyle karşı karşıya kalan en savunmasız 160 milyon kişiye yardım etmeyi amaçlıyor” bir değerlendirme yapılmıştır. BM’nin bu değerlendirmesini destekler nitelikte olan Uluslararası Para Fonu Başkanı tarafından yapılan açıklamada Büyük Buhrandan bu zamana kadar ki yaşanan en büyük ekonomik daralmanın gerçekleşebileceği yönündeki açıklama sosyo-ekonomik düzendeki bozulmanın önemine dikkatleri çekmektedir.

¹¹ Dünya Bankası tarafından aşırı yoksulluk sınırı 2020 yılı için günde 1,90 dolara (150 Türk Lirası) denk gelmektedir.

¹² Birleşmiş Milletler, 2019 yılında insani yardım ve korunmaya muhtaç 168 milyon kişinin olduğunu ve bunun karşılanabilmesi için 29 milyona ihtiyaç duyulduğunu belirtirken 2020’de 17 milyar dolar bağışın yapılmasına karşın ancak ihtiyacın yüzde 70’i karşılanabilmiştir.

1.3.2. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele

Günümüzde yoksulluk olgusunun gelişmiş ülkelerde dahi hala çözüm bekleyen bir sorun olduğunu söylemek mümkündür. Ancak gelişmiş ülkeler bu sorunu tamamen ortadan kaldıramasa da sosyal devlet anlayışı kapsamında uygulanan sosyal politika araçları ile yoksul olan fertlerin daha fazla yoksullaşmasının önüne geçilebilmekte ve onlara yükümlülüklerinde bulunan aile üyelerine asgari düzeyde yaşama olanağı sağlamada yardımcı olmaktadır. Türkiye’de yoksullukla mücadele noktasında 1961 Anayasasında yer alan “sosyal devlet” kavramı kapsamında devletin üstlenmesi gereken rol anayasal zemine yerleştirilmiştir. Ancak “enflasyon, istihdam olanaklarının azlığı, sosyal yardımların kısa vadede fayda sağlaması, gelir dağılımındaki eşitsizlik” gibi nedenlerle kronikleşen yoksulluk sorununun önüne geçememiştir (Altay, 2005: 163). Bunun üzerine yoksulluk sorunuyla mücadele, 1980-1990 arasında “kalkınma ve büyüme temelli dolaylı mücadele yaklaşımı” ve “devlet millet birlikteliğine dayalı kurumsal ve doğrudan mücadele yaklaşımı” olmak üzere iki ana politika kapsamında şekillenmiştir. Uygulanan bu politikalar 1980 yılı öncesi dönemle kıyaslandığında neoliberal politikaların aksine devlet tarafından daha geniş ve bütüncül olarak sürdürülmüştür (Demirhan ve Nazım, 2014: 126-135). Bu noktada uygulanan yoksullukla mücadele politikalarının iktidarlar açısından siyasi rolünün de dikkate alınması gerekmektedir.

Tablo 4.1: 1980 Sonrası Hükümetlerinin Yoksulluğa İlişkin Yaklaşımları

Hükümetler	Yoksulluğun nedeni	Risk gurupları	Temel politika önerileri
Özal Hükümetleri (1983-1989)	Enflasyonist politikalar	Orta direk (işçi, memur, esnaf, çiftçi ve emekli)	Gönüllü sosyal dayanışma, Enflasyonun azaltılması
Akbulut Hükümeti (1989-1991)	Devletçi politikalar	Orta direk algısının devamı ancak belirsizleşen risk gurupları	Rekabet şartlarının hakim kılındığı serbest piyasa ekonomisinin uygulanması

Tablo 4.2: 1980 Sonrası Hükümetlerinin Yoksulluğa İlişkin Yaklaşımları

Yılmaz Hükümeti (1991)	Kötü kamu yönetimi, yolsuzluk, kamu açıkları	Sağlık alanında çalışanlar, tarım kesimi çalışanları	Eğitime yönelik refofmlar, sağlık sigortası gerekliliği
Demirel Hükümeti (1991-1993)	Gelir dağılımının bozuk olması	Tanımlanmayan toplumsal kesimler	İnsan hakları ve demokrasinin geliştirilmesi
Çiller Hükümetleri (1993-1996)	Yenidünya düzensizliği, Nüfus artışı, tarım kesiminde çalışanların çokluğu	Tarım kesimi çalışanları	Devletin küçültülmesi, Tarım politikaları uygulamaları
Yılmaz Hükümeti (1996)	Devlet tekeli, yolsuzluk, kamu açıkları	Yaşlılar, çocuklar, engelliler, kadınlar	Sosyal hizmetlerin ve aile kurumunun desteklenmesi
Erbakan Hükümeti (1996-1997)	Devlette israf	İşsizler, emekli yoksullar	Çalışanlara gelirden adil pay verilmesi
Yılmaz Hükümeti (1997-1999)	Kötü kamu yönetimi, yanlış uygulanan politikalar	Tarım kesimi çalışanları, engelliler	Toplu konut fonu, tarıma ve hayvancılığa yönelik reform
Ecevit Hükümetleri (1999-2002)	Uygulamalardaki demokratik eksiklikler	Kayıt dışı çalışanlar, kimsesizler, sokak çocukları	İşsizlik sigortası
Gül Hükümeti (2002-2003)	Koalisyon hükümetleri	Tanımlanmayan toplumsal kesimler	Gönüllük esasına dayalı sivil toplum
Erdoğan Hükümetleri (2003-2014)	2002 krizi, Kötü kamu yönetimi, yolsuzluk, kamu açıkları	Yaşlı kadınlar, çocuklar, gençler ve engelliler	Şartlı nakit transferi, çocuk yardımı, AB fonları, aile dayanışması, engelli maaşı
Davutoğlu Hükümetleri (2014-2016)	Küresel kriz, yüksek faiz politikası	Kadınlar, engelli genç ve çocuklar	Sosyal hizmet merkezleri, kadın istihdamını artırmak
Yıldırım Hükümeti (2016-2018)	Yüksek faiz politikası, kamuda israf	Kadınlar, engelli genç ve çocuklar	İnsan merkezli kalkınma planı, faizsiz finans alanında koordinasyon
Erdoğan Hükümeti (2018-.....)	Yüksek faiz politikası, pandemi süreci, kamu açıkları	Kadınlar, çocuklar, gençler ve engelliler	Faizsiz finans sistemi, sosyal yardım paketleri, kamuya engelli istihdamı

Kaynak: Yılmaz, 2012, s. 303-304'den güncellenmiştir.

Yoksulluk sorunu ile mücadele de sosyal politikaların siyasi aktörlerce gerçekleştirilmesi politikaların aynı ölçüde siyasileşeceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Zira uygulamaya geçirilecek politikalar istihdamı artırıcı ya da hakların

korunması ölçüsünde kapitalizme ters bir yapıyı meydana getirecektir. Bu çerçevede değerlendirilen Türkiye, neoliberal politikaların uygulanması ve kapitalist dünyaya eklemlenmeye bağlı olarak yoksulluğun göz ardı edilemez boyuta gelmesi nedeniyle yoksullukla mücadele sorununu muhafazakar liberal bir hükümetin diğer dönemlerden daha fazla önemsemesinin doğal olduğudur (Buğra, 2008: 260-263).

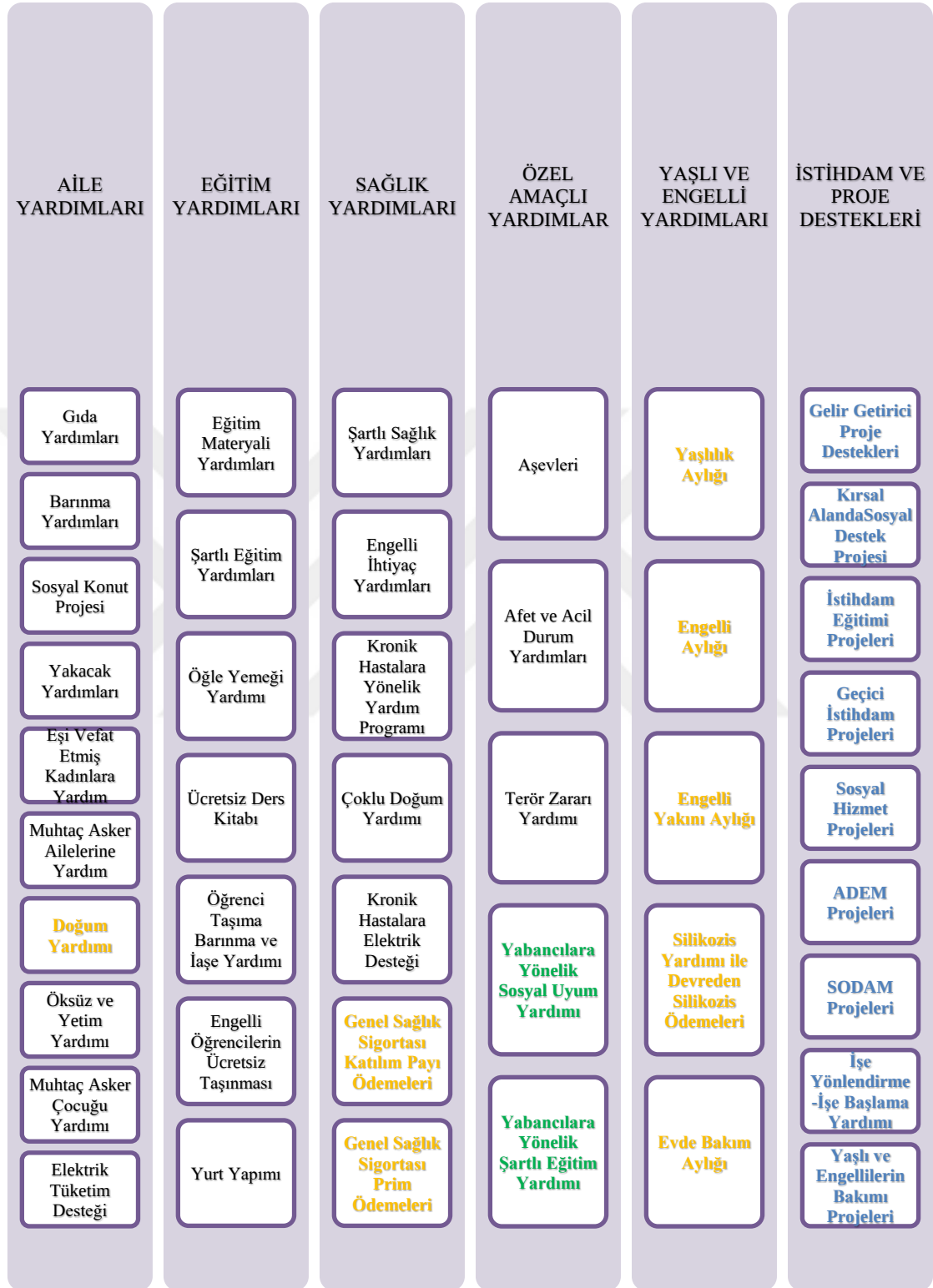
1980’li yıllarda reel ücretlerin azalması, gelir dağılımdaki bozulma ve ekonomik olarak yaşanan olumsuzluklar sonrasında uygulanan ekonomik politikalara yöneltlen ağır eleştiriler, sosyal adaletin sağlanması amacıyla yeni önlemlerin alınmasını zorunlu hale getirmiştir. 1986’da yürürlüğe girmiş olan “3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu” böyle bir ortamda gelir dağılımdaki bozulmayı önleme ve sosyal adaletin sağlanmasına katkı sağlama amacıyla oluşturulmuştur. 1982 Anayasası madde 2’de yer alan “Sosyal Devlet” ilkesi ışığında oluşturulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fon (SYDTF)¹³ ’u, sosyal güvencesi olmayan ihtiyaç sahiplerine yönelik devletin sosyal sorumluluklarını yerine getirmektedir. Ayrıca bu Fon, Dünya Bankası’nın önerisi üzerine hazırlanan 2001 mali krizinin yoksul kesim üzerindeki etkilerini azaltmak, var olan sosyal güvenlik ağını genişleterek güçlendirmek amacıyla yürürlüğe giren Sosyal Riski Azaltma Projesi’nin (SRAP) uygulayıcısıdır. Proje kapsamında 2001 krizinin en çok etkilediği kesimlere yiyecek, giyecek, yakacak gibi sosyal yardımlarla oluşturulan “Hızlı Yardım” bölümü yer almıştır. Bunun yanı sıra ihtiyaç sahibi olan bireylere sosyal hizmet sağlayan (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu) ve yoksullukla alakalı veri analizi yapan (Devlet İstatistik Enstitüsü) kurumların kapasitelerini arttırmaya yönelik “Kurumsal Gelişim” bölümü yer almıştır. Ayrıca bu proje Şartlı Nakit Transferi (ŞNT) programının Türkiye’de başlatılmasına kaynaklık etmiştir.

ŞNT, beşerî sermayeye yatırım yapmak amacıyla yoksulluk riskiyle karşı karşıya olan ailelerin çocuklarını düzenli okula göndermelerini, hamilelikte karşılaşılabilecek sorunlarla mücadelede ve temel sağlık hizmetlerinden düzenli olarak faydalanmalarını hedefleyen nakite dayalı sosyal yardım programıdır. ŞNT programı kısa vadede nakdi yardımları ile yoksulluğu azaltmak, uzun vadede beşeri sermayeye yapılan yatırım ile yoksulluğun ortadan kaldırılması amaçlanmıştır (Yılmaz vd, 2018: 604). Türkiye’de ŞNT uygulaması ilk kez Ankara- Keçiören, Çankırı- Merkez,

¹³ 1986 yılında yürürlüğe giren Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu; Türkiye’de sosyal yardım alanında ilk kurum olma özelliğine sahiptir.

Gaziantep- Yavuzeli, Kahramanmaraş- Göksun, Sinop- Durağan, Zonguldak- Ereğli olmak üzere toplada altı pilot ilde uygulanmış olsa da 2004 yılından sonra kademeli bir şekilde ülke genelinde uygulanmaya başlanmıştır (Dama ve Sundaram, 2018: 50). 2007 yılında SRAP' in sona ermesiyle ŞNT programı SYDF kaynakları ile devam etmiştir. 2011 yılında kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (bugün itibarıyla Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı) bünyesinde Sosyal Yardımlar Genel müdürlüğü altında faaliyet göstermektedir. Bu kapsamda Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonundan aktarılan gelirlerle Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanununda yer alan hükümlere istinaden faaliyet ve çalışmalar yapmak üzere 81 ilde faaliyet gösteren 1.003 SYD Vakfı vardır. SYDV' ce gerekli incelemelerin yapılması ve mütevellî heyetinin onayı doğrultusunda dezavantajlı gruplara ihtiyaçları ölçüsünde ayni ve nakdi yardımlar yapılmaktadır (Polat, 2015: 100).

Şekil 6: Sosyal Yardım Programları Ana Grupları

- Genel bütçe tarafından karşılanan yardımlar
- SYDT Fonundan karşılanan yardımlar
- AB tarafından finanse edilen yardımlar

Kaynak: https://ailevecalisma.gov.tr/media/49934/acshb_2019_yili_faaliyet_raporu.pdf

Yoksullukla mücadelede sosyal yardımların devlete yüklediği maliyetler, suistimaller ve sosyal yardıma bağımlı bir grubu meydana getirme riski sorun teşkil etmektedir. Sosyal yardım harcamalarının devlet üzerinde oluşturduğu gider baskısı vatandaşa vergi etkisiyle tekrar yansıtıldığında ise pozitif eğilim negatif sonuçlar doğurmaktadır. Dolayısıyla yoksullukla mücadelede yaşanan bu olumsuzlukları engellemek adına sosyal yardım politikalarının etkin bir şekilde kullanabilmesi ve bunun için de suistimallerin devre dışı bırakıldığı ve bireylerin tembellikten kurtarıldığı politikalar üzerine kurulmuş bir sistem meydana getirilmelidir. Aksi takdirde derin yoksulluk içinde olan bireylerin ya da grupların hayatlarını idame edebilmek için günlük işlerde çalışan kişiler yeme, içme, giyinme ve barınma yoksunluğu gibi risklerle karşı karşıya kalacaktır. Bu durum toplumsal yapıdaki eşitsizlik ortamında meydana gelen değişim ve dönüşümlerde kendini daha net bir şekilde göstermektedir.

Tablo 5: Dört Kişilik Ailenin Açlık ve Yoksulluk Sınırı (TL/Ay)

AYLAR (2021-2022)	AÇLIK SINIRI (TL)	YOKSULLUK SINIRI (TL)
EYLÜL	3.049,00	9.931,59
EKİM	3.093,20	10.075,58
KASIM	3.191,55	10.395,91
ARALIK	4.013,26	13.072,51
OCAK	4.249,95	13.843,50
ŞUBAT	4.552,56	15.139,90
MART	4.928,08	16.052,00
NİSAN	5.323,64	17.340,47
MAYIS	6.017,85	19.602,14
HAZİRAN	6.391,17	20.818,14

Kaynak: TÜRK-İŞ

Yukarıdaki tabloda çalışmanın yazım sürecinin, başladığı Eylül 2021 tarihinden bitişi olan Haziran 2022 arasında geçen süreç içinde açlık sınırı ve yoksulluk sınırı miktarındaki değişim gösterilmektedir. Yoksulluk sınırı, açlık sınırı düzeyine göre değerlendirildiğinden daha yüksek hesaplanmaktadır. Türkiye genelinde aile yapısına bakıldığında; genellikle anne, baba ve iki çocuktan oluşan

çekirdek aile yapısı olduğu görülmektedir. Bu aile yapısında yaşayan fert başına düşen ihtiyaçları oranındaki maliyetler doğrultusunda belirlenen açlık ve yoksulluk sınırı, hanehalkı aylık gelirinin altında bulunmaktadır.

Küresel rekabet ortamlarında küresel sermayeyi kendine doğru çeken kentler ise kent yoksullarını, daha da derinleşen bir nitelikte, içerisinde barındırmaktadır. Özellikle kırdan kente göçle gelen bu birey ya da gruplar işgücü piyasasının koşullarından dolayı enformel sektörde istihdam edilen ve mülksüz derme çatma gecekondularda yaşayan kişiler ile ailelerini etkileyen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Gül ve Sallan Gül, 2004: 1-2).

Tablo 6: Konut ve Çevre Konusunda Sorun Yaşayan Fertlerin Oranı (2011-2019)

KONUT VE ÇEVRE SORUNLARI	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Sızdıran çatı, nemli duvarlar, çürümüş pencere çerçeveleri vb.	41,6	40,6	39,7	37,2	39,0	38,1	36,6	36,2	36,9
Konutun izolasyonundan dolayı ısınamama	41,7	46,6	42,2	38,7	43,0	42,2	40,8	39,6	39,3
Odaların karanlık olması veya yeterli ışık almaması	26,7	27,4	25,2	24,7	20,6	20,2	19,0	18,1	17,6
Komşulardan veya sokaktan gelen gürültü	16,3	16,0	16,4	15,5	16,8	15,7	15,2	16,4	17,0
Trafik veya endüstrinin neden olduğu hava kirliliği, çevre kirliliği veya diğer çevresel sorunlar	26,6	25,5	24,3	24,4	24,2	24,5	22,9	24,8	26,1
Suç veya şiddet olayları ile yoğun bir şekilde karşılaşma	10,7	8,5	9,7	10,6	11,3	10,7	11,3	11,1	10,9

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Aile, 2020

2019 yılı hanehalkı bütçe araştırması verilerine göre, Türkiye hanehalklarının genelinde tüketim harcamalarının, başında %24,1'lük oran ile konut ve kira harcamaları gelirken, ikinci sırada %20,8 ile gıda ve alkolsüz içecek harcamaları gelirken üçüncü sırada ise %16,5 ile ulaşım harcamaları gelmektedir. Toplam tüketim harcamalarında, %2,2 ile sağlık, %2,5 ile eğitim hizmetleri ve %3,1 ile de kültür en düşük paya sahip harcama gruplarıdır. Gelir ve yaşam koşulları kapsamında incelendiğinde, fertlerin %39,3'ünün 2019 yılında konutunda izolasyon eksikliği nedeniyle yaşadığı ısınma sorunu, %36,9'unun akıtan çatı, rutubetli duvarlar, çürümüş pencere çerçevesi vb. nedenlerden ötürü problem yaşadığı ve %26,1'inin trafik veya

endüstri kaynaklı hava kirliliği, çevre kirliliği veya diğer çevresel problemlerle karşılaştıkları görülmüştür.

Diğer yandan çok boyutlu olan yoksulluk olgusu, büyüme ve gelişme evrelerinde olan çocukların ihtiyaç duyduğu imkanlardan yoksun kalmasına neden olmaktadır. Bu durum çocukları şiddetten dışlanmaya dahası sömürüden istismara kadar birçok olumsuzluklara karşı savunmasız bırakmaktadır (Altıparmak, 2008: 85). Başka bir ifade ile yoksulluk çocukların yetersiz beslenmelerine, eğitime erişememelerine ya da eğitim dışına itilmelerine yol açarken, küçük yaşlarda başlayan ucuz emek süreci çocukları yetişkin olduğunda ekonomik ve toplumsal risklere açık hale getirmektedir (Kahraman ve Sallan Gül, 2015: 362).

AB'de bağımlı çocukları olan tek kişilik hanelerde yaşayan insanlar söz konusu olduğunda, 2020'de %42,1'i yoksulluk veya sosyal dışlanma riski altındayken, iki yetişkin ve bir bağımlı çocuğa sahip hanelerde yaşayanların oranı %15,7'dir. Bağımlı çocukları olan diğer bazı hane türleri de yoksulluk veya sosyal dışlanma riski açısından nispeten yüksek oranlar kaydetmiştir; örneğin, iki yetişkin ve üç veya daha fazla bağımlı çocuğun bulunduğu hanelerde yaşayan kişiler için %29.6 ve üç çocuklu hanelerde yaşayan kişiler için %25.2. veya bağımlı çocukları olan daha fazla yetişkin. Bununla birlikte, AB'de bağımlı çocukları olan hanelerde yaşayan insanlar için yoksulluk veya sosyal dışlanma riskinin 2020'de bağımlı çocuğu olmayan hanelerde yaşayan insanlar için sırasıyla %22,3 ve %21,6 ile genel olarak aynı olduğu belirtilmelidir. Bu nedenle, bağımlı çocukları olmayan hanelerde yaşayan insanlar, benzer bir yoksulluk veya sosyal dışlanma riskine sahiptir (Eurostat, 2021).

Tablo 7: Yaş Grubuna Göre Nüfus ve Yaş Bağımlılık Oranı (2008-2020)

Yıl	Toplam Nüfus	0-14	15-64	65 +	Toplam yaş bağımlılık oranı (%)	Çocuk bağımlılık oranı (%)	Yaşlı bağımlılık oranı (%)
2008	71 517 100	18 788 587	47 835 090	4 893 423	49,5	39,3	10,2
2009	72 561 312	18 859 334	48 618 564	5 083 414	49,2	38,8	10,5
2010	73 722 988	18 878 582	49 516 670	5 327 736	48,9	38,1	10,8
2011	74 724 269	18 886 575	50 346 979	5 490 715	48,4	37,5	10,9
2012	75 627 384	18 857 179	51 088 202	5 682 003	48,0	36,9	11,1
2013	76 667 864	18 849 814	51 926 356	5 891 694	47,6	36,3	11,3
2014	77 695 904	18 862 430	52 640 512	6 192 962	47,6	35,8	11,8
2015	78 741 053	18 886 220	53 359 594	6 495 239	47,6	35,4	12,2
2016	79 814 871	18 925 782	54 237 586	6 651 503	47,2	34,9	12,3
2017	80 810 525	19 033 488	54 881 652	6 895 385	47,2	34,7	12,6
2018	82 003 882	19 184 329	55 633 349	7 186 204	47,4	34,5	12,9
2019	83 154 997	19 212 345	56 391 925	7 550 727	47,5	34,1	13,4
2020	83 614 362	19 068 237	56 592 570	7 953 555	47,7	33,7	14,1

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2020

Çalışma çağı olarak tanımlanan 15-64 yaş grubundaki nüfusun oranı, 2007 yılında %66,5 iken 2020 yılında %67,7 olurken, çocuk yaş grubu olarak tanımlanan 0-14 yaş grubundaki nüfusun oranı %26,4'ten %22,8'e gerilermiş 65 ve daha yukarı yaştaki nüfusun oranı ise %7,1'den %9,5'e yükselmiştir. Bununla birlikte çalışma çağındaki kişi başına düşen çocuk ve yaşlı sayısını gösteren toplam yaş bağımlılık oranı, 2019 yılında %47,5 iken 2020 yılında %47,7'ye yükselmiştir. Ekonomik anlamda aktif olan kişi başına düşen çocuk sayısını belirten çocuk bağımlılık oranı, %34,1'den, %33,7'ye gerilerken, çalışan kişi başına düşen yaşlı kişi sayısını ölçen yaşlı bağımlılık oranıysa %13,4'ten %14,1'e yükselmiştir. Başka bir ifadeyle, Türkiye'de 2020 yılında, çalışma çağındaki her 100 kişi, 33,7 çocuğun ve 14,1 yaşlının bakımından sorumludur. Ayrıca yoksulluk oranlarındaki cinsiyet farklılıklarına ve son yarım yüzyılda büyümüş olmalarına odaklarken, kadınlaşma, hem erkek ve kadın yoksulluk oranlarının eşitsiz durumunu hem de kadınların yoksulluk riskinin giderek daha fazla erkek riskini aştığını açıklamaktadır.

Tablo 8: Hanehalkı fertlerinin cinsiyet ve eğitim durumuna göre yoksulluk oranları (2018-2020)

	2018			2019			2020		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam	17,9	17,2	18,5	18,3	17,6	18,9	18,8	18,2	19,5
Okur-yazar olmayanlar	36,2	43,2	35,0	35,2	41,1	34,1	35,8	39,3	35,1
Bir okul bitirmeyenler	33,2	39,8	29,8	32,8	38,6	30,1	35,7	44,8	31,4
Lise altı eğitilmişler	19,8	21,1	18,4	20,4	21,8	18,9	21,2	22,3	19,9
Lise ve dengi okul mezunları	10,3	10,3	10,3	11,9	11,5	12,3	12,9	12,6	13,4
Yükseköğretim mezunları	3,7	3,6	3,7	4,2	4,2	4,3	4,6	5,2	4,0

Kaynak: TÜİK, Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri, 2019

Genel bir görüş olarak görülen cinsiyet temelli ayrımcılık dünya çapında yaygın bir sorundur. Özellikle salgın gibi kriz zamanları cinsiyet eşitsizliklerinin ortaya çıkarılması için mükemmel bir fırsattır. Günümüz pandemi atmosferinde de görüldüğü gibi kadın ve erkekler eşit şartlarda etkilenmemiştir. Bu kapsamda Covid-19 günleri itibarıyla, kadınlar üzerinde güçlü bir etkiye sahip olan konular şunlardır (Kıran, 2020: 757):

Artan ev işi ve bakım yükü; kadınların erkeklere oranla daha az kazandığı düşüncesi salgın döneminde kadınların işlerini feda etmesi riskini arttırmaktadır.

İş kaybı oranlarında hızlı artış; salgın sonrası kadınların çoğunlukta çalıştığı sektörlerde iş kayıpları yaşanmıştır.

Gelecek beklentisinde azalma; salgınla birlikte okulların kapatılması sonucu okul dışında kalan kızlarda erken yaşta evliliklerin artması ve bu çocukların tekrar okula dönememesi meydana gelmektedir.

Gebeliğe bağlı ölüm ve genç gebelik riskinde artış; burada geçmişten edinilen tecrübeler kaygılara sebebiyet vermektedir. Öyle ki, Ebola salgını sırasında Afrika’da 120.000 önlenebilir anne ölümlerinin yaşandığı bilinmektedir.

Cinsel, fiziksel ve ev içi şiddet ve istismarda ani artışlar; salgınla birlikte gelen kısıtlamalar beraberinde savunmasız grupları risk altında bırakmaktadır. Örneğin; Brezilya’da salgın sonrasında bu oranın %40-50 arttığı görülmüştür.

1978'de Wisconsin Üniversitesi'nde misafir araştırmacı olan Diana Pearce, ABD'de yoksulluğun "kadınlaştırıldığını" belirten bir makale yayınladığı makalesinde, 16 yaşın üzerindeki yoksulların neredeyse üçte ikisi kadın olduğunu ve o yıllarda daha fazla kadının işgücüne girmesine rağmen, kadınların ekonomik dayanağının 1950'den 1970'lerin ortasına kadar gerilediğini iddia etmiştir (Pearce, 1978: 28). Bu iddia günümüzde salgın ile birlikte alınan tedbirler sonucu kadınlarının çalışma hayatındaki dezavantajlı konumunun belirginleşmesiyle desteklenmektedir. Şüphesiz bu durum salgın sonrasında yaşanacak işsizlik hali hazırda yetersiz olan kadın istihdamının daha da azalmasına neden olacaktır.

Bu noktada, sivil toplum kuruluşlarının yerel ve ulusal bazda karar alma ve alınan kararları uygulama süreçlerine etkin katılımları önem arz etmektedir. Zira yoksul kişilerin tespit edilmesinde merkezi yönetime nazaran sivil toplum kuruluşlarının daha hızlı ve etkili hareket ederek sorunun çözümü noktasında daha verimli bir hizmet sunmaktadır. Bir başka ifadeyle sivil toplum kuruluşları yoksullukla mücadelede tamamlayıcı bir rol üstlenmektedir. Bu kapsamda sosyal nitelikli kuruluşlar olan sivil toplum kuruluşlarında şu özellikler aranması gerekmektedir (Akyüz, 2018: 157):

- i. Hedef kitle olan yoksul grupların sosyo-ekonomik açıdan korunması ve desteklenmesi,
- ii. Yoksul grupların tespit edilmesinde objektif olunması,
- iii. Yoksul gruplara yapılan maddi yardımlara ilaveten psiko-sosyal ihtiyaçlarında gözetilmesi ve
- iv. Yoksullukla mücadele için geliştirilen plan ve programların bölgesel olmanın ötesinde ulusal bir biçimde gerçekleştirilmesidir.

Sivil toplum kuruluşlarının yoksullukla mücadele noktasındaki hassasiyeti ve bu doğrultuda gösterdikleri çabalarının neticesinde merkezi yönetimin yoksulluk sorunuyla olan mücadelesinde kalıcı çözümler bulmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca

yoksullukla mücadelede geçmişten¹⁴ günümüze devam eden yardım ve dayanışma duygusu STK'lar aracılığı ile tazelenmektedir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde Türkiye'de kurulan bazı STK'lar şunlardır:

Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV): 1986 yılından günümüze yoksulluk ve eşitsizliğin olmadığı bir toplum oluşturmayı amaç edinen vakıf, yoksul kadınların gerek ekonomik gerek politik gerekse sosyal alanda kalkınmalarına yardımcı olmaktadır. İstanbul, İzmir, Çanakkale, Eskişehir olmak üzere toplamda 61 ilde faaliyet yürütmektedir. Örneğin, 2002 KEDV tarafından kurulan Maya Mikro Ekonomik Destek İşletmesi ile dar gelirli girişimci kadınlara 6-12 ay vadeli ortalama 1000 TL'lik kredi desteği sağlamaktadır (<http://www.kedv.org.tr/>).

Kızılay: geçmişi 1868 yılına dayanan kuruluş, ihtiyaç sahipleri ve korunmaya muhtaç kimselere yönelik yardım sağlamak, toplumun dayanışma duygusunu geliştirmeyi amaç edinmiştir. Ülke genelinde faaliyet gösteren, 13 aşevi, 8 öğrenci yurdu, 3 huzur evi, 5 giyecek yardım merkezi ve kimsesizlerin ihtiyaçlarını gideren şubeleri vardır. Kızılay ulusal olduğu kadar uluslararası ihtiyaç sahiplerinin sorunlarını giderme noktasında da faaliyetlerini sürdürmektedir. Örneğin, Razgard¹⁵ şehrinde yaşayan ve yoksulluk nedeniyle okulu bırakmak zorunda kalan 1.ve 12. sınıf aralığında eğitim gören öğrencilere gıda yardımı yapılarak eğitimde devamlılığın sağlanması ile fırsat eşitliği hedeflenmektedir (<https://www.kizilay.org.tr/>).

Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV): Vakıf, 1993 yılından bu yana ülkenin hemen her köşesinde nitelikli gençlerin yetiştirilmesi için anneler, babalara, genç kadınlara ve erken yaştaki çocuklara (0-6 yaş arası çocuklar) eğitim programları geliştirerek uygulamaktadır. Kurulduğu günden bu yana 1.100.000 katılımcı, 14.000'e yakın gönüllü eğitimci ve on bini aşkın gönüllü ile büyüyen bir yapıya sahiptir. Örneğin, sosyo-ekonomik manada yeterli desteği göremeyen 4 yaş ve üzeri çocukların dil becerilerini geliştirilmek için 24 haftalık bir eğitim programı uygulanmaktadır (<https://www.acev.org/>).

¹⁴ Osmanlı toplumunda yoksulların onurunun muhafaza edilip varlıklı kesimlerinde yaptıkları yardımdan ötürü gururlanmasının önüne geçilmek için "Sadaka Taşları" oluşturulmuştur.

¹⁵ Bulgaristan'da Türk nüfusunun yoğun olarak yaşadığı bölgeye verilen addır.

İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İHH): Yoksullukla mücadele etmek amacıyla 1992 yılında gönüllü bireylerin çalışmaları ile başlayıp 1995 yılında kurumsal bir kimlik kazanmıştır. Vakıf din, dil, ırk ayrımı yapmaksızın ihtiyaç sahibi olan tüm insanlara insani yardım (gıda, barınma, giyim yetim yardım programları gibi) ulaştırmanın yanı sıra insanların temel hak ve hürriyetlerinin ihlal edilmesini önlemeye çalışmaktadır. Bu çalışmalar kısa zaman içinde Türkiye’den 123 ülkeye yayılmış bir hayır köprüsü görevinde olan uluslararası bir sivil toplum kuruluşudur. Örneğin, çeyrek aşırından beri her Ramazan ayında ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmak üzere yardım yapılmaktadır. 2021 Ramazan hazırlıklarını tamamlayan İHH, Kilis Koordinasyon Merkezi’nden Türkiye’nin 81 il ve ilçelerine ulaştırılmak üzere yardım tırlarını yola çıkarmıştır (<https://www.ihh.org.tr/>).

Kısaca Türkiye özelinde değerlendirildiğinde yoksullukla mücadele de şu temel görevlerin öne çıktığı görülmektedir (Örs, 2011: 197):

- i. Yoksulluğun sadece ekonomik bir unsur olarak değil, yoksulluğa sebep olan tüm unsurlarla birlikte ele alınması,
- ii. Sosyal devlet ve sosyal politika yaklaşımlarının güçlendirilmesi,
- iii. Yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası boyutlarda kamuoyu desteğinin oluşturulması,
- iv. Toplumsal duyarlılığın sağlanması ve yoksulluğa duyarlı bir ortam oluşturulması,
- v. Sivil toplum kuruluşlarının, yoksulluk konusunun toplumsal gündemde tutulmasına katkı sağlaması,
- vi. Ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasında iletişim ve iş birliğinin sağlanması,
- vii. Yoksullukla mücadele sürecine yoksulların tam katılımının sağlanması,
- viii. Etkili yoksullukla savaş, kampanya ve projelerin uygulanması.

1.3.3. Küreselleşen Yoksullukla Mücadele

1980 sonrası telekomünikasyon hizmetlerinin hızla artması ve ulaşım ağlarının hızlı gelişimi beraberinde küresel hareketlilik sonucunu doğurmuştur. Küresel hareketlilik ile tek düze bir yaşam tarzının oluşması benzer yeme-içme kültürü, benzer barınma-çalışma ortamı, benzer fikir-düşünce söylemi gibi olguları türetmiştir.

Küreselleşen dünyanın bağlı ekonomileri, sosyal, siyasal ve kültürel etkiler meydana getirmiştir. Boyutsal farklılıkların varlığının inkar edilemediği kadar küreselleşmenin gerçekliği de günümüz dünyası açısından yadsınmamaktadır. Diğer yandan küresel ekonominin gelişmişlik seviyelerinden bağımsız olarak ülkeleri etkilemesi de kaçınılmazdır. Ancak küresel güçlerin bu kaçınılmaz süreci kazanca dönüştürme isteği ve menfaatlerine kullanma çabaları küreselleşmenin yoksulluk üzerine tepkisine neden olmuştur. Bu kapsamda Thomas Pogge'un küresel yoksulluk adına "önlenebilir bir insan hakları ihlali" değerlendirmesi önemlidir. Pogge'a göre küreselleşen dünyada toplumların yaşayışlarını etkileyebilen kurum, kuruluş ve münhasır ekonomik güçler bulunmaktadır. Bunlar arasında Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (WB), Birleşmiş Milletler (UN), Kuzey Atlantik Paktı (NATO), Dünya Ticaret Örgütü (WTO), G7 ülkeleri sayılabilmektedir. Gelişmemiş ülkelerin bu küresel yapılanma yönlendirmesine maruz kaldığı görülmektedir. Küresel ölçekte askeri, siyasi, ticari yönlendirmeler yapabilen ve finansal etkileşim sonucu büyük ekonomik denge unsurları oluşturabilen bu yapıların küreselleşen ekonomi üzerinde bütünleyici eşitlik arayan politikalar üretmesi gerekmektedir (Pogge, 2006: 18). Keza sürekli gelişen dünyada somut veriler üzerinden küreselleşen yoksulluk ifade edilmek istense, "ekonominin ve teknolojinin ilerlemesine karşın yoksulluğun derinleşmesinin" ciddi bir insanlık dramı olduğu söylenebilmektedir (Pogge, 2006: 39).

Birleşik Milletler Kalkınma Programı ve Oxford Yoksulluk ve İnsani Gelişme Girişimi 2019 açıklamasına göre, 101 ülkede yaklaşık 1,3 milyar insan yoksulluk içinde yaşamaktadır. Bu durum 21. yüzyıl dünyasının karşılaştığı belirleyici zorluklardan birinin hiç şüphesiz yoksulluk olduğunun göstergesidir. Bu nedenle, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Küresel Gündemi, dünyanın her yerinde yoksulluğun her türlüünün ortadan kaldırılması çağrısında bulunmuştur (Koehler, 2017: 2).

Yoksulluğun birbiriyle bağlantılı ve birbirini güçlendiren (finansal, ekonomik, sosyal, politik, sağlık, çevresel ve mevsimsel) birçok boyutu vardır. (Hick, 2016: 277). Kabul edilebilir bir yaşam sürmek, iyi bir yaşam standardına sahip olmak veya asgari ihtiyaçları karşılamak için gereken kaynak eksikliği yoksulluğun temel etkenleridir. Bu etkenler (Ellis, 1999: 3),

Doğal sermaye olarak; toprak, hava ve su, orman ve deniz ürünleri,

Fiziksel sermaye olarak; altyapı gereksinimleri (barınma, pazar, ulaşım ve iletişim araçları) ve üretim malları (makine ve aletler),

Finansal sermaye olarak; tasarruf hakları (kredi, hibe vb.),

Sosyal sermaye olarak; insan ilişkilerini ve kalkınmalarını sağlayacak ağlar (dernek, vakıf, sendika gibi),

Beşeri sermaye olarak da ve en önemlisi; eğitim, yetenek ve sağlık.

Aynı zamanda ekonomik yoksunluk istihdam eksikliğini veya düşük ücretli, düzensiz ve güvensiz bir işe sahip olmayı ifade ettiğinden girişimcilik fırsatlarına da erişimi kısıtlamaktadır (Hulme ve McKay, 2007: 187). Yoksulluğun bu boyutu, küresel gelişimin takibi yerine sosyal faaliyetlere veya işlevlere sınırlı veya hiç katılım olmamasını ve toplumsal olarak teşvik edilen veya onaylanan sorumlulukların alınamamasına sebebiyet vermektedir. Bu nedenle, analistler yoksulluğu analiz ederken, çalışılan toplumlar tarafından kullanılan yoksulluk terminolojilerini anlayarak başlamalıdır. Bu terminolojiler, belirli bir topluluğun karşılaştığı yoksulluğun boyutlarını ve şiddetini ortaya koymaktadır. Dahası, yerel yoksulluk terminolojilerini anlamak, yoksulluk analistlerinin insanların onurunu korumalarını sağlarken ve bir toplumda yoksullukla ilgili yanlış algıları en aza indirmeye yardımcı olmaktadır. Son olarak, terminolojiler, yoksulluk analistlerinin bağlam temelli ve uluslararası yoksulluk tanımlarını dengelemelerini sağlayan, içeriğe duyarlı yoksulluk tanımlarını ortaya koymaktadır (Gweshengwe ve Hassan, 2020: 7). Ayrıca dünyada yoksulluğun giderilmesi sadece onlara yardım edilmesiyle çözülebilecek bir mesele değildir. Dünyanın neresinde olursa olsun yoksullara yardım ederken yoksulların maruz bırakıldığı eşitsizliklerin de giderilmesi gerekmektedir. Kısaca hem ulusal hem uluslararası kurumsal reformlar bu çerçevede önem arz etmektedir (Pogge, 2006: 18).

John Rawls kurumsal reformların belirleyici rolünü toplum nezdinde fayda dağıtıcısı olarak adlandırmıştır ve insanların yaşam şartlarının ve beklentilerinin etkileyicisi olduğunu belirtmiştir (Rawls, 1971: 240). Peter Singer bu noktada kurumsal ödevlerin yanında küresel yoksulluğun önlenmesi açısından gelişmiş ülkelerdeki zengin bireylerin de yoksul bireylere yardım etme ödevinin belirleyiciliğinin olduğunu ifade etmiştir (Singer, 2002: 127). Pogge küresel yoksulluk adına bir standart olması noktasında 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 25. maddesini gündeme getirmektedir (Pogge, 2006: 147). Bu maddeye göre, "beslenme,

giyim, konut, tıbbi bakım ile gerekli toplumsal hizmetleri ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ya da kendi denetiminin dışındaki koşullardan kaynaklanan başka geçimini sağlayamama durumları” herkesin, kendisinin ve ailesinin sağlığı ve iyi yaşaması için yeterli yaşama standardı olarak belirlenmiştir.

Buradaki sosyal ve ekonomik hakların sağlanması ağır yoksulluğun giderilmesi adına çözüm mahiyetinde sunulmuştur. İnsan hakları kavramının kapsayıcılığı ile dünyadaki hiçbir lokasyonda yoksunluğun olmaması adına her bireyin temel gereksinimlerine erişimlerini sağlayacak küresel kurum reformları gerekmektedir (Pogge, 2006: 103). Ancak küresel yoksulluğun giderilmesi sadece yoksullara sağlanacak maddi yardımlar olarak düşünülmemelidir. Bugün yapılan yardımların yarın tükenmesi yoksulluğun giderilmesi açısından kalıcı bir çözüm olmayacaktır. Küreselleşen dünyada ayrışan ekonomilerin yoksunluğa sebep olması, küresel ekonomik dengenin sadece gelişmiş ülkeler var gibi hareket edilerek ayakta tutulma çabasıdır. Dolayısıyla ağır yoksulluğun ana nedeni dünya üzerindeki maddi yardım eksikliği veya aksaklığı değil adaletsiz bir küresel ekonomi düzeniyle verilen zarardır. İyileştirici önlemlerin alınması her zaman ihtiyaç olan reformlardandır ancak küresel düzen içerisindeki eşitsizlik yoksunluğun ana nedeni oldukça küresel reformların odağı da bu eşitsizliğin nasıl azaltılabileceği üzerine olmalıdır (Pogge, 2006: 37).

20 Aralık 2017 tarihindeki Genel Kurul aşırı yoksulluk da dahil olmak üzere yoksulluğun tüm biçimleri ve boyutlarıyla ortadan kaldırılmasına yönelik ekonomik, sosyal ve ilgili alanlarda karar almasından; Birleşmiş Milletler Yoksulluğun Ortadan Kaldırılması İkinci On Yılı (2008–2017) ile Binyıl Kalkınma Hedeflerinin uygulanmasının değerlendirilmesi ve İkinci On Yıl uygulamasının yarattığı ivmeyi sürdürmek etkin ve koordineli bir şekilde desteklemek için mevcut yapılar ve mevcut kaynaklar dahilinde Üçüncü Birleşmiş Milletler Yoksulluğun Ortadan Kaldırılması On Yılı'nın (2018-2027) ilan edilmesi ile Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri de dahil olmak üzere yoksulluğun ortadan kaldırılmasıyla ilgili uluslararası kabul görmüş kalkınma hedefleri ve bu hedeflerin kimseyi geride bırakmama ve önce en uzaklara ulaşma hedefleri oturumun gündem maddeleri olması açısından önemlidir.

Dünyanın her yerindeki tüm insanlar için aşırı yoksulluk da dahil olmak üzere tüm biçimleri ve boyutlarıyla yoksulluğun ortadan kaldırılmasının en büyük küresel zorluk ve sürdürülebilir kalkınma için vazgeçilmez bir gereklilik ve aynı zamanda

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündeminin kapsayıcı bir hedefi bulunmaktadır. Ayrıca, her ülkenin kendi ekonomik ve sosyal kalkınması için birincil sorumluluğu alması gerektiği ve sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik ulusal politikaların ve kalkınma stratejilerinin rolünün gereğinden fazla vurgulanamayacağı hususu önem arz etmektedir. Ulusal koşulları göz önünde bulundurarak ve ulusal mülkiyet stratejilerine ve egemenliğine saygıyı sağlarken, gelişmekte olan ülkelerin kalkınma fırsatlarını genişletmeyi amaçlayan somut, etkili ve destekleyici uluslararası programlar, önlemler ve politikalarla tamamlanması gerekmektedir. Yoksulluğun azaltılmasında ilerleme kaydedilmiş olsa da farklı biçim ve boyutlarda yoksulluk içinde yaşayan insan sayısının önemli olmaya devam etmesi ve gelir, zenginlik ve fırsatlardaki eşitsizlik düzeylerinin devam etmesi nedeniyle bu ilerlemenin eşitsiz kalmasından endişe duyulmaktadır. Yüksek ve artan küresel ortalama gelire rağmen milyarlarca insan, düşük yaşam beklentisi, sosyal dışlanma, kötü sağlık, cehalet ve bağımlılık gibi etkenlerin varlığıyla hala ömür boyu ağır yoksulluğa mahkum edilmektedir (Pogge, 2002: 1).

1990'dan beri kaydedilen ve 1 milyar insanı aşırı yoksulluktan kurtaran kayda değer ilerlemeyi ve İkinci On Yıl'ın başlangıcından bu yana günde 1,90 ABD dolarından daha azıyla yaşayan insanların yüzdesindeki düşüş memnuniyetle karşılanabilir. Ancak aşırı yoksulluğun yaygınlığı on yıllardır devam eden düşüşünü sürdürürken, ilerlemenin eşit olmamasından, 1,6 milyar insanın hala çok boyutlu yoksulluk içinde yaşamasından, aşırı yoksulluk içinde yaşayan toplam insan sayısının kabul edilemez derecede yüksek olmasından ve küresel yoksulluğun devam etmesi hoş karşılanmamaktadır. Kaliteli eğitim veya temel sağlık hizmetlerine erişim gibi yoksulluk ve yoksunluğun gelir boyutları ve göreceli yoksulluk önemli endişeler olmaya devam etmektedir. İkinci On Yılda elde edilen bir sonucun önemini ve istihdamın ve insana yakışır işlerin yoksulluğun ortadan kaldırılmasındaki merkezi önemi bilinse de istihdam artışının, özellikle bu ülkelerde artan işgücünü emmek için yeterli olmadığı görülmektedir.

Gençlere her yerde insana yakışır ve üretken bir iş bulma konusunda gerçek bir şans verilmesi, kitlesel girişimciliği ve yenilikçiliği teşvik eden stratejiler geliştirilmesi ve uygulanması ile genç işsizliğinin küresel sorunu çözülmesi gerekmektedir. Eğitim kalitesinin artırılması ve milyonlarca insanın insana yakışır iş için beceriler edinmesinin sağlanması ve verimli harcanan yatırımların küresel kurumsal yapılar

tarafından teşvik edilmesi gerekmektedir. Uluslararası toplumu, gelişmekte olan ülkeleri, aşırı yoksulluk da dahil olmak üzere, yoksulluğun tüm biçim ve boyutlarıyla ortadan kaldırma ve toplumsal cinsiyet eşitliğini ve tüm kadınların ve kız çocuklarının, yoksulların ve hassas durumdaki insanların bir 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi tarafından oluşturulan ve Binyıl Kalkınma Hedeflerine ulaşılması üzerine inşa edilen ve bitmemiş işlerini ele alan Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri de dahil olmak üzere uluslararası kabul görmüş kalkınma hedeflerine ulaşmak, ekonomik mikrofinans da dahil olmak üzere finansal hizmetlere erişimi iyileştirmek ve kredi, fırsatlar önündeki engellerin kaldırılması, üretken kapasitenin, girişimciliğin, yaratıcılığın ve yenilikçiliğin artırılması, mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin resmileştirilmesi ve büyümesinin teşvik edilmesi, sürdürülebilir tarımın geliştirilmesi ve herkes için tam ve üretken istihdamın vurgulanması gerekmektedir.

Sürdürülebilir, kapsayıcı, adil ekonomik büyümenin özellikle gelişmekte olan ülkelerde, yoksulluğun ve açlığın ortadan kaldırılması için gerekli olduğu bir gerçektir ve bu konudaki ulusal çabaların, kolaylaştırıcı bir uluslararası ortam ve aralarında daha fazla tutarlılığın sağlanmasıyla mümkündür. Küresel yoksulluğun tüm biçim ve boyutlarında ortadan kaldırılması için hedefli önlemler almanın gelişmiş kalkınma iş birliğinin yanı sıra bölgesel, alt-bölgesel ve bölgeler arası iş birliği de dahil olmak üzere çeşitli kaynaklardan finansal ve finansal olmayan kaynakların önemli ölçüde seferber edilmesini sağlama ihtiyacı söz konusu olmaktadır. Özellikle en az gelişmiş ülkeler olmak üzere tüm gelişmekte olan ülkeler için, yoksulluğun tüm biçim ve boyutlarıyla sona erdirilmesine yönelik programlar ve politikalar uygulamak için öngörülebilir araçlar sağlanması gerekmektedir. Uluslararası kamu maliyesinin, özellikle sınırlı yerel kaynaklara sahip en yoksul ve en savunmasız ülkelerde, ülkelerin kamu kaynaklarını yurt içinde harekete geçirme çabalarını tamamlamada önemli bir rol oynamaktadır.

Yoksulluğun ortadan kaldırılması zorluğunun karmaşıklığını kabul eden ve bu bağlamda, yoksulluğun ortadan kaldırılmasını hızlandırmak isteyen Birleşmiş Milletler kalkınma sistemi örgütlerinin gelişmekte olan ülkelerdeki ulusal kapasitelerin geliştirilmesi ile birlikte ulusal öncelikler tarafından yönlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Temel bir odak alanı olmak ve kazanımların geri döndürülemez olmasını sağlamak için, yoksulluğun ortadan kaldırılmasını temel hedef olarak ele alan kalkınma programları ve projeler aracılığıyla entegre, koordineli ve

tutarlı bir şekilde faaliyet gösterilmesi teşvik edilmektedir. Birleşmiş Milletler sisteminin ilgili kuruluşlarına, kendi yetkileri ve kaynakları dahilinde, mevcut kararın uygulanmasında hiç kimsenin ve hiçbir ülkenin geride bırakılmamasını sağlamalıdır. Doğal afetlerin, iklim değişikliğinin, çatışmaların ve büyük hastalık salgınlarının etkilerinin, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik çabaları ciddi biçimde engellediği görülmektedir. Uluslararası toplumların bu sorunların ele alınmasına öncelik vermelidir. Birleşmiş Milletler kalkınma sisteminden, uluslararası finans kuruluşlarından, bölgesel kuruluşlardan ve diğer paydaşlardan, bu çeşitli ve spesifik kalkınma ihtiyaçlarının uygun bir şekilde, ilgili strateji ve politikalarında uygun bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Yoksulluğun ve aşırı yoksulluğun tüm ülkelerde ortadan kaldırılmasını teşvik etmek için kamuoyunu bilinçlendirmek amacıyla, 17 Ekim Uluslararası Yoksulluğun Ortadan Kaldırılması Günü¹⁶'nın kutlandığı unutulmamalıdır.

¹⁶ 22 Aralık 1992 tarih ve 47/196 sayılı kararında ve bu bağlamda, Uluslararası Günü'nün gözetilmesinin kamuoyu bilincini artırmada ve tüm paydaşları yoksullukla mücadelede harekete geçirmede ve aşırı yoksulluk içinde yaşayanların kendilerini etkileyen programların ve politikaların tasarımında ve uygulanmasında aktif katılımını teşvik etmede oynamaya devam ettiği yararlı rol olarak değerlendirilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

KENTSEL YOKSULLUK TEMELİNDE MEKANSAL AYRIŞMA

2.1. Kentsel Yoksulluk

Yoksulluk olgusu zaman ve mekan fark etmeksizin dünyanın her yerinde aşılamayan bir sorun olarak değerlendirilmektedir. Özellikle tarımsal üretim noktasında gelişen teknolojinin beraberinde getirdiği artı ürünün kentlerin oluşumunda etkili olması ve sanayileşme ile belirginleşen eşitsizlikler yoksulluk olgusunu derinleştirmiştir (Laçiner, 2007: 313).

Aydınlanma Çağına kadarki süreçte ilahi kaynağa dayandırılarak siyasi gücün elinde bulundurulması hali ile ortaya çıkan eşitsizlik durumu, fani dünyada kaybedenlerin ebedi yaşamın olduğu öteki dünyada kazanacakları düşüncesi ile meşrulaştırılmıştır. Bu durum gücü elinde bulunduranların sorgulanmasının önündeki en büyük engel olmuştur. Ancak Aydınlanma Çağı sonrasında bu güç insanların doğayı ve toplumun işlevini anlayarak kendisi için neyin iyi olduğuna karar verebileceğini anlaması ile son bulmuştur. Bundan sonraki süreçte toplumdaki var olan eşitsizlik, ilahi kaynaklarla güçlenen siyasi gücün yerine insanların kendi seçimleri ile şekillenmiştir. Ancak bu biçimlenmede toplumda var olan yoksulluk sorununu çözememiş aksine üretim kaynaklarını elinde bulunduran toplumun belirli kesimlerin zenginleşerek geriye kalan çoğunluğun yoksullaşması ile sonuçlanmıştır.

Yoksulluk olgusu, her ne kadar insanlık tarihi ile çağdaş sayılsa da bu sorun kentleşme ile başlamıştır. Özellikle feodalizmin çöküşü ve emeğin yanı sıra sermayenin kentlerde toplanması yoksulluğun kentlerde kendini şiddetli bir biçimde göstermesine neden olmuştur (Aksu, 2013: 96). 17'inci yüzyıla gelindiğinde bir taraftan özel mülkiyet hakkı savunulurken diğer taraftan bu durumun yoksul olan bireylerin dışlanmasına mahal vermeyecek şekilde olması gerektiği üzerinde durulmuştur. 18'inci ve 19'uncu yüzyılda sanayileşmenin etkisi ile yaygınlaşmaya başlayan kapitalizm yoksulluk ve gelir paylaşımı sorunlarının önüne geçebilmek adına müdahalelerde bulunmuştur.

Kentsel yoksulluk dünyanın hemen her yerinde yıllar içerisindeki seyri farklılık göstermektedir (Özbilgin, 2016: 51-52). Öyle ki bu problem Türkiye'de 1990'lı yıllarda ortaya çıkarken batı ülkelerinde bilhassa ABD 1970'li yıllara kentsel yoksulluk sorunuyla karşılaşılmamıştır. Ancak, 1980'lere gelindiğinde uygulanan

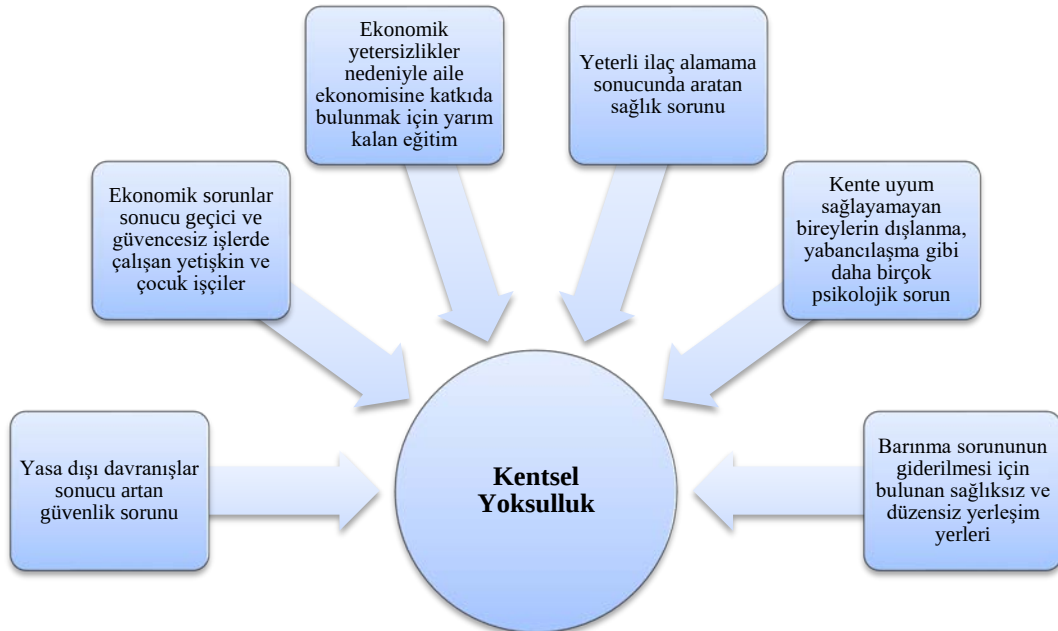
neoliberal politikalarla kısıtlanan refah düzeyi kentsel yoksulluk sorununa neden olurken bu kesim üzerinde olumsuz etkilerini kademe kademe göstermeye başlamıştır. Kentsel yoksulluk sonucu meydana gelen sorunlara bakıldığında, “istihdam olanaklarına ve gelire sınırlı erişim”, “yetersiz ve güvenli olmayan konut ve hizmetler”, “şiddet içeren sağlıksız ortamlar”, “yeterli sağlık” ve “eğitim” olanaklarına olan sınırlı erişim şeklinde nitelendirilebilmektedir (Çetin, 2012: 33).

Günümüz kentlerinde meydana gelen yoksulluk geçmiş dönemlerle kıyaslandığında kentte yaşayan bireylerin büyük bir kesimini etkisi altına alarak yayılan yeni kentsel yoksulluk olgusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavram, eskiden nüfusun küçük kısmı açısından statik bir olgu olarak tartışılan ya da düşük sanayileşme ve hızlı kentleşmeyle bağlantılı olarak açıklanan kentsel yoksulluğun, neoliberal politikalar sonucu enformel sektör, taşeronluk gibi istihdam biçimlerinin, esnek üretim adı altında daha geniş bir çerçevede kullanılmaktadır (Körükmez, 2008’ den akt. Çiçek, 2010: 25). Bu anlamda yeni kentsel yoksulluk kavramı, az gelişmiş ülkelerin yanı sıra gelişmiş ülkeleri de kapsayacak şekilde son yıllarda görece olarak yoksullaşan daha geniş toplumsal kesimlerin yaşam koşullarını anlatmaktadır. Başka bir deyişle yeni kentsel yoksulluk Batı’da özellikle ikinci dünya savaşının sonra fordist yapıdan post-fordist yapıya, refah devletinden, refah sonrası devlete, ulusal organizasyonlardan küresel organizasyonlara geçiş sürecinde ortaya çıkmıştır. Geç kapitalistleşen ülkelerdeki yeni yoksulluk, farklı kimlikten insanları son derece kötü yerleşmelerde bir araya getirerek ayrışma politikası içinde olmuş ve izole yerleşme bölgeleri üretmiştir. Yoksulluk kentsel düzlemde, bireyin kentlileşmesinde olumsuzluklara sebep olmaktadır. Kent yaşamına uyum sağlayamama ve kentleşme sürecine katılamamaları sonucunda kentsel alanda herkesi ilgilendiren sorunlar ortaya çıkmaktadır. Yoksulluk halleri kalıcı hale geldiğinde toplumda birey ve grup düzeyinde davranışlar geliştirerek bir alt kültür oluşmaktadır (Demiral ve Evin, 2007: 7). Kent yoksulluğu, ekonomik, eğitim, psikolojik gibi birçok soruna neden olsa da kentsel mekanda yaşamlarını sürdüren bireylerin karşılaştıkları sorunların içinde barınma ve güvensizlik en büyükleri olarak değerlendirilmektedir (Sula, 2004’ten akt. Aydın, 2007: 165).

2.1.1. Kentsel Yoksulluğun Nedenleri ve Sonuçları

Kentlerin belirli bölgelerinde belirli kaynaklardan yoksun oluşu, beraberinde kentte düzensizliği ve dengesizliği getirerek fonksiyonel yapıda ve sosyal yeterlilik hususunda gün yüzüne çıkan kentsel yoksulluğun birçok nedeni vardır. Kentsel yoksulluğun en büyük nedeni olarak köyden kentlere yapılan göçler gösterilmektedir. Öyle ki sanayileşme ve kentleşme sonucu artan kentli nüfus, bireylerin iş olanaklarını azaltmakla birlikte yaşam standartlarını da düşürerek kent yoksulluğuna neden olmaktadır. Kentsel yoksullukta, asgari yaşam gereklerine ulaşmanın önündeki en büyük engel olan gelir yetersizliği beraberinde getirdiği barınma, iş güvenliği, eğitim gibi hizmetlerden yoksunluk kentsel yoksulluğun temel göstergelerini oluşturmaktadır (Gürler, 2010: 143). Kentleşme süreci içerisinde meydana gelen mekansal ve sosyal değişim ve dönüşümler kent yoksulluğuna neden olmaktadır. Zira meydana gelen değişim ve dönüşüm sürecinde bireyler, temel gereksinimlerini giderme noktasında yetersiz kaldıkları için kentsel yoksulluk artmakta ve bu durum toplumsal bir boyuta taşınmaktadır (Engincan, 2015: 115).

Şekil 7: Kentsel Yoksulluğun Sonuçları

Kaynak: Dedeoğlu 2004'ten akt. Akıllı ve Dirikoç, 2017: 202.

Kente göç eden bireyler kentte hemşerilerinin bulunduğu mahallerde kendilerine korunaklı alanlar oluşturmuşlardır. Bu alanlar bireylere sosyal çevre

oluşturma noktasında duvar örerken istihdam olanaklarını da sınırlandırmaktadır. Kentsel sorunları ve çözüm önerilerini belirlemede yaygın bir biçimde benimsenen oluşumlar, kentsel politika ve uygulamalara da yansımıştır. Bu doğrultuda kentsel stratejilerin bu yaklaşımlar ışığında ele alınması geleceğin kentleri açısından oldukça önemlidir. Kentsel eşitsizliğin ve sorunların tespitinde benimsenen felsefi yaklaşım aynı şekilde çözüm stratejilerine de yön vermektedir.

2.1.2. Pandemi Etkisinde Kentsel Yoksulluk

Hayata geçirilen yanlış kentleşme politikaları sonucunda ortaya çıkan; küresel ısınma, iklim değişikliği, plansız kentleşme, doğal ortamların yok edilmesi, doğal kaynakların plansız bir şekilde kullanılması, sağlıksız konutlaşma gibi pek çok farklı sorunlar salgınları ve salgınların yayılım hızını etkilemektedir (Çam, 2020: 72).

Salgın¹⁷, bulaşıcı bir hastalığın ilk anda oradaki imkan ve şartlar içerisinde hakimî olunamayacak derecede olayın değişmesi ve gelişmesini ifade etmektedir. Daha geniş anlamıyla tarif edecek olursak, belirli bir yerde, belirli bir grup insan arasında, beklenenden daha fazla sayıda vakanın aynı zamanda görülmesidir. Aynı zamanda bir sağlık kuruluşunun imkanlarıyla üstesinden gelemeyeceği bir durumdur. Ancak birçok kurumun bir araya gelmesiyle alınabilecek ve sonuca gidilebilecek bir klinik durumdur. Dünyanın gündeminin bir virüsle meşgul olduğu bugünlerde insanlığın tarih boyunca salgın hastalıklar karşısında edindiği tecrübe her zamankinden daha çok merak konusudur.

Defoe (2016: 193) Veba Yılı Günlüğü'nde şehirde gözlemlediği bu tehlikeyi yangın benzetmesiyle anlatır; “Salgın büyük bir yangın gibidir; çıktığı yerde sadece birkaç ev yakınsa onları yakar veya müstakil bir evde başladıysa yalnız o evi yakar. Fakat evlerin birbirine yakın inşa edildiği bir kasabada veya şehirde çıkarsa hızla yayılır, öfkesi her yere ulaşır ve erişebildiği her şeyi yakar kül eder”.

¹⁷ Endemi; bir enfeksiyon hastalığının veya etkeninin belirli bir bölgede yaşayan toplumda sürekli görülmesi durumudur. O bölgede veya toplumda hastalığın alışılmışın dışında bir hızda görülmesi de genellikle endemik olduğu anlamına gelmektedir. Çünkü genel olarak salgın dediğimiz şey eğer bir ülkede lokal bir bölgede meydana geliyorsa buna epidemi denir. Daha küçük bir alanda meydana geliyorsa buna endemi denir. Eğer bu salgın epidemiyi aşar, yani bölge ve ülke sınırlarını aşar, başka ülkelere ve kıtalara da yayılacak olursa buna da pandemi denir. Yani salgın hastalık ya endemik ya epidemik ya da pandemik olmaktadır. Pandemiler veya pandemik hastalıklar, bir kıta hatta tüm dünya yüzeyi gibi çok geniş bir alanda yayılan ve etkisini gösteren salgın hastalıklara (epidemilere) verilen genel addır. Başka bir ifade ile pandemi, epidemik karakterli hastalıkların artan kentleşme ve bunları birbirine bağlayan yollarla yayılması durumudur (Bağdatlı, 2020: 61).

Tarihte bilinen ilk salgınla, MÖ 430 yılında Etiyopya kökenli olduğunu varsayılan Mısır, Libya ve Pers toprakları üzerinden Helen dünyasının en yoğun nüfuslu kenti Atina'ya ulaştığı ve nüfusunun üçte ikisinin vefat ettiği ifade edilmektedir (Turan, 2018: 94).

Tarih sayfalarında Etiyopya kaynaklı olduğu ileri sürülen bir diğer büyük salgında MS 250 yılında ortaya çıkan Kıbrıs vebasıdır. Kısım kısım yayılımını sürdüren bu salgın Afrika'nın kuzeyi, Mısır, Roma topraklarına da ulaşarak kuzey yönlü bir hareket izlemiştir. Üç asır etkisini sürdüren bu salgın MS 440 yılında Britanya¹⁸'ya kadar uzanmıştır. Tarihsel kaynaklarda çeşitli dönemde kendine yer bulan veba salgının ilki MS 541-762 yıllarında Roma İmparatoru Jüstinyen döneminde görülen "Jüstinyen Vebası"¹⁹dır. Jüstinyen Vebasından günde 5000 kişinin hayatını kaybettiği ve bu sayının nüfusun %40'ını ifade ettiği bilinmektedir. 6- 8. yüzyıl arasında etkisini gösteren Jüstinyen Vebasının İstanbul'da 10 bin tüm dünyada yaklaşık 100.000 kişinin hayatını kaybetmesine neden olduğu düşünülmektedir (Yüksel, 2020: 444). İkinci veba salgını olan ve Kara Ölüm olarak adlandırılan salgın kısa bir süre içinde bütün dünyayı etkisi altına almıştır. Güney Avrupa'da 1348 bu salgın 30 milyon köylünün hayatını kaybetmesine ve feodal sistemin çökmesine neden olmuştur. Feodal sistemin zayıflaması toprağa bağlı yarı köle insanları başkaldırmaya ve yeni iktisadi ve sosyal arayışlara sevk etmiştir. Bu süreçte insanlar kendilerini kentlerde daha güvende hissedecekleri duygusu ile kentlere olan ilgiyi arttırmıştır. Özellikle ekonomik ve sağlık olanaklarının daha fazla olması kentlere olan göçü tetiklemiştir (Nikiforuk, 2016: 68).

Veba salgını, sosyoekonomik açıdan sınıf ve statü farkı gözetmeksizin herkesi etkisi altına alan "evrensel katil" olarak nitelendirilmiştir. Ancak elverişsiz yaşam koşullarında hayatlarını idame eden yoksulları bireyleri yaşam standardı yüksek zengin bireylerden daha fazla etkisi altına almıştır (Alfani ve Murphy, 2017:326). Böylece zengin bireyler ve yoksul bireyler arasında zaten var olan eşitsizlik salgın nedeniyle daha da artmış ve toplumsal huzurun bozulmasına neden olmuştur. Bunun

¹⁸ Kıbrıs vebası sırasında İskoçlarla mücadele eden İngiltere salgınla gücünü yitirerek Saksonlardan yardım istemek zorunda kalmıştır. İmdatta yetişen bu yardım, İngiltere'nin gerek siyasi gerekse demografik yapısında değişimi de beraberinde getirmiştir. Böylece günümüzde İngiltere Anglosakson olarak anılmaktadır.

¹⁹ Justinyen vebası, Roma İmparatorluğunu, ikiye ayırarak halkın tek bayrak altında toplama emeline set vurmuştur. İktisadi bunalımla da birleşen bu salgınla meydana gelen feci ölümler karşısında insanlar kıyametin yaklaştığını düşüncesi ile dindarlaşmışlardır. (Dünyada Hristiyanlığın en hızlı yayıldığı evredir.)

yanı sıra veba nedeniyle birden çok aile parçalanmış ve kiliseye olan güvenin azalması (Özden ve Özmat, 2014: 77) geleneksel refah kurumlarını salgının sebep olduğu yeni risklerle mücadelede yetersiz bırakmıştır. Yani salgın, o dönemin toplumuna sosyal ve ekonomik anlamda ciddi ve kalıcı bir boyutta çeşitli düzenlemeler yapmaya zorlamıştır. (Acemoğlu ve Robinson, 2017: 97-99).

Tarihte salgın hastalık nitelendirilmesi ile tespit edilen ilk grip, 1173 yılında İtalya ve Fransa'yı etkisi altına alan epidemidir. Buna karşın 1580'de Asya'da ortaya çıkıp, Afrika Avrupa ve Amerika'yı etkisine alan grip salgınını pandemi olarak nitelendirmek mümkündür. Bu salgında yalnızca Rusya'da 8 bin kişinin hayatını kaybettiği bilinmektedir. Pandemi olarak nitelendirebileceğimiz bir diğer gripte 1889-1890'da Rusya'dan bütün Avrupa'ya yayılan Rus gribidir (Yolun, 2012: 41-42). Tarihte sahnesinde görülen bir diğer büyük grip salgını da İspanyol gribidir. 1918-1920 tarihleri arasında üç dalga halinde görülen bu küresel salgın Birinci Dünya Savaşı'nın olumsuz şartlarında Amerika'dan bütün dünyaya yayılmıştır. Bu salgının 40-50 milyon kişiyi yok ettiği kabul edilmektedir. İspanyol gribi salgınının Osmanlı Devleti'nde 14 bin kişiyi öldürdüğü tahmin edilmektedir. Bu salgın da kadınlara oranla 18-40 yaş arasındaki erkeklerde ölüm oranı daha yüksektir. Buda aileler de ciddi ekonomik kayıpları beraberinde getirmiştir. Örneğin ABD'de 1918 yılında İspanyol Gribi yüzünden hayatını kaybedenleri yaklaşık %49'u 20-39 yaş aralığında ve çalışma hayatında yer alan grubu ifade etmektedir. Dolayısıyla ailenin hayatlarını devam ettirmede etkili olan kişilerin gripten daha fazla etkilenmesi, ekonomik ve sosyal boyutuyla ciddi problemlere neden olmuştur (Garrett, 2007: 8).

Geçmişte insanların hayatlarına mal olan veba, kızamık, suçiçeği gibi hastalıklar günümüzde değişken oranlarda olsa da tedavi edilebilir seviyelerde seyretmektedir. Buna karşın Covid-19, kanser, tansiyon, şeker, AIDS gibi hayati tehlikesi olan hastalıklar ortaya çıkmıştır.

Covid-19 (SARS-CoV-2), Çin Halk Cumhuriyeti'nin Hubei eyaletine bağlı Wuhan kentinde 2019 yılının aralık ayında görülen, 2020-2021 yıllarında artarak devam eden ve küresel çapta krize neden olan bir başka salgındır. Salgınının birkaç ay gibi kısa sürede diğer ülkelere de yayılması sonucu 11 Mart 2020 itibarıyla Dünya

Sağlık Örgütü²⁰ tarafından “pandemi” olarak ilan edilmiştir (Aslan, 2020: 38-39). WHO’ya göre bir hastalığın pandemi olarak nitelendirilebilmesi için; önceden keşfedilmemiş bir virüsün varlığı, herhangi bir canlı tarafından insana kolaylıkla bulaştırılabilmesi ve insandan insana kolayca bulaşan sürekli halinin olmasıdır (BBC News, 2020).

Covid-19 pandemisi, bireylerin hayatlarını idame edebilmek adına ihtiyaç duydukları sağlık, eğitim, ulaşım, iletişim gibi hizmetlere ulaşabilmek adına kullandıkları kentsel alanlarda gerek olumlu gerekse olumsuz birçok değişimi beraberinde getirmiştir. Küreselleşmenin etkisiyle yayılım hızının yüksek olduğu bu virüs, ilk ortaya çıktığı günden kısa bir süre sonra dünyanın dört bir yanında görülmesi ile geleneksel risk olmaktan çıkarak modern risk özelliğine bürünmüştür (Kıran, 2020: 753).

Covid-19’un yayılımında kentlerin nüfus yoğunlukları belirleyici olmuştur. Öyle ki, aynı kentte nüfusun yoğun olduğu semtlerde virüse yakalanma ihtimali yüksek iken nüfus yoğunluğunun az olduğu semtlerde bu ihtimal daha düşük seyretmektedir. Çünkü hastalığın bulaş yolu insandan insana damlacık yoluyla gerçekleşmektedir. Özellikle büyük kentlerde, işçi-emekçi insanların yoğun olduğu mahallelerde; çocukların, gençlerin, çalışan nüfusun bir araya gelmesi kaçınılmaz olmaktadır. Kişilerin zorunlu olarak marketlere gitmeleri, sosyalleşme amacıyla buluşmaları, çalışmak için iş yerlerine gitmeleri bulaş ihtimalini artırmıştır. Aynı zamanda bu süreçte kentlerdeki sosyal ve sınıfsal ayrışmalarda hastalığın yayılımını ve hayatı etkilemede belirleyici olmuştur.

Dünya’da kentsel alanlarda yaşayan insanların oranı incelendiğinde yüksek gelirli ülkelerin kentleşme oranı her zaman diğer ülkelere göre fazla olduğu görülmüştür. Bugün %81 kentleşme oranına sahip oldukları kabul edilen yüksek gelirli ülkelerin kentlerde yaşayan insanların oranı 2050 yılında %88’e çıkacağı öngörülmektedir. Üst orta gelir grubundaki ülkeler bugün %67 olan kentleşme oranını 2050 yılında %83’e çıkaracağı, düşük orta gelirli ülkeler bugün %41 olan kentleşme oranını %59’a çıkaracağı ve düşük gelir grubundaki ülkeler ise %32 olan kentsel nüfus oranını %50’lere yükselteceği tahmin edilmektedir (United Nations, 2019: 22). Ancak

²⁰ 11 Mart 2020 tarihinde WHO Genel Direktörü Tedros Adhonom Ghebreyesus’ un 114 ülkede 118.000’i aşkın vakanın tespit edilmesi ve 4.291 kişinin Covid-19 nedeniyle yaşamını yitirdiğini açıklamasıyla Covid-19 salgını “pandemi” olarak ilan edilmiştir (WHO, 2020).

artan nüfusun etkilerinin yanı sıra önemli olan bir diğer nokta artan nüfusun yaşam kalitesinin ne ölçüde olacağıdır. Öyle ki dünya üzerinde kentsel mekanlarda yaşayan insanların %24'ü gecekondulu ve çeşitli sağlıksız yapılarda yaşamaktadır. 2017 yılı verilerine göre ise küresel nüfusun %29'u yani yaklaşık olarak 2,2 milyar kişi sağlıklı içme suyundan, %55'i (yaklaşık 4,2 milyar insan) ise güvenli temizlik hizmetinden yoksun yaşadığı tespit edilmiştir (United Nations, 2020: 11). Küresel nüfusun yarısından fazlasının kentlerde yaşıyor olması salgınların insan teması yoluyla yayılma potansiyelini arttırması ayrıca şehir içi toplu ulaşım, sosyal-kültürel vb. etkinlikler açısından bakıldığında özelde COVID-19 salgınının en çok dünyadaki kentlerde hissedilmesi gerçeğidir (Wright, 2020: 338). Bu durum bir bakıma kentlerin gelişme potansiyelleri açısından salgın süreçleriyle başa çıkmak konusunda daha donanımlı olma beklentisini de yükseltmektedir.

Küresel çapta yaklaşık bir milyar kişinin yaşadığı gecekondulu bölgelerinde temel servislere erişimin olmaması, yoğunluk ile birleşince, buraları hastalıkların yayılmasına uygun yerler haline getirmekte ve kentsel sürdürülebilirlik ve dirençlilik bağlamında olumsuz sonuçlar ortaya çıkartmaktadır (Vojnovic vd., 2019: 6). BM Habitat (2020:2) tarafından, dünya çapında 2,4 milyar insanın sağlıklı suya erişemediği ve 64 ülkede yoksulların gereksinimleri için 72 milyon dolara ihtiyaç olduğu belirtilmektedir. Sahra-Altı Afrika, Latin Amerika ve Güney Asya bu bölgelerdendir ve COVID-19 karşısında bu bölgeler ve kentleri, mücadele kapasiteleri düşük olduğundan daha kırılgandırlar. Bunlara yönelik uluslararası desteklerin sağlanması, COVID-19 sürecinde daha da önemli hale gelmiştir. COVID-19 nedeniyle 1990 yılından beri ilk defa yoksullukta artış olmuştur (Sumner vd., 2020: 6).

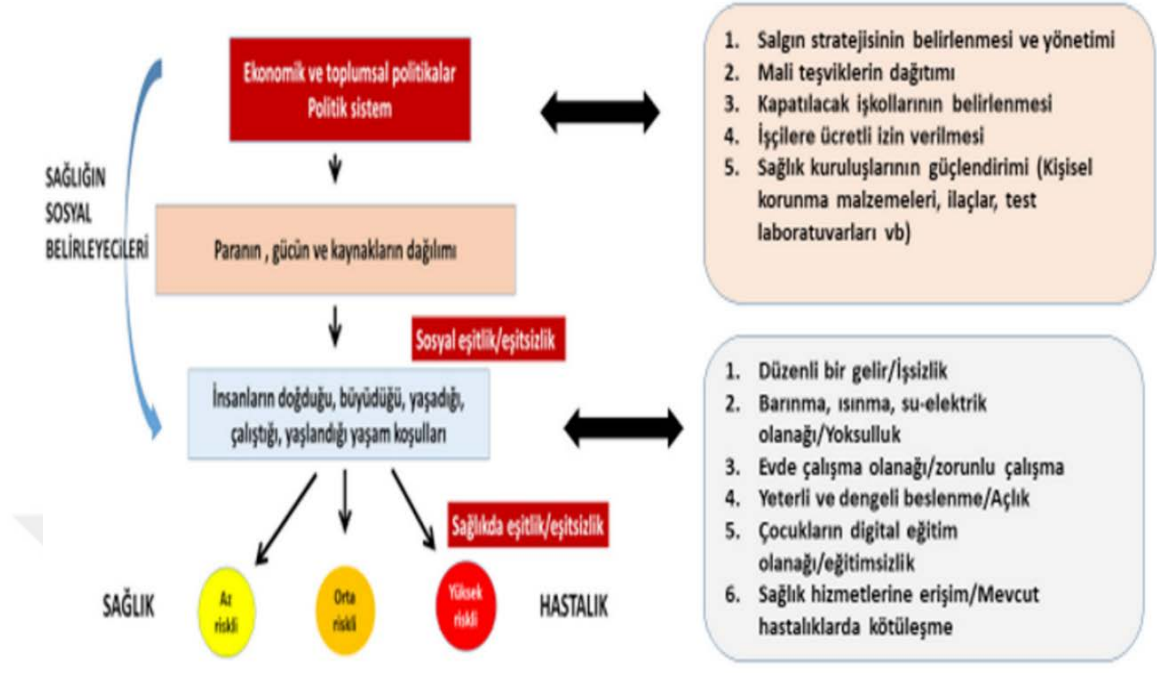
Resim 8: Yoksulluk ve Sağlık Etkileri

Kaynak: Aykaç, 2020: 31.

Geçmişte yaşanan ve yaşanmakta olan salgınlar ve ekonomik krizlerin etkileri yokluk içinde hayatlarını sürdürmeye çalışan kırılgan (kadınlar, yaşlılar, gençler, engelliler, evsiz ve göçmenler) gruplarda daha derin izler bırakmıştır (Kara, 2020: 31). Pandemi döneminde evden çalışma olanağı bulamayan bu kırılgan gruplar kayıt dışı işlerde çalışmaya başlamıştır. Kayıt dışı çalışanlar ve sosyal güvenlik koruması olmayan kişiler bu krizlerden daha fazla etkilenmiştir (Lee ve Coe, 2016). Dolayısıyla güvencesiz işlerde çalışan işçiler (serbest meslek grupları, yevmiye hesabı ile çalışanlar gibi) geleneksel sosyal güvenlik korumalarından mahrum olmaları onları bulaş etkilerine karşı özellikle savunmasız bırakmaktadır (Watterson, 2020: 11). Bu da Covid-19 gibi salgın hastalıkların bulaşma riskini önemli ölçüde arttırmaktadır (World Bank, 2020). Yoksul hanehalkları için kaliteli ve ücretsiz sağlık hizmetlerine erişimin önünde engeller olması, aile içinde bir hastalık olması durumunda yıkıcı etkilere neden olmaktadır. Zira yapılan araştırmalar sonucunda, Covid-19'un kapalı ortamlarda bulaşma riskinin %11-18 olduğu ve bu oranın yoksul ve kalabalık bölgelerde %36'lara ulaştığı tespit edilmiştir (Baggett vd., 2020: 2192).

Resim 9: Salgın ve Salgının Sosyal Belirleyicileri

Kaynak: Kocabaş, 2020: 14.

Yukarıdaki şekilden de aşılacağı üzere; bireyler ve değişik toplum kesimleri arasında sağlıkta da eşitsizlik ortaya çıkmaktadır. Eşitsiz bir toplumda bireyler ait oldukları sınıfa göre sıralandıklarında en yoksulların en altta ve en zenginlerin en üstte yer aldığı bir toplumsal eşitsizlik yokuşu oluşmaktadır. Bu yokuşun eğiminin derecesi, toplumun ne kadar adaletsiz bir toplum olduğunu göstermektedir. Bu durum, sağlıkta eşitsizliğin de nedenidir.

Salgının sebep olduğu psikolojik yıkıma rağmen kontrol altına alınması ve toplumda kargaşaya sebep olmadan hastalıkla mücadele edilebilmesinde güçlü bir otoritenin etkili olması elzemdir. Bahsi geçen otorite, dayatmacı bir iktidar anlayışından ziyade toplumu bir arada tutmaya yönelik pratikleriyle sağlıklı bir örgütlenmenin gerçekleşmesini sağlayan devlete işaret etmektedir. Zira hazırlıksız yakalanan bu yeni durumu idare edebilmek için yeni kurallara ihtiyaç duyulmaktadır. Şüphesiz otoritenin sağlıklı kararlar alarak bunları uygulayabilmek için, yönettiği insanların ihtiyaçlarına cevap verebiliyor durumda olması gerekmektedir.

Kent çeperlerine itilen gruplar salgının etkilerini en derinde yaşamış ve yaşamaya devam etmektedirler. Bu grupların içinde bulunduğu yoksulluk hali onları sağlık hizmetlerinden mahrum etmektedir. İngiliz gazetelerinde yer alan bir habere

göre, koronavirüsün Londra'daki ortalama etkisinin 100.000 kişide 85,7 olarak belirlenirken kentin doğusunda yer alan Newham'a ve çevresinde bu salgının etkileri ciddi boyutlara ulaşmıştır. Öyle ki Newham'a da ölüm oranı 100.000 kişide 144,3 iken oran bölgeye yakın Onu Brent'te 141,5 ve Hackney'de 127,4 olarak belirlenmiştir. (Margulies, 2020)

Newham, Brent ve Hackney'ı ayrı kılan şey nedir? Londra'nın en yoksul üç ilçesi olmalarıdır. Bunlardan ilki Newham, ikincisi Brent ve üçüncüsü Hackney'dir. Ayrıca Newham'ın %78'i etnik azınlık, göçmen ve Müslüman olmaları onları farklı kılmıştır. Amerika'da ise bu durum; siyah Amerikalılar da 100.000 kişide 92,3, Latin Amerikalılar da 74,3 ve Beyaz Amerikalılar da 45,2'dir. Yani siyahilerin ölüm oranı beyazların iki katından daha fazladır (Margulies, 2020). Amerika'da virüsten ölenler arasında siyahların sayısının daha fazla olmasının temel nedeni yoksulluğun ırkla birleşmiş olması yani siyahların daha yoksul olmasından kaynaklanmaktadır. ABD gerçekliği, insanların sadece insan olmalarından ötürü temel haklarının güvence altına alınmadığını ve pek çok insanın "yaşama hakkından" mahrum bırakılabileceğini apaçık göstermektedir.

Küresel yoksulluğun göç politikası üzerindeki etik etkileri nelerdir? Zengin ülkeler tarafından oldukça açık bir göç politikasının benimsenmesinin, zararlı beyin göçü durumlarında göçmenlik kısıtlamalarının seçici kullanımıyla birleştiğinde, yoksul ülkelerde yaşayan insanlara önemli ölçüde yardımcı olabileceğine dair her türlü gösterge bulunmaktadır. Ampirik olarak yoksulluğu gidermek için göç politikasını kullanmanın yanlış bir yanı bulunmamaktadır. Böyle bir yaklaşımı reddedilmesinin nedeni ampirik değil normatiftir. Zira insanlar kendi ülkelerinde kalmak ve başka bir yere göç etmek için insan haklarına sahiptir. İnsanların taşınmasını veya kalmasını gerektiren yoksullukla mücadele önlemlerinin bu hakları ihlal etmesi muhtemeldir. Herkes göç etmek için özgür olmalı ama kimse göçe zorlanmamalıdır (Oberman, 2015: 239).

2.1.3. Kentsel Yoksulluğun Mekana Yansıması

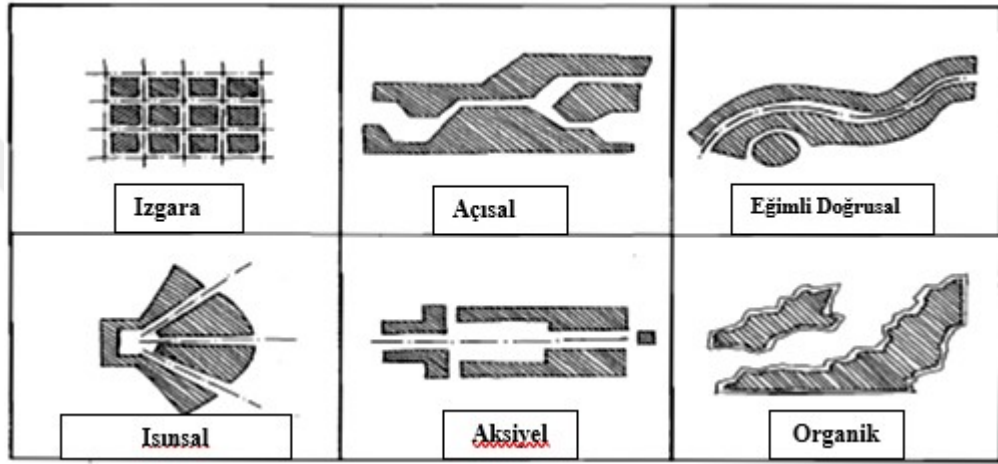
Kent yoksulları, kentin belirli bölgelerinde yoğunlaşarak toplumdan kopmuş ya da dışlanmış yeni yaşam alanlarının oluşmasına neden olmaktadır. Yoksulluğun ve dışlanmışlığın hakim olduğu bu alanlar, kentte yaşayan bireyler arasındaki dengesiz

gelir dağılımı sonucu meydana gelen sınıfsal farklılaşmalar ve kimliğe dayalı farklılaşmalar sonucu kentsel mekanlarda görünür hale gelmektedir.

2.1.3.1. Kentin Dokusu ve Tasarımı

Kentin dokusu şekil olarak birbirinden farklı yapılar ve bu yapıların dışında kalan sokak, meydan, avlu gibi açık alanlardan meydana gelmektedir. Bir başka ifade ile kentin dokusunu çeşitli özelliklere sahip binaların kapladıkları alan ve kenti oluşturan boşluklar şeklinde ifade etmek mümkündür.

Resim 10: Farklı Kent Dokuları

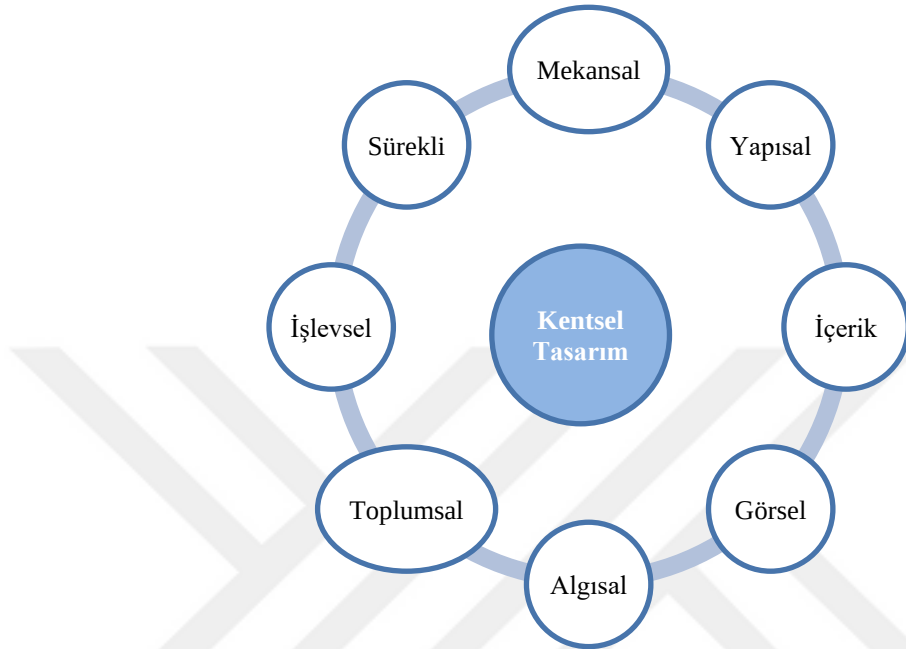
Kaynak: Trancık, 1986: 101

Kentlerin dokuları kentlerin oluşum şekillerine göre farklılık göstermektedir. Zira her kentin kendine özgü topografik bir yapısı, iklimi, kültürü, yaşam biçimi, nüfus yoğunluğu, gibi birçok belirleyici özelliği vardır. Bu özelliklerde kentin dokusundaki farklılığı oluşturmaktadır.

Geleceğe yönelik uzun vadeli bir süreci ifade eden kentsel tasarım mekanların insanların ihtiyaçlarına göre şekillenmiş olsa da insanların yaşam biçimlerini de etkilemiştir. Öyle ki Mekansal Planlamalar Yapım Yönetmeliğine göre Kentsel Tasarım: “doğal, tarihi, kültürel, sosyal ve ekonomik özellikler ile arazi yapısı dikkate alınarak, tasarım amacına göre kütle ve yapılanma düzeni veya açık alan düzenlemelerini içeren; taşıt ulaşımı, otopark ve servis ilişkileri ve yaya dolaşım ilişkilerini kuran; yapı, sokak, doku, açık ve yeşil alanların ilişkisini ve kentsel mobilya detaylarını gösteren; altyapı unsurlarını bütüncül bir yaklaşımla disiplinler arası olarak ele alan; imge, anlam ve kimlik özelliklerini ifade eden; tasarım ilke ve araçlarını içeren uygun ölçekteki projeyi” ifade etmektedir (MBS, 2016). Bu noktada kent

tasarımcısı tasarımını oluştururken, mekanın tarihsel dokusunu, kültürünü ve sosyo ekonomik özellikleri doğrultusunda, kentte yaşayan herkesin haklarını ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak sağlıklı ve yaşanabilir kentsel alanlar oluşturmalıdır.

Şekil 8: Kentsel Tasarım İlkeleri

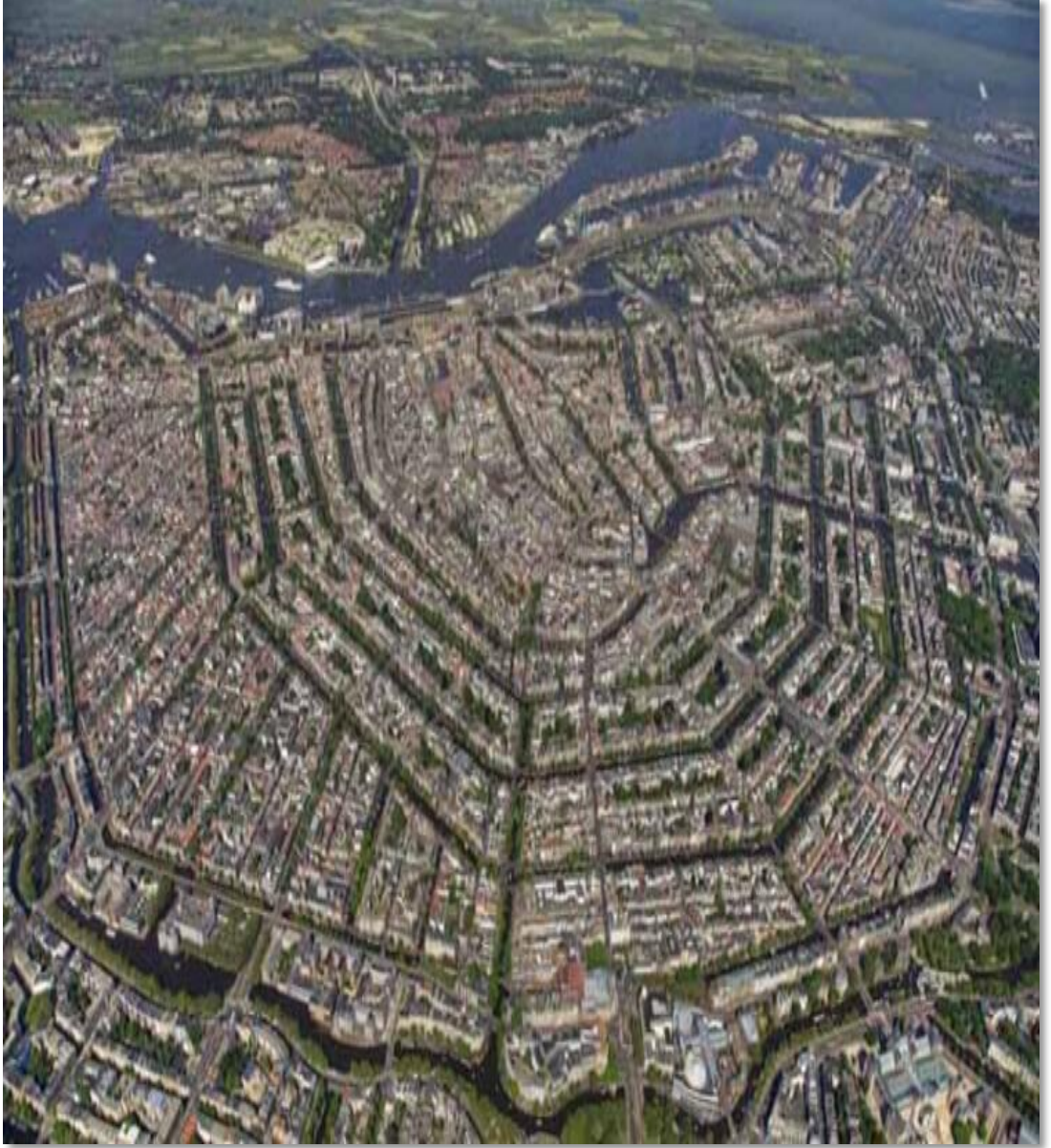

Kaynak: Carmona 1996'dan akt. Türk, 2006: 18

Kentin ve kentsel mekanların form halinin toplumun gerek sosyo-kültürel gerek politik gerekse ekonomik durumuna ayna tutacak şekilde çözümlenmesi gerektiği unutulmamalıdır. Zira Christopher Alexander kentte var olan sorunların temel sebebinin parçalı bir yapıya sahip olan kentsel mekanların bir bütün halinde değerlendirilememesine bağlamaktadır (Alexander, 1965'ten akt. Ünlü, 2018: 60). Alexander bu kapsamda başarılı bir çözümleme yapabilmek için kentsel tasarım sürecinde şu 4 etkene vurgu yapmaktadır (Cesur, 2017: 8):

- i. Bir mekanın geçmişini ve geleceğini; fiziksel, sosyo-kültürel, siyasal ve ekonomik yapısını, güçlü ve zayıf yanları doğrultusunda bir **analiz** yaparak mekanın karakterini anlamak,
- ii. Bir mekanın oluşumunda uygulanacak planlar doğrultusunda gerekli **hedefleri** belirlemek,
- iii. Bir mekanın tasarım kararlarının alınmasına yönelik **stratejiler** geliştirmek,
- iv. Bir mekanın stratejilerini destekleyecek kentsel tasarım **rehberleri** hazırlamaktır.

Resim 11: Düzenli Bir Şehir: Amsterdam/Hollanda

Kaynak: <https://www.milliyet.com.tr/galeri/dunyanin-en-duzenli-sehirleri-2552858/2>

Kevin Lynch ise kentsel tasarım noktasında yaşanabilirlik, işlevsellik, açıklık, ihtiyaçları karşılama noktasında doyum, kolay algılanma ve gerçekleştirilebilirliğe vurgu yapmaktadır (Polatkan, 2007: 18). Kentsel tasarımın temel hedefi yaşanabilir kentlerin oluşturulmasıdır. Bu hedefin gerçekleştirilmesi noktasında insanların birincil ihtiyaçlarının karşılanması yanında insanların yaşadıkları yerlerden zevk almalarını sağlayarak sahip oldukları kimlik ve aidiyet duygusunun zarar görmesinin önüne geçilmesi elzemdir. Bütün bunlar yapılırken kentin planlanmasında kentlerin sistemin

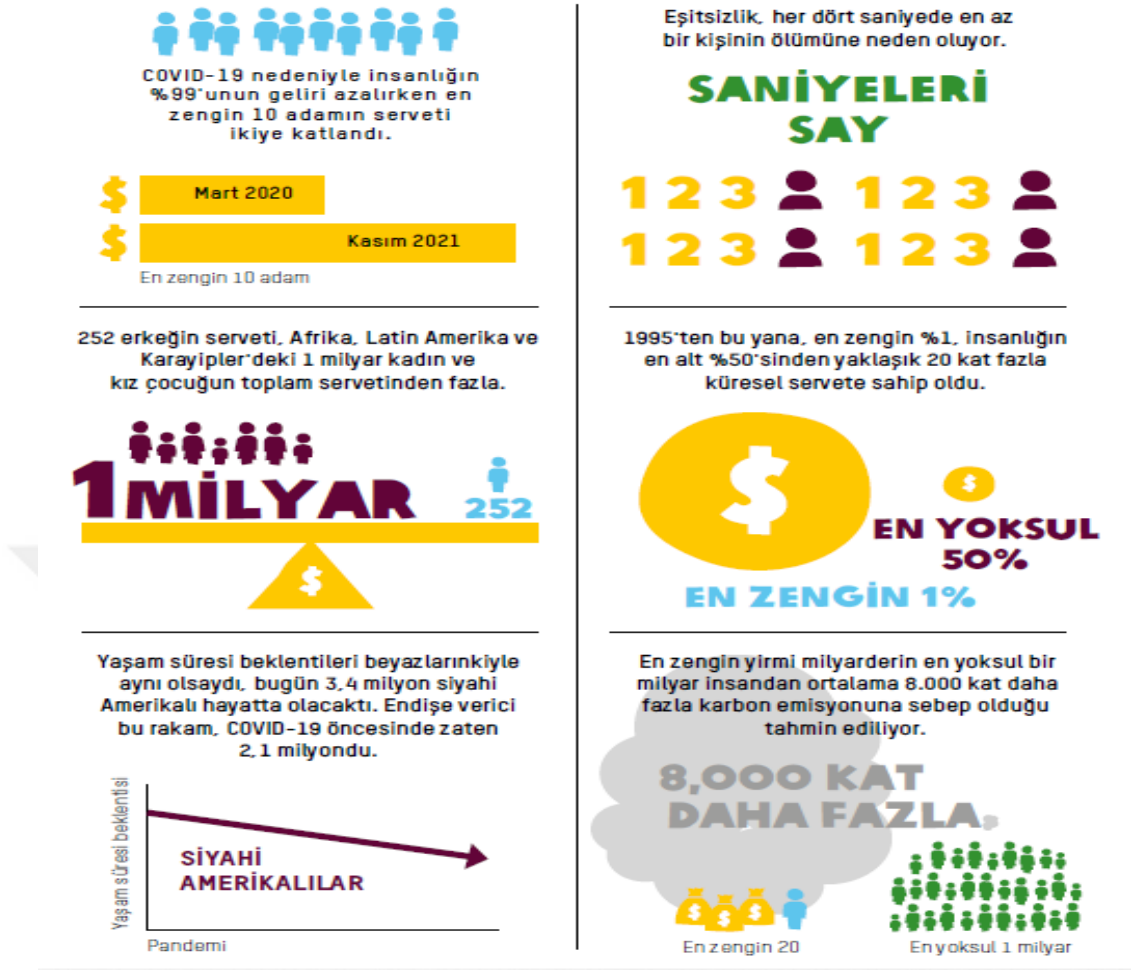
bütününü etkileyen tehditlere karşı direnebilme kabiliyetini geliştirmesi gerekmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken, kentlerin sosyo-ekonomik ve ekolojik sistemler olduğudur.

Dolayısıyla kentlerin dayanıklılığını tanımlarken sosyal ve çevresel sistemler için kullanılan dayanıklılık kavramlarının iki önemli vurgusu önem kazanmaktadır. İlki, sosyal sistemlerde sistemi tehdit eden olayların sadece doğal afetler yanı sıra ekonomik krizlerin de tehdit oluşturabilmesidir. Diğeri ise çevre bilimin çoklu denge varsayımının geçerli olmasıdır. Bu noktada kentsel gelişim de enerji, iklim ve arazi kullanımı yönlerinin bütünlük bir yaklaşımla ele alınması, kaynakların kullanımı noktasında verimli kentsel gelişim yaklaşımının takip edilmesi, eski sanayi alanları gibi terk edilmiş ancak kullanılabilir durumda olan kentsel alanların yeniden kullanılarak kentsel geri dönüşümün sağlanması ön plana çıkmaktadır (Alpan, 2014: 63-64). Ayrıca kent planlamada bütüncül bir yaklaşımın benimsenerek ekosistemin bölgesel, kentsel ve mahalle olmak üzere tasarımın tüm kentsel ölçeklerinde planıcı ve tasarımcılar tarafından dikkate alınması gerekmektedir.

2.1.3.1.1. Ekonomik Kalkınma

Küreselleşmenin en belirgin özelliği olan ekonomik bütünlük başladığında birbirini karşılıklı tetikleyici etkilerle sosyal, kültürel ve siyasal etkileri ortaya çıkarak çeşitli sonuçlar doğurmaktadır (Alper, 2019: 28). Ekonomik krizler genellikle ülkedeki gelir dağılımını olumsuz yönde etkilemekte, ücretli kesim ve sabit gelirliler bu süreçlerden sonra diğer gelir gruplarına göre eski refah seviyelerine daha geç dönebilmektedir. Dolayısıyla krizin ardından bu gruplara özel bir ilginin gösterilmesi gerekmektedir (Ersöz, 2019: 102). Dolayısıyla günümüzde mevcut ekonomik sistem ve küresel etkiler nedeniyle sık sık yaşanan ekonomik kriz ve etkileri toplumun çeşitli kesimleri açısından farklı ve yeni sosyal politikalarla yönetilmek zorundadır. Bu hem toplumdaki sosyal huzur ve refah açısından hem de geleceğe yönelik gelişme ve kalkınma politikaları açısından önem arz etmektedir.

Resim 12: Eşitsizlik Öldürür

Kaynak: Oxfam, 2022: 7.

Nitekim 2020'nin ilk çeyreğinde Çin'de baş gösterip dünyanın neredeyse tümüne yayılan yeni tip Coronavirüs (COVID 19) nedeniyle ortaya çıkan ekonomik kriz, sosyal politika uygulamaları açısından da belirli gruplara yönelik özel uygulamaların gerekip gerekmediğinin belirlenmesini gerekli kılmıştır. Finansal zorlukların yarattığı sorunların çözümünde bütünlük kurumsal bir anlayış ile devletin öncülüğünde güçlü bir sosyal politikanın²¹ varlığının ne denli gerekli olduğunu göstermiştir. Covid 19 Pandemisi sebebiyle istihdam kayıpları dünyada artmaya devam etmektedir. Bu durum, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu zamana kadarki süreç için en büyük kriz olarak değerlendirilmektedir. Buna ek olarak, yaklaşık 25 milyon işçinin işsiz kalacağı öngörülmektedir (ILO, 2020).

²¹ Sosyal politikanın çıkış noktasının sistemde ekonomik ve sosyal hayatın dengeli bir biçimde sürdürülmesi iken günümüzde geline risk toplumu yaklaşımı ile birlikte yenilikçi, sosyal refahı önceleyen, toplumun ve bireyin yaşam kalitesini ilgilendiren her konuda çözüm üretmesi beklenen bir disipline ve devlet politikasına dönüşme zorunluluğu ortaya çıkmıştır (Hotar, 2021: 4).

Kentsel nüfustaki artışa karşılık, nüfusun taleplerini karşılayacak kaynakların bulunmayışı kentsel topluluğun kırılganlığını artırmaktadır. Bu durum enformel yerleşimleri tetiklediği gibi, kentin plansız gelişimine yol de açmaktadır. Özellikle kentin riskli bölgelerinde kontrolsüz bir yayılmayı beraberinde getirmektedir. Bu yayılma kenti iklim risklerine karşı daha dirençli kılacak doğal ekosistemlerin kaybına da yol açmaktadır (Kaya, 2018: 230).

Ekonomik kısıtlar aynı zamanda alt yapı hizmetlerinde de yetersizliğe yol açmaktadır. Özellikle kentin yoksul kesimlerinin ikamet ettiği alanlarda alt yapı hizmetlerinde görülen yetersizlikler, bu kesimlerin su, kanalizasyon, enerji, ulaşım, eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlere erişimini güçleştirmekte ve kırılganlıklarını artırmaktadır. Kent yoksulları; düşük konut kalitesi, riskli bölgelerde yerleşim, yetersiz alt yapı, düşük gelir, enformel istihdam, düşük eğitim düzeyi, mülk güvencesinin olmaması, hukuki ve siyasi süreçlere erişim konusundaki güçsüzlük ve yasal güvenceye sahip olmama gibi nedenlerle kırılganlığı en yüksek grup olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle gelir eşitsizliğinin yüksek, yoksul nüfusun ve enformel konut alanlarının yoğunlukta olduğu kentler genel olarak daha yüksek kırılganlığa sahiptir (UN-Habitat, 2011: 24-25).

2.1.3.1.2. Güvenlik Algısı

Kentsel mekanların konut, iş yerleri, kamusal alan gibi çeşitli işleve ve konuma sahip olan mekanları içinde barındırdığı bulunduğu bölgenin güvenliği üzerinde etkilidir. Bu mekanların tasarımı, can ve mal güvenliğinin sağlanması ile güvenliğe etki eden faktörlerin değerlendirilmesinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Nasıl ki kötü tasarlanmış bir iskan politikası çevresel kayıplara neden oluyorsa güvensiz bir ortamın oluşmasına da neden olabilmektedir. Çünkü toplumsal yaşantı ile çevre birbiriyle eklemlenmiştir. Örneğin bir nehir söz konusu olduğunda, belki içilebilir, gezilebilir, serinletici, dondurucu veya tehlikeli bir şey algılanabilir; başka bir ifadeyle yapılabilecek eylemler açısından kullanım değeri, dolayısıyla çıkarları ve bunların üzerindeki etkileri anlamına gelmektedir. Bu, karşılanabilirliklerin değerler olarak nasıl esnek bir şekilde anlaşılabilceğini göstermektedir (Crippen, 2016: 131).

İyi bir kent planlaması ve tasarımında, bireyin özel yaşam alanları yanında ait olma duygusu, sakinlerin kendilerini bağlı hissettikleri bir çevre önem taşımaktadır. Özellikle yaşam standartlarının yüksek olması kentlere olan göçlerin yanında artan

nüfus bireylerin birbirlerine karşı yabancılaşmalarına neden olmuştur. Bu durum bireyler arasındaki ilişkileri zayıflatırken güvende olma ihtiyacını artırmaktadır.

Şekil 9: Güven Algısı Bileşenleri

Kaynak: Çelik, 2018: 66.

Kentsel alanlardaki güvenlik anlayışına yapılan çalışmalar kapsamında birçok kuram geliştirilmiştir. Bunlardan ilki olan ve Oscar Newman tarafından öne sürülen kuram “*Savunulabilir Mekan Kuramı*”dır. Özü itibariyle aidiyet anlayışı üzerine kurulan bu kuram, bölge sakinlerinin yaşadıkları bölgenin güvenliğini sağlayarak suçların azaltılacağına dayanmaktadır. Buna göre bireylerin kendini ait hissettikleri yerlere sahip çıkma davranışları gelişmektedir. Kendi kendine yardım etme anlayışı bireyler arasındaki komşuluk ilişkilerini geliştirerek onları birbirini tanımayan yerlerde yaşayan bireylere göre daha güvende kılmaktadır. Dolayısıyla bu kurama göre, sosyal yaşamın kuvvetli olduğu kentsel mekanlarda koruma yolları doğal olarak gerçekleşmektedir. Savunulabilir mekanlardan söz edebilmek için şu dört tasarım unsurunun bir arada bulunması gerekmektedir (Çelik, 2018: 76);

Bölgesellik, belirli göstergelerle alanın yasal kullanım hakkının kime ait olduğunu göstermektedir.

Doğal gözetim, mekanın sahipleri tarafından dışarıdan görüntü vermemek için çitlendirme ve ağaçlandırma yoluyla mekanın sahiplerini daha özgür davranma olanağı sağlamaktadır.

Çevresel görünüm, bir mekanın kullanıcıları tarafından ne kadar özenli kullanıldığının diğerleri tarafından anlaşılmasını hedefleyen algısal bir kavramdır. Bu algı mekanın kontrol altında olduğunu göstererek suçluları caydırmaktadır.

Muhit, yerleşim yerlerinin bulunduğu çevrenin suç işleme oranına göre güvenlik derecesinin belirlenmesinde yardımcı olmaktadır.

Suç işlemenin mantık ve akıl yürütme temelinde olduğunu savunan “*Rasyonel Tercih Kuramı*” Ronald Clarke ve Derek Cornish tarafından oluşturulmuştur. Suça suçlu gibi bakan, bireyin suç işleyeceği mekanı nasıl anlamlandığı ve mekandaki hangi fırsatları gördüğünü açıklayan bir kuramdır. Fayda hesaplamaya dayanmaktadır. Ayrıca kişinin suç işleyip işlemeyeceği konusunda rasyonel bir tercih yapacağını önermektedir. Kişi, suç işlediğinde bundan sağlayacağı potansiyel yarar ve uğrayacağı potansiyel maliyet, suç işleme seçimine etki etmektedir (Koca ve Erkan, 2019: 178).

1969 yılında ABD’li suç psikoloğu Philip Zimbardo’nun geliştirdiği bir deneyden esinlenerek 1982 yılında James Wilson ve George Kelling tarafından ileri sürülen “*Kırık Camlar Kuramı*”na göre, eğer bir bölgedeki camları kırık olan bir binanın camları onarılmazsa o binanın diğer camlarının kırılarak hasarın arttırılması kaçınılmazdır (Bektaş vd, 2019: 596). Teori, “kontROLSÜZLÜK”, “denetimsizlik”, “sahipsizlik”, “bakımsızlık” ve ilgisizlik hissi uyandıran tıpkı camı kırık olan binanın olduğu yerler gibi bölgelerde bireylerin suç üretebileceğini ve bu tür yerlere karşı önlemlerin alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde kentlerde sıkça karşılaşılan yetersiz aydınlatılan sokak ve caddeler, metruk binalar gibi yerler suça davetiye çıkarabilmekte ve potansiyel suçluları cesaretlendirebilmektedir. Örneğin, Zimbardo tarafından ABD’nin Kaliforniya eyaletindeki iki ayrı semte birinin plakası sökülerek hasarlı bir hale getirilmiş diğerinin ise hiçbir hasarı olmaksızın iki arabanın parkı yapılmıştır. Hasarlı halde park edilen araba ilk on dakika içinde yağmalanarak yirmi dört saatin sonunda tüm parçaların çalındığı gözlemlenmiştir. Aynı süre zarfında hasarsız bir halde park edilen bir diğer araba park edilmesinin üzerinden bir hafta geçmesine rağmen herhangi bir saldırıya maruz kalmamıştır. Fakat araştırmacı tarafından bu arabaya indirilen bir balyoz darbesiyle zarar gören arabanın birkaç saat içinde tıpkı hasarlı diğer araba gibi tamamen yağmalandığı gözlemlenmiştir (Doğan ve Sevinç, 2011: 30-31).

Yukarıda belirtilen her bir kuram kentsel mekanlarda güvenli bir ortam oluşturulması için suça elverişli ortamların ortadan kaldırılmasına yöneliktir. Böylece suç henüz işlenmediğinden cezai bir müdahaleye gerek kalmayacaktır. Güvenli kentin, güvenli bir çevre ile sağlanabileceği dikkate alındığında, bunu sağlamak için güvenliğe etki eden bütün faktörleri bir arada düşünmek ve birbirleri ile ilişkilerini göz önünde bulundurmak iyi bir kent yönetimi için gereklidir. Zira kentlerde meydana gelen büyüme ve göçlerin meydana getirdiği nüfus artışı kentli profilin çeşitlenmesine neden olmaktadır. Ayrıca farklı gelir grupların ihtiyaçlarına yönelik farklılaşan yerleşim türlerinin desteklenmesiyle beraber kentler melez bir yapıya bürünmektedir. Bu durum güvenlik gerekçesi ile çevresi bariyer, yüksek duvar veya parmaklıkla çevrilmiş üst düzey güvenlik sistemleri ile korunarak kontrollü bir ortamın oluşturulmasına neden olmuştur. Dış etkilerden (hırsızlık, yankesicilik, uyuşturucu satıcılığı gibi) uzak tutulan bu mekanlarda toplumsal kutuplaşmanın resmi çizilmektedir. Yani güvenli siteler, kentsel dokudaki parçalanma ve fiziksel ayrışmanın en önemli göstergelerindendir (Türk, 2020: 231).

2.1.3.1.3. İklim Değişikliği

İnsanın gezegenin kaynaklarını hiç tükenmeyecekmiş gibi kullanmaları ve faaliyetlerinin doğanın diğer üyelerini yok sayarak insanın dünya üzerindeki egemenliğinin göstergesi olan “Antroposen Çağı (İnsan Çağı)” yeni bir jeolojik dönemi başlatmıştır²² (Çetin ve Yılmaz, 2021:227). Bu dönem sanayi devriminde günümüze kadarki üretim odaklı süreçte doğanın katledilişi ile devam etmektedir. Bozulmanın hızına ve büyüklüğüne etki eden faktörler olarak endüstriyel üretimin biçimi önem kazanmaktadır. Sınırsız üretim hedefi²³, doğal kaynakların hızla ve büyük miktarlarda üretim sürecinde hammadde olarak kullanılmasına neden olmuştur. Üretim işlevi sonucunda, yine aynı hızda ve büyük miktarlarda endüstriyel atıklar

²² Günümüz dünyasının en büyük sorunu haline gelen Covid-19 salgının insan-yarasa etkileşimi olması insanların diğer canlı türlerinin yaşam alanlarına olan tecavüzünün yalnızca bir göstergesidir. (Zira dünya üzerinde canlıların yaşamasına uygun alan 104 milyon kilometre kare iken insanların bu alanın yarısını doğrudan kullanmaktadır. Geriye kalan alanın önemli bir bölümünün kuzeydeki ormanlar olduğunu hatırlarsak insanoğlunun doğada kendi alanının dışına yayıldığını görmek zor olmayacaktır.) Buradan alınması gereken en önemli dersin doğanın insanların türlü hastalıklarını iyileştirmede ilaç olacağı gibi ona yapılan yersiz müdahalelerle türlü hastalıklara da neden olabileceğidir (Kurnaz, 2021: 299).

²³ Elbette üretimde devamlılığı sağlamak için tüketimi sınırsızlaştırmak gerekmektedir. Aksi halde sermaye birikimi süreci sıkıntıya düşecektir. Bunun sağlanması için bir yandan reklam, moda, imaj tasarımcılığı gibi destek sektörler tüketimi teşvik etmeye devam ederken, diğer yandan kentler tüketim mekanları olarak önem kazanmıştır. Böylelikle kapitalist sistemin işleyebilmesi için gereken sermaye için sermaye üretiminin koşulları yerine getirilmiştir.

doğaya boşaltılmıştır. Teknolojik gelişmeler insan hayatını kolaylaştırırken doğanın yok sayılmasına da neden olmuştur. Bu durum da buzulların erimesi, şiddetli yağışlar sonucu meydana gelen seller, kuraklık, gibi olumsuz sonuçlar doğuran iklim değişikliği²⁴ günümüzün en önemli sorunlarından biri haline gelmiştir.

Resim 13: İklim Değişikliği

Kaynak: <https://ekolojibirligi.org>.

İklim değişikliğinin sonucu olarak ortaya çıkan çölleşme, erozyon, toprağın tuzlanması, düşük yağış miktarı, kasırgalar, aşırı yağışlar, taşkınlar seller gibi çevresel felaketlerin tarımsal faaliyetleri güçleştirdiği coğrafyalarda insanlar azalan kaynakları paylaşmak zorunda kalacaktır. Bunun yanı sıra çevrede meydana gelecek sorunların gerçekleşme hızları ona uyum sağlamayı bir o kadar güç hale getirecektir. Şüphe yok ki bu uyum sorunu zengin ve yoksul gruplar arasındaki çatışmaları arttırmakla birlikte iki grup arasındaki uçurumu daha da açacaktır. Zira zengin ve gücü elinde bulunduran gruplar sahip oldukları kıt kaynakları (temiz su, gıda, enerji gibi) korumak adına

²⁴ İklim değişikliği ile kentler arasındaki bağlantı karşılıklı bir ilişkiye dayanmaktadır. Biyosferik ortam sıcaklığındaki değişimler sonucu ısı stresi, yağış düzeninde değişiklik, deniz su seviyesinde yükselme, tuzlu su girişi, biyoçeşitlilikte kayıp, kuraklık, tatlı suyun azalması ve kirlenmesi yaşanabilmekte (IPCC 2007), böylece kentler etkilenmektedir. Bilhassa sıcaklıkların artmasında etkili olan mega kentler iklim değişikliğindeki hızlanma doğa olaylarının şiddetini artırarak dünya çapında görülmesine neden olmuştur (Alpan, 2014: 64). Bu doğrultuda, kültürel değerlerin arka planda tutulup güçlü bir ekonomik bakış odaklı OECD Kompakt kent yaklaşımı ve ekolojik hassasiyet ve teknolojinin baskın olduğu ekonomik kaygıların ötelendiği AB Eko kent yaklaşımı öne sürülmüştür (Tuğaç, 2018: 1053- 1058).

yoksullar üzerinde baskı kurmaktan kaçınmayacaktır. Bu durumda başka bir sorun olan göç sorununa neden olacaktır.

Homer-Dixon'ın *yapısal kıtlık* olarak adlandırdığı kıt kaynakların kullanımı noktasındaki düşüncelerini arazi sahipleri ve köylüler arasındaki aşırı ölçüde adaletsiz toprak dağılımı sonucunda topraksız kalan yoksul grupların tarım arazisi olarak ormanlık alanları kesmek zorunda kaldığını vurgulamıştır. Bu durum sonucunda yoksul grupların yoğunlaştığı bu bölgelerde heyelan, erozyon ve seller tehdit edici boyuta varmıştır (Homer-Dixon, 1999: 35). Altyapı yetersizlikleri, bu tarz felaketlerle karşılaştıktan sonra kentleri neredeyse yaşanamaz mekanlar haline getirmekte, ekonomik yetersizlikler de tekrar toparlanma sürelerini uzatmaktadır. Bu süreçte kent yoksulları iyice açlıkla ve hastalıkla mücadele etmek zorunda kalacakları bir ortam içine düşmektedir. Nüfusun önemli bir çoğunluğunun altyapıdan yoksun, sağlıklı gecekondularında yaşadığı düşünüldüğünde, hasarların boyutlarının ulaşacağı noktaları hayal etmek hiç de zor olmayacaktır. Zira gecekondularda yaşayan kent yoksullarının yasal olmayan konutları için yer seçimleri genellikle yapılaşmaya uygun olmayan nehir yatakları, yamaçlar, eğimli araziler, kirlenmiş toprak yapısına sahip alanlar, depreme dayanıklı olmayan yerler ve deniz kıyısında yapılaşmaya uygun olmayan alanlar olmaktadır (UN Habitat, 2019).

Sağlık ve eğitim hizmetlerine, gıdaya, suya, elektrik ve altyapı hizmetlerine, yasal ve satın alınabilir nitelikte bir konuta erişimde sıkıntı duyan ve kentlerde çoğunlukla bu hizmetlerden uzaktaki yerlerde yaşamak zorunda kalan kent yoksullarının, ağırlaşan iklim koşulları karşısında yaşam şartları daha da kötüleşmesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla iklim değişikliği, kent yoksulluğunun azaltılmasına ilişkin çabalar için de önemli bir risk unsuru olmaya devam edecektir (Tuğaç, 2019: 11).

Tablo 9: İklim Riski Endeksi (CRI): 2000-2019

CRI 2000- 2019	ÜLKE	CRI Puanı	Ölümler	100.000 Kişi Başına Ölüm Sayısı	Satın Alma Gücü Paritesinde ABD Doları Bazında Zarar	GSYH Başına Zarar %	Olay Sayısı
1 (1)	Porto Riko	7.17	149.85	4.12	4.149.98	3.66	24
2 (2)	Myanmar	10.00	7.056.45	14.35	1.512.11	0.80	57
3 (3)	Haiti	13.67	274.05	2.78	392.54	2.30	80
4 (4)	Filipinler	18.17	859.35	0.93	3.179.12	0.54	317
5 (14)	Mozambik	25.83	125.40	0.52	303.03	1.33	57
6 (20)	Bahamalar	27.67	5.35	1.56	426.88	3.81	13
7 (7)	Bangladeş	28.33	572.50	0.38	1.860.04	0.41	185
8 (5)	Pakistan	29.00	502.45	0.30	3.771.91	0.52	173
9 (8)	Tayland	29.83	137.75	0.21	7.719.15	0.82	146
10 (9)	Nepal	31.33	217.15	0.82	233.06	0.39	191

Kaynak: Global Climate Risk Index, 2021: 13

İklim değişikliğinden en fazla etkilenen yoksul ülkeler olmakla birlikte, tarihsel olarak en az sera gazı salımında bulunan yine bu ülkelerdir. 2011 yılında, dünya nüfusunun %13'ünü oluşturmak üzere dünyanın en yoksul 50 ülkesinde yaşayan 900 milyon insan, küresel karbon salımının sadece %0,8'inden sorumludur. Aynı gezegende var olduğu halde iklim değişikliğinde sorumluluk ve tüketim açısından ülkeler arasında oluşan bu büyük fark, daha en başta bir eşitsizlik sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır (Tokar, 2014: 20).

Yoksul kesimler iklim değişikliğinin yıkıcı etkilerine doğrudan ve daha çok maruz kalırken, en büyük gelir kaybını da adaptasyon zorluklarını da yine bu kesim yaşayacaktır. Örneğin; iklim değişikliği sürecinde ortaya çıkan kuraklık ya da seller, tarımla uğraşan yoksul kesim üzerinde doğrudan etki yaratmaktadır. Ürünlerini toplayamayan çiftçiler zarar etmektedir; benzer durumlar için sigortalarını genişletmeleri ise ek mali yük anlamına gelmektedir. Ayrıca ürün kıtlığına bağlı olarak

fiyatların yükselmesi de gıdaya erişim sorunlarına yol açmaktadır (Islam ve Winkel, 2017: 12). Bu da kitlesel açlığa ya da sağlıksız gıdanın tüketilmesine bağlı sağlık sorunlarının derinleşmesine neden olacaktır. Öte yandan sağlık sorunları karşısında kırılganlığı yüksek yoksul kesimlerin kuraklık, seller, yayılabilecek yeni salgınlar karşısında sağlık hizmetlerine erişimleri de bu hizmetlerin ücretini karşılayabilmeleri de diğer kesimlere göre sınırlı kalacaktır. Sonuçta yeni salgın hastalıkların ve kitlesel ölümlerin yayılması riski belirginleşmektedir. Bu bağlamda iklim değişikliğinin doğrudan etkilerinin yanında dolaylı etkileri de dezavantajlı kesimlerin karşılaşacakları güçlükleri katlayabilmekte ve daha karmaşık risklerin doğmasına neden olabilmektedir (Atvur, 2018: 58-59).

Ülke içinde eşitsizliği giderme konusunda politik adımların sınırlı kalması iklim değişikliği sürecinde dezavantajlı kesimlerin karşılaşacakları zararı da artırmaktadır. Örneğin; 2005 yılında meydana gelen Katrina Kasırgasından ABD'nin en yoksul ve ırk ayrımının hala etkilerini hissettirdiği kentlerden biri olan New Orleans kasırgadan en çok etkilenen ve kasırğa sonrasında yaşam koşulları daha da kötüleşen bölgelerden biridir. Kasırğa sonrası federal devletin yeniden yapılandırma desteklerine rağmen özellikle yoksul, Afrika kökenli Amerikalıların durumlarının daha da kötüleştiği gözlenmiştir (Akay, 2019: 6).

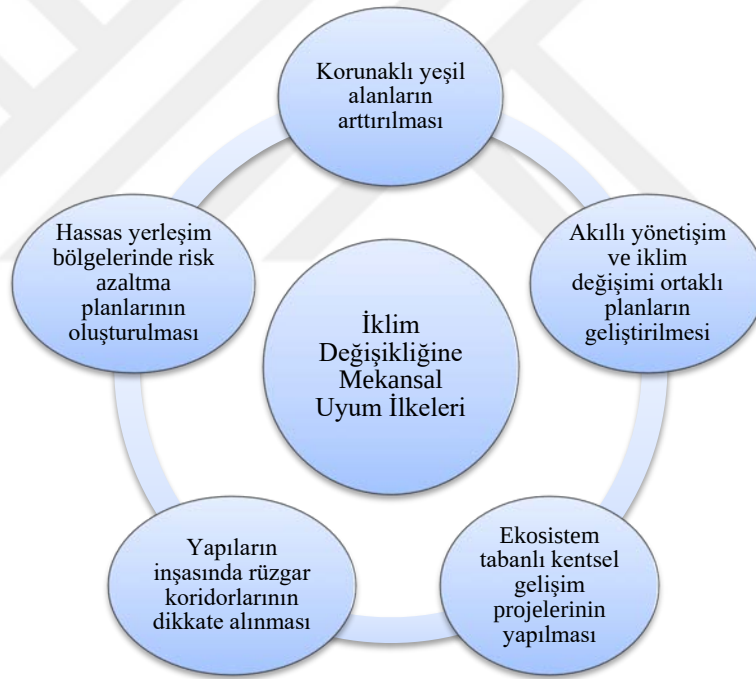
İklim değişikliğinin doğal sermayeye erişimi güçleştireceği için farklı yerlerde farklı ölçüde hissedilen etkileri mutlak, göreceli ve geçici yoksulluğu arttırabilmektedir. Kırılganlık, savaş, yolsuzluk, ticarete bağımlılık, makroekonomik politikalar ve küreselleşme ile ilişkili bir dizi başka unsur bireyin çevresel değişimler karşısında direncini ve uyum becerisini arttırmak için ihtiyaç duyduğu sosyal ve ekonomik haklarını şekillendirmektedir. Yani iklim değişikliğini insan güvenliğini tehdit ettiği ve güvensizliği arttırdığı ölçüde şiddetli çatışma riskini arttıracak bir faktör olarak değerlendirmek mümkündür (Barnett ve Adger, 2007: 640).

2019 yılında BM İnsan Hakları Konseyi tarafından “İklim Değişikliği ve Çevre” teması ile yayımlanan rapor, iklim değişikliğinin insan hakları ve özellikle yoksulluk içinde veya yakınında yaşayan insanların hakları üzerindeki etkisine odaklanmaktadır. Rapora göre (UN, 2019: 5-6);

- i. İklim değişikliği mevcut yoksulluğu ve eşitsizliği daha da arttırırken, bu durumdan en çok gelişmemiş yoksul ülkeler etkilenecektir.

- ii. Yoksulluk içindeki insanlar, iklim değişikliğine daha duyarlı bölgelerde ve daha az dirençli konutlarda yaşama eğilimindedir. Ayrıca geçimlerini sağladıkları kıt kaynakların doğal afetlerden etkilenme olasılıkları yüksekken bunu önleyecek imkanları bir o kadar düşüktür. Bu durum insanların yaşamlarını idame ettirebilmek için ihtiyaç duydukları gıda, konut ve temiz su kaynaklarından yoksun kalacaklarını göstermektedir.
- iii. İklim değişikliği son elli yılda yoksullukla olan mücadelede elde edilen kazanımların yok olmasına neden olurken gelişmiş ülkelerde dahil orta halli ailelerin yoksullaşmasına neden olmaktadır. Bu durum karşısında acil önlem alınmadığı takdirde iklim değişimi 2030'a kadar 120 milyon insanın daha yoksullaşacağı öngörülmektedir.

Şekil 10: İklim Değişikliğine Mekansal Uyum İlkeleri

Kaynak: Kazancı ve Tezer, 2021: 306

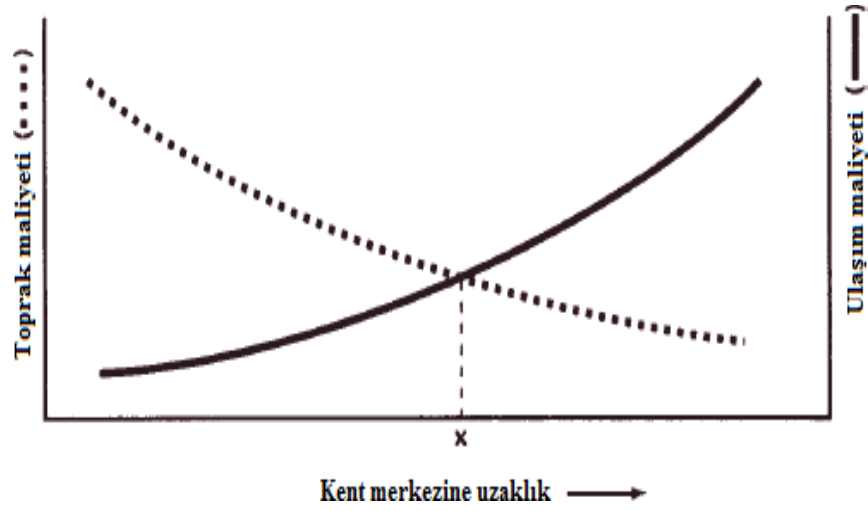
Kentlerin mekansal planlamalarını yaparken iklim değişikliğini göz ardı etmeden yeni projeler geliştirmesi gerekliliği vurgulanmaktadır. Zira kentlerin iklim değişikliğine uyum sağlama noktasında geliştirilecek politikaların uygulama alanı olduğu değerlendirilmektedir. Bu kapsamda kentsel gelişim projelerinde, ekosistemle uyumlu, rüzgar koridorlarına zarar vermeyen ve hassas bölgelerde yer alan yerleşim stratejileri geliştirilmelidir. Ayrıca konutların bahçeleri, parklar, refüjler gibi

yeşillendirmeye uygun alanların belirlenmesi gerekmektedir (Gökçe vd, 2018: 126-127). İklim değişikliğinin ortaya çıkaracağı olumsuz etkilerden en az şekilde etkilenmek adına öncelikli konu başlıklarına göre yönetişimin şekillenmesi sağlanmalıdır. Örneğin, su kaynaklarının tükenme riskine karşın su yönetimi politikaları geliştirilmelidir. Teknolojik gelişmelerin öneminin gün geçtikçe arttığı günümüzde, yönetişim bağlamında akıllı yönetişimin mekanların iklim değişimine uyum sağlamasında etkili olması sağlanmalıdır. Çünkü politika yapım sürecinde şeffaf ve katılımcı prensipler temelinde oluşan akıllı yönetişim ile sağlanan anlık veri akışı katılımcıları karar vericiler olmasını sağlarken yöneticilere denetleyici ve düzenleyici rolünü yüklemektedir.

2.1.3.2. Kentsel Toprak Kullanımı

Sanayi ve ticaret sektörlerinin varlığı kentleri istihdam olanakları ve yerleşim alanları noktasında çekici hale getirirken kırsal alandaki itici faktörler kente göç etme eğilimini artırmaktadır. Bu yönde gerçekleşen demografik değişim ve dönüşümler kentsel toprakların değerinde artışa yol açmakta, konut ve arsa edinme maliyetini yükseltmektedir. Zira kıt bir kaynak olan toprağın çoğaltılarak başka bir yere taşınmasının mümkün olmaması toplam arzı sabit bir hale getirmektedir. Bu durumda kent merkezine doğru yaklaşıldıkça toprağın arz esnekliğini azaltarak fiyatların artmasına neden olmaktadır. Elbette tek bir ölçüt ile tanımlanması güç olan kentsel toprağın değerini, konumu ve erişilebilirliği de değiştirmektedir. Bu noktada değerlendirildiğinde kentsel toprak değeri ile ulaşım maliyetleri arasında ters bir orantı olduğu görülmektedir. Öyle ki arazinin konumu ne kadar kent merkezinden uzakta ise o ölçüde ulaşımın maliyeti artmaktadır (Bayraktutan vd, 2016: 1671).

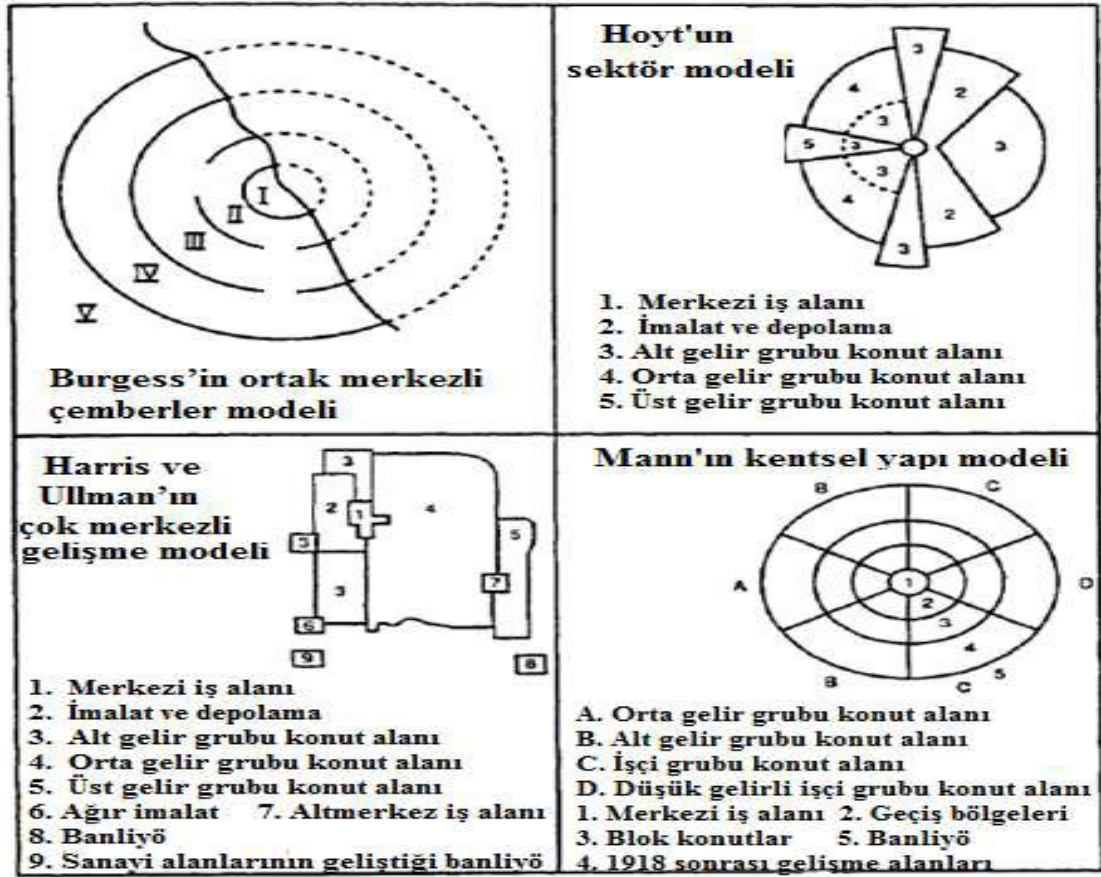
Şekil 11: Kent Merkezinden Uzaklık ve Kentsel Toprak Maliyeti

Kaynak: Kivell, 1993: 20.

Sanayisi gelişen kentlerde artan istihdam ve nüfus merkeze yakın alanların maliyetini arttırmaktadır. Ancak sanayi üretiminin kent merkezinden uzaklaşıp merkezden çevreye yayılmasıyla kentsel alanın tek merkezlilikten çıkıp çok merkezli bir mekansal yapıya bürünmesi arazi değerlerine yansımaktadır. Mekan ile alan arasındaki iktisadi dengeyi sağlayan Lokasyon Teorisi'nin kente uygulayan ve yer seçim teorisinin en önemli temsilcisi William Alonso'dur (Topcuoğlu ve Çalışkan, 2016: 103). Alonso teoride, konut alanlarının tercihinde işe gidiş- geliş arasında geçen zamanın etkisi üzerinde yoğunlaşmıştır. Burada konutları kapsayan alanlar dışındaki tüm her şey sabit tutulmuş ve ulaşım maliyetinin kentin merkezinden çevresine doğru gittikçe aratacağı belirtilmiştir. Bunun yanı sıra arazi sahiplerinin karlarını maksimum düzeyde tutma çabasıyla arazilerini kullanıma sundukları da belirtilmiştir. (Yavan, 2006: 90). Bireyler gerek ulaşım maliyetlerini en az indirebilmek gerekse zaman kaybını ortadan kaldırabilmek için kentin merkezine daha yakın olan mekanlara yüksek fiyatta kira ödemeye razı olmaktadır. Bireylerin bu tercihleri, ulaşım maliyetleriyle kentsel toprak değerleri arasında bir ikame etkisini doğurmaktadır. Ancak ulaşım maliyetlerini azaltmak isteyen bireylerin aksine arazi kullanım maliyetini en aza indirmeye çalışan bireylerse ulaşım harcamalarının yüksek olmasını göz ardı etmektedir (Akal, 2006: 4).

Şekil 12: Kentsel Toprak Kullanımı Modelleri

Kaynak: Kivell, 1993: 21.

Yukarıdaki şekillerde kentsel toprak kullanımında tek merkezli kent modellemelerinin öncü çalışmalarına yer verilmiştir. Bu kapsamda ilk olarak, Burgess'in kentsel büyüme sürecinin açıklanması için gerek ekonomik gerek fiziki gerekse sosyal yapıda meydana gelen süreçlerin değerlendirmesi düşüncesiyle oluşturduğu eş merkezli kent halkaları modeli görülmektedir (Yağcı, 2020: 6). Model, en içte yer alan ve kentin merkezini temsil ettiği çemberden çevreye yayılan bölgeler, yoğunluğun merkezi iş alanından dışa doğru azaldığı ortak merkezli çemberlerle şekillenmiştir. Geçiş bölgesi olan ikinci çember, ufak çaplı üretim alanları ile çöküntü alanlarından meydana gelmektedir. Bu çöküntü alanlarından kaçıp iş yerlerine yakın yerlerde konaklamak isteyen işçi sınıfı konutları modelin üçüncü çemberini ifade etmektedir (Tekeli, 2011: 52-53). Dördüncü çember standartları daha yüksek konutlardan oluşurken, beşinci çember kentin sınırlarını aşan banliyölerden oluşmaktadır.

Burgess ortak merkezli çemberler modeli ile toplumda meydana gelen sosyo-ekonomik farklılıklar sonucu oluşan sınıfsal ayrışmanın mekana yansımaları göstermesi açısından önemlidir. Ancak kentlerde meydana gelen gelişmelerin bu denli düzenli olmayacağından eleştirilerin odağında yer almıştır (Keleş, 2012: 116). İkinci olarak Hoyt, Burgess' in modeline alternatif olarak eş merkezli çemberlerin dışında sektörlerin kentsel arazi kullanımı modelini geliştirmiştir. Hoyt bu modelinde ana ulaşım güzergahlarının arazinin kullanımındaki etkisini vurgulamıştır. Bu kapsamda modelinde merkezden dışarıya doğru gidildikçe gelir seviyesinin artacağını ileri sürmektedir. Genişleyen alanla standardı yüksek konutlar merkezden uzaklaşarak çepere yaklaşacaktır. Yani bu modelde kentsel gelişimin tek odağı merkez değildir (Başlık, 2008: 32). Üçüncü olarak Harris ve Ullman'ın Burgess ve Hoyt'un modelleri temelinde geliştirdikleri çok merkezli gelişme modeli, kentlerin birkaç merkez etrafında geliştiği vurgulanmaktadır. Böylesine çok merkezin varlığını model, kentlerin büyümesi ile yeni alt merkezlerin ortaya çıkması ile açıklamaktadır. Ancak bu büyümenin merkezden uzaklaşarak genişleyen çember şeklinde olması gerekmemektedir. Çünkü toprağın değeri, merkezin dışındaki alt merkezlerde de yüksek seviyeye gelmektedir. Son olarak da ilk üç modelinde Kuzey Amerika kentleri örnek alınırken Mann'ın kentsel yapı modelinde İngiliz kentlerini örnek alarak konut ve çalışma alanlarını birbirinden ayırıştırmanın yanında kamunun kentsel mekana olan müdahalesi öne çıkmaktadır (Bayraktutan vd, 2016: 1671).

2.1.4. Evrensel Hizmet Noktasında Kentsel Yoksulluk ve Kent Hakkı

Günümüz kentlerinde meydana gelen hızlı değişim ve bu değişime ayak uydurma eğilimi kent içerisinde ayrışımı beraberinde getirmektedir. Kent merkezlerinden kent çeperine doğru gelişimin dağılımındaki heterojenlik kendini daha belirgin gösterir hale gelmiştir. Teknolojideki gelişim, nüfustaki artış, rekabetçi yeni dünya görüşü karşısında devletlerin yeni politika üretim gereğini kaçınılmaz hale getirmiştir. Anayasal bir ifade olan sosyal devlet ilkesi uyarınca yeni sistemlerin geliştirilmesi gündeme gelmiştir. Hiçbir bireyin devletten alması gereken temel hizmetlerden mahrum kalmaması toplum dışına itilmemesi gözetilmiştir. Bunun yanı sıra bölgelerin gelişim seyri üzerine büyük farklılıklar engellenmek istenmiştir. Aksi durum ayrışan kesimin birey ve devlet nezdinde gelir getirici faaliyetlerde sınırlandırılması anlamına gelecektir; daha da indirgenirse eğitim ve öğretim imkanlarına rahat ulaşımı sağlamayacak toplumsal ve çevresel ağ ve etkinlik

kurmasında engel oluşturmaktadır. Dolayısıyla devletlerin tekelinde bulunan kurumların çağı yakalayabilmek adına “özelleştirilmesi” ve “serbestleştirilmesi” politikaları uygulamaya alınırken ülke çapında eşit bölgesel kalkınma ve bölge içerisindeki her bir ferdin eşit hizmet alması noktasında “evrensel hizmet” kavramı gündeme alınmıştır. Ancak plansız şekillenen kentler, kırsal alanlar, seyrek ve hizmet açısından maliyetli bölgeler evrensel hizmet anlayışının çıkış noktasında dikkat edilen hususlar olmuştur.

Bu kapsamda nüfusun hızlı artışı ve dolayısıyla kentlerin hızlı büyümesi sonucu yoğun nüfuslu bölgelerin sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik ve sosyo-politik birçok çevresel sorunla karşılaşması kentleşmenin belirli bir düzen çerçevesinde sürdürülebilirliğini engellerken, bu noktadaki çözüm gerekliliği konuyu uluslararası mercilerin gündemine getirmiştir. Bu kapsamda AB ve BM çatısı altındaki kuruluşlar sürdürülebilir kentleşme, demokratik kent yaşamı ve gereklilik arz eden kent hakkı üzerine çalışmalar düzenlemektedir (Dinçer, 2016: 74). Sürdürülebilir kentleşme bağlamında kent hakkına baktığında ise çeşitli konu başlıkları şöyle kategorize edilebilmektedir;

Tablo 10: Kent Hakkı

Altyapı Sorunları	Kent Planlaması
Ekolojik Sorunlar	Yenilenebilir Kaynakların Kullanımı
Hizmetlere Erişim	Eğitim, Sağlık, Barınma
Temsil Kabiliyeti	Demokratik Katılım
Eşitlik ve Özgürlük	Yoksulluğun Önlenmesi

Keza kent hakkı, kentsel mekanın üretimi ve kullanımında tüm kent halkının söz sahibi olması demektir. Kentsel mekana yapılan her müdahalenin gündelik yaşam ile toplumsal ilişkileri de etkilemesi ve bu etkilerin adaletsizliklere yol açması kaçınılmaz son kabul edilmektedir. Bu iddianın ilk savunucusu 1968 yılında Kent Hakkı’nı, geleceğin kentine yönelik bir ütopya olarak ortaya atan ve “Kentsel Mekan” kavramı ile birlikte kullanan Lefebvre’dir.

Lefebvre’nin kavramsal temelini oluşturduğu ve Harvey’in geliştirdiği kent hakkına yönelik erişim meselesi ile kentleşmenin temel mantığı açıklanarak bu hakların altında yatan yapısal sorunlara değinmektedir. Lefebvre ve Harvey kent ve

kentleşme sürecinin Marksist analizi sonucu kent hakkını geliştirmişlerdir. Harvey (2013: 123), kökeninde bireyselliğin ve mülkiyetin olduğu, liberal ve neoliberal düşüncenin hakim olduğu piyasa yerine kent hakkı kavramı ile mülksüzleştirilen kesimlerin barınma, sağlık, eğitim gibi haklarının nasıl kaybedildiğine işaret etmektedir. Bu anlamıyla kent hakkı çeşitli hakların yerel düzeyde gerçekleştirilmesinin bir aracı olmanın ötesindedir. Diğer yandan küreselleşme, göçler ve kentlerde yoğunlaşan kozmopolit yapıyla birlikte artık ulus devlet ve vatandaşlık kavramlarının da tartışılabilir olmasına imkan tanımıştır. Ayrıca nüfusun büyük bir kısmının kentlerde yaşaması dolayısıyla bu tartışmalarda İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde yer alan barınma, ulaşım, sağlık ve eğitim, temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşama ve temiz suya erişebilme gibi hakların sağlanmasının mekanizmalarının artık ulus devlet düzeyinde değil kent düzeyinde sağlanabilirliğinin koşullarının gerçekleştirilmesi gerekliliği öne çıkması ile birlikte buna imkan sağlayacak bütün koşullar ve düzenlemeler üzerinde yoğunlaşmıştır (Dinçer, 2016: 74-75).

Türkiye'de toplumun veya bölgenin kent düzleminde dahi incelenmesi ile ekonomik veya coğrafi açıdan farklılık gösterdiği görüldüğünde ve karlılık açısından değerlendirme yapılarak özel şirketlerin yatırım noktasında karsız değerlendirecekleri ve hizmet götürmekten imtina edecekleri yerlere devlet tarafından hizmet verilecektir. Bu hizmetlerin fonu Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı bünyesindeki firmaların net gelirlerinin evrensel hizmet kapsamında ayrılmış kısmını aktaracağı gelir kalemi sayesinde sağlanacaktır ve “evrensel hizmet” in sunumu kanunda açıkça belirtildiği şekilde yapılacaktır. Evrensel hizmet, 5369 sayılı Evrensel Hizmet Kanunu'nun 2. maddesinde; *“Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde coğrafi konumlarından bağımsız olarak herkes tarafından erişilebilir, önceden belirlenmiş kalitede ve herkesin karşılayabileceği makul bir bedel karşılığında asgari standartlarda sunulacak olan, internet erişimi de dahil elektronik haberleşme hizmetleri ile bu Kanun kapsamında belirlenecek olan diğer hizmetleri”* olarak tanımlanmıştır. Kısaca “evrensel hizmet” kavramı, istisnasız herkese makul bir bedel karşılığında, standart kalitede ve düzenli olarak sunulmak zorunda olunan asgari ihtiyaçlar olarak tanımlanabilmektedir.

Artan kentleşme sonucu kırsal ve kent ayrımının azaldığı bir ortamda kent içerisinde ayrılan kesimlerin varlığı söz konusu olmaktadır. Köylerin, kasabaların kendine özgü değişimi ve gelişimi kırsal alanlar olarak nitelendirilen noktaların dahi bir şekilde kentleştiği görülmektedir. Artık kent merkezleri de çeşitli sebeplerle kendi

içerisinde veya farklı bölgesel kentler arasında göç alıp vermektedir. Bu durum, kent içerisinde yoksunluk durumunu yani asgari ihtiyaçlar olarak tanımlandığında hizmetleri alamayan bölgeleri fark ettirmeden eklemlenmektedir. Genellikle gelişen kentlerin çeperlerine eklemlenen bu kesim kentsel yoksulluk sonucunu doğurmaktadır. Bu bağlamda sosyal politikaların gerçekliğe uyumlu olması ve değişen koşullara uygun olması gerekmektedir.

Evrensel hizmetin eşit ve bütüncül uygulaması kentsel yoksulluk noktasında da rol alacaktır. Böylece kamu yararı faaliyetlerinin hangi kesime yönelik olduğu fark gözetmeksizin ilgililere sunulacaktır. Şehrin merkezinde veya uzağında olsun alan ayrımı yapılmaması sosyal devlet kadar hukuk devletinin de bir gereğidir. Bu uygulama bir noktada kentsel yoksulluğu en aza indirirken “coğrafi süreklilik” ile evrensel hizmete ulaşmada “eşitlik” arasında sıkı bir bağ oluşturacaktır (Gözübüyük ve Tan, 2010: 690). Aksi bir perspektif, kentsel yoksulluğu derinleştirerek kent içerisinde unutulmuş mekanlar oluşturabilir; bireylerin maddi kaynaklara ulaşımını sınırlayabilir, yaşanan coğrafyadaki kamusal hizmetler nitelik ve nicelik seviyeleri nedeniyle toplumsal hayata gerektiği haliyle ulaşamayabilir ve kentsel yoksulluk kendini hissettirir, mekanların kentsel yoksunluğu ile sosyal gerilemeyi, sağlıksız ve güvensiz bir çevreyi ve yoksulları kaçınılmaz hale getirecektir.

Evrensel hizmetler kamu yararı gözetken faaliyetlerden olduğu için devamlılık esasına dayanmaktadır. Devamlılık, düzenlilik, belli kalite, makul fiyat evrensel hizmet yükümlüsü işletmelerinin dikkat edeceği birbirine sıkı sıkıya bağlı etmenlerdir. Kentlerin hızlı değişimi ile planlama, imar, su kaynaklarının yönetimi, ısınma, ulaşım ve çevre gibi fizyolojik gereksinimler ise kentsel gelişimin yapı taşlarıdır. Kentlerin yeni durum ve ihtiyaçları karşılanabildiğinde kentsel aidiyet ve bireysel kimlik sorunları da aşılabilecektir. Sosyal adalet ve eşit gelişme sağlandığında toplumlar daha homojen bir hal alacaktır. Diğer yandan toplumsal planlamanın yönlendirilmesi sağlanamadığında ve kendi akışına bırakıldığında kentleşmenin gelişigüzelliği gelecek nesillere aşılamaz sorunlar bırakacaktır. Kentsel yoksulluğun önüne geçilebilecekken kalıcılığına da neden olunabileceği unutulmamalıdır. Bu noktada evrensel hizmet yükümlülüğü sosyal refaha katkı amaçlı görülmelidir. Zira evrensel hizmet alanında maliyet yüksek olduğunda ve evrensel hizmet yükümlülerinin “batık maliyet” değerlendirmesi iki farklı sonuç doğurmaktadır. İlk olarak, piyasa girişinin yüksek maliyeti işletmecinin kaçınması sonucu rekabet ortamının oluşturulamamasıdır.

İkincisi de evrensel hizmet yükümlülerinin ilgili alana yönelik ekonomik yönelimlerinden ve coğrafi ortam tercihlerinden ötürü nesnel yaklaşılmamasıdır. Bu durumlarda hizmetin aksaması veya hiç sağlanmaması hali ortaya çıkacaktır. Kentsel mekan üzerinden bir ayrışma kent ve toplum nezdinde bütünlüğü zedeleyecektir. Kısa bir ifadeyle, toplumun fark gözetmeksizin menfaatine yönelik işlemlerin uygunluğu ve genel kamu yararı hizmetleri kapsamında evrensel hizmetlerin varlığı kentsel bütünlüşmeyi sağlarken mekansal ayrışmayı minimize edecektir.

2.2. Mekansal Ayrışma

Toplumdaki farklı kesimden olan bireylerin seçtikleri yaşam alanlarını ifade etmek için kullanılan mekansal ayrışma, sınırlı bir gelire ve kaynağa sahip olan yoksul bireylerin seçtikleri meskenlerde kendini göstermektedir. Buradaki en önemli kıstas ekonomik düzey olarak algılandığında meydana gelen ayrışma sadece ekonomik eşitsizliğe bağlanmaktadır. Ancak unutulmaması gereken nokta bu ayrışmanın yalnızca ekonomik nedenlere bağlı olarak meydana gelmemesidir. Zira ekonomik etkenlerin yanı sıra etnik ve siyasi unsurlar da bireylerin yaşam alanlarını belirlemede etkin rol oynamaktadır (Özbilgin, 2016: 16).

Sosyal farklılaşma sürecine dahil bir kavram olan mekansal ayrışma, gelir düzeyi, etnik köken ve statüsel eğilimler doğrultusunda toplumda meydana gelen grupların mekanı bölüşmesini ifade etmektedir (Bay, 2013: 48). Bu anlamıyla mekansal ayrışma, mekanlara özgü değerler ve özellikler yükleyerek birbirinden farklı hayat tarzlarının oluşmasında etkin bir rol üstlenmektedir. Oluşan bu farklı yaşam tarzları yüksek apartmanlar ve gecekonduların aynı mahallede bulunması ile ayrılan mekanların aynı ortamda birbirlerinde farklı birer etki oluşturabilmektedir.

Mekanlar insanların konumları ve kimlikleri hakkında bir referanstır. Öyle ki, bireyler arzu ve istekleri, iş çevresi, etnik kimlikleri gibi birçok dinamik kapsamında kentin farklı bölgelerinde yerleşmektedir. Bu kapsamda bireylerin arzuladıkları bir bölgede yerleşmeleri bireylerin sahip oldukları ekonomik yeterlilik ölçüsünde değerlendirildiğinde sermaye sahiplerinin arzu ettikleri yerlere yerleştikleri görülürken, yoksul olan kesimin yerleştikleri mekanları zorunlu olarak tercih ettikleri görülmektedir. Bu süreçte kentsel mekanların oluşumunda, kent çeperinde yer edinmeye çalışan kent yoksulları; ekonomik durumu iyileşen ve kente geçişte sınırlı bölgede bulunan orta sınıflar ile kentin tüm olanaklarından faydalanarak istediği

alanlarında yaşayan üst sınıfların olması mekansal planlamalar düzeyinde farklı değerlendirmelere neden olmuştur. Farklılaşan toplumsal yapıdaki bu değişim ayrışmayı meydana getirirken beraberinde kent yapısındaki geçirgenliği de bir o kadar etkilemiştir. Başlangıçta, bireylerin kendilerine ve ailelerine kente dahil olma adına yaptıkları mekanlar, zamanla kullanım değeri ve ekonomik boyutu ön plana çıkan yapılar halini almıştır. Kent yoksullarının kalıplaşan hayatta kalabilme mücadelesinin ekonomi ve kültürün iş birliği içinde değişebilirliği buradan da kolaylıkla anlaşılabilmektedir. Bu bağlamda kentsel değişimler, bütünleşme olgusunun kavranmasını zorunlu hale getirmekte ve kentsel alanlar bireylerin özgürlük alanındaki deneyimlerini etkilemektedir.

2.2.1. Mekansal Ayrışma Nedensellikleri

Geçmişten günümüze kentsel mekanların üretimine yönelik yapılan araştırmalarda mekanın, morfolojik olarak hangi malzemenin kullanıldığı, bulunduğu bölgenin doğal şartlarının nasıl olduğundan daha da mühim olan kentsel algıların nasıl olduğu yönünde şekillenmiştir. Bu kapsamda mekanın “sadece fiziksel üretim araçlarıyla değil, o toplumu kuran ilişkiler örgüsüyle” sosyal anlamı ortaya çıkacaktır (Yırtıcı, 2005: 1). Öyle ki mekanlar; üzerinde hayatlarını devam ettirecek bireylerden bağımsız veya onlara rağmen bir oluşumun dışında onlar tarafından algılanıp anlamlar yüklenerek şekillenen düzlemlerden öte başka bir şeyi ifade etmemektedir (Yıldız ve Alaeddinoğlu, 2007: 848). Yani sosyal bir inşa ile meydana gelen kentsel mekanlar, mekanı kullananların algı ile kimliğini kazanmaktadır. Ancak bu oluşumda belirli kalıplarla şekillenen toplumsal yaşam ve düşünce ön plana çıkarken bireysel düşünceler göz ardı edilmektedir (Güngör, 2019: 97). Oysa kentsel mekanları oluşturan her bireyin içinde yaşadığı toplumdan bağımsız anlamlarla yüklenmiş algıları vardır. Bu farklı algı biçimleri mekanların meydana gelmesinde vücut bularak kendini göstermesiyle her toplumda birbirinden farklı mekanların meydana gelmesine neden olmaktadır. Zamanla mekanın üretimi yerini mekanın tüketimi kavramına bırakmış mekanların oluşmasında ekonomik işlevi ön plana çıkarılmıştır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde mekanların her üretim tarzını kendi mekanını (ilkel-köleci toplum=mutlak mekanı, feodalizm= tarihsel mekanı, kapitalizm=artı değer) meydana getirmiştir (Taşçı, 2012: 53-55).

1970’li yılların henüz başında modern kentin içine ve dışına doğru kuralsız bir biçimde gelişmesi, 1970’li yılların sonlarından itibaren kent sosyolojisi açısından yeni

kuramsal arayışların başlamasına yol açmıştır (Kurtuluş, 2010: 190). Bu dönemde yaşanan birikim krizinin sebebi olarak gösterilen sosyal refah devleti üretim ve yeniden üretim alanlarından çekilerek sermaye mantığının bu alanlarda hüküm sürmesine olanak sağlamıştır. Neo-liberal politikalarla sermayenin egemenliği desteklenmiş bu durum da toplumsal sınıflar arasındaki eşitsizliklerin derinleşmesine yol açmıştır. Bunun yanı sıra kentler bir meta haline gelip “üretilen bir şey” konumuna gelmiş, sermayeyi çekebilmek adına yarışmaya başlamışlardır. Böyle bir ortamda sermayeyi kendisine çekebilen bölgeler, kentler hatta kent içi kimi alanlar diğerlerinin lehine bir gelişme göstermiştir. Böylelikle hem toplumsal hem de mekansal ayrışmanın derinleşmesi söz konusu olmuştur.

Mekansal ayrışmanın en önemli belirleyici etmeni sermaye ve emek arasındaki iktidar ilişkisine bağlı olarak ortaya çıkan mekanın üretilme biçimidir. Mekansal ayrışma ile toplumsal ilişkiler arasında çelişkili ve evrimsel bir niteliğe sahip olan kapitalizm, emeği bölmek suretiyle mekansal ayrışmayı pekiştirmektedir. Farklı kimlikler üzerinden ayrışan bireyler sınıfsal konumunun farkına varamamaktadırlar. Örneğin emeğin bölünüşüne neden olan göç hareketleri belli mahalle ve yerleşmelere olduğu kadar mesleksi tabakalaşmaya da etnik bir nitelik kazandırmaktadır. Burada etnik ya da ırksal konum, sınıf konumunun önüne geçmekte ve mekansal ayrışmayı belirleyen faktör olabilmektedir (Kurtuluş, 2005: 82).

Mekansal ayrışma, kapitalist üretim sisteminin meydana getirdiği eşitsizliklere bağlanmaktadır. Sermayenin sürekli büyüyen bir ölçekte birikmesi, hızla ivme kazanan bir kentleşme süreci içerisinde gerçekleştiği için kentlerdeki toplumsal yapı, toplumsal ayrışma sürecine girmiştir. Toplumsal yapı ile mekansal ayrışmayı ilişkilendirmek için Harvey dört temel varsayım geliştirmiştir. Bunlardan ilki, mekansal ayrışma kapitalist toplumdaki toplumsal ilişkilerin yeniden üretimi çerçevesinde açıklanmaktadır. Çünkü her toplumsal sınıf kendi koşullarında yeniden üretilmektedir. Hatta toplumsal sınıf yarın da yaşayacak ve gelecek neslini üretecek kadar olanak kullanması ve oluşturulması gerekmektedir. İkinci varsayım, mekansal birimler, komşuluk birimlerinin, yerel toplulukların ve bireylerin değer ve beklentilerini, tüketim alışkanlıklarını, pazar donanımlarını ve bilinç durumlarını önemli ölçüde etkileyecek toplumsal etkileşim ortamları olduğuna dairdir. Kapitalist üretim sistemi kendi devamlılığını sağlayabilmek için yeni tüketim biçimleri, yeni toplumsal istekler ve gereksinimler oluşturmak durumundadır. Eksik tüketim, sermaye

birikimi açısından aşırı üretim ve bunalım oluşturacağından sürekli tüketimi sağlamak üzere belli tüketim sınıflarının varlığı zorunlu olduğu için, dağıtım ve tüketim noktasında toplumsal ayrışmalar meydana gelmektedir. Farklı tüketim kalıplarına sahip bireylerin mekanla ilişkisi de farklı olacağından üst gelir grubuna dahil olan bireyler ile alt gelir grubuna dahil olan bireylerin yaşam alanları da birbirinden ayrılmış olacaktır. Üçüncü varsayım olarak, büyük nüfus yoğunluklarının farklı topluluklara bölünmesinin sınıf bilincinin de bölünmesine yol açacağı yönündedir ki bu durum sistemin devamlılığını sağlayıcı bir etken olarak kabul edilmektedir. Son varsayım ise mekansal ayrışma modellerinin kapitalist toplumdaki çelişkilerin birçoğunu yansıttığına yönelik geliştirdiği varsayımdır (Harvey, 2002: 155-161). Bu anlamda oluşan her mekansal ölçek homojen bir yapıya sahip olduğundan dolayı sistemin eşitsiz ilişkisi ve çelişkisel yapısının sorgulanmasının önüne geçebilmek için sınıfsal farklılıkların yanı sıra din, ırk, mezhep, dil, toplumsal cinsiyet kimlikleri gibi birtakım yapay ayrıştırmalar kullanılmaktadır. Toplumsal ve kültürel yoksunluk içinde olan günümüz kentlerinde koruma kavramının tam anlamıyla reddedilmesi gerek kentin merkezinde gerekse çeperinde niteliksiz ve kalitesiz mekanların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Koçak, 2011: 264).

Chicago Okulu üyeleri kent hayatı hakkındaki yaklaşımlarını “insan ekolojisi”²⁵ olarak adlandırmaktadır. Çünkü kentsel çevrede insanın sosyal uyumunu Darwin’in²⁶ bitki ve hayvan türlerinin doğal alanlara uyum sağlama biçimleri ile benzer görmüşlerdir. Chicago Okulu, bundan dolayı Yeni Kent Sosyolojisi’nin ekonomi politiği üzerine vurgu yapmak yerine insan etkileşimini tanımlayan biyolojik temelli bir metaforu tercih etmiştir. Böylece, dünyadaki tüm türleri birleştiren hayatta kalma mücadelesini kapitalizm ile gerçekleştirilmesinin önüne geçmişlerdir.

²⁵ İnsan ekolojisi, topluluk yaşamında meydana gelen biyolojik, teknik, demografik ve çevresel şartları, kültürel ve toplumsal sistemlerdeki biçim ve işlevleri belirleyen karşılıklı ilişkiler dizisi olarak ele alınır. Bunun yanı sıra grup davranışının, bir toplumsal yapı sistemi oluşturan kaynaklar ve bunların kullanılması ile duygusal boyut taşıyan inançlar bütününe bağlı olduğu kabul edilmektedir (<http://www.nkfu.com>).

²⁶ Darwin’in hareket noktası türler ve türleri oluşturan bireyler arasındaki belirgin farklılaşmadır. Darwin, her türde değişikliklerin olduğudur. Yani, türün bazı bireyleri arasında farklılıklar olduğunu vurgulamıştır. Darwin bunları, çeşit olarak adlandırmıştır. Burada, o, bazı değişikliklerin, türün üyelerine belli bir çevre içinde yaşama şansı verdiği halde, bazılarının bu şansı yakalayamadıkları sonucunu çıkartmıştır. Eğer canlı, uygun bir değişiklik kazanmışsa, daha büyük bir olasılıkla yaşayacak ve çoğalacaktır; aksi takdirde, ayıklanacaktır; elenecektir (Öktem, 2010: 33).

Okulun önde gelen isimlerinden Park’a göre, şehrin sosyal organizasyonu kentteki kıt kaynaklar üzerindeki mücadeleler sonucunda oluşmuştur. Bu durum kentsel büyüme ve mekansal ayrışma konularını çözümlemeyi amaçlayan kentsel ekoloji kuramı beraberinde çöküntü alanları, gettolar, lüks konutlar gibi kavramları da gündeme taşımıştır. Kentsel ekoloji kuramının öncüsü olan Park bu süreçte Darwinci ilkelerden yola çıkarak kentin içinde hayatta kalma mücadelesinde en uyumlu olanların hayatta kalabileceklerini öne sürmüştür (Güllüpnar, 2018: 8). Bu ilkeler doğrultusunda Darwinizm’den bireyler arasında yarışmacı bir iş birliğine neden olan “işlevsel” ve “mekansal” ayrışmalarla ortaya çıkan **rekabet** ile kentlerin stratejik merkezlerini ele geçirmek için kullanılan **hakimiyet** kavramları ödünç alınmıştır (Turut ve Özgür, 2018: 7). Kentsel mekanda sanayi ve ticaret sektörlerinin kenti hakimiyet altına alması kent merkezini hedefleyen baskıyı meydana getirmiştir. Ayrıca bu baskı çevresindeki rant alanlarını etkileyerek sanayi ve ticaret faaliyetlerinin yer seçimindeki rekabet, kentin ana örüntüsünü şekillendirmiştir. Böylece hakimiyet kavramı ile kentsel mekanlar arasında fonksiyonel ilişki ortaya çıkmıştır (Aslanoglu, 2000: 27).

Mekansal bir çevre olarak kentin bireysel davranışları nasıl etkilediğini vurgulayan okulun öncülerinden olan Wirth, bir kentin nüfusu ne kadar büyükse geleneksel olan bir topluluğun temel ilişkileri o oranda değişiklik gösterecektir. Daha da büyük orandaki yoğunluk anonimlerin etkilerini vurgulamaktadır. Bu da beraberinde aşırı dürtülenmeyi ortadan kaldırabilmek adına bir “bıkkınlık” tavrı üretmektedir. Daha da büyük yoğunluk yabancılara daha fazla tolerans sağlayarak hoşgörü ortamını beraberinde getirmektedir. Çünkü birbirlerinden çok farklı insan etkileşim halindedir (Gottdiener ve Budd, 2005: 6-7). Wirth'in onları tarif ettiği gibi değişkenlerin bazı etkileri şunlardır (Gottdiener vd, 2015: 60):

Büyüklik katsayısı: nüfusun büyüklüğü oranında toplumun kendi içinde yer aldığı toplumsal rollerin çeşitliliği de o oranda büyüktür. Çünkü nüfusun rekabeti ve toplumsal kontrolün resmi mekanizmaları, toplumu örgütleme aracı olarak akrabalığa aittir. Toplumların ortak bir kimlikten yoksun olması toplumu yüksek oranda bölümlere ayırmıştır. Bu ayrışma beraberinde anonimliğin artmasını getirmiştir. Bu etkiler özgürleştirici olabilmektedir (bir kişinin daha büyük anonimliğe sahip olduğu ve birinin sevdiği gibi yapması

gibi). Ayrışıp anonim bir yapıya bürünen toplumlarda sosyal düzensizlik kaçınılmaz bir son olacaktır.

Yoğunluğun etkisi: kentsel nüfusun artan yoğunluğu bireyler arasındaki rekabeti bir grup haline getirmekte ve böylece uzmanlaşma ihtiyacı doğmaktadır. Büyük yoğunluk, yabancılarla yakın yaşamak için toleransı üretmektedir. Ancak ortak bir kimliği paylaşmayan grupların birbirleriyle temasa geçmesiyle daha fazla stres meydana gelmektedir. Yoğun rekabet, karşılıklı sömürüye yol açarken, daha fazla yoğunluk, aşırı uyarımı ayarlama ihtiyacını doğurmaktadır.

Heterojenliği ya da popülasyon çeşitliliği: etnik ve sınıf engelleri olarak gruplar arasında artan heterojenlik, bireysel rolleri ve temasları, etnik kökenleri, ırkları ve benzerlerini daha fazla toleransa ayırmaktır. Çünkü kentteki bireyler sürekli bir temas halindedir. Bunun sonucu olarak, kamu hayatında anonimlik ve duyarsızlaşma artmaktadır.

Kentsel alanların artan büyüklüğü, yoğunluğu ve heterojenliği, bireylerin yabancılaştığı ve yalnız olduğu, birincil grupların parçalandığı yerlerde, bireyleri birbirinden bağımsız bir çevre bırakmaktadır.

Chicago Okulu'nun önde gelen bir diğer ismi Roderick Mckenzie ise, lokasyonun rolünü vurgulayarak hayatta kalma mücadelesinde çevre içinde fiziksel bir konum oluşturma'nın önemini savunmuştur. Hayat mücadelesinde başarılı olan bireyler ya da gruplar kentin içindeki en iyi ve en çok tercih edilen yerleri ele geçirmişlerdir. Bu mücadelede başarılı olamayanlar ise, cazibesi daha az olan yerlerde kalmışlardır. Böylece kentte yaşayan nüfus ayrılarak kendi içinde çevresini belirlemiştir (Çetin, 2010: 28).

Chicago Okulu araştırmacıları, kent hayatını olumsuz olarak değerlendirirken sosyal düzen açısından suç ve aile ayrılığı gibi olguları açıklamışlardır. Daha sonra bu yaklaşım, kent hayatını aşırı derecede kötüleyen görüş olması ve çalışmaların biyolojik yaklaşımlara dayanarak kültür faktörlerini ya da kent içindeki mekansal örüntüleri belirleyen sembollerin göz ardı edilmesi nedeniyle eleştirilmiştir. Bu eleştirilere rağmen, Amerikan kentçilerin politik iktisadi yaklaşımın talep ettiği sınıf ve ırk meselelerini göz ardı etmeleri ekoloji fikrinin devam etmesini beraberinde getirmiştir.

2.2.2. Mekansal Ayırışma Türleri

Kentsel mekanlarda yaşanan ayırışmalar ülkelerden ülkeye hatta aynı ülke sınırları içinde yer alan kentlerde dahi farklı nedenlerle ortaya çıkmaktadır. Bu ayırışmaların temelini sınıflar arasında meydana gelen ayırışmalar oluştursa da bunun yanı sıra etnik köken, toplumsal cinsiyet gibi kimliğe dayalı ayırışmaları da görmek mümkündür.

2.2.2.1. Sınıfsal Ayırışma

Üretim biçimleri, belirli yerleşim şekillerini ve kendine has kent tipini meydana getirmekle birlikte toplumda farklı konumlarla birbirinden ayırışan sınıfları oluşturmaktadır. Bu kapsamda oluşan toplumsal sınıfların oluşumunda, üretilecek olan mal veya hizmet için kullanılacak araç ve gereçleri elinde bulunduranla emeğinden başka bir şeye sahip olmayanlar etkili olmaktadır (Aksu, 2013: 39). Üretim sisteminde gerek duyulan güce başka bir ifade ile sermayeye sahip olan ve emek sınıfını oluşturan bu iki sınıfın kentte konumlanma biçimleri mekansal ayırışmayı sınıfsal bir boyuta taşımaktadır. Öyle ki bir taraftan temel gereksinimlerini giderme noktasında ciddi problemler yaşayan bireyler bulunurken diğer taraftan kentin en lüks semtinde yaşayan ve sahip olduğu ekonomik olanaklarla en üst düzeyde bir hayat süren bireyler bulunmaktadır. Bu durum kentte dışlanma mekanizmasının oluşmasını ve beraberinde artan çatışma ortamlarını getirmektedir. Böylece birbirlerinden uzaklaşarak ayırışan gruplar kendi aralarında benzerlik gösteren topluklar meydana getirirken oluşturacakları homojen sınıflar mekansal ayırışmayı güçlendirecektir.

2.2.2.2. Kimliğe Dayalı Ayırışma

Kentsel mekanda zenginlerin ve yoksulların bulunduğu alanlarda ortaya çıkan mekansal ayırışma, bireyler arasındaki eşitsizliği artırmakta ve yoksulluğu mekansal olarak yoğunlaştırmaktadır. Bireyler arasında meydana gelen gelir eşitsizliğinin, toplumun belirli bir kesiminin kentin belirli bir bölgesinde yoğunlaşması noktasında önemli bir etkisi olduğu genel olarak kabul görse de bunun tek etken olduğunu düşünmek yanlıştır. Zira bir mekanın sahip oldu dokuya ulaşması noktasında o bölgede yaşayan bireylerin kimliklerinin önemi oldukça büyüktür. Sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik çevrenin etkilerini yansıtmaları açısından Ruby ailesinin başından geçen olaylar verilebilir. Şöyle ki, Ruby, 1962 yılında Chicago’da inşa edilmiş büyük bir konut projesine kiracı olarak kabul edilmiş zenci bir kadındır. Gayrimeşru şekilde

edindiği dört çocuğu bulunmaktadır. Yeni kocası ise, evin yakınlarındaki bir fabrikada çalışmaktadır. Kiralarını ancak aldıkları yardımlarla ödeyebilmektedirler. Üç yıl sonrasında, kocası Ruby’i terk etmiştir ve Ruby artık yedi çocuk annesi bir kadın olarak yoksullara yardım programından faydalanarak hayatını sürdürmek zorunda kalmıştır. Aradan on yıl geçtikten sonra bir oğlu öldürölmüş bir oğlu da hapse girmiştir. İki kızı da devlet koruması altına alınmıştır. Diğer iki kızı ise devlet yardımı olarak hayatlarına devam etmektedirler. Ruby’in çocuklarından yalnızca bir oğlu kalıcı bir işte çalışarak orta sınıfın oturduğu bir semtte oturmaktadır. Rubby yıllar geçtikçe artan suçluluk olayları, hayatını geçirdiği binanın harap bir hale gelişı, büyük oranlara varan uyuşturucu kullanımı ve sokak çetelerinin faaliyetleri arasında yaşama tutunmaya çalışmıştır. Ancak Ruby tüm bu olumsuzluklara daha fazla dayanamayarak 1991 yılında çocuklarını terk ederek yirmi dokuz yıl sonra akrabalarının yanında yaşamak üzere güneye dönmüştür (New York Times Magazine,1991). Ruby ailesinin başından geçen olayların Amerikalıların metropollerde yaşadıkları problemlere iyi bir örnektir. Ancak Ruby sadece fakir aile ilişkilerinin, kişisel kısıtlılıklarının nedenini “kötü talihin” olmadığını bu yaşananların asıl nedeninin ABD’de siyah ve fakir bireylerin yaşama şansını engelleyen “ırkçılığın ve fakirliğin” olduğunu vurgulamak yerinde olacaktır.

Kimlik kavramı denildiğinde ırk, cinsiyet, din gibi birçok kavram akıllara gelmektedir. Bireylerin kimlikleri üzerinden tanımlanabilmesi için kendisinin dışında yer alan bireylerinin kimliklerinin tanımlanması gerekmektedir. Örneğın, “siyahi” bireylerin tanımlanması “beyaz” bireylerin tanımlanmasını sağlamaktadır (Aksu, 2013: 43). Kentsel mekanların oluşumunda kimliğe dayalı ayrışmalar sonucunda kentin belli bir bölgesinin belirli bir grubun mekanı haline gelmesi ve o bölgenin artık o gruba ait kimliksel özelliği ile ifade edilmektedir (Çetin, 2012: 164).

Kısaca özetlemek gerekirse, kentsel alanda fiziksel ve sosyal bütünleşmedeki yoksunluk, kimliğin marjinalleşmesi, sosyal dışlama, gelir eşitsizliği olarak kendini göstermektedir (Fernando vd. 2010’dan akt. Bakır, 2012: 42-43). Kentlerin bu parçalı yapısı ve değışimi mekansal ayrışmaya neden olurken aynı zamanda sosyal kopukluk mekansal bütönlüğün kimliksel ayrışımına neden olmaktadır. Sosyal ve kültürel yapının içinde farklılıklara neden olan gruplaşmalar mekansal ayrışmanın sosyal yapıdan ayrılamayan, çoğu zaman birlikte açıklanan gereksinimini doğurmuştur (Andersen, 2004: 14). Sosyal yapıda ayrışmanın şiddeti, “gelirde eşitsizlik”,

“eğitimde eşitsizlik” ve “ayrımcılık” ölçüsünde belirlenmektedir. Toplumsal anlamda, sosyal eşitsizliğin konut alanlarında görülen ayrışma ile oluşan bir mekansal çıktısı bu önermenin makro düzeyini oluştururken; kişisel anlamda gelir, yaşam tarzı ve etnik boyut mikro düzey ile ilişkilendirilmiştir. Eğitim ve gelir, kişiler ya da hane halklarının temel gelirlerini oluştururken, kentin planlanmasında, planlama ile konutların kentteki dağılımının belirlenebilmesi önem arz etmektedir (Özgür, 2006: 80).

2.2.3. Mekansal Ayrışma Sorunsalına Bulunan Çözüm Önerileri

Günümüz kentlerinde bir yandan mekansal engeller yok edilmeye çalışılarak yeni yayılma ve örgütlenme biçimleri geliştirilip bölgelerin tek bir mekana dönüştürülme çabası varken, diğer yandan mekansal farklılıklar sonucu kentsel alanlarda meydana gelen çeşitlilik toplumsal açıdan ayrışmaya yol açmaktadır. Farklılıklar mekansal engelleri aşip, bölgeleri birbirine bağlayan yeni ilişki biçimleri oluştursa da mekanları birbirinden ayıran kendine özgü niteliklere de daha duyarlı hale getirmektedir. Bu durum yeni mekansal hareketlilik biçimleri ortaya çıkarmakta ve mekanları birbirinden kopararak yeni ilişki ve süreçler oluşturmaktadır. Emek piyasasına, eğitim, sağlık gibi kamusal hizmetlere yeterince erişememe, sosyal güvenceden yoksun bireylerin siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşam ile karar almayı içeren süreçlere katılamama sorunu sosyal dışlanmaya sebep olacaktır. Öte yandan sosyal dışlanma, barınmaya erişimi sınırlandırdığı için konut alanlarında da ayrışmaya neden olmaktadır (Akkan vd. 2011: 108).

Mekansal farklılıkların sebebi; ayrışan bireylerin, gelir seviyesinin düşük olması, günü birlik yaşamayı tercih etmeleri, eğitim seviyelerinin diğer bölgelere oranla düşük olması, yetişkinlerinin okuryazar olmaması, kentle bütünleşme düzeylerinin düşük olması, kendi içine kapanmaları, suç oranlarının yüksek ve yaygın olması, donatı alanlarından yoksunlukları ve yaşadıkları konutların fiziki durumunun kötü veya harabe olması şeklinde sıralanabilmektedir (Kılınç 2007: 220).

Kentsel dönüşüm mahalle bazında, ayrışan bireylerin dışlanması ve uyumsuz mekanların ayrışması yerine, soylulaştırma ve zorla yerinden etmenin önüne geçmektedir. Mahalle içi sosyal kaynaşmayı sağlayan, kendine yetebilen ve çevresine ulaşabilecek yerleşim alanları kurulması esas alınmaktadır. Bu sayede çevresel etmenlerin olumsuz etkisi yerine katılımcı yaklaşımla yeni yerel mahalle eylem planları oluşturulabilecektir (Gökçe ve Cengiz, 2016: 324-337). Örneğin, 2019 yılı

aralık ayında Çin’de başlayan ve tüm dünyaya yayılan Covid-19 pandemisi ile birlikte ihtiyaçları karşılamada kentsel sistemlerin yetersiz kaldığı gözlemlenmiştir. Kamusal alanların kullanımının kısıtlanması, sosyal faaliyetlerin minimuma indirilmesi söz konusu olmuştur. Bu durum şehir planlama ve kentsel tasarım konusunda bazı disiplinlerin yakın gelecekte alternatif çözümler üzerinde durmasını zorunlu kılmaktadır. Oluşturulacak mahalle eylem planları kentin en küçük ve en temel birimi olan mahallesinin küresel ölçekte yaşanan Covid-19 gibi çevre problemlerine de çözüm getirebilecek şekilde hazırlanmalıdır. Bu çerçevede sosyal dayanıklı mahalle olgusu toplum sağlığını esas alarak mekansal yapılanmayı sağlamalıdır.

2.2.3.1. Kentsel Dönüşüm Uygulamaları

Kentsel yoksullukla ilgili yapılan çalışmaların ortak paydaları yoksul olan bireylerin hayatlarını nerede ve nasıl devam ettirdikleri sorularına cevap bulmaktır. Türkiye özelinde değerlendirildiğinde bu sorulara verilecek ortak cevap kuşkusuz gecekondular²⁷ olacaktır. Elbette gecekondular sorunu sadece Türkiye’ye has bir olgu olmanın ötesinde, plansız, derme-çatma yasal olmayan koşullarla oluşturulan ve yerleşim koşullarına bağlı olarak çeşitli adlarla²⁸ nitelendirilen evrensel bir olgudur (Çakır, 2011: 215).

Gecekondular sorunu ortaya çıktığı ilk dönemlerde geçici bir durum olarak değerlendirilmiş ve bu alanda yaşayan grupların kısa zamanda kentle bütünleşecekleri varsayılmıştır. Ancak beklenilenin aksine gecekondular kendi mekansal alt kültürünü oluşturarak kalıcı olmak adına hızlı adımlarla ilerlemiştir. Zamanla bu ilerleyiş modernleşme yolunda büyük bir engel olarak adlandırılmaya başlanmış (Bilen ve Çetin, 2012: 4) ve kent sakinleri tarafınca dışlanıp ötekileştirilmişlerdir. Bu ötekileştirme ve dışlanma, gecekonduda yaşayan bireylerin suça yönelmesiyle artan güvensizlik ortamını içinde barındıran mekanlar oluşturmaya neden olmuştur (Erman, 2004: 12). Dolayısıyla bu yaklaşım gecekondularda yaşamak zorunda olan bireyler üzerinde, kente karşı yabancılaşma, umutsuzlukla doğan mutsuzluk ve yalnızlıkla gelen hayatı anlamlandırmamalarla sonuçlanan etkiler bırakmıştır (Özbay,

²⁷ Oysaki bu cevabın yetersizliğini “Gecekondular Mücadelesi” adlı raporda geçen “kent yoksullarının ne tamamı gecekondularda yaşamakta ne de gecekonduda yaşayan herkes yoksuldur” ifadesi ortaya koymaktadır (Yıldız, 2019: 51).

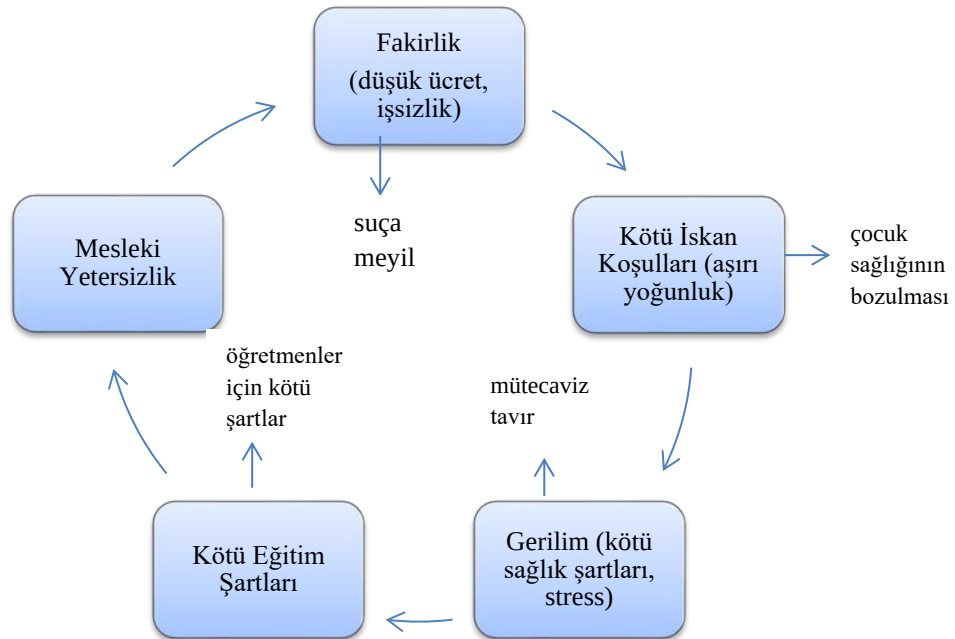
²⁸ Cezayir’de *bidonville*, Peru’da *pueblo joven*, Brezilya’da *favela*, İran’da *zurabad* gibi bireylerin yoksulluk içerisinde yaşadığı yasal olmayan yollarla inşa edilmiş daha birçok yerleşim alanı bulunmaktadır (Adaman ve Keyder, 2005: 17).

2009: 88). Böylece kentsel değerlerin güç kaybetmesi kentsel mekanların “tanımsız” ve “kimliksiz” bir siluete bürünerek kentsel çöküntü alanlarına dönüşmesine neden olmuştur (Ulu ve Karakoç, 2004: 65).

Kent içerisinde yer alan çöküntü alanları kentte yoksulluk türleri kapsamında değerlendirildiğinde, bireysel yoksulluğun işsiz veya karın tokluğuna çalışan ve gününü kurtarmakla yetinenlerin herhangi bir değişim gösterme çabası içine girmeyerek oluşturduğu bireylerin kendilerine özgü dönüşümleridir.

Çöküntüleşme kavramı genel olarak gelir düzeyi yüksek ve orta düzeyde olan bireylerin kent merkezini terk ederek kentin çeperine yerleşmesi sonucunda meydana gelmektedir. Zira kentin merkezinde kalan alt gelir grubuna mensup bireylerin çeşitli sebeplerden dolayı konutlarına bakım yaptıramamaları sonucu yerleşim alanında çöküntüleşme sürecini başlatmaktadır (Ergönül, 2020: 157). Bu noktada çöküntüleşme kavramını yalnızca fiziki görüntüde meydana gelen bir yıpranma değil, aynı zamanda toplumsal yapıda meydana gelen bozulmaları da kapsayan çok boyutlu bir süreçtir (Uyan, 2008: 6). Dolayısıyla bu sürecin yönetiminde ilk olarak, kentte var olan sosyo-ekonomik ve fiziksel farklılıkların analiz edilmesi sonrasında çöküntü bölgelerinde var olan sorunların belirlenmesi ve son olarak da benzer sorunlara maruz kalan bölgelerde karşılaştırmalı bir analiz yapılmalıdır.

Şekil 13: Yoksulluk ve Çöküntü Döngüsü

Kaynak: Raynor, 1972’den akt. Işıkkaya, 2008: 33

Kentsel çöküntü alanlarında meydana gelen sorunlara yönelik çözüm kentsel dönüşüm projeleri ile giderilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda kentsel dönüşüm, kentte var olan gerek ekonomik gerek fiziksel gerekse sosyal sorunların iyileştirilmesini sağlamak üzere belirlenmiş strateji ve eylemler bütünü olarak tanımlanmaktadır (Akkar, 2006: 29). Kentsel dönüşüm kendiliğinden bir süreç değildir. Toplumsal, ekonomik, kültürel ve hatta siyasal amaçlarla kent parçalarının kullanım biçimine dışarıdan bir karışma sonucunda gerçekleşmektedir. Dönüştürme etkinliklerine konu yapılan alanlar, gecekondu bölgeleri, yüksek yoğunluklu kaçak apartmanların bulunduğu alanlar, doğal yıkım riski yüksek alanlar, kent özeklerindeki çöküntü alanlarıyla, tarihsel kent çekirdekleri ve ekonomik ömrünü doldurmuş görünen kent bölümleridir (Keleş, 2010:374). Kentsel dönüşüm uygulama yöntemleri farklı biçimlerde değerlendirilmektedir. Bunlar (Akalin, 2016: 290-291):

Yenileme: Gerek yerleşme planı gerekse hali hazırda mevcut olan hayat standartları ve sağlık şartlarının iyileştirilmesi olanağı olmayan alanlardaki yapıların tamamını veya belirli bir kısmının ortadan kaldırılarak yerine yeniden imar ve inşa edilmesidir.

Sağlıklaştırma: Geleneksel kent dokusunda ve kentin çöküntü bölgelerinde bölgesel yenilemeyle tekrardan kullanıma açılmasıdır.

Koruma: Eski kentsel dokunun sahip olduğu sosyo-kültürel değerlerin yok olmasının önüne geçerek çağın gerektirdiği şartlar ışığında bütünleşik faydayı sağlayacak şekilde sağlıklaştırılmasıdır.

Yeniden canlandırma: Eski cazibesini kaybeden kentsel alanların, bilhassa da tarihi kent merkezlerinin alınacak sosyal ve ekonomik tedbirlerle tekrardan canlılık kazanmasını sağlamaktır.

Yeniden geliştirme: Ekonomik ve yapısal özellikleri, iyileştirilmesine imkan vermeyecek ölçüde kötüleşmiş olan alt gelir gruplarının konutlarının yıkılması ve bunların oluşturduğu kent bölümlerinin yeni bir tasarım düzeni içinde geliştirilmesidir.

Düzenleme: Bir kentin tamamında veya belirli bir bölgesindeki yerleşim yerlerindeki toprak kullanımına yönelik kamusal bir faaliyettir.

Temizleme: Alt gelir grubundaki bireylerin yaşadıkları alanlardaki yerleşkelerin sağlıklı olan halden kurtarılmasıdır.

Yeniden Üretim: Yok olmaya yüz tutmuş alanların tekrardan üretilmesidir.

Kalitenin Yükseltilmesi: Uygulama bölgelerinde yaşayan bireylerin statülerinde ciddi bir değişikliğe gidilmeksizin çevrede fiziksel iyileştirilmeye gidilmesidir.

Kentsel dönüşüm uygulamalarının uygulanma yöntemleri uygulandığı toplumun sosyo-kültürel ve politik tavırları ile şekillenmektedir. Endüstri devrimi ile sanayi kentlerinde meydana gelen hızlı nüfus artışı sonucu meydana gelen barınma ihtiyacı kentlerin kültürel yapısındaki bozulmaların önüne geçmek adına kentsel koruma stratejileri geliştirilmeye başlanmıştır. Ayrıca Batı Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinde ortaya çıkan fiziksel, sosyo-kültürel ve ekonomik sorunların giderilmesinde kentsel dönüşüm uygulaması ile önemli başarılar elde edilmiştir. Bu başarılar sonucunda, 1950'li yıllardan sonra az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler benzer kentsel sorunlarını çözmede, kentsel dönüşümü, yararlanılacak önemli bir araç görmeye başlamışlardır. İlk dönemlerde çöküntü içinde bulunan alanların fiziksel, ekonomik güçlüklerinin aşılması temel amaç olmuşken, 1990'lı yıllardan itibaren alanın sahip olduğu sosyal ve kültürel dezavantajların giderilmesi önem kazanmaya başlamıştır (Göz, 2008: 11). Bu kapsamda kentsel gelişmelerde sürdürülebilirliğin artırılması için “eşitlik”, “etnik özgür irade”, “çevresel farkındalık kapsamında bütünleşme” “zaman ve mekan algısı arasında kurulan bağlantı” temel alınmıştır. Böylece 1990'lardan günümüze kentsel dönüşümde esas alınan temel hedeflerin ortak özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür (Uyan, 2008: 21-26):

- i. Kentsel alanda yapılan analiz; çevresel şartlar, ekonomik ölçütler, sosyo-kültürel yapı ve fiziksel doku temelinde sayısal verilere dayanmış hedefleri kapsayan disiplinlerarası bir çalışmanın ürünü olmalıdır.
- ii. Kentsel alanda meydana gelen problemlerin çözümlenmesinde sürdürülebilir gelişmenin hedeflendiği bütünleşik bir plan ve program geliştirilmelidir.
- iii. Kentsel alanlarda gerçekleştirilecek yerel ve ulusal her ortaklık girişimlerinde bütün paydaşların her seviye katılımı arttırmayı hedefleyen nitelikleri göstermelidir.
- iv. Kentsel alanların düzenlenmesi için belirlenmiş plan ve programların gelişimi aşamasında değişen ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden gözden geçirilmesi gerekliliğinin kabulü doğrultusunda kentsel dönüşüm stratejilerindeki hedeflerin gerçekleştirilmesi için aradaki denge sağlanabilmelidir.

Türkiye’de kentsel dönüşüm konusunu düzenleyen yasal düzenlemeler yapılmıncaya kadar bu konuda çok belirsizlikler ve düzensizlikler söz konusu olmuştur. Türkiye’de 1980’li yıllarda kentlerin merkezi ve gecekondu alanlarında dönüşüm kavramı gündemdeki yerini almıştır. 1984 yılında 2981 sayılı “İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı İma Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkındaki Kanun”, gecekondu dönüşüm sürecinde önemli rol oynamıştır. Söz konusu kanun ile gecekondu alanları için ıslah imar planları yapma imkanı doğsa da sonuçta gerçekleştirilen kentsel dönüşümler, fiziksel dönüşümün ötesine geçememiştir (Şişman ve Kibaroglu, 2009: 3). 2000’li yıllara gelindiğinde ise müteahhitlerin teşviki devam ederken, 2004-2005 yıllarında çıkarılan temel yerel yönetim kanunlarına konulan kentsel dönüşüm projeleri yetkileri sayesinde büyükşehir belediyeleri aktif hale gelmişlerdir (Küçük ve Özden, 2019: 309). Bu kanunlardan ilki olan 5393 sayılı Belediye Kanunu madde 73’te yer alan kentsel dönüşüm olgusu, 2004 yılında kabul gören “5104 Sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu” ile Kuzey Ankara’nın girişini ve çevresini geliştirmek ve güzelleştirmek amaçlanmıştır²⁹ (Md. 1). 2005 yılında kentsel dönüşüm alanında kabul gören bir diğer yasa olan “5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun ”da bozularak kendine has özelliklerinin unutulmaya yüz tutmuş bölgelerde yeniden canlanmayı sağlamak adına; “konut”, “ticaret”, “kültür”, “turizm” ve “sosyal donatı” alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması amaçlanmaktadır (Md. 1). 2011 yılında kurulan Çevre ve Şehircilik Bakanlığının teşkilat yapısı ve görev alanlarını tanımlamak adına Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname çıkarılmıştır. Bu yasal düzenleme ile kentsel dönüşüm alanı ilan etme ve bu alanlarda imar planı uygulama ve proje yapma yetkisini belediyelerden devir almıştır (Güzey, 2012: 74). Kentsel dönüşüm uygulamaları alanındaki son yasal düzenleme ise 2012 yılında yürürlüğe giren 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanundur. “Kentsel Dönüşüm Kanunu” olarak bilinen 6306 sayılı Kanun, afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde sağlıklı ve güvenli yaşama

²⁹ Bu doğrultuda daha etkili bir sonuç elde edebilmek için, 2006 yılında KUZHEY Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun yürürlüğe girmiştir.

Çevreleri oluşturmak için iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları düzenlemektedir (Md. 1).

Kentsel dönüşüm uygulamaları kentte meydana gelen sorunların giderilmesi veya en aza indirilmesi için başvurulan bir yöntem iken, kentin sosyo-kültürel, ekonomik ve politik sorunları artıracak sonuçlar da doğurabilmektedir. Oluşturulan rant kapsamında değerlendirildiğinde “zenginin daha zengin, yoksulun daha da yoksul olması” hali gözler önüne serilmektedir. Öyle ki son dönem dönüşüm projelerinde yok olmaya yüz tutmuş kentlerin tarihsel dokusuna gereken hassasiyetin gösterilmemektedir. Dahası enkaz olarak nitelendirilen gecekonduľařmanın izlerinin yeni bir enkaz olan “apartman gecekonduıları” ile temizlendiği görülmektedir (Koçak ve Tolanlar, 2008: 404). Bu temizleme çalışması dönüşüme dahil olan bireylerin alıştıkları çevreden koparılma, süregelen yaşam tarzlarında ve gelir elde etme yollarının değişmesine yol açmaktadır. Özellikle dar gelirli bireylerin hiç alışık olmadıkları bir yaşam alanına sokulmaları, onların iş olanaklarıyla, sosyal ve kültürel çevreleriyle, mekansal alışkanlıklarıyla ilişkilerinin kopması riskini beraberinde getirmektedir. Bütün bu olumsuzluklara rağmen kentsel dönüşüm uygulamalarının artılarının eksilerine kıyasla daha baskın olması onları vazgeçilmez yapmaktadır.

2.2.3.2. Sosyal Dayanaklı Mahalle

Kent içerisindeki bölgesel bir alan veya birleşmiş bir topluluk literatürde mahalle olarak adlandırılmaktadır. Komşuluk ilişkisi ile i içe yaşayan bireyler, ortak köklerine veya amaçlarına göre değil daha çok mekandaki konutlarının yakınlığıyla bir araya gelmişlerdir (Mumford, 1954: 256- 270). Bu birliktelik, bireyler arasında köprü oluşturacak şekilde kurulduğu zaman komşular arası bilgi alışverişi sağlanmaya başlamaktadır. Dolayısıyla ortak bağlar kurularak en basit örgütlenme şekli olan mahalleler doğmaktadır. Mahalleler için gereklilik arz eden komşuluk kavramının ilk kapsamlı tanımı 1929 yılında Clarence Arthur Perry tarafından yapılmıştır. Perry’nin özellikle değindiği nokta; kentteki mahalle dediğimiz bölgesel alanların, bir araya gelmiş toplulukların, yeniden karakterize edilme zorluğudur. Perry, bu sorunu en az bir o kadar zor olan yüz yüze ilişkilerin fiziksel temelini keşfetmek ile çözülebileceğini öngörmüştür. Ayrıca “komşuluk birimi”nin temel ilkelerini çeşitli fiziksel tasarım idealleri etrafında düzenlemiştir.

Tablo 11: Komşuluk Biriminin Fiziksel Tasarım İlkeleri

Mahalledeki okulu merkeze alarak tasarım şekillenmelidir	Arteriyel yol ³⁰ lar çevre boyunca yerleştirilmelidir	Hiyerarşik iç sokaklar tasarlanmalıdır	Yapılacaksa alışveriş alanları ³¹ mahalle dışına konuşlanmalıdır	Topluluk etkileşimi sağlanmalıdır
Bir çocuğun okulu yürüme mesafesinde olmalı,	Mahallenin yeri tanımlanmalı ve ayırt edilmeli,	Hem güvenlik hem de estetik amaçlar için eğrisel sokak tasarımını kullanılmalı,	Yerel alışveriş alanları çevreye yapılmalı,	Mahalle arazi alanının en az yüzde 10'u parklara ayrılmalı,
Mahalle, dönüm başına on birim yoğunlukta yaklaşık 160 dönümlük bir alan olan 5.000 ila 9.000 sakin arasında bir okulu yeterince destekleyecek şekilde oluşturulmalı	Tasarım gereği mahalledeki istenmeyen trafik ortadan kaldırılmalı	Mahalle içerisinde kalan yolları arteriyel yollardan kolayca ayıran bir tasarım kullanılmalı	Büyük merkezli alışveriş noktaları mahallenin ana girişi ile kısıtlanmalı	Açık alanlar, oyun alanları oluşturulmalı
Mahalle toplantıları ve etkinlikler için okul olanaklarından daha geniş bir şekilde yararlanarak, binanın etrafında tüm topluluk tarafından kullanılmak üzere geniş bir oyun alanı inşa edilmelidir.	Ana arterler ³² mahalleyi kalbinden bölmek yerine bütünlüğünü koruyup anlam kazandırmalıdır.	Sokaklar, tasarım gereği, trafik yoluyla istenmeyenleri caydıracak şekilde olmalı ki yayaların güvenle dolaşıma katılabilirdir.	Mahalleye bundan dolayı müdahale edebilecek ticari kullanımlara yönelik yerel olmayan hareketlilik hariç tutulmalıdır.	Mahalle bireyleri bu yerler sayesinde bir arada olabilmeli kısaca bağ kurabilmelidir.

Kaynak: Perry, 1998: 25-44

Komşuluk birimi Perry ilkeleri doğrultusunda toplum idealizmi için benimsenmektedir. Kamu sektörlerinin çoğu halk sağlığının korunması ve teşvik edilmesi, vatandaşların güvenliği ve refahının göz önünde bulundurulması gibi sebeplerle bu amacı kabul etmektedir. Ayrıca, özel geliştiriciler ve yatırımcılar, benzer sosyoekonomik statüde yaşamakla ilişkili idealist topluluk samimiyetine yönelik

³⁰ Bir arteriyel yolun birincil işlevi, toplayıcı yollardan otoyollara, otobanlara, sınırlı erişim yolu ve mümkün olan en yüksek hizmet seviyesinde kentsel merkezler arasında trafik sağlamaktır.

³¹ Günümüz alışveriş merkezleri, daha bilindik tabirle AVM'ler. Ayrıca büyük halk pazarları, sebze ve balık halleri, çarşı ve butik mağazalar bu kapsamda değerlendirilebilir.

³² Genellikle çevreyolu olarak adlandırılır.

tüketici talebi nedeniyle, kavram ilkelerinin çoğuna dayanarak planlı topluluklar oluşturmakta ve finanse etmektedirler. Mahalle birimi kavramının bu çekici nitelikleri Allaire tarafından "*kırsal yaşam için bir nostaljiyi yansıttığı*" şeklinde anılmaktadır (Allaire, 1960).

Mahalleler işlevsel olarak değerlendirildiğinde ise; yönetsel amaçlarla biçimlendiği görülmektedir. Bu noktada iktisadi boyut, toplumsal ve kültürel öğelerle anlam kazanarak, mahalle nezdinde ölçeklenmekte ve fiziksel çevrede bir konuma karşılık gelmektedir. Kısaca toplumsal ilişkiler mekana yansımakta ve mekanı şekillendirmektedir (Şahin, 2011: 221-230). Alver bu konuyu, "*mahallenin mekan ile hayatın iç içe geçmişliğini sembolize etmesi*" olarak ifade etmiştir. Alver'e göre, "*mahalle bir mekan biçimi olmanın yanı sıra belli bir hayat tarzıdır ve mahalle kurmak, mekan üretmek olduğu kadar çok yönlü insan ilişkilerine ortam hazırlamaktır*". Bireyler arası dayanışma, mahalleyi sahiplenme, güvenlik, topluluk içerisinde etkileşim ve komşuluk gibi kavramlar mahalle açısından "*bizim mahalle*" olduğunun göstergesidir (Alver 2010: 116-139).

Günümüzde modern mahalleler, sanayi devrimi sonrası gelişim göstermiştir. Bireyler, mekana farklı anlamlar yükleyerek mekanda fiziksel ve yönetsel çeşitliliklere neden olmuştur. Kendiliğinden doğal bir form halinde oluşan mahalle artık bazı uygulamalarla değişiklik geçirmiştir. Fiziksel mekan farklılaşarak toplumsal yapıyı yeniden karakterize etmiştir. Dolayısıyla geleneksel mahalle yapısındaki herkesi birleştiren kimya, sınıfsal ayrışmaları ve etnik-dini farklılıkları görmeye başlayan ikili sosyal yapının varlığı ile komşuluk ilişkilerinin yokluğu hissedilir mekana dönüşmüştür. Keyder'e göre bu durum ayrışan kent olarak ifade edilen, bir yandan küresel sisteme adapte olmaya çalışan mekansal alan ile diğer yandan küresel sistemden uzak kalan mekansal alanın bir arada bulunmasıdır (Keyder, 2009:9-40).

Gelişim ancak duruma konu argümanın bütünlüğünün doğrulanması ile mümkün olmaktadır. Kent içerisindeki ayrışma, toplumun bir kesimini ileri taşıırken diğer kesimini görmezden gelirse karşımızda küreselleşen dünyaya ayak uydurabilen bir mekan değil olsa olsa ayak uzatabilen bir mekan olduğu düşünülebilir. Sanayileşme sonucu artan kentsel nüfus ve sağlıksız yaşam alanları modern planlama hedeflerine yön vermiştir. Yapılaşmanın yoğun olduğu kentsel mekanlar bir tarafta, sağlıksız yapılaşmış, doğal iklimlendirme ve aydınlatmadan uzak yaşam alanları diğer tarafta

kentsel ayrışmalar meydana gelmiştir. Kentsel ayrışmanın varlığı kentsel dayanıklılığın, tam bir kentsel gelişmişliğin yokluğuna işaretir.

Bu çerçevede, Birleşmiş Milletler 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri önem arz etmektedir. 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ndeki 11. Hedef: *Güvenli, kapsayıcı, dayanıklı ve sürdürülebilir kentler ve insan yerleşmeleri tasarlanmalı*' olarak belirtilmiştir (UNDP, 2016). 2019 Aralık ayında Çin'de başlayan ve 2020 Mart ayında tüm dünyaya yayılan Covid-19 pandemisi tam olarak bu dayanıklı kentsel mekanların varlığını aramaktadır. Daha doğru bir ifade ile 2030 hedefleri 10 yıl kadar önce gereklilik arz etmiştir. 3-4 ay gibi kısa bir sürede tüm dünyayı etkisi altına alan salgın küresel dayanıklılığı çok rahat kırmış dayanıklı kentler hatta indirgeyerek dayanıklı mahallelerin gerekliliğini aratmıştır.

Covid-19 pandemisi kentleri yeniden dizayn edecek sosyal dayanıklılığı gerekli kılacaktır. Hiç şüphesiz büyük değişimler kentsel bazda meydana gelecektir. Ancak temeli sağlam olmayan yapının yıkılmaması beklenemez ve temelden karakterize edilmeyen mekansal alanlar dayanıklı hal alamaz. Bu süreçte ayrılan kentsel mekanlar daha da belirginleşecek ve yaşam şekilleri ve tüketim alışkanlıkları farklılaşacaktır. Önemli olan bu değişimi mahalle bazında başlatarak küresel çapa ulaştırabilmektir. Bu kapsamda sosyal dayanıklı mekanların oluşumu için bir yol haritası belirlemek istesek; ilk olarak, erişebilirlik ve etkileşim sağlanmalı, ikinci olarak, pratik uygulamalar geliştirilmeli, üçüncü olarak, yerel yönetimlerin görev ve sorumlulukları arttırılmalı, dördüncü olarak, kentler arası ilişki ve yöneticiler arası iletişim kurulmalı ve son olarak ise kentsel gelişmenin tam bir kaydı tutulmalıdır.

Keza Adger'in sosyal dayanıklılık ifadesindeki *“grupların ya da toplumların çevresel, sosyal ve politik değişimler sürecinde ortaya çıkan gerilim ve karışıklıklarla başa çıkabilme yeteneği”* ancak bu sayede kazandırılabilir (Adger, 2000: 347-364). Dolayısıyla sosyal dayanıklılık, toplumun toplum olma hissiyatını geliştiren, sahiplenme duygusu aşıl原因, kültürel bilinç ve sosyal uyumluluk sağlayan; bütüne erişebilen, pasif olmayan, öğrenen ve öğreten bilinçli bir toplum oluşturacaktır. Yaşam şartlarının iyileştirilmesi, fiziksel, sosyal ve ekonomik anlamda bütüncül bir yaklaşım gelişmesi kentsel dayanıklılığın sonucu gelişecek ve sosyal dayanıklı bir mahalle, sosyal dayanıklı bir toplum oluşturabilmenin yapı taşı olacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KENT YOKSULLUĞU TEMELİNDE MEKANSAL AYRIŞMA: HATAY / DAĞ (AYDINLIKEVLER) MAHALLESİ ÖRNEĞİ

Hatay’ın Antakya ilçesine bağlı Dağ Mahallesi’nde kent yoksulluğunun mekansal ayrışmaya etkisini ölçmeye yönelik araştırmanın, sorunsalı amacı, önemi, yöntemi, veri toplama tekniği ve örneklem hakkındaki bilgiler bu bölüm kapsamında değerlendirilecektir.

3.1. Araştırmanın Sorunsalı

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın sorunu, sorularına ve bu kapsamda yapılmış araştırmalara yer verilmiştir.

3.1.1. Araştırmanın Sorunu

Araştırmanın sorunu; yoksulluk haline düşen bireylerin neden yoksul olduklarına dair resmi kayıt ve istatistiklerde var olan bilgi eksikliğini gidermektir.

3.1.2. Araştırmanın Soruları

- i. Kent yoksulluğu ile kentsel ayrışma arasında bir ilişki var mıdır?
- ii. Kent yoksulluğunun Dağ Mahallesi’nin tercih edilmesindeki etkisi nedir? Dağ Mahallesi kentsel yoksulluğun bir sonucu mudur?
- iii. Dağ Mahallesi’ndeki hanehalkı hangi yoksunluklarla karşı karşıyadır?
- iv. Dağ Mahallesi’ne bireyler kentin hangi çekici özelliklerini ön plana almaktadırlar?
- v. Dağ Mahallesi’ne gelen bireylerin ekonomik durumlarında iyileşme olmuş mudur? Olmuş ise bunun farkına ne zaman varmışlardır?
- vi. Dağ Mahallesi’nin kendine özgü bir kimliğinden söz edebilir miyiz? Varsa bu kimliğin öne çıkan öğeleri nelerdir?
- vii. Dağ Mahallesi’ne yerleşen bireyler kente karşı bir aidiyet sorunu yaşamakta mıdır? Sorun varsa kaynağı nedir?
- viii. Dağ Mahallesi’nde kentsel dönüşüm projesi gerçekleşse bunun bireyler üzerindeki avantajları ve dezavantajları neler olurdu?
- ix. Dağ Mahallesi kentin bütünleşmesinde bir engel midir?

3.1.3. Araştırma ile İlişkili Çalışmalar

Yoksulluk ve bunun kentsel mekana yansıması açısından ele alınışına ilişkin çalışmalar son yıllarda giderek artan bir biçimde hız kazanmıştır. Başta akademik

evreler ve pek çok kurum, kuruluş ve hatta sivil toplum kuruluşları, kentsel yoksulluk problemine ve bu problemin gerek çözümüne gerekse sonuçlarıyla ilgili araştırmalar sürdürölmektedir. Bu doğrultudan hareketle mekansal ayrırşma ve kentsel yoksulluk kapsamında değerlendiren bazı araştırmalar aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 12.1: Mekansal Ayrırşmayla İlgili Tezler

Yazar/Yer/Yıl	Tezin Adı	Yöntem	Bulgu
Ergöl E. Özmen-Ankara/2020	The perception and experience of spatial segregation: Dikmen 5th Stage Gecekondu Neighborhood and Park Oran Gated Community (Masters Thesis)	22 kişi ile gerçekleştirilmiş yarı yapılandırılmış alışma	Mekansal ayrırşmanın mahalle sakinlerinin mekan kullanımında ve algısında etkili olduğu gösterilmiştir.
Seyedhadi Haghrasmani-Ankara/2017	Kentsel Dönüşümde Memnuniyet ve Sosyo- Mekansal Ayrırşma: Ankara Mamak Örneği (Yüksek Lisans Tezi)	161 hane üzerinden anket alışması	Kentsel dönüşüm bölgesinde yaşayarak projeden faydalanan insanlarda yerel yönetimle olan uzlaşı ve yaşam kalitesindeki artış sonucu genel bir memnuniyetin olduğu görölmüştür.
M.Meryem Cihan-İstanbul/2015	Sosyal ve Mekansal Ayrırşma Kapsamında Konut-Kamusal Alan İlişkilerinin Ataköy Örneği Üzerinden İrdelenmesi (Yüksek Lisans Tezi)	5 bölge üzerinden analitik inceleme	Erişimin kısıtlanmadığu kamusal alan özelliği taşıyan ortak alanlarda insanların birbirini ötekileştirmeden farklı parçaları birleştireceği görölmüştür.
Barış Göğüş-İstanbul/2014	Küreselleşen Kentlerde Kamusal Mekanın Dönüşümünün Sosyo-Mekansal Ayrırşma Bağlamında İncelenmesi: Taksim Gezi Parkı Örneği (Yüksek Lisans Tezi)	Kamusallık Değerlendirme (OMAI) Modeli	Kamusallık düzeyinde belirlenen mülkiyet, yönetim, erişilebilirlik ve kapsayıcılık içinden, kamusallık düzeyini en çok etkileyenin yönetim kriterlerinin yanı sıra mekanın işletmesinin ve kullanım haklarının özel sektöre geçmesinin mekanın kamusallık düzeyi üzerinde ciddi bir azalışa işaret ettiği görölmüştür

Tablo 12.2: Mekansal Ayrışmayla İlgili Tezler

Ezgi Bay-İstanbul/2013	Kentleşme Sürecinde Mekansal Ayrışmanın Konut Üzerinden Değerlendirilmesi: İstanbul Şişli / Bomonti Örneği (Yüksek Lisans Tezi)	52 kişi ile yapılan anket çalışması	Toplumsal grupların alışkanlıkları ve yaşam tarzlarının yanında yaşadıkları bölgenin mekansal organizasyonlarındaki farklılaşma sosyal ve mekansal ayrışmayı zirveye çıkardığı görülmüştür.
Hatice Turut-İstanbul/2012	Metropol Kentlerdeki Sosyal ve Mekansal Ayrışma Üzerine bir Değerlendirme: İstanbul Kemerpark Evleri Örneği (Yüksek Lisans Tezi)	211 kişi ile yapılan anket çalışması	Kentin belirli bölgelerinde güvenlik gerekçesi ile oluşturulmuş kapalı yerleşim yerleri bireylerin sosyal, kültürel ve ekonomik yönden benzerleriyle bir arada olma isteğinin ayrışmayı kuvvetlendirdiği görülmüştür.
Yasin Bektaş-Ankara/2011	Ankara eski Altındağ yerleşim bölgesinde mekansal ayrışma (Yüksek Lisans)	40 hane reisi ve 12 muhtarla Yarı Yapılandırılmış Görüşme Yöntemi	Kentsel eşitsizliklerin giderilmesi için temsili bir planlamanın yerine katılımcı bir planlama yaklaşımının benimsenmesi gerektiği görülmüştür.
Gamze K. Demirvuran-Edirne/2007	Kentsel Ölçekte Mekansal Ayrışma: Edirne-Çingene Mahallesi Örneği (Yüksek Lisans Tezi)	50 hane üzerinden anket çalışması	Özgür yaşam tarzları ve etnik kimliklerini koruyabilmek adına Çingenelerin farklı kutuplara çekilmeye zorlanması ve sonucunda yoksulluk ve güvencesizlikle örtüşen sosyal dışlanmaya maruz kalarak kendi aralarında homojen, içe dönük bir kuvvetli bir sosyal dayanışmanın olduğu görülmüştür.
Ebru F. Özgür-İstanbul/2006	Sosyal ve Mekansal Ayrışma Çerçevesinde Yeni Konutlaşma Eğilimleri: Kapalı Siteler İstanbul-Çekmeköy Örneği (Doktora Tezi)	110 hane üzerinden anket çalışması	Mekansal olarak ayırıcı bir etkiye sahip olan kapalı sitelerde yaşayan bireylerin çevrelerinde yaşayan diğer bireylerden kopuk bir hayat sürdürükleri tespit edilmiştir.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi toplumsal sınıfların mekandaki konumunu inceleyen birçok araştırmanın büyük şehirlerde gerçekleştiği görülmüştür.

Özmen (2020), Ankara’ da birbirine komşu olsa da birbirinden kopuk olan

Dikmen Vadisi 5. Etap gecekondulu mahallesiyile Çankaya Park Oran evleri arasında mekansal ayrışmanın olup olmadığını incelemektedir. Bu çalışmada iki farklı mahallede yaşayan 22 kişi ile gerçekleştirilen mülakatlar (yarı yapılandırılmış) yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda bu iki mahalle sakinlerinin mekansal pratiklerini kendi mahalleleri ile sınırlandırarak iki farklı toplumsal sınır oluşturdıkları görülürken, her iki mahalle kendi içinde de sınırlar çizdiği görülmüştür. Bu sınırlar, Dikmen Vadisi 5. Etap gecekondulu mahallesinde yeni gelen Suriyelilere karşı güvenlik endişesiyle çizilirken; Çankaya Park Oran evlerinde kırsal alışkanlıklarını kente taşıyan mekânı uygunsuz kullanan yeni zenginlere karşı çizilmiş olduğu görülmüştür.

Haghramani (2017), Ankara'nın Mamak ilçesinde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm ile birlikte toplu konut sakinlerinin memnuniyetleri ve sosyo mekansal ayrışma etkilerini incelemiştir. Bu çalışmada Mamak Altınevler (Yatık Musluk) Toplu Konut Projesi bölgesinde yaşayan 161 kişi ile anket yapılmıştır. Araştırma sonucunda konut sakinlerinin her ne kadar hallerinden memnun olduklarını belirtmeler de gecekondulu kültüründen apartman kültürüne geçişin zaman alacağı gözlemlenmiştir.

Cihan (2015), İstanbul'un Bakırköy ilçesindeki Ataköy semtinde kapalı yerleşimlerinin kamusal alanlar ile olan ilişkilerinin artırılması yoluyla kente uyum sağlayıp sağlayamayacağını incelemiştir. Bu çalışmada kendi aralarında farklılık gösteren 5 bölgede analitik incelemesi yapılmıştır. Araştırma sonucunda belirlenen bölgelerdeki mekânların kullanımında ayrışmanın azaltılması için kapalı yerleşimlerin yerine sosyal ilişkilerin geliştirilmesini sağlayacak erişimin kısıtlanmadığı fiziksel ve görsel alanların planlanması gerektiği görülmüştür.

Göğüş (2014), İstanbul'un Beyoğlu ilçesindeki Taksim Gezi Parkı'nda Taksim Topçu Kışlası Rekonstrüksiyon Projesinin uygulanması sonucu mekânın kamusalılık düzeyinin nasıl değişeceğini incelemiştir. Bu çalışmada projenin gerçekleştirilmesi sonucunda oluşabilecek senaryolar ortaya koyularak kamusalılık düzeyi değerlendirme modellerinden faydalanılmış, en güncel model olan OMAI Modeli geliştirilerek Taksim Gezi Parkında uygulanmıştır. Araştırma sonucunda kamusalılık düzeyinde belirlenen mülkiyet, yönetim, erişilebilirlik ve kapsayıcılık içinden, kamusalılık düzeyini en çok etkileyenin yönetim kriterlerinin yanı sıra mekânın işletmesinin ve kullanım haklarının özel sektöre geçmesinin mekânın kamusalılık düzeyi üzerinde ciddi bir azalışa işaret ettiği görülmüştür.

Bay (2013), İstanbul'un Şişli ilçesine bağlı birbirine yakın olsa da keskin sınırlarla ayrılan Cumhuriyet Mahallesi ve Paşa Mahallesiindeki farklı sosyo-ekonomik özellikler barındırmaları ve kullanıcısına sundukları kentsel yaşamın birbirinden farklı oluşunu incelemiştir. Çalışma kapsamında, 52 kişi ile (gecekondu mahallesi olan Paşa Mahallesinde görüşmeler sorunsuz gerçekleştirilirken; rezidans kullanıcıları ile görüşülmek üzere gereken izinlerin alınmasına rağmen görüşülemeyerek üç lüks (Anthill Residence, Rixos Residences Bomonti, Elysium Fantastic Residence) konutun satış ofisleri ile görüşülmüştür) anket yapılmıştır. Araştırma sonucunda toplumsal grupların alışkanlıkları ve yaşam tarzlarının yanında yaşadıkları bölgenin mekânsal organizasyonlarındaki farklılaşma sosyal ve mekânsal ayrışmayı zirveye çıkardığı görülmüştür.

Turut (2012), İstanbul'un Esenler ilçesinde yer alan Kemerpark Evlerinde kapalı sitelerin, yer seçimi ve yaşayanların tercihlerinde etkili olan kriterlerin ne tür sosyal ve mekânsal ayrışmaya neden olduğunu incelemiştir. Çalışma kapsamında, 211 kişi (102 site sakini ve 109 mahalle sakini) ile anket yapılmıştır. Araştırma sonucunda, kentin belirli bölgelerinde güvenlik gerekçesi ile oluşturulmuş kapalı yerleşim yerleri bireylerin sosyal, kültürel ve ekonomik yönden benzerleriyle bir arada olma isteğinin ayrışmayı kuvvetlendirdiği görülmüştür.

Bektaş (2011), Ankara' da kentin merkezinde yer alan ve resmi olmayan bir biçimde büyüme gösteren Eski-Altındağ bölgesinde göç sonucunda meydana gelen mekânsal ayrışmanın fiziksel ve toplumsal boyutlarını incelemiştir. Çalışma kapsamında hem nitel hem de nicel verilerden yararlanma bilmek adına 40 hane reisi ve 12 muhtarla yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Araştırma sonucunda, bölgede uygulanan toplu konut projelerinin sosyal, kültürel ve ekonomik faktörlerin göz ardı edilmesi sonucu meydana gelen ayrışmaya çözüm olmaktansa fiziksel yenilemenin ötesine geçemediği görülmüştür.

Demirvuran (2007), Edirne'nin Çingene (Menzilahr) Mahallesinde ayrışma ve kutuplaşma süreçlerinin dinamiklerini incelemiştir. Çalışma kapsamında, 50 (31'i kadın ve 19'u erkek) hanede anket yapılmıştır. Araştırma sonucunda, özgür yaşam tarzları ve etnik kimliklerini koruyabilmek adına Çingenelerin farklı kutuplara çekilmeye zorlanması ve sonucunda yoksulluk ve güvencesizlikle örtüşen sosyal dışlanmaya maruz kalarak kendi aralarında homojen, içe dönük bir kuvvetli bir sosyal dayanışmanın oluştuğu görülmüştür.

Özgür (2006), İstanbul'un ilçesi olan Çekmeköy de yer alan Hamidiye Mahallesi örneğinde kapalı siteler ile etrafında kendi kendine meydana gelen alanların sosyal ilişkilerini incelemiştir. Çalışma kapsamında, 101 hane ile anket gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucu, Mekânsal olarak ayırıcı bir etkiye sahip olan kapalı sitelerde yaşayan bireylerin çevrelerinde yaşayan diğer bireylerden kopuk bir hayat sürdükleri tespit edilmiştir.

Tablo 13.1: Kentsel Yoksullukla İlgili Tezler

Yazar/Yer/Yıl	Tezin Adı	Yöntem	Bulgu
Rasim Avşar-2015	Yoksulları Edebiyatla Görünür Kılmak: Saik Faik Abasıyanık Öykülerinde (1936-1954) Yoksulluk ve Kentsel Yoksulluk Temsilleri (Yüksek Lisans Tezi)	Literatür Taraması	Yoksulluk olgusunun hukuk ve edebiyatla ilişkilendirildiğinde insan hakları ihlallerine neden olan sosyal politika ve yasaların eksikliğini görünür hale getirmenin mümkün olduğu savunulmuştur.
Emel Çınar-Ankara/2013	Türkiye’de Kentleşme ve Kentsel Yoksulluk (Yüksek Lisans Tezi)	400 kişilik anket çalışması	Kentsel yoksulluğun önüne geçebilmek adına toplumun bütün kesimlerinin harekete geçirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.
Adem Ceren-Adıyaman/2013	Kentsel Yoksullukla Mücadelede Kamu Kurumları ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: Adıyaman Kent Yoksulları Üzerinde Bir Alan Araştırması (Yüksek Lisans Tezi)	513 hanede anket çalışması	Yoksul grupların birçoğunun yardım kuruluşlarından nasıl faydalanacaklarını bilmedikleri gibi yardım istemekten çekindikleri gözlemlenmiştir.
Gündüz Aksu-Tokat/2013	Kentsel Yoksulluk Bağlamında Mekansal Ayırışma Tokat Sulusokak Örneği (Yüksek Lisans Tezi)	25 kişilik yarı yapılandırılmış görüşme	Üretim yöntemlerinde yaşanan değişimler bölgelerin eski özelliğini yitirmesine ve yoksullaşmasına neden olduğu görülmüştür.

Tablo 13.2: Kentsel Yoksullukla İlgili Tezler

Merve Akatay-Kocaeli/2011	Kentsel Yoksulluk ve Mikro Finansman: Kocaeli Örneği (Yüksek Lisans Tezi)	102 kişiyle anket çalışması	Mikro kredi olarak ekonomik ve sosyal bakımdan gelişen kadınların gelirlerini arttırarak kentsel yoksulluğu azaltmışlardır.
Zuhal Çiçek-Denizli/2010	Kentsel Dönüşüm ve Kentsel Yoksulluk: Denizli Örneği (Yüksek Lisans Tezi)	200 hanede anket çalışması	Kentsel dönüşüm projeleri ile dönüştürülen gecekondularda yaşayan bireylerin yaşam standartlarının yükseltilmesinde belediye ve sivil toplum kuruluşlarının desteği ön plana çıkarılmıştır.
Emrah Altınok-İstanbul/2006	Yasadışı Yapılan Alanlarda Dönüştürme Kapasitelerinin Tükenişi ve Kentsel Yoksulluk: Çeliktepe Örneği (Yüksek Lisans Tezi)	398 hane halkı ve 100 hane reisi ile anket çalışmasının yanı sıra yerel aktörlerle mülakat	Yoksul grupların ülke genelinde meydana gelen ekonomik ve siyasi değişimlere ayak uyduramayarak tükendikleri ya da dönüşüm sürecini zenginleşme olarak adlandırarak enformel alanlara yöneldikleri gözlemlenmiştir.
Hatice Kurşuncu-Diyarbakır/2006	Kentsel Yoksulluk: Diyarbakır Aziziye Mahallesi Örneği (Yüksek Lisans Tezi)	94 hane reisi ile anket çalışması	Kentte yaşayan orta sınıf gruplarının kapalı sitelerde kendini çevresinden soyutlaması ve yoksul kesiminde kendi içine kapanması kentin birlikte yaşam alanı oluşturmada ciddi bir engel oluşturmaktadır.
Banu Sipahi-Konya/2005	Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Kentsel Yoksulluk: Ekonomik ve Sosyal Boyutlarıyla Konya Örneğinde Yoksulluk (Yüksek Lisans Tezi).	335 anket çalışması	Yoksulluk bireylerin sosyalleşmesine engel olurken onların toplumdan soyutlanmasına neden olduğu görülmüştür.

Tablo 13.3: Kentsel Yoksullukla İlgili Tezler

Doğan Bıçkı- Bursa/2004	Küreselleşme Sürecinde 'Mekansal Yarılma' ve 'Kentsel Yoksulluk' Olgusunun Kuramsal ve Uygulamalı Bir Analizi: Bursa-İşiktepe Örneği (Doktora Tezi)	30 kişiyle Derinlemesine Görüşme	Yoksul kümelerini oluşturan grupların demografik ve yoksulluk nedenleri açısından birbirlerinden ayrıştığı görülmüş ve bu farklılıkların ancak yerel düzeyde yapılacak bir araştırma ile gün yüzüne çıkacağı görülmüştür.
------------------------------------	---	----------------------------------	---

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi kentsel yoksullukla ilgili yapılan çalışmaların eşitsiz ilişkilerin daha yoğun görüldüğü büyük kentlerde gerçekleştiği görülmüştür.

Avşar (2015), Saik Faik Abasıyanık öykülerinde yoksulların maruz kaldığı haksızlıklar karşısında sessizliklerini giderecek kaynak olarak edebiyatı incelemiştir. Çalışma kapsamında, Saik Faik Abasıyanık öyküleri kapsamında bir literatür taraması yapılmıştır. Araştırma sonucunda, yoksulluk olgusunun hukuk ve edebiyatla ilişkilendirildiğinde insan hakları ihlallerine neden olan sosyal politika ve yasaların eksikliğini görünür hale getirmenin mümkün olduğu savunulmuştur.

Çınar (2013), Ankara'nın Altındağ, Çankaya ve Keçiören ilçeleri örneğinde göçün ve kentleşmenin yoksulluk olgusu üzerine etkisini incelemiştir. Çalışma kapsamında, 400 (192 kadın ve 208 erkek) kişi ile anket yapılmıştır. Araştırma sonucunda, kentsel yoksulluğun önüne geçebilmek adına toplumun bütün kesimlerinin harekete geçirilmesi (sivil toplum kuruluşları ve kardeş aile) ve göçle gelenlerin alternatif çözüm olarak oluşturdıkları gecekondu alanlarının geliştirilmesi gerektiği görülmüştür.

Ceren (2013), Adıyaman'ın merkezinde yer alan değişik mahallelerde yaşayan kent yoksullarının genel profilini oluşturabilmek adına bu kesimin çeşitli sorunlarını incelemiştir. Çalışma kapsamında, en yoksul (Adıyaman Valiliği Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, Adıyaman Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü ve Adıyaman Belediyesi Toplumsal Gelişim Merkezi ile Adıyaman Deniz Feneri Derneği, Adıyaman İnsani Yardım Derneği, Adıyaman Rahmet Eli Derneği ve Adıyaman Umut Işığı Yardımlaşma ve Dayanışma Derneğinden yardım almış) 513 hane reisi ile anket yapılmıştır. Araştırma sonucunda, yoksul gruplarının sosyal, ekonomik ve kültürel

birçok soruna maruz kalmasına karşın birçoğunun yardım kuruluşlarından nasıl faydalanacaklarını bilmedikleri gibi yardım istemekten çekindikleri gözlemlenmiştir.

Aksu (2013), Tokat'ın Sulusokak Mahallesi örneği ile kentlerde yaşanan mekansal ayrışmanın metropol kentlerin dışında da yaşandığını ortaya koymaktadır. Çalışma kapsamında, 25 (7 kadın ve 18 erkekle görüşülmüş olup bu kişilerin 10'u Sulusokak'ta hiç yaşamamış, 5'i Sulusokak'tan taşınmış ve 10'u hala Sulusokak'ta yaşayanlardan meydana gelmekte) kişilik yarı yapılandırılmış ve derinlemesine görüşme yapılmıştır. Araştırma sonucunda, üretim yöntemlerinde yaşanan değişimler bölgelerin eski özelliğini yitirmesine ve yoksullaşmasına neden olduğu görülmüştür.

Akatay (2011), Kocaeli İl Özel İdaresi'nde mikro kredi kullanımının kentsel yoksulluğun azaltılmasında oynadığı rolü incelemiştir. Çalışma kapsamında, Kocaeli İl Özel İdaresi'nden mikro kredi kullanan 102 kadınla anket yapılmıştır. Araştırma sonucunda, mikro kredi kullanan kadınların, gelirlerinde, tasarruflarında ve harcamalarında artışın olduğu tespit edilerek mikro kredi uygulamalarının kentsel yoksulluğu azaltma noktasında etkili bir politika olabileceği görülmüştür.

Çiçek (2010), Denizli merkezinde yer alan Karşıyaka, Anafartalar, Meska, Yeşilyurt, Sevindik, İlbadı, Dokuzkavaklar ve Esentepe mahallelerinde kente göç eden birey ya da grupların yoksulluk ve kentle bütünleşme ile ilgili yaşadıklarını incelemiştir. Çalışma kapsamında, bu sekiz mahallede 200 kişi ile anket yapılmıştır. Araştırma sonucunda, iş alanlarının yetersiz oluşu bireylerin işçi profili dışında kalmalarına neden olduğu, ekonomik sermayeden yoksun olan kesimler için eğitimin sosyal sistemle bütünleşme aracı olduğu, ucuz ulaşım ve konut olanaklarının olduğu yerlerin yaşam alanı seçilmesinde etkili olduğu, gecekondularda yaşayan bireylerin yaşam standartlarının yükseltilmesinde belediye ve sivil toplum kuruluşlarının desteğinin ön planda olduğu görülmüştür.

Altınok (2006), İstanbul'un Kağıthane ilçesinde yer alan eski bir gecekondul mahallesi olan Çeliktepe'de gelişim ve dönüşüm süreçlerini incelemiştir. Çalışma kapsamında, 398 hane halkı 100 hane reisi ile yapılan anket çalışması, Çeliktepe'deki mevcut köy derneklerinin üyeleri ve Çeliktepe muhtarıyla yapılan derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda, yoksul grupların ülke genelinde meydana gelen ekonomik ve siyasi değişimlere ayak uyduramayarak tükendikleri ya

da dönüşüm sürecini zenginleşme olarak adlandırarak enformel alanlara yöneldikleri gözlemlenmiştir.

Kurşuncu (2006), Diyarbakır'ın Aziziye Mahallesi olarak ifade edilen gecekondu bölgesindeki bireylerin ya da grupların yoksullukla mücadele yöntemlerini incelemektedir. Çalışma kapsamında, 94 hane reisi ile anket çalışması yapılmıştır. Araştırma sonucunda, Kentte yaşayan orta sınıf gruplarının kapalı sitelerde kendini çevresinden soyutlaması ve yoksul kesiminde kendi içine kapanması kentin birlikte yaşam alanı oluşturmada ciddi bir engel oluşturduğu görülmüştür.

Sipahi (2005), Konya'da merkez ilçeleri olan; Karatay, Meram ve Selçuklu ilçelerinde yoksulluk olgusunun temel belirleyicilerinin saptanması, yoksul birey ya da grupların sosyo-ekonomik ve demografik özelliklerinin yanı sıra bireylerin kentleşme dereceleriyle yaşanan toplumsal sorunlarla ilişkisini incelemiştir. Çalışma kapsamında, 338 (155 kadın ve 180 erkek) hanehalkı ile anket yapılmıştır. Araştırma sonucunda, kent yoksullarının ekonomik, sosyal ve kültürel birçok soruna maruz kalması onların gerek eğitim gerek sağlık gerekse kültürel alanlarda yetersiz kaldığı ve kentle bütünleşme olasılıklarının ortadan kalktığını göstermektedir.

Bıçkıcı (2004), Bursa'nın Işıktepe Mahallesi'nde mekansal ayrışma ile kentli nüfusun dezavantajlı kesimini temsil eden kentsel yoksulların oluşumunu incelemektedir. Çalışma kapsamında, 30 kişiyle derinlemesine görüşme yapılmıştır. Araştırma sonucunda, yoksul kümelerini oluşturan grupların demografik ve yoksulluk nedenleri açısından birbirlerinden ayrıştığı görülmüş ve bu farklılıkların ancak yerel düzeyde yapılacak bir araştırma ile gün yüzüne çıkacağı görülmüştür.

Yukarıda özetlenen tezlerin yanı sıra mekansal ayrışma ve kentsel yoksullukla ilişkili teorik ve uygulamaya dayalı Oğuz ve Pınarcıoğlu'nun (2018) *Nöbetleşe Yoksulluğu*, Erdoğan'ın editörü olduğu (2016) *Yoksulluk Halleri*, Akalın'ın (2016) *Kentsel Dönüşümün Karanlık Yüzü: Soylulaştırma, Yerinden Edilme ve Mekansal Dışlanması*, Alver'in (2010) *Mahalle: Mekan ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği*, Buğra'nın (2010) *Kapitalizm Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politikası*, Geniş'in (2007) *Küreselleşme, Toplumsal Eşitsizlik ve Mekansal Ayrışması* önde gelen çalışmalar olarak değerlendirilebilir. Bu kapsamda değerlendirilen araştırmaların

Çalışma alanlarının neredeyse hepsinin metropol³³ kentlerden seçilmiş olması dikkatten kaçmamıştır. Ancak kentsel yoksulluk ve mekansal ayrışma sorunu yalnızca metropol kentlere özgü bir sorun değildir. Hatay'ın Antakya ilçesindeki Dağ Mahallesi bu konuda verilebilecek örneklerden biridir. Dolayısıyla literatürdeki bu eksikliğin giderilmesi noktasında Dağ Mahallesinin incelenmesi önemli görölmüştür.

3.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Yirminci yüzyılın son çeyreği itibariyle ticari faaliyetlerin zenginlik kaynağı olarak göröldüğü kentlerde yoğun nüfus artışı olmuştur. Bu tarihten sonraki süreçte kentlere doğru yaşanan yoğun nüfus hareketliliği sonucunda mevcut imar planları aşılarak kaçak yapılaşma yoluna gidilmiştir. Yaşanılan bu olumsuz durumlardan Hatay'ın Antakya ilçesi de payına düşeni almıştır. Bu durumun net bir şekilde gözlenebilmesi için ilçeye bağlı Dağ Mahallesi alışma alanı olarak seçilmiştir. Ayrıca mahallenin geçmişten günümüze kentin geçirdiği değişim ve dönüşümlerden izler taşıması ve bu alanda bölgede herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması alanı incelemeye daha da değer kılmaktadır. Bunun yanında mekansal ayrışmanın çalışma ile ilintili olarak özellikle kent yoksulu olarak nitelendirilen bireylerin yaşamlarındaki zorlukların ve bunlarla mücadele etme yollarına yakından şahit olmaktır. Öyle ki söz konusu araştırma sonucu elde edilen verilerin yerel araştırmalar olmaksızın resmi kayıt ve istatistiksel veriler üzerinden tespit edilmesi mümkün değildir. Hatta salt istatistiksel verilerin bölgenin sahip olduğu özelliklere ait bilgilere sahip olunmadan doğru bir şekilde yorumlanması da söz konusu değildir. Zira veri tabanında yoksullara ait bilgilerin oldukça sınırlı olması bireylerin neden yoksul oldukları hakkında ciddi anlamda bilgi eksikliğine neden olmaktadır. İşte bu araştırma ile Dağ Mahallesi özelinde bu açığın kapanması ve bu yönde yapılacak çalışmalara yön vermesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın alt amaçları da şunlardır:

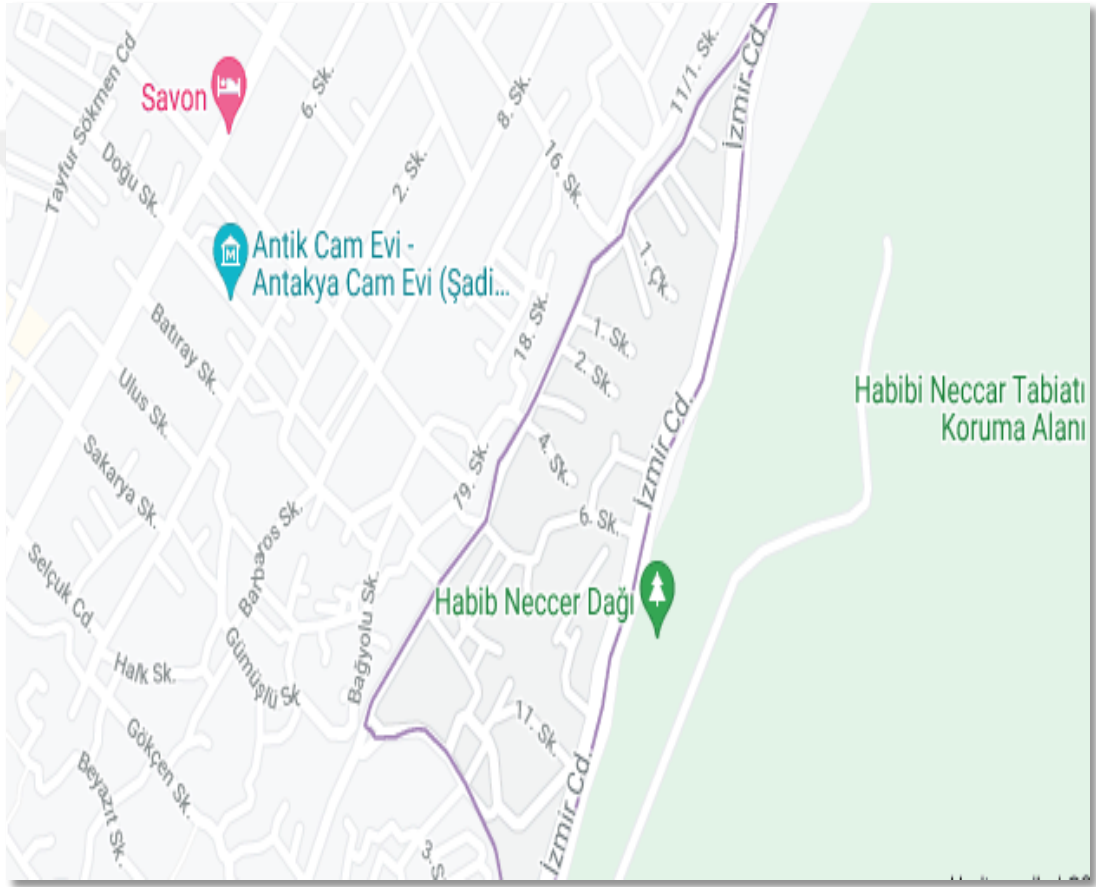
- i. Araştırma kapsamındaki kent yoksullarının demografik niteliklerinin belirlenmesi,
- ii. Araştırma kapsamındaki kent yoksullarının hanehalkı bilgilerinin tespit edilmesi,
- iii. Araştırma kapsamındaki kent yoksullarının konum bilgilerinin saptanması ve

³³ Türkiye'nin metropol kentleri; İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Adana, Kocaeli, Gaziantep, Konya, Antalya, Kayseri, Mersin ve Diyarbakır'dır.

- iv. Araştırma kapsamındaki kent yoksullarının içinde bulundukları yoksunluklarında mekansal ayrışmanın etkisinin ölçülmesidir.

Araştırma alanının seçimi noktasındaki diğer bir etkende, Antakya ilçesinin kuş bakışı görüntüsünü izlemek için gelen yerli ve yabancı turistlerin uğrak noktası olan Dağ Mahallesinin (Kurtuluş Caddesinden başlayıp İzmir Caddesine (bir cadde ve on sekiz adet sokağı bulunmakta) kadar uzanan yol güzergahı) ilçenin turistik değerini ön plana çıkarması kapsamında ortaya çıkmaktadır.

Resim 14: Dağ (Aydınlıkevler) Mahallesi

Kaynak: <https://www.haritamap.com/mahalle/aydinlikevler-12493>

3.2. Araştırmanın Modeli

Araştırma modelinin seçimi çalışmanın hitap edeceği kitleye göre şekil almaktadır. Bu kapsamda teorinin mekanla ilişkilendirilmesi yapılırken nicel ve nitel yaklaşımların kullanıldığı gözlemlenmektedir. Toplumların ve bireylerin profillerinin ayrıntılı bir şekilde çıkartılması için teknikler oluşturan nitel yaklaşım bu çalışmanın veri toplama tekniğini oluşturmaktadır. Nitel yaklaşım, yorumlayıcı bir yaklaşım temelinde bireyin “eylemlerinin”, “davranışlarının” ve “tutumlarının” altında yatan

sebepleri anlamayı hedeflemektedir (Alver, 2007: 138). Bu durum nitel analizlerin büyük ölçekteki verilerin anlamlandırılıp yorumlanmasında ne denli zahmetli bir yöntemle yapıldığını göstermektedir. Zira çalışmanın amacını göz önünde bulundurarak ham bilginin yoğunluğundan gerekli bilginin gereksiz bilgiden ayrıştırılması gerekmektedir. Araştırmaların analizinde derinliğin, açıklığın ve detaycılığın desteklendiği nitel yaklaşım yöntemlerinin tersine nicel yaklaşımlarda standart ölçümlerle bireylerin önceden belirlenmiş sınırlı cevap kategorilerinde deneyim ve bakış açıları kategorize edilebilmektedir. Bu da kısa vadede genelleştirilebilecek bir bulgu seti elde edilmesine imkan tanımaktadır. Oysaki nitel yaklaşımların olayları derinlemesine incelemesi az sayıda kişiyle de olsa uzun vadede bilgiler elde edilmesine olanak sağlamaktadır. Bu durum, nicel yaklaşımın tersine elde edilen bulguların genellenebilirliğini sınırlamaktadır (Bütün ve Demir, 2018: 13-14).

Bireylerin ya da grupların sorunlarına atfettikleri anlamları açıklayan ve yorumlayan nitel yaklaşımlar, bireylerin *doğal ortamlarındaki* tutum ve davranışlarını yakından gözlemleyerek mülakatlar, gözlemler ve dokümanlar gibi *çoklu yöntemlerle* bilgi toplarken katılımcılara sınırları çizilmiş bir desen yerine zamanla gelişip beliren bir desenle ortaya çıkabilecek her durumdaki kompleks etkileşimleri belirler (Creswell, 2016: 44-45). Nitel yaklaşım desenleri, “anlatı”, “fenomoloji”, “kuram”, “etnografi” ve “durum” olmak üzere beş farklı yaklaşımı ve geleneği yansıtsa da birbirlerinden çok açık bir şekilde ayrılmamaktadır. Zira beş yaklaşımda da etki derecesi değişiklik gösterse de mülakat, gözlem, doküman ve görsel-işitsel materyalleri kapsayan veri toplama süreçlerinden yararlanmaktadırlar. Ancak desenler arasındaki benzerlikler mevcut olsa da büyük ölçüde farklılık göstermektedir. Şöyle ki anlatı, durum ve etnografi yaklaşımlarında tek bir kişinin analiz yapması benzerlik göstergesi iken verilerin toplanması ve analizi farklılık göstergesidir. Daha net bir ifade ile *anlatı araştırmasında*, araştırmacı bireyin anlatmış olduğu hikayelere odaklanarak onları kronolojik olarak sıralarken; *etnografide*, ortak kültüre sahip bireylerin hikayelerin ortamına odaklanırken; *durum çalışması araştırmasındaysa*, bir konunun örneklendirilmesi için yalnızca bir durum seçilir ve devamında bu durumun ortamına yönelik detaylı bir betimleme ortaya çıkarmaktadır (Creswell, 2016: 101-102).

Tablo 14: Nitel Yaklaşım Desenlerinin Karşılaştırılması

Özellikler	Anlatı Araştırması	Fenomenoloji	Kuram Oluşturma	Etnografi	Durum Çalışması
Amaç	Bireyin hayatını araştırma	Deneyimin özünü kavrama	Bir olay ya da olguya yönelik yapılan alan araştırmasından elde edilen verilerden kuram geliştirme	Aynı kültürü paylaşan bir grubun betimlenmesi ve yorumlanması	Bir ya da birden fazla duruma yönelik derinlemesine analiz geliştirme
Kuramsal Temeller	Beşeri (tarih, sosyoloji, psikoloji gibi) bilimler	Eğitim, felsefe ve psikoloji	Sosyoloji	Antropoloji ve sosyoloji	Psikoloji, hukuk, siyaset bilimi ve tıp
Analiz Birimi	Bir ya da birden çok bireyi araştırma	Ortak tecrübeye sahip bireyleri araştırma	Birden fazla bireyin dahil olduğu süreci, eylemi veya etkileşimi araştırma	Ortak kültürü olan bir grubu araştırma	Bir olayın, programın, faaliyetin ya da birden çok bireyin araştırılması
Veri Toplama	Mülakat ve doküman	Mülakat, doküman, gözlem ve sanat eserleri	20 ila 60 birey arasında yapılan mülakat	Gözlem, mülakat ve alanda geçirilen zaman içerisinde farklı kaynaklardan toplama (fotoğraf, kayıt, yazışma gibi)	Mülakat, gözlem, doküman ve insan ürünü olan birden fazla kaynak
Veri Analizi	Hikayeler için toplanan verilerin analizi, tema geliştirme ve kronoloji kullanarak	Özün betimlenmesi	Açık ve seçici kodlama	Ortak kültürü paylaşan grubun betimlenmesi ile bu grup hakkında tema oluşturma	Durumun betimlenmesi, durum temaları ve karşılaştırmalı durum temalarıyla
Raporlama	Bireyin hayatına ilişkin bir anlatı geliştirme	Tecrübenin özünü betimleme	Görsel sunumla oluşturulan kuram	Ortak kültürü paylaşan bir grubun yorumlanması	Durum ya da durumların detaylı analizi

Kaynak: Creswell, 2016: 104-105

Araştırmaya yön veren nitel yaklaşım desenlerinden durum analizinin en temel özelliği bir ya da birkaç durumun derinliğine yani ortam, bireyler, süreçler gibi bütün etkenlerin ilgili durumdan nasıl etkilendiği ve bu duruma olan etkisinin araştırılmasıdır. Bu noktada sağlıklı veriler alınabilmesi için durum analizini yürüten araştırmacının uyarıcılığı yüksek, doğru soruların sorulduğu ve veri toplanma

aşamasında beklenmedik sorunlara karşın esnek ifadelerle karşılık vereceği bir görüşme gerçekleştirmesi gerekmektedir.

Durum analizi çalışması özel (bireyi, grubu) bir durumun belirlenmesi ile başlamaktadır. Bu kapsamda araştırmada küçük bir grup (Dağ Mahallesi'ndeki kent yoksulları) incelenmiştir.

Durum analizi çalışmasının amacını belli bir konuyu, problemi veya meseleyi ve problemi en iyi şekilde anlamak için seçilmiş bir durum ya da durumlar olabilmektedir. Durum analizi çalışmalarında ilk olarak analiz biriminin tek olduğu, aykırı ve kendine özgü durumların incelendiği, iyi formüle edilmiş bir teoremin test edilmesinde kullanılan *bütüncül tek durum deseni*, ikinci olarak tek bir durum için birden fazla alt tabaka ya da birimin bulunduğu *iç içe geçmiş tek durum deseni*, üçüncüsü ise birden fazla durumun olduğu ve her durumun kendi içinde bütüncül olarak ele alınıp karşılaştırıldığı *bütüncül çoklu durum deseni* ve son olarak birden fazla durumun her birinin kendi içinde alt birimlerinin olduğu *iç içe geçmiş çoklu durum deseninden* dört desenden bahsetmek mümkündür (Subaşı ve Okumuş, 2017: 422).

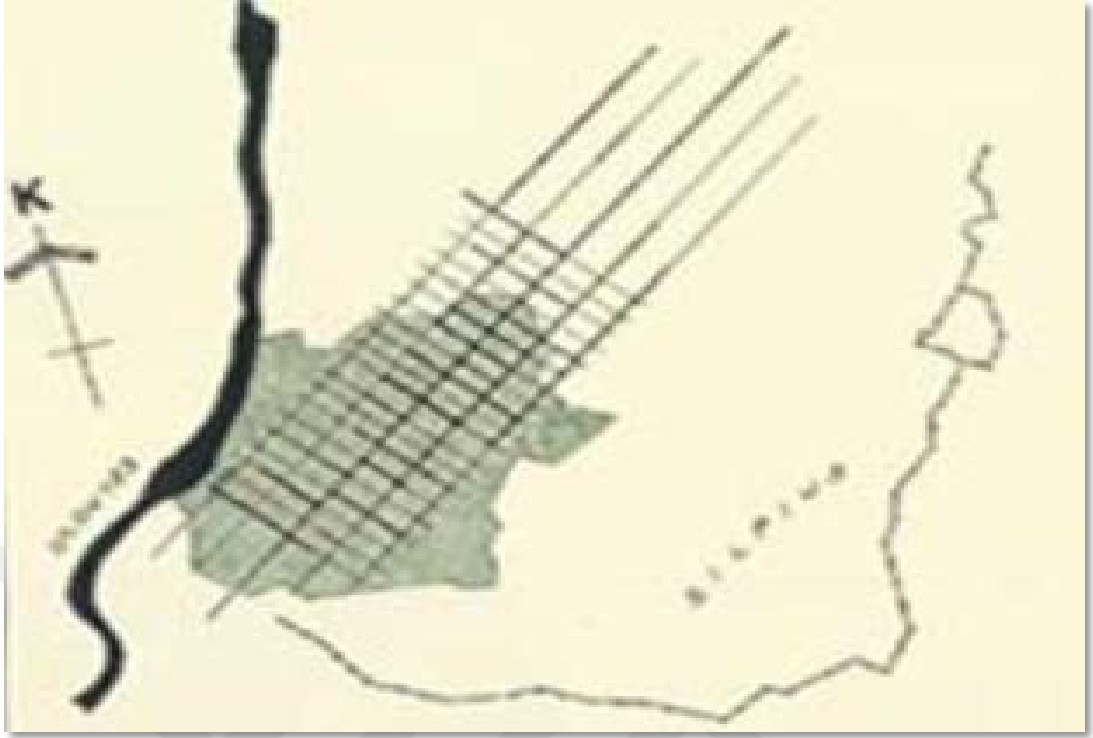
Bu çalışmada iç içe geçmiş tek durum deseninin kullanılması hedeflenmiştir. Yapılacak araştırma kapsamında ele alınan tek durum olan kent yoksulluğu temelinde Hatay ilinin Dağ Mahallesi özelinde bir yoksulluk profilinin kentleşme üzerindeki etkisinin ölçülmesi amaçlanmaktadır. Araştırmada bu durum içinde olan alt analiz birimlerini; yoksulluk ve mekansal ayrışma oluşturmaktadır. Belirlenen alt analiz birimlerinin iç içe geçmiş yapısının, derinlemesine araştırılması çalışma durumunun detaylarını ortaya çıkaracağı düşünülmektedir. Bu amaçla alt analiz birimlerinden ayrı ayrı elde edilen verilerden yola çıkılarak, araştırma durumunun bütününe ilişkin sonuçların üretilmesi hedeflenmektedir.

3.3. Araştırmanın Evreni, Örneklemi ve Sınırlılıkları

Nitel araştırmalarda örneklem seçilmesi biçimi nicel yöntemlerden farklı olarak yürütülmektedir. Nitel araştırmalarda örneklem belirlenirken amaç, olay veya olguları derinlemesine ortaya koyabilecek bireyler tespit etmektir. Bütün dikkatler, incelenecek konunun süreçleri hakkında bilgi toplamaya elverişli örneği bulmaya odaklanmaktadır. Temsil gücünden çok, örneğin araştırma konusu ile olan ilgisi dikkate alınmaktadır (İslamoğlu, 2009, 181). Dağ Mahallesi'nin çalışma kapsamında seçilmesinin nedeni de kentin en eski yerleşim yerlerinden biri olmasının yanı sıra kent yoksulluğunun mekana yansımalarının en iyi resmedildiği yer özelliği göstermesidir. Mahalle, tarihi çok eskilere dayanan Antakya kentinin eski yerleşim bölgelerinden biridir. Hatay'ın merkez ilçesi olan Antakya, eski kent özelliklerini bir nebze de olsun koruyabilen kentlerden biri olma özelliğine sahiptir. Kentin içinde 2 kilometre uzunluğunda ve 30-35 metre genişliğindeki Asi Nehri kenti, Eski Antakya ve Yeni Antakya olmak üzere iki bölgeye ayırmaktadır. Nehrin kuzeydoğusu ile Habib Neccar Dağı arasında kalan kısım kentin eski yerleşim bölgesini oluştururken, nehrin kuzeybatısındaki düzlük de yeni yerleşim bölgesini oluşturmaktadır.

Kente ilk yerleşim M.Ö 8000'lü yıllara kadar uzanmaktadır. Antiokheia adını kurucusu Seleucos'un babası Antiokos anısını yaşatmak üzere alan kent, kuzey-batı Suriye'nin korunması için kurulmuştur. Heterojen yapıdaki kentte halka Hellenizm kabul ettirilmeye çalışılmıştır. Bu yönüyle Antakya, Helenistik Çağ kentlerinin tipik bir örneğidir. Helenistik Çağ'da inşa edilen birçok kentte "Hippodamos tarzı plan" uygulanmıştır. Bu kapsamda, belirli bir nizam içerisinde birbirine dik ve paralel cadde ve sokaklardan oluşan yapı adalarının meydana getirdiği "ızgara plan"ı uygulanmıştır. Kentin kuruluşunda uygulanan bu imar planının izlerinin Orhanlı ve Meydan Mahallelerinde görmek mümkündür (Ömeroğlu, 2006: 35-36).

Resim 15: Kentin Kuruluşunda Uygulanan İmar Planı

Kaynak: Ömeroğlu,2006: 36

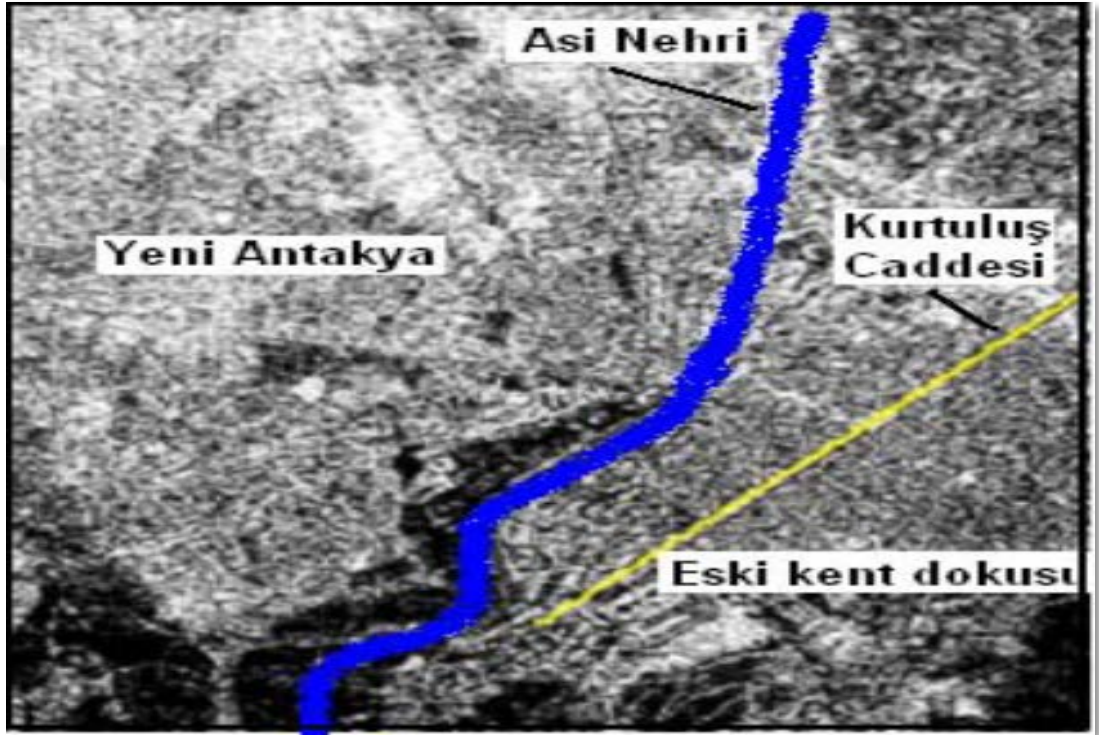
Seleucos Krallığı döneminde başkent olan Antakya'ya Yunan tarzı hamam, jimnazyum (spor salonu), Habib-i Neccar (Silpius) Dağı eteklerine villalar, agora (kamusal alan) ve mabetler inşa edilirken, kentin sayfiye alanı olan Harbiye (Daphne)'ye eğlence mekanları yapılmıştır. Ancak M.Ö. 148'de kentte meydana gelen deprem sonucu bu yapıtların neredeyse hiçbiri günümüze ulaşamamıştır (Turgut, 1986: 40-46).

Kent Roma İmparatorluğu döneminde Asi Nehri'nden Habib-i Neccar Dağı'nın zirvesine kadar genişlemiştir. Dönemin 3. Büyük kenti olarak anılan Antakya, ticaret yollarının değişmesi ile askeri ve dini merkez olma özelliğini kaybetmiştir. Bununla birlikte kentte meydana gelen şiddetli depremler de kentin öneminin unutulmasına neden olmuştur. Bu nedenler sonucunda Roma Döneminden 1832 yılına kadarki süreçte kentte 7,8 katlık bir mekansal daralma meydana gelmiştir. Kentteki mekansal değişim, 1832-1876 yılları arası 1,1 kat, 1876-1955 yılları arası 2,7 kat, 1955-1990 yılları arası, 3,9 kat, 1990-2000 yılları arası 2,7 kat iken 2000 yılı sonrasında 2,06 kat oranında tespit edilmiştir (Dinç ve Karagel, 2017: 592).

Antakya'nın mimarisinin şekillenmesindeki etmenlerin başında, iklim, arazi yapısı ve insanların yaşam tarzları gelmektedir. Kentte meydana gelen doğal afetler ve

işgaller kentin birçok kez yeniden inşa edilmesine neden olmuştur. Her ne kadar bu yeniden yapılaşmalar kentin siluetin de değişikliklere neden olsa da eski kentten izler günümüze kadar ulaşmıştır. Kentin eski mahallelerinde yer alan ve zamanla geçirdiği değişim ve dönüşümlerle belli bir mimari karaktere ulaşmıştır. Bu süreçte sokaklar hem sokak-ev ilişkisi hem sokak boyunca uzanan daralmalar-genişlemeler ve hem de sokakların keşişme noktalarında meydana gelen birbirinden farklı aırlarla oluşan bir kent dokusu ortaya çıkmıştır.

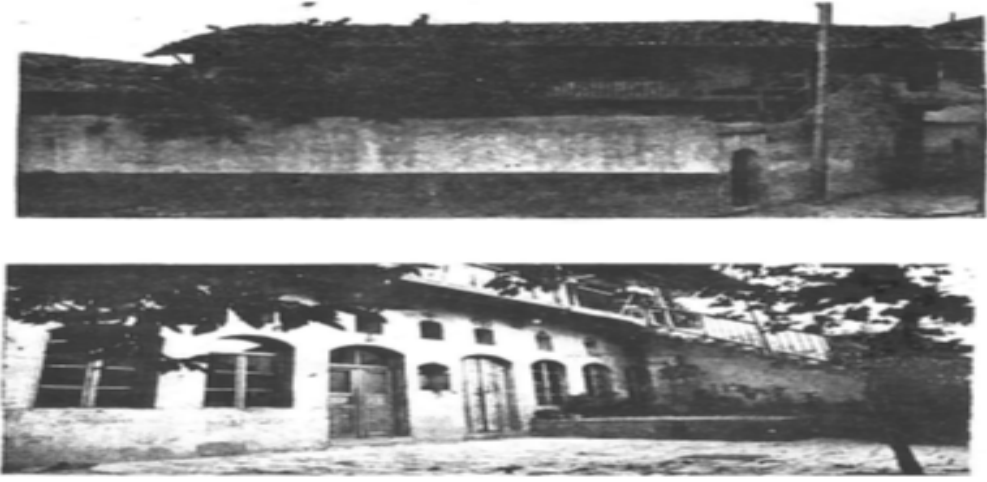
Resim 16: Eski Antakya ve Yeni Antakya Kent Dokusu

Kaynak: meroğlu, 2006: 65

Eski yerleşim bölgesi olma özelliğini koruyan bölgelerdeki yapılar, geleneksel özellikleri içinde barındıran ve bu doğrultuda oluşturulan işlevselliğe sahiptir.

Resim 17: Eski Antakya Evleri

Kaynak: Attaroğlu, 1984: 70.

Eski yerleşim bölgesinde yer alan mekanların birbirine zıt iki cephesi vardır. Ana mekan olarak adlandırılan ve gün içerisinde zamanın büyük bir kısmının geçirildiği avlu, mahremiyet açısından yüksek taş duvarlarla çevrelenmiştir. Avluyu dışarıya karşı koruyan taş duvarların içinde bulunan sokak kapısı mekanın sokak cephesini oluşturmaktadır. Yalnızca bu kapı ile mekana girişin sağlanması yapının esas cephesini görmek için avlunun içine girilmesi ile mümkün olmaktadır. Yapısal olarak değerlendirildiğinde taş ve ahşaptan yapılmış mekanlar bölgeye hakim olmuştur. Bu yapılar, gelişen teknoloji ile ters düşerken eskime süreçlerini devam ettirmektedirler. Ancak zamanla toplumsal yapıdaki ekonomik, sosyal ve kültürel değişiklikler yapısal dönüşümleri zorunlu kılmıştır. Eski yerleşim tarzındaki geniş aile yapısının yerini çekirdek aile yapısına bırakması sonucu artan konut ihtiyacı doğrultusunda yeni bir yerleşim bölgesi ihtiyacı doğmuştur. Bu doğrultuda oluşturulan yeni mekanlar eski yerleşim özelliklerini tamamen yitirerek caddelere ya da geniş sokaklara kurulan betonarme yapılardır. Eski mekansal özelliğin aksine dışa dönük olan bu yaşam alanları 6-13 kat arasında değişen yapılardan oluşmakta ve açık alan sadece balkonlardan ibarettir.

23 Temmuz 1939 yılında Hatay'ın Türkiye'ye katılışının ardından özellikle de 1950'li yıllardan sonra Asi Nehri'nin batı yakasında bulunan, Akevler, Cumhuriyet, Emek, Armutlu, Kanatlı ve Cebail mahalleleri hızla gelişerek Yeni Antakya'yı oluşturmuştur (Ömeroğlu, 2006: 65). Antakya'nın 95 mahallesi olsa da bu

mahallelerden bazıları oldukça eski mahallelerdir. 1970’te inşa edilen Havuz-Emek, Akevler ve Sofulardan ayrılarak oluşan Dağ Mahallesi civarına göre daha eski yerleşim bölgeleridir. Habib-i Neccar Dağı tarafındaki Bağrıyanık, Havuzlar, Şirince, Karaali Bölüğü, Kardeşler, Dağ ve Bedevi Sümerler Mahalleleri ise köyden kente göç edenlerin meydana getirdikleri gecekondu alanlarını oluşturmuştur (Attaroğlu, 1984: 5-6). Çalışma kapsamında bu gecekondu alanlarından Dağ Mahallesi’nin kent yoksulluğu temelinde mekansal ayrışma profili çıkarılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Araştırma, 1.875 (990 erkek ve 885 kadın) kişinin yaşadığı Hatay’ın Antakya ilçesine bağlı Dağ Mahallesi’nde hane temsilcisini kapsamaktadır. Mahallede yaşayan hane temsilcisi ile yapılan görüşmelerden elde edilen veriler Dağ Mahallesi’nin geneline uyarlanmıştır.

Çalışma kapsamında, Dağ Mahallesi’ndeki 93 hane temsilcisi ile görüşülmüştür. Çalışmaya katılan katılımcı kitlenin eğitim, sosyal ve kültürel birikimlerinin bilimsel bir araştırmada yöneltilen soruların anlaşılmasında güçlük çekmeleri ve araştırmacı tarafından bunun açıklanması çalışmanın gerçekleştirilmesi sürecinde sıklıkla karşılaşılan sorunlardan biridir. Ayrıca bölgede Kentsel Dönüşüm adına daha önceden gerçekleştirilen incelemelerin çalışma sırasında görüşmecilerin tutum ve davranışlarına yansıdığı gözlenmiştir. Özellikle yerinden edinme düşüncesine hakim olan görüşmecilerin çalışmaya karşı takındıkları ön yargı karşılaşılan diğer bir sorundur. Benzer güçlükler nedeniyle daha fazla sayıda görüşmeciye ulaşılmak istense de çalışma kapsamında, Dağ Mahallesi’ndeki 93 hane temsilcisi ile görüşülmüştür. Bu görüşmelerden 75 kişi görüşme formunu eksiksiz olarak cevaplandırırken, 7 kişi tarafından cevaplandırılan formlardan istenilen verim alınamamış ve 11 kişi çalışmaya katılmayı reddetmiştir. Çalışmanın, araştırmacı tarafından önceden belirlenmiş bir dizi ölçütlere sahip durumların incelenmesine temel oluşturan amaçlı örnekleme yöntemlerinden “ölçüt örnekleme” modeliyle oluşturulması amaçlanmıştır. Örneklem olarak belirlenen bu kişilerin Türk vatandaşı olan mahalle sakinlerinden belirlenerek yoksulluk sınırına en yakın kentsel yoksullardan seçilmesine özen gösterilmiştir. Zira bölgede yaşayan Suriyelilerin ayrı bir çalışma alanına girdiği düşünülmektedir.

3.4. Araştırmanın Veri Toplama ve Analiz Yöntemleri

Çalışma kapsamında, nitel araştırma yöntemlerinden durum analizi deseni kullanılmıştır. Durum analizinde verilerin toplanmasında çeşitli kaynaklardan

yararlanılmaktadır. Bu çeşitlilik farklı kaynaklardan benzer bilgilerin elde edilmesi anlamındadır ve çalışmanın güvenilirliği için oldukça önemlidir. Bunun yanı sıra farklı kaynaklardan elde edilen bilgiler bir diğer kaynağın eksikliğini de gidermektedir. Yapılan bu çalışmada da veriler araştırmacı tarafından, çalışma kapsamındaki mahalle sakinleri ile 12/05/2022 tarihi ile 24/05/2022 tarihleri arasında görüşmecilerin hanelerinde derinlemesine soru sorarak eksiksiz ve açık yanıtların alınmasına fırsat vermesi için ek soruların sorulduğu yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu 47 sorudan oluşmaktadır (bkz. Ek1). Formun ilk kısmındaki yedi soru katılımcıların profil bilgilerini öğrenmeye yöneliktir. Görüşme formunun da yer alan sonraki dokuz soru hane halkı bilgilerine yönelikken devamındaki yedi soruysa katılımcıların konum bilgilerine yönelik hazırlanmıştır. Ayrıca formun son kısmında kent yoksulluğunun mekansal ayrışma üzerine olan etkilerini ölçebilmek amacıyla katılımcılara yirmi sorudan oluşan olgusal sorular yöneltilmiştir. Bunun yanı sıra yapılan görüşmeler sırasında verilen cevapların doğru yorumlanmasını sağlamak adına araştırma sahasında bulunularak katılımcı gözlem ve gözlemlerin desteklenmesi adına görsel materyallerden (fotoğraf) elde edilen veriler toplanmıştır. Araştırmada mahalle sakinleri tarafından ses kayıt cihazı kullanılmasına sıcak bakılmaması sonucu bu yöntemden vazgeçilmiştir. Elde edilen veriler araştırmacı tarafından not alma yöntemi ile kayıt altına alınmıştır. Bu görüşmeler ortalama 30 dakika sürmüştür. Verilerin analizinde betimsel ve içerik analizi kullanılmıştır. Bu nedenle bulgular sunulurken kategorileri gösteren şekillerden yararlanılmıştır.

3.5. Araştırma Bulgularının Yorumlanması

Araştırmanın bu bölümünde araştırmaya katılan kent yoksullarının araştırmacı tarafından yöneltilen sorulara verdikleri cevaplar doğrultusunda gerçekleştirilen analizler sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

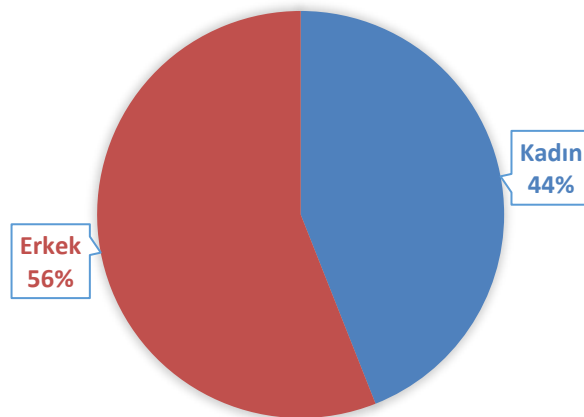
3.5.1. Sosyo-Demografik Bulgular

Araştırmaya katılan katılımcıların sosyo-demografik özellikleri ile ilgili bulgulara yer verilmiştir.

3.5.1.1. Profil Bilgileri

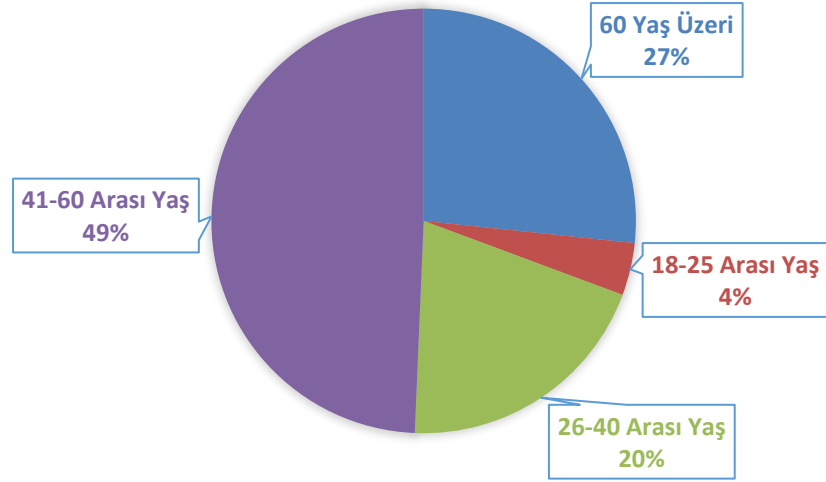
Alan araştırması kapsamında Dağ Mahallesinde 75 hane temsilcisi ile görüşme yapılmıştır. Çalışma kapsamında görüşülen kişilerin; %44'ü Kadın, %56'sı Erkektir. Mahalle genelinde çoğunlukla erkeklerin informal işlerde çalıştığı; kadınların ise ev işleriyle uğraştığı, çalışmadığı tespit edilmiştir.

Şekil 14: Cinsiyet

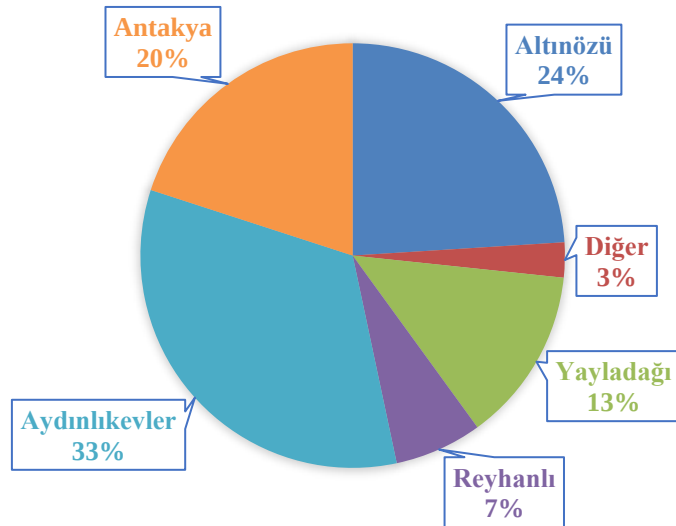
Hane bütçesine katkı adına gerektiğinde kadınların evlerinde ayakkabı üst deri kısmı dikimi (say işçiliği) yapma ve başkalarının ev işlerini yapmaya gitme şeklinde kazanç sağlamaya çalıştığı görülmüştür. Ayrıca kadın katılımcıların evde günlük ekmeğini yapması, kış için erzak hazırlaması, kısaca ellerinden geldiği kadar tasarruf etmesiyle giderden gelir elde etme çabası içinde oldukları gözlemlenmiştir. Erkeklerin çoğunlukla boyacı, sıvacı, kunduracı, davulcu ve hamal gibi gününbirlik ara-bul, çağrıl-çalış işlerle gelir elde ettiği anlaşılmıştır. Bu sebeple erkek katılımcılar, bazı zamanlar on beş günde bir işe gittiklerini ve kazançlarını çalışmadıkları dönemleri de düşünerek harcamak zorunda olduklarını belirtmişlerdir.

Şekil 15: Yaş

Görüşülen kişiler ağırlıklı olarak %49'luk bir oranla 41-60 yaş grubu aralığında yer almaktadır. En düşük katılımcı bulunan yaş aralığı ise %4'lük oranla 18-25 yaş arasındır. Katılımcıların %20'si 26-40 yaş aralığında ve %27'si de 60 yaş üzeridir. Mahallede yaşayanların çoğunlukla orta yaş ve üzeri aile üyeleri olduğu görülmüştür. Genç ailelerin azınlıkta olduğu mahalledeki ikamet durumu da zorunluluk sonucu olduğu söylenmekte, imkan dahilinde taşınma isteği bulunmaktadır. Yaşlı aileler rahatlık adına müstakil evleri değiştirmek istememekte, “havuş” diye tabir ettikleri ev önü bahçelerinden vazgeçememektedirler.

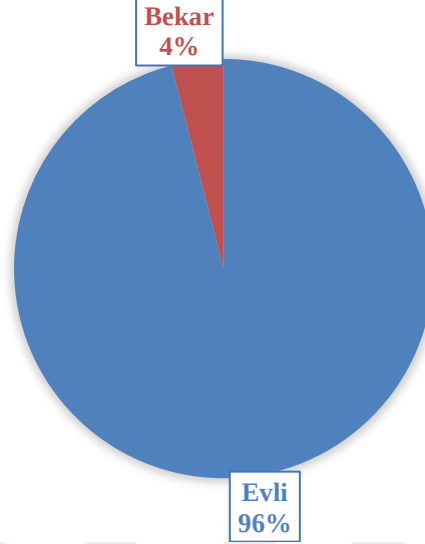
Şekil 16: Doğum Yeri

Çalışmaya katılanların üçte birinin doğum yeri Dağ Mahallesi ve beşte birinin doğum yerinin de Antakya'nın diğer (Güzelburç, Demirköprü, Emek, Altınçay ve Meydan) mahallelerinden olduğu görülmüştür. Ayrıca Hatay'ın diğer ilçelerinden Antakya'ya göç eden ve Dağ Mahallesi'ne yerleşen çoğunluk katılımcıların doğum

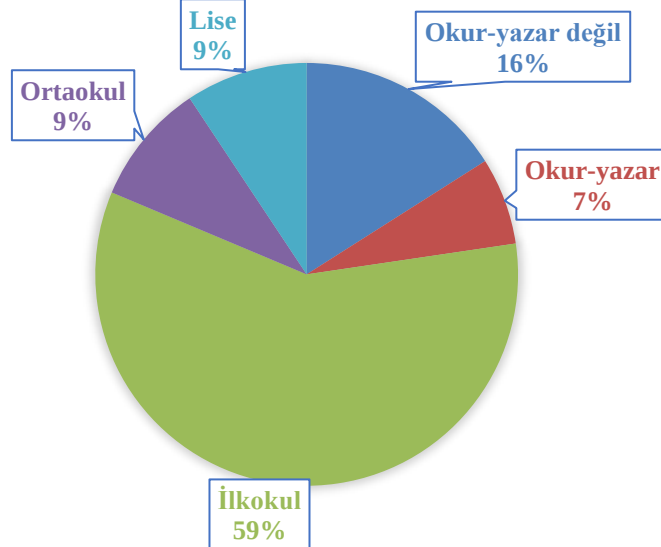
yerleri şu şekilde dağılmaktadır: %24 Altınözü, %13 Yayladağı ve %7 Reyhanlı. Mahallenin, küçük bir oran dışında farklı şehir doğumlu katılımcıların tercih noktası olmadığı görülmüştür.

Şekil 17: Medeni Hali

Çalışmaya katılanların %96'sı evli ve ailesiyle birlikte ikamet eden kişilerden oluşmaktadır. Mahallede yaşayan hane temsilcilerinin geneli orta yaş ve üzeri kişilerden oluştuğundan ve çalışma kapsamında görüşme adına hane temsilcisi arandığından sadece %4'lük bekar kesim ile karşılaşmıştır.

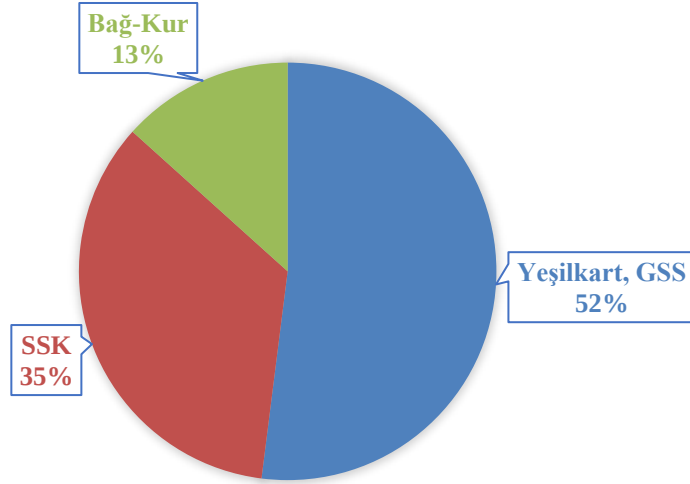
Şekil 18: Öğrenim Durumu

Çalışmaya katılanların eğitim durumuna bakıldığında çoğunluk kesimin %59'luk bir oranla ilköğretim düzeyinde kaldığı tespit edilmiştir. Bununla beraber katılımcılar içerisinde en yüksek eğitim seviyesinin lise düzeyi olduğu görülmektedir. Lise düzeyinde olan katılımcıların oranı %9'dur. Katılımcılar arasında %16 gibi azımsanmayacak bir kesimin ise okur-yazar olmadığı saptanmıştır. Diğer yanda

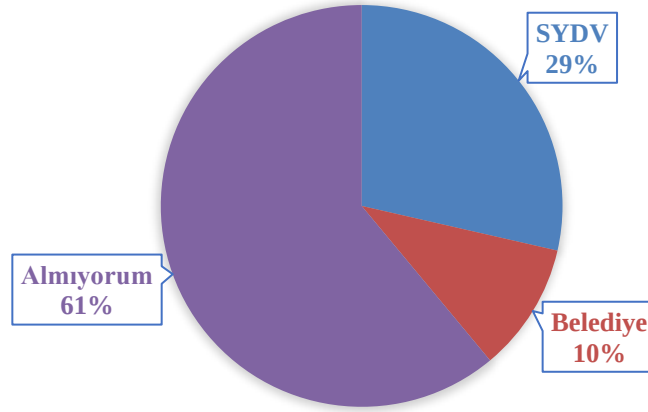
%9'luk oranla ortaokul düzeyinde eğitim alanlar ve okula gitmeyen ancak kendi çabasıyla okuma-yazma öğrenen %7'lik oranla okur-yazar olanlar yer almaktadır.

Şekil 19: Sosyal Güvence

Kentsel yoksulluğun bariz gözlemlendiği mahalledeki sosyal güvence sorgulandığında emekli sandığına bağlı memur kesimle karşılaşılmamıştır. Keza mahallede kendi işine sahip Bağ-Kur'lu kesimin oranı da %13 düzeyinde olduğu görülmüştür. Görüşmecilerin %52'si ya Yeşilkart'lı ya da hiçbir sosyal güvencesi olmayan, GSS kapsamına alınan, bireyler olduğu saptanmıştır. Mahallede yaşayan kesimin yarıdan fazlasının bu kapsamda sosyal güvencesinin sadece devletin sağlık yardımı şeklinde olması; yaşlılık, işsizlik ve gününbirlik iş kaynaklı yoksulluk halinin bir sonucudur. Diğer yandan mahalle sakinlerinin üçte birinden fazla olan %35 kesimi de SSK kapsamında işçi veya işçi emeklisi kişilerdir. SSK'dan emekli yaşlı kesimin büyük çoğunluğu zamanında iş için diğer ilçelerden Antakya'ya geldiklerini belirtmiştir.

Şekil 20: Sosyal Yardım

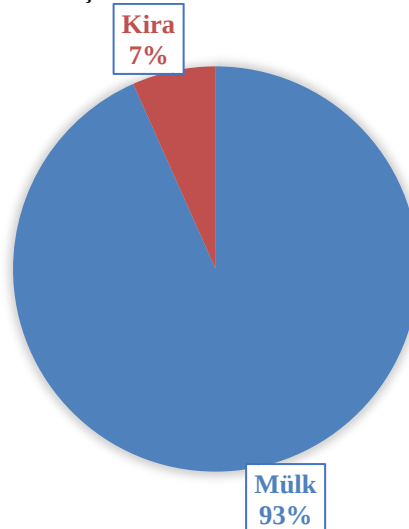

Mahallede yaşayan katılımcıların %61'i hiçbir yardım almadığını beyan etmiştir. Sosyal yardımlardan yararlanan katılımcılardan %29'u SYDV'den yaşlılık aylığı, çocuk yardımı, üç aylık (3 ayda bir alınan yardım), engelli maaşı alırken, %10'unun ise Belediye'den temizlik, kömür, gıda kartı ve koli yardımı aldığını ancak bu yardımların yeterli olmadığını vurgulamışlardır.

3.5.1.2. Hanehalkı Bilgileri

Görüşülen kişilerin %93 oranla kendi evinde yaşadığı görülmüştür. Bu çoğunluk ev sahipliğinin mahalledeki kalma sebeplerinden biri olduğunun göstergesidir. Kira oranının %7'de kalması ise mahallenin cezbedici tarafının olmamasından kaynaklanmaktadır.

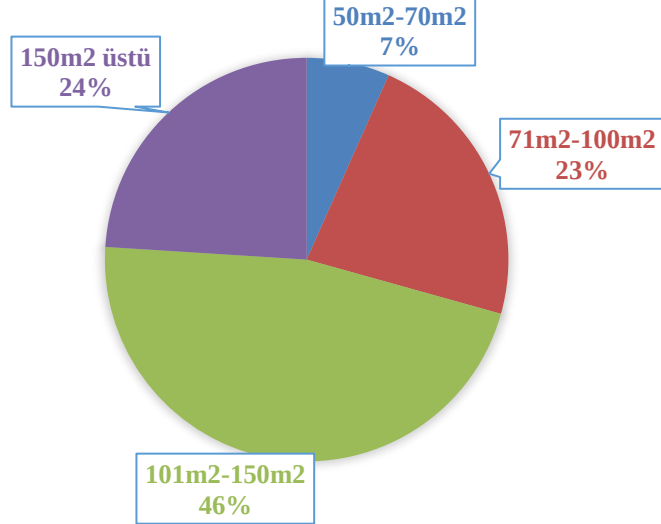
Şekil 21: Hane Durumu

Çalışma kapsamında, evlerin çok katlı olmasına rağmen tek bir adres gösterilerek kiralanabildiği saptanmıştır. Kiracının yoksul olmasına karşın adres

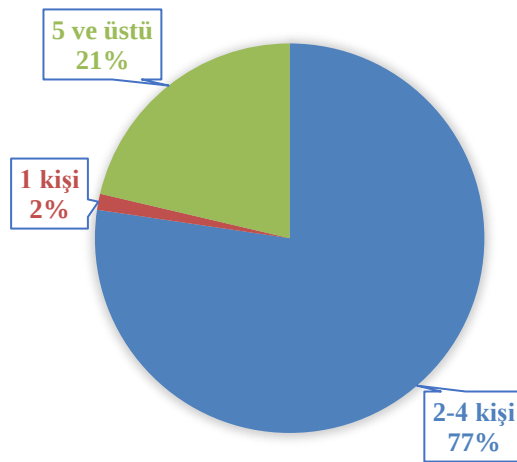
gösteremediğinden yardım alamadığı belirlenmiştir. Bu tip bir durum da kiracıları imkan bulabilirse mahallede ev sahibi olmaya ya da mahalleden taşınmaya zorlamaktadır.

Şekil 22: Hane Büyüklüğü

Çalışmaya katılanların yarıya yakınının hane büyüklüğü 101m2-150m2 arası oturuma sahiptir. Yaklaşık dörtte bir kesimin ise 150m2 üzeri hane büyüklüğü bulunmaktadır. Geri kalan %23'lük kesim 71m2-100m2 arası, %7'lik kesim ise 50m2-70m2 arası hanelerde ikame etmektedirler. Hanelerinin büyük çoğunluğunun %40 oranla 2+1 ve %37 oranla 3+1 olduğu belirlenmiştir. Çok katlı evlerin birden fazla aile tarafından paylaşıldığı ancak aile içerisinde tek bir konut gibi görüldüğü anlaşılmıştır. Ayrıca evlerin bölünerek kiralandığı durumlar da olabilmektedir. Bu sayede gelen kira ile geçime katkı sağlanmak istenmektedir.

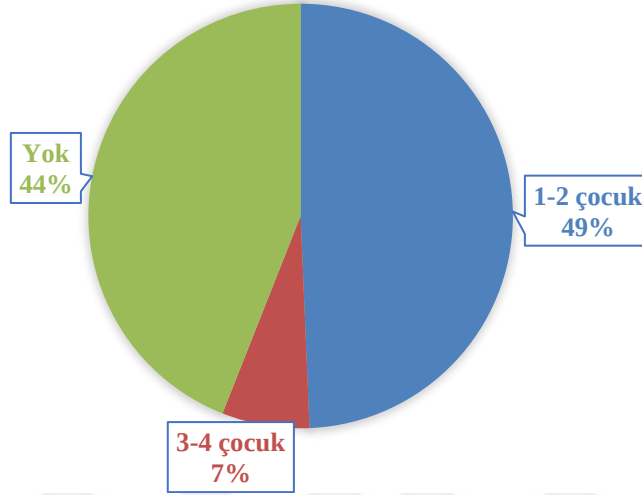
Şekil 23: Hanehalkı Sayısı

Mahalledeki hanehalkı sayısı genellikle 2-4 kişi aralığındadır, bu oran katılanlar arasında %77 düzeyindedir. 5 ve üstü kişinin yaşadığı hane oranı da %21

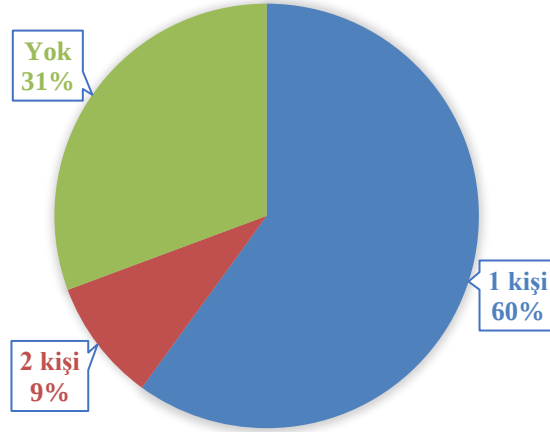
seviyesindedir. Yalnız yaşam mahallede yok gibidir, hemen hemen tüm haneler aile konutudur, tek kişilik hane %2 oranında düşük bir kesimi temsil etmektedir. Küçük evlerin çokluğu ve bölünmüş evlerin varlığı haneleri çekirdek aile statüsünde yaşamaya zorlamaktadır. Geniş ailelerin beşte bir oranında olduğu mahallede aileler birlikte aynı evi paylaşmaktadır. Bu aileler geçimlerini ortak idame ettirmektedir.

Şekil 24: Öğrenci Sayısı

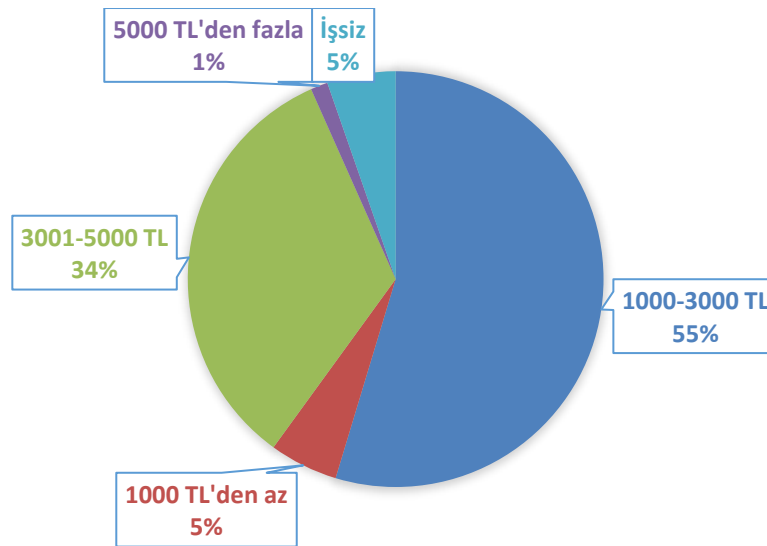
Katılanların yarısının hanesinde 1-2 öğrenci bulunmaktadır. 3-4 öğrenci olan hane oranı %7 olarak gözlemlenmiştir. Orta yaşlı ve yaşlı ailelerin hanelerinde öğrenci bulunmamaktadır, bu oran %44 olarak saptanmıştır. Ayrıca orta yaşlı ailelerin evlerinde öğrenci olmaması öğrenim düzeyinin düşük olduğunun göstergesidir. Yoksulluk sonucu eğitimin geri planda kaldığı mahallede çocuklar lise düzeyine kadar okutulabilmektedir. Bir an önce iş hayatına yönlendirilen çocuklar erken yaşta evlenip yoksulluğa düşebilmektedir.

Şekil 25: Çalışan Sayısı

Hanelerde genellikle 2-4 arası kişi bulunmaktadır. Aileler çok katlı ve çok odalı evlerde birlikte yaşamakta olup kendi aralarında evlerini ayırmışlardır. Yaşlılar çalışmamakta genç baba ve evlenmemiş çocuklar çalışan kesimi oluşturmaktadır. Genelde tek kişi olan çalışan sayısı %60 oranındadır. %9 oranla hanelerde iki kişinin çalıştığı belirlenmiştir. İki üzeri kişinin çalıştığı durum ile çalışma kapsamında karşılaşılmamıştır. Kapsam dahilinde çalışmayan kesim %31'lik bir orana sahiptir. Bu durumun kaynağının, yaşlı ve yalnız yaşayan ailelerin devletten aldığı yardımla, yaşlılık aylığı ile idare etmeye çalışması sonucu olduğu görülmüştür. İş bulamayan ve ara ara bulduğu işlerde çalışan bireyler ise gününbirlik bir yaşam sürdürmektedir.

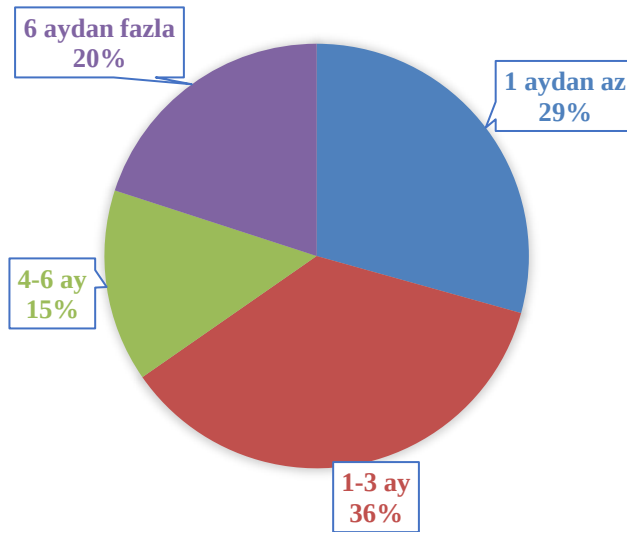
Şekil 26: Hanereisinin Aylık Geliri

Katılanların yarısından fazlası 1000-3000TL arası bir gelire sahiptir. %5 düzeyde olan işsizlik oranı tamamen çalışamayan yaşlı ve engelli kesimi göstermektedir. Keza

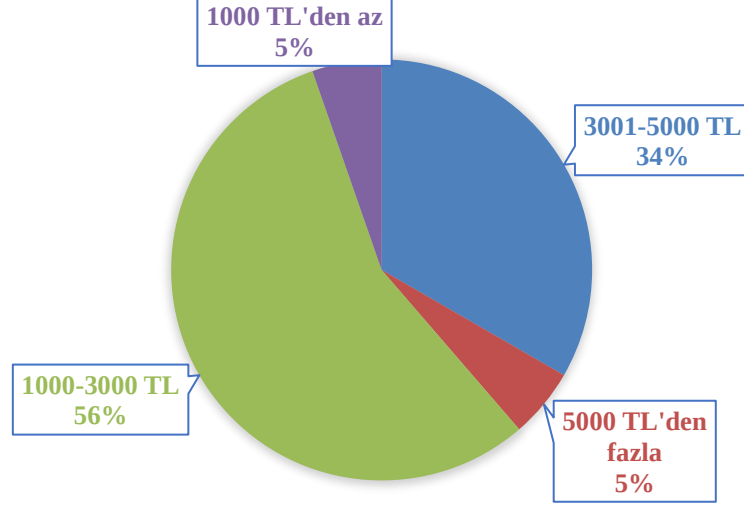
3000TL'den az geliri olanlar asgari düzey altı kazanç ile geçimini sağlamaya çalışmaktadır. Ancak %34'lük bir kesim asgari tutar aralığında 3000-5000TL arası bir kazanç elde etmektedir. 5000TL üzeri sadece %1'lik bir oran bulunmakta ve bu kentsel yoksulluğun bir boyutudur. 1000TL'den az bir gelire sahip bireylerin gözlemlenmesi de derin yoksulluğun bir sonucudur. Bu durumda hayatlarına devam edebilme noktasında bireyler akraba, eş dost yardımlarına başvurmak zorunda kalmışlardır. Aynı hane içerisinde yaşayan birden fazla aileler ortak gelir-gider dengesi ile bu sorunla mücadele etmeye çalışmaktadır.

Şekil 27: Hanereisinin En Uzun İşsiz Kaldığı Süre

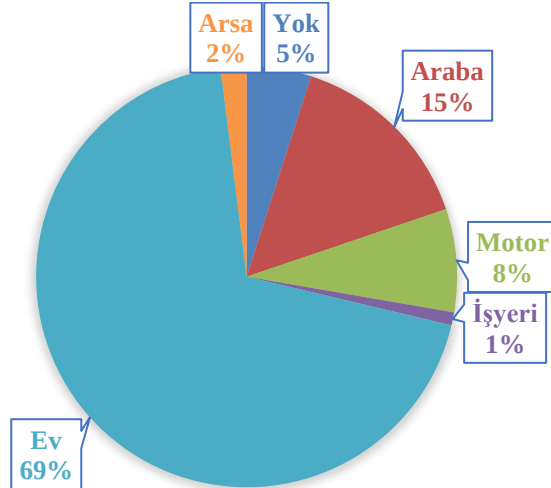
Çalışmanın bu sorusu hanereisinin iş bulamadığı, kazanç elde edemediği, yardım ile idame etmeye çalıştığı süreyi sorgulamaktadır. Bu süreler; 1 aydan az %39, 1-3 ay arası %36, 4-6 ay arası %15, 6 ay ve üstü %20 oranındadır. Hanereisinin sürekli işinin olmaması hali bazı dönemlerde işsiz kalmasına neden olabilmektedir. Bu süre ne kadar uzarsa yoksulluk hissiyatı o kadar derin hissedilmektedir. Özellikle Covid-19 pandemi döneminde olan iki yıllık sınırlamalar bu noktada kazanç sağlanamayan dönemleri ayrıca uzatmıştır. Katılımcılar bu dönemlerde olan birikimlerini kullanarak idare etmeye çalışmış, eş dost yardımı almış ve yetmeyen durumda kredi çekerek borç altına girmek zorunda kalmıştır.

Şekil 28: Hanehalkının Aylık Toplam Geliri

Çalışmaya katılanların aylık toplam gelirlerine bakıldığında %56'lık bir kesimin asgari ücret sınırı altında, 1000-3000TL arası, kaldığı görülmüştür. 1000TL'den az kazanç ile idame etmeye çalışan %5'lik bir kesim iş göremezliğin bir sonucudur. Genele kıyasla sadece 3000-5000TL arası %34, 5000TL'den fazla %5'lik bir oran bulunmaktadır. Hanelerde genellikle tek bir kişinin çalışması sonucu hanereisinin aylık geliri ile hanehalkının toplam aylık gelir oranlarının yaklaşık değerlerde olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 29: Menkul/Gayrimenkul Sahipliği

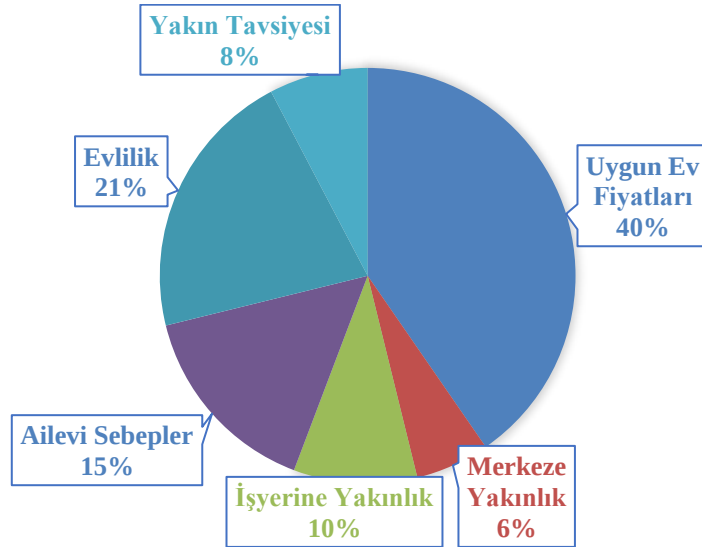
Mahalle genelinde saptanan en pozitif sonuç hemen hemen her hanenin mülk olmasıdır. Aksi durumda ekstra bir kira büyük çoğunluğun karşılayabileceği bir durum olmayacaktır. Söz konusu menkul/gayrimenkul sahipliğinde oranlama yapıldığında ev

%69, işyeri %1, arsa %2, araba %15, motor %8 olmaktadır. %5'lik bir yerel kiracı kesiminin ise menkul/gayrimenkul sahipliği bulunmamaktadır.

3.5.1.3. Konum Bilgileri

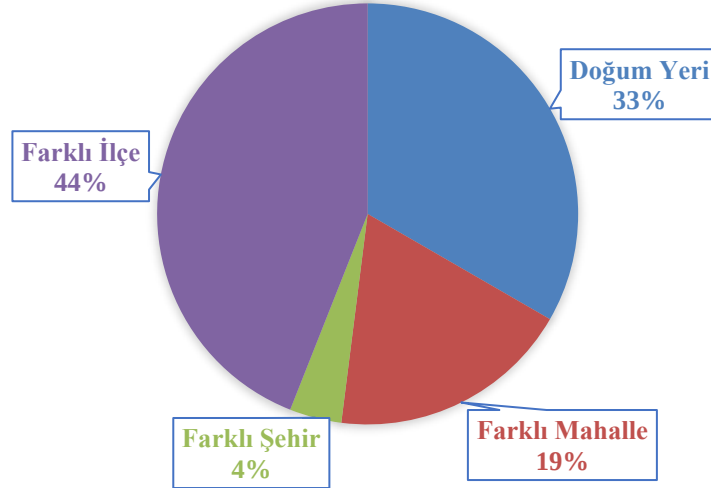
Çalışmaya katılanların %40 gibi büyük bir kesiminin mahallede yaşama sebebi uygun ev fiyatlarıdır. Günübirlik kazanç sağlayan çoğu ailenin, hane varlığını olmazsa olmaz olarak nitelediği ve en azından aylık sürekli gider olan kiradan kurtulmak istediği görülmektedir.

Şekil 30: Doğum Yeri Farklı ise Göç Sebebi

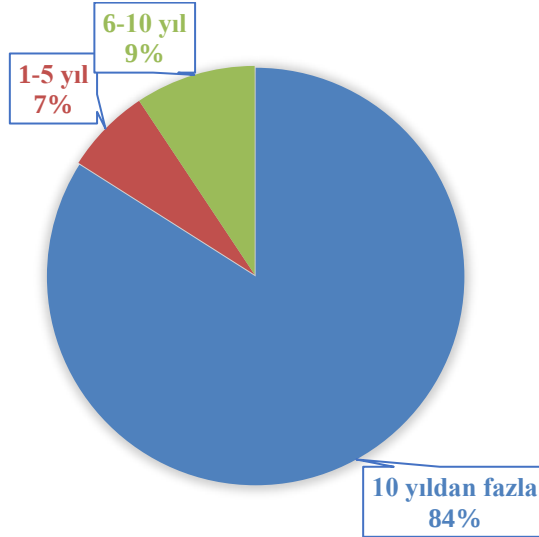
Görüşmecilerin %21'i evlendikten sonra mahallede yaşamayı tercih etmiştir. Evlilik sonrası yerleşimin ya aile yanında kalma sebepli ya da uygun ev fiyatı kaynaklı olduğu saptanmıştır. Mahallede yakını olduğu için onun aracılığıyla yerleşen %8, ailevi nedenlerden şeklinde cevaplayan %15 oranındadır. Ayrıca mahalleye yerleşim sebepleri arasındaki işyerine yakınlık %10 ve merkeze yakınlık %6 oranındadır. Ulaşımın iyi olmadığı mahalle için işyerine ve merkeze yakınlığın diğer sebeplere kıyasla mahallede baskın yaşama sebebi olarak görülmediği anlaşılmaktadır. Mahalle adına yakın mesafe uzak olarak lanse edilmektedir.

Şekil 31: Eski İkameti

Mahallede yaşayanların üçte biri orada doğup büyümüş ve kalmıştır. Katılanların; %4'lük bir kesimi Dağ Mahallesinden önce, Şırnak, İstanbul ve Mersin olmak üzere farklı şehirlerde ikame etmişlerdir. Bunun yanı sıra %44'lük bir kesim; mahalleye yerleşmesinden önce Hatay'ın farklı ilçelerinden Altınözü, Yayladağı ve Reyhanlı da ikamet etmiştir. Görüşmecilerin %19'luk bir kesimi de Antakya'nın Altınçay, Güzelburç, Emek, Demirköprü, Narlıca, Soğuksu ve Meydan mahallelerinden Dağ Mahallesi'ne göç ettiklerini belirtmiştir.

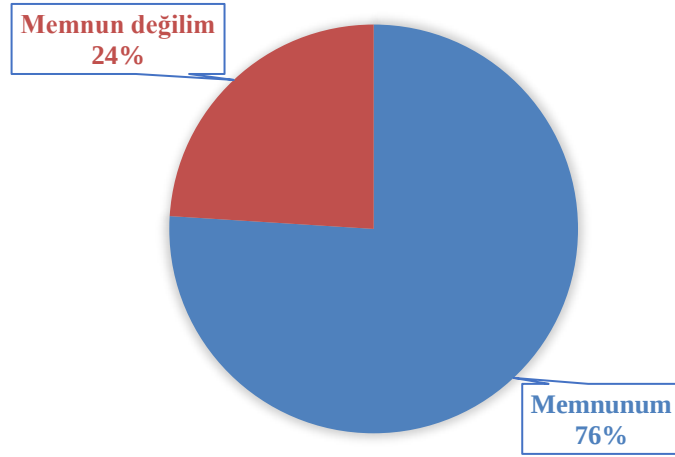
Şekil 32: Mahalledeki İkamet Süresi

Görüşmecilerin mahalledeki ikamet süresine bakıldığında %84 oranla 10 yıldan fazla olduğu görülmektedir. Bu yüksek oran doğum yeri Dağ Mahallesi olan kesimin fazlalığını ve mahalleye sonradan gelenlerin kalıp gitmediğini göstermektedir. Kalıcı yerleşim, katılımcıların ya mahalleyi benimsediğinin ya da yoksulluk

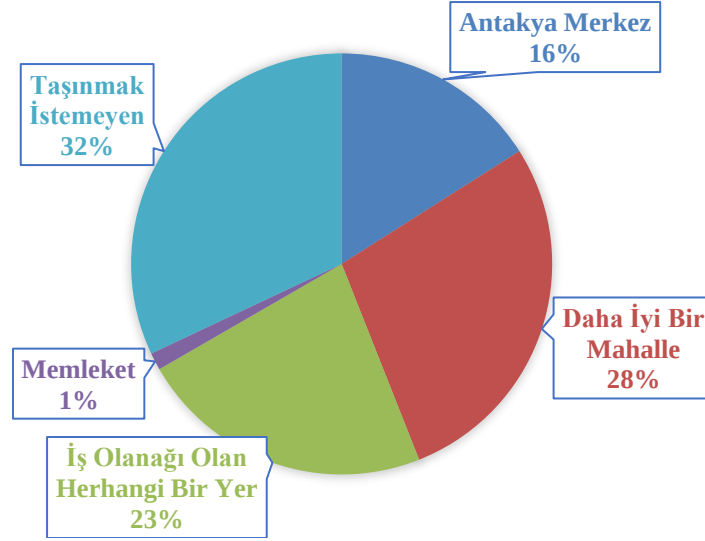
dolayısıyla zorunlu ikametinin bir sonucudur. Mahalledeki ikamet süresi 10 yıldan az olan katılımcılar yeni evli ve genç kesimi oluşturmaktadır. Bunlar; 6-10 yıl arası %9, 1-5 yıl arası %7 oranındadır.

Şekil 33: Mahallede Yaşamadaki Memnuniyet

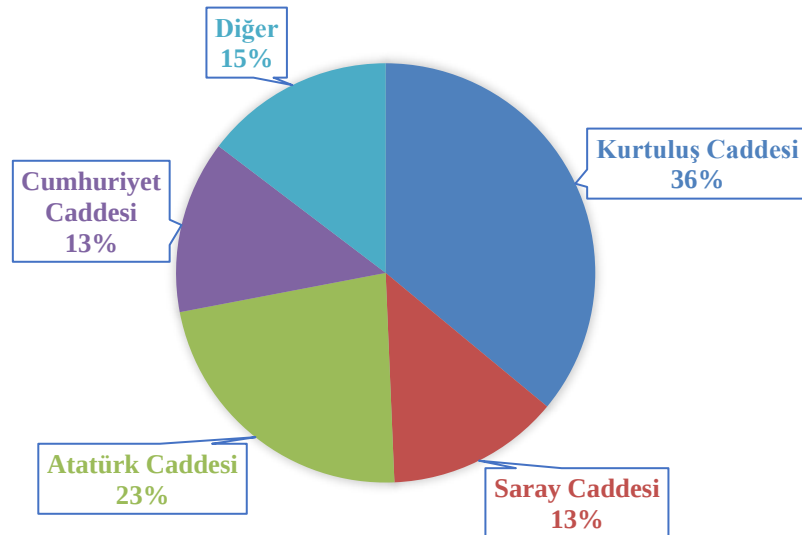
Mahalleye yönelik birçok sorunun olduğunu vurgulayan katılımcılar arasındaki mahallede yaşamadaki memnuniyet oranı %76 düzeyindedir. Bu dörtte üçlük kesim mahallenin konumu gereği; temiz havası, kenttin bazı mahallerinde olan sivrilinek sorunun olamaması ve Antakya'ya kuş bakışı manzarası sebebiyle burada yaşamaktan vazgeçemediklerini belirtmişlerdir. Memnun olmayan %24'lük kesim de hizmet eksikliğinden yakınmaktadır. Mahalledeki dar ve dik sokakların, bakımsız yolların ve gecekondü yapıların sorun olarak görüldüğü belirtilmiştir. Bu dörtte birlik kesim mahalledeki sorunların bir kısmının çözüme kavuşturulması sağlansa da mahallenin tam anlamıyla yaşam alanı olarak istenecek bir alan olamayacağı görüşünde olduklarını ve mahalledeki yaşamdan olan memnuniyetsizliklerini dile getirmişlerdir.

Şekil 34: Mahalleden Taşınmak İstense

Katılımcılar arasında mahalleden taşınmak istemeyen üçte bir kesim müstakil yaşam tarzı ve akraba ile birlikte yaşama isteğini içinde barındıran çeşitli sebeplerle buradan başka bir yerde rahat edemeyeceğini belirtmiştir. %28'lik bir kesim ise Esentepe, Güzelburç, Narlıca gibi benzer özelliklere sahip daha iyi bir mahalleye taşınmak isteyebileceğini söylemiştir. %23'lük gençlerden oluşan oran ise iş olanağı olacaksa herhangi bir yere gidebileceğini belirtmiştir. Antakya Merkez'e diye niteleyerek yer gösteren %16'lık bir oran olmuştur. %1 de memleket cevabını vermiştir.

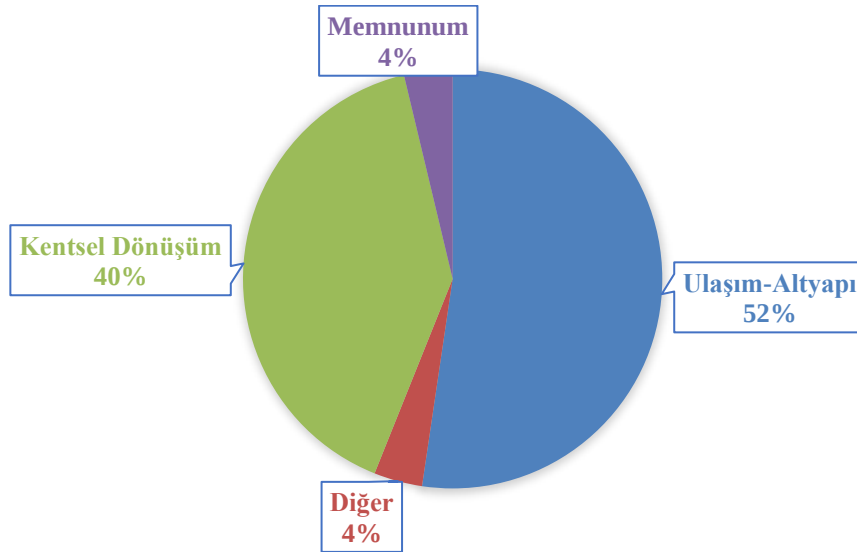
Şekil 35: Antakya'nın Merkezi

Antakya Merkez neresi sorusuna mahallede tek bir cevap alınamamıştır; tek bir meydan, bölge, cadde işaret edilmemiştir. Eski Antakya diye tabir edilen Kurtuluş Caddesi çevresi mahallede yaşayan yaşlı kesim için hala Antakya'nın merkezi

konumundadır. Hatay Büyükşehir Belediyesi ve Antakya Belediyesi'nin bulunduğu Yeni Antakya'nın planlandığı Atatürk Caddesi katılımcılardan sadece %23'ü tarafından Antakya Merkez olarak nitelenmiştir. Çarşı ve benzeri işyerlerinin toplandığı ve toplu taşımanın en aktif olduğu bağlantı bölgeleri olmaları hasebiyle Saray Caddesi %13 ve Cumhuriyet Caddesi %13 oranla merkez olarak gösterilmiştir. Katılımcıların %15'lik diğer bir kısmı tarafından ise merkez olarak Ekinci, Esentepe, Dağ, Defne ve yeni TOKİ bölgeleri ifade edilmiştir.

Şekil 36: Mahalle Açısından Öncelik Verilmesi Gereken Konu

Katılımcılara göre mahalle açısından öncelikli çözülmesi gereken konu %52 oranla ulaşım ve altyapı sorunudur. Mahalledeki tüm evlerin sokakların bakımsız, plansız, gelişigüzel oluşu ise %40 oranla kentsel dönüşüm isteğini cezbetmektedir. Sadece %4'lük bir kesim mahallenin şu halinden memnunum cevabını verirken yine %4'lük bir kesimde doğalgazın mahallede olmayışını tek sorun olarak ifade etmiştir.

3.5.2. Olgusal Sorulara İlişkin Bulgular

3.5.2.1. Yer Seçimi

Dağ Mahallesi kapsamında gerçekleştirilen alan araştırması sonucunda elde edilen bulgulara mahalle sakinlerinin yerleşim yeri olarak bu mahalleyi seçme ya da mahallede kalmalarında yoksulluk, mülkiyet, yakınlık ve aidiyet faktörlerinin etkili olduğu görülmüştür.

Şekil 37: Yerleşim Yeri Seçimine Etki Eden Faktörler

Yerleşim Yeri Seçimi	Yoksulluk	Eğitimsizlik
		İşsizlik
Mülkiyet	Yakınlık	Gelir Azlığı
		Pahalılık
		Uygun Ev Fiyatları
		Miras
Aidiyet	Aidiyet	Yatırım
		Kent Merkezi
		İş Yeri
		Çarşı
Aidiyet	Aidiyet	Hastane
		Köken
		Akraba
Aidiyet	Aidiyet	Evlilik

Yerleşim yeri seçiminde birçok etmen etkili olmasına rağmen eğitimsizlik, işsizlik, gelir azlığı ve pahalılık sorunlarının neden olduğu yoksulluk hali Dağ Mahallesi'nin seçiminde belirleyici etkiye sahiptir. Mahalle sakinlerinin işsizlik ya da düşük ücretli işlerde çalışmalarının sebebi yoksulluk mirasına dayanmaktadır. Öyle ki yoksul ailelerden gelen sakinler eğitim alma imkanını kendilerinde bulamamışlardır. Bu durum onlar için kısıtlı istihdam olanaklarına sebep olurken yoksullukla sonuçlanmıştır. Piyasa fiyatlanmasının da mahalle sakinlerinin alım gücü üzerinde olması yoksulluk halini belirginleştirmektedir. Aşağıdaki iki farklı aile nezdindeki döngüsel durum konuyu özetler niteliktedir;

“Biz yoksul aileden geliyoruz. Okuyamadık zamanında para yoktu babamın kazandığı ancak karnımızı doyuyordu, okula ayıracak para nerde. Okul okumayınca da iş bulmak kolay olmuyor öyle olunca da bizim gibiler ya işsiz kalıyor ya da karın tokluğuna çalışıyor”.

(G,66, K,57)

“Ele geçen para az, çocuğu okula göndersek ek masraf, elbet okusa para kazanır ama şimdi olmayan parayla nasıl okusun, üniversite kazanmak için test kitabı lazım, onu alsak kazansa okutmak için daha fazlası, e hep bunlar para demek bizde de o yok, olsa okutmaz mıyız sanıyorsun”.

(G,52, K, 55)

İlk görüşmecinin yoksul aileden geldiği için okuyamayan, ikinci görüşmecinin ise yoksul olduğu için çocuğunu okutamayan kişi olması değerlendirildiğinde yoksulluğun nedeninin yine yoksulluk olabildiği görülmektedir. Zira ilk görüşmecinin eğitimsizlik sebebinin geçmişe dayandığı ikinci görüşmecinin ise geleceği etkileyecek bir kısır döngü oluşturduğu anlaşılmaktadır. Yoksulluk eğitimsizliğe, eğitimsizlik işsizliğe sebep olabilirken, işsizlik de yoksulluğu beraberinde getirebilmektir ve bu durum böyle devam edecektir.

Yoksul bireyler yaşam alanları seçerken buradaki mekanların fiyatlarını öncelikli olarak değerlendirmektedirler. Çalışma kapsamında değerlendirilen mahallede yaşayan bireylerin büyük çoğunluğunun burada yaşamlarını devam ettirmesindeki temel sebep ailesinden miras kalan evlerdir. Bu evlerin değerinin merkezdeki evlerin değerinin çok altında kalması bireyleri burada kalmaya iten temel sebeptir. Görüşmecilerden birkaçı tarafından yerleşim yeri seçimlerinde rol oynayan etmenler şöyle dile getirilmiştir;

“Benim burada babadan kalma evim var. Bunu satsam başka bir yerden ev alacak para etmez. Karşıya kiraya gitsen para yetmez”.

(G,36, E,59)

“Köyden daha iyi bir yaşam sağlayacak en ucuz yer burasıydı biz de bu mahalleye geldik. Yoksa bu mahallede kim oturmak ister ki”?

(G,12, E,64)

“Evlendiğimiz zaman kocam çok az bir paraya çalışıyordu. Bizim de ancak paramız burada yaşamaya yetince bizde buraya yerleştik mecburiyetten anlayacağın”.

(G,2, K,36)

“Kocamın iki elinde de demir var bu da onun çalışmasını zorlaştırıyor bir de engelli olan çocuğum var. Bunlar bizim durumumuzu iyice zorlaştırıyor, sen söyle bana imkânı olan bu küfün, rutubetin içinde çocuklarını büyütür mü”?

(G,18, K, 39).

Fotoğraf 1: Küflü ve Rutubetli Yer

Mahalledeki uygun ev fiyatları yoksul kişilerin mahalleyi tercih etme sebebi, aileden kalan miras da halihazırda ikamet eden katılımcıların mahallede kalma sebebi olduğu görülmektedir. Zira mahalle sakinleri sahip oldukları imkanlarla kentin başka

bir yerinde ev sahibi olamayacaklarını veya istedikleri şartta bir evde oturamayacaklarını düşünmektedirler;

“Paramız olsa burada bir gün bile oturmam. Ama ne yapalım burada ev fiyatları ucuz farzı misal bizim burada 250 bine üç katlı ev alırken Ekincilerde 750 bine ancak tek bir daire alabilirsin. Yoksa ben de isterim daha sakin ve rahat bir yerde yaşamayı ama ne yapacaksın imkânımız buna yetiyor”.

(G,1, E, 48)

“Ben buraya ev fiyatları ucuz diye geldim yerleştim. Buradan ev aldık ama karşıda ev almayı bırak kirada bile geçinemeyiz, gelir az”.

(G,6, E, 53)

“Babam zamanında buraya kentin en iyi yeri diye zamanla gelişir, güzelleşir diyerek gelmiş yerleşmiş. Bakma sonradan şehir karşıya doğru genişlemiş, buraya yatırım yapılmamış ve böyle geri kalmış”.

(G,20, E,47)

Fotoğraf 2: İmkanlar Dahilinde En İyisi

Mahalle sakinlerinin yerleşim yeri seçimlerinde gönüllü bir tercihten çok mahallenin iş yerlerine, kentin merkezine, çarşıya ve hastaneye (2021’e kadar mahalle yakınlarında doğum hastanesi aktif olarak hizmet vermektedir) olan yakınlığın bu

alanlara ulaşım kolaylığı sağlaması zorunluluğundan kaynaklandığını göstermektedir. Bu zorunluluk halinin mahalle sakinlerine sağladığı kolaylıklar şu şekilde dile getirilmiştir;

“İşimin buraya yakın olması en azından yol masrafından kurtarıyor, ayrıca evimizin burada olması yine bir sebep”.

(G,54,E,48)

“Bir yıl öncesine kadar burada doğumevi vardı bizim için yakındı hemen gidip geliyorduk şimdi Mozaik Hastanesi var ama o özel olunca bize yaramıyor eskisinin kalması bizim için daha iyiydi. Bi de doğumevi buradan gidince otobüste çıkmaz oldu bizim buraya, neyse ki evimiz çarşıya yakında ihtiyaçlarımızı zorda olsa gideriyoruz ordan”.

(G,46,K,33)

Görüşmeciler yaşadıkları mahallenin birçok sorunu içinde barındırmasına rağmen mahallelerini yaşam alanları olarak benimsemişlerdir. Özellikle bu mahalleyi kendileri gibi olan insanlara ait bir yer olarak gördükleri ve tabir ettikleri görülmüştür. Bu durum görüşmeciler tarafından şöyle dile getirilmektedir:

“Bizim gibi fakir olanlar ancak birbirinin olduğu yerde yaşayabilirler. Misal vermek gerekirse bizim yan evdeki aile yemeklerini hep sobada pişirir duvarlar yakın olduğu için soba yandıkça bütün duman bizim odada. Ama ben bir şey demiyorum onlara, niye mi? Biliyorum çünkü kadının tüpe verecek parası yok o da mecbur yemeğini sobada pişiriyor ne yapacan halden anlayacan demi. Ama sen söyle şimdi bana bu kadıncağz karşıda bir yerde böyle yemek pişirse onu rahat bırakırlar mı”?

(G, 5, K, 38)

“Burada yaşayan herkes aynı durumda, birbirini tanıyor ya da akraba. Zaten buraya fakir olanlar gelip yerleşiyor parası olanlar da karşıda hep”.

(G, 23, E, 62)

Yerleşim yeri seçimi konusunda değerlendirme yapılırken kimi görüşmecilerin mahalleye olan aidiyet hissinin diğer görüşmecilere oranla daha fazla olduğu görülmüştür. Sakinlerin Dağ Mahallesi’ne olan bu tutumlarında kökenlerinin burada olduğuna olan inançları etkili olmuştur. Bu durum Dağ Mahallesi’nde doğup büyüyen bir görüşmeci tarafından şöyle dile getirilmiştir:

“Evet mahallemiz karşı ile mukayese edildiği zaman çok fazla eksikliği var. Ama karşıdakilerde olmayan özgürlük de bizde var. Onlar apartman dairelerine sıkışıp kalmışken bizim seyranlık yerimiz, temiz havamız, manzaramız (eliyle, geniş bir açı çizerek, kapı önündeki bahçesinden göstererek keyifleniyor) var”.

(G,11, K, 56)

Fotoğraf 3: Bizim Seyranlık Yerimiz

Yoksulluk, bireylerin ve grupların sosyalleşebilmesi yolundaki en büyük engeldir. Bireyler ya da gruplar toplumun kalan kesimindeki diğer bireyler gibi yaşayamadıkları için kendilerini izole etme ihtiyacı duyarlar ya da parçası olamadığı topluma karşı farklı tepkiler ortaya koyabilmektedirler. Takınılan bu tavır kimi zaman onları kentsel şiddetin bir parçası haline getirebilmektedir. Ancak çalışma kapsamında

ele alınan Dağ Mahallesi'nde yoksulluğun şiddete varan görüntülerinin yaygın bir şekilde tezahür ettiğini söylemek doğru olmayacaktır. Zira mahallede kent yoksullarının, kendilerini izole ettikleri kendilerini ait hissettikleri bu çevreden ayrılamama, evlilik, akrabalık gibi geleneksel bir dayanışma ağı içerisinde hareket etme eğiliminde oldukları görülmüştür. Bu durum bireylerin yalnızca kendi akrabaları ya da hemşerileri ile iletişim içinde olmalarına neden olmaktadır. Ayrıca mahalle sakinlerinin dışa karşı kapalı bir tutum takınmaları sahip oldukları alışkanlıklarını ve yaşam tarzlarını devam ettirmeleri kent içerisinde ayrışan mekanların oluşmasına sebep olmaktadır.

3.5.2.2. Alışma-Ayrışma

Dağ Mahallesi'nde yaşayan mahalle sakinlerinin kendilerine has devam ettirdikleri yaşam tarzı, onları kentin geri kalan kesimlerinden ayırıştırarak soyutlanmalarına neden olmuştur. Bu durum mahalleye yeni taşınanlar ile mahalle sakinleri arasında birtakım aidiyet sorunlarını beraberinde getirmiştir;

“Ben bu mahalleye gelin olup geldiğimden beri adapte olma konusunda çok sıkıntı yaşadım. Mesela burada kadınlarda kavgaya karışmaktan çekinmiyor hatta erkekler gibi argo kelimeler kullanıyorlar. İnanır mısın buraya geldikten sonra benim bile konuşma tarzım değişti. İmkânım olsa burada beş dakika bile durmam”.

(G,2, K,36, 12 yıldır mahallede yaşıyor)

“Karşıda bir sorun olsa orada yaşayan insanlar bunu hemen gidip şikâyet ediyorlar diye onlarla ilgileniyorlar. Ama burada yaşayan millet ses çıkarmıyor idare ediyor zaten kimsenin de gelip bir derdiniz var mı diye sorduğu da yok. Buraya gelen bunu bilerek geliyor”.

(G,33, K,64, doğum yeri)

Her ne kadar mahalleye sonradan gelenlerin mahalleye olan alışma evresinde zorlandıkları görülse de mahalle sakinleri de yeni gelenlerin işini kolaylaştıracak adımlar atmadıkları şu ifadelerden anlaşılmaktadır;

“Mahalleye yeni taşınan insanlar yalnızca kendileri gelmiyor ki peşleri sıra beş on kişiyi getiriyorlar e onların geldiği yerle buranın düzeni bir değil ki mecburen buranın düzenine uyacak yok ben bunu beğenmiyorum diyorsa da çekip gidecek”.

(G,30, E,45)

“Buraya aslında pek taşınan olmaz genelde gençler buradan kaçma fırsatını kolluyor. Nadirde olsa bizim gibi burada yaşamak zorunda olan insanlar oluyor. Ama yeni gelenlere de öyle hemen kucak açmıyor buranın insanı, hele bundan birkaç yıl önce buraya yeni bir aile taşınmıştı da taşındıkları günün akşamında camlarını aşağı indirmişlerdi. Şimdilerde öyle mala zarar verilmese de kabul edebilmek için gelenlerin kendileri gibi davranmalarını bekliyorlar”.

(G,1, E,48)

“Bizim burada kadınlar günün her vaktinde lastikli etek, uzun kollu bluz ve yazma takarlar. Karşı taraftaki kadınlar gibi kot pantolon, yarım kol bluz gibi şeyler giymezler yeni gelenler de bu duruma ayak uydurmak zorunda kalıyor. Çünkü mahalle sakinleri yeni gelenlerin her hareketini takip ederler ve kendileri gibi olmaları için oluşturdukları dedikodu ağları yeni gelenleri mahallenin kurallarına uymaya mecbur kılar. Mesela geçenlerde buraya dövmeli bir kadın taşındı. Kadın mahallelinin huyunu bilmeden bir iki dövmesi görünecek şekilde yarım kol bluzla dışarı çıktı. Sen misin çıkan (deyip gülüyor) mahalleli destan yazdı yok yok merak etme kadın kaçıp başka bir yere gitmedi ama evden de çıkmaz oldu”.

(G,5, K,38)

Yukarıdaki katılımcı ifadeleri mahallede yaşayabilmenin mahalledeki yaşama ayak uydurmada zorlanabildiğini gösterirken merkezle olan ayrımının nedenlerini de dile getirmektedir. Bunlara örnek vermek gerekirse;

“Burası medeniyetten nasibini almayan, alamayan bir yer. Niye mi? Çünkü buraya biri bir şey yapmaya kalksa burada yaşayanlar artık neden rahatsız oluyorsa bilmem, ona hemen zarar verebiliyor. Bunun için kamera bile taktılar bir ara takip etmek için, gerçi taktılar da ne oldu o da nasıplandı haftasında kamerayı kırmışlar mı çalmışlar mı ne”.

(G,2, K, 36)

“Karşı tarafta yaşayan insanların bu mahallede yaşayanları umursamaması yüzünden bu farklar hep, istense burası da gelişmez mi”?

(G,10, E,30)

Kentin yoksul mahallelerindeki yaşam tarzı ile kentin diğer bölgelerindeki yaşam tarzındaki farklılıklar çoğu zaman bireylerin kentle bütünleşmesine engel olmaktadır. Buradaki temel faktörün sahip olunan kültürel değerler olduğu bilinse de Dağ Mahallesi gibi iç içe yaşayan mahalle sakinleri o kadar benzer özellikler sergiler hale gelmekte ki yeni gelen kişiler hakkında hemen hüküm verilebilmektedir. Ayrıca olandan yetinme eğilimindedirler, kendilerini bilirler ve herkesi de bilmek isterler.

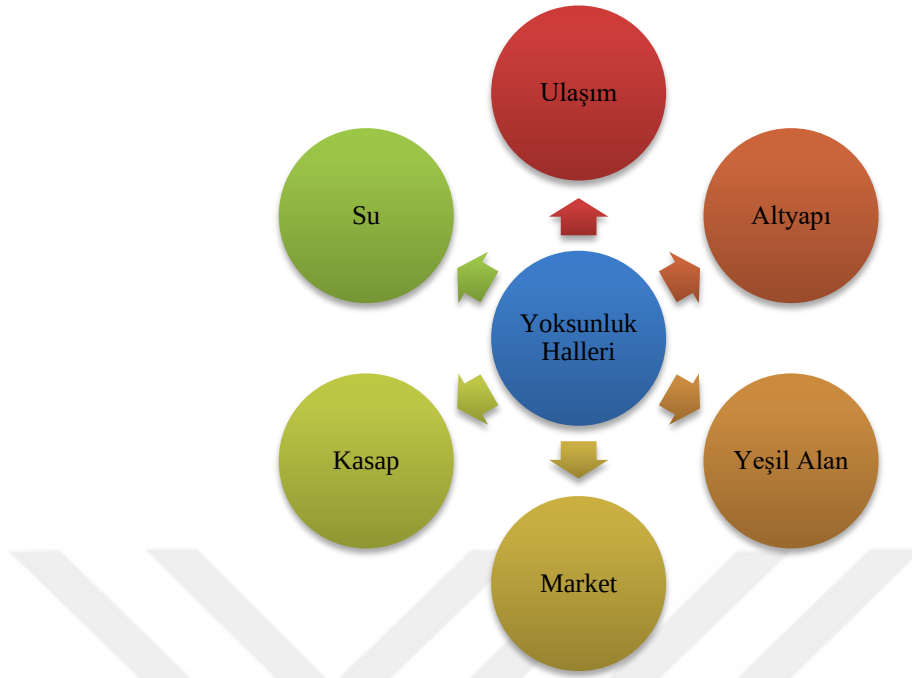
Fotoğraf 4: İç içe Yaşam

3.5.2.3. Yoksunluk Halleri

Dağ Mahallesi'nin kentin merkezi ile olan ayrışması, mahalle sakinlerini ulaşımdan alt yapıya, çocuk parklarından yürüyüş alanlarına hatta ki su sıkıntısına kadar daha birçok yoksunlukla karşı karşıya bıraktığı görülmüştür.

Şekil 38: Yoksunluk Halleri

Görüşmenin gerçekleştiği mahallenin kentin dış çeperinde yer alması burada yaşayan bireylerin kentin merkezine olan ulaşımını zorlaştırmaktadır. Genellikle görüşmeciler tarafından yer seçimi noktasında seçilen bu mahalledeki ev fiyatlarının uygun olduğu dile getirilmiştir. Ancak aynı bireyler tarafından mahallede su, kanalizasyon ve ulaşım sorunları da ifade edilmiştir. Mahalle sakinlerinin içinde bulunduğu yoksunluk halini şu ifadelerle daha iyi anlamak mümkün olacaktır;

“Ev yüksekte mi diye bilmem ama sık sık su kesintisi oluyor bizim burada bazı zamanlar günü geçiyor su hala yok. Bari akşamları olsa”.

(G, 33, K, 64)

“Ulaşım sıkıntısı buranın her şeyden mahrum kalmasına sebep oluyor. Çünkü bizim buraya ulaşım çok zor ulaşım olmayınca da ne kasap ne manav ne market oluyor”.

(G,4, K,37)

“Bir yere gitmek istesek ta aşağı balıkçıların oraya gitmek gerekiyor oradan da bir buçuk saatte bir araba kalkıyor. Önceden bura 3/A (yeni adıyla 123 nolu) otobüs gelirken şimdi oda gelmiyor. Bahaneleri de yok otobüsün zemini yere çarpıyor yok taş atıyorlar diyerek aynı bizim mahalle gibi yokuş olan Şirince Mahallesinden geri dönüyor”.

(G,24, K,40)

Yoksulluk olgusunun etkilerine karşı savunmasız olan çocuklar, eğitim, sağlık, oyun alanı gibi daha birçok soruna maruz kalma riski yetişkinlere oranla daha fazladır. Yoksulluğun çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri görüşmeciler tarafından ısrarla dile getirilmiştir.

“Çocuklarımızın kaliteli bir okul ortamı yok. Ama mecburen buradaki okula gönderdik çocukları ama bu sene son ikisini de karşıdaki okullardan birine yazdıracağım. Niyesini görüyorsun (küçük kızının ayağı alçıda) bak. Nasıl mı oldu? Kızıma başka sınıftan çocuklar saldırmışlar bu kavga okulun içinde oluyor ha çıkışta falan değil. Daha kötüsünü de anlatayım; bundan birkaç gün önce oğlum omzunda kesikle eve geldi. Oğlan önce anlatmak istemedi ama birkaç sıkıştırınca anladık ki meğer okuldaki diğer çocuklar yanlarında kelebekle geliyormuş. E bizim oğlanla da aralarında bir sürtüşme olunca çocuğun koluna sallamış bıçağı. E şimdi ben nasıl bu çocukları bu okula göndermeye devam edeyim anlayacağın çocuklarımızın okulda bile güvenliği yok”.

(G,5, K,38)

“Çocukların enerjilerini harcayabilecekleri bir park yok gerçi park olsa da gönderir miyim bilmem. Çünkü benim ona öğrettiklerimle dışardan öğrendikleri arasında dağlar kadar fark var. Mesela ben ona küfür etmenin yanlış olduğunu söylerken mahalle ortamında bu matah bir şeymiş gibi gösteriliyor. Buda çocuğumda (büyük oğlunda) davranış bozukluklarına neden oldu”.

(G, 2, K, 36).

“Çocuklarımız burada hiç mutlu değiller. Niye mi? Çünkü bizim burada çocukların enerjilerini atacakları güvenli bir oyun parkı yok. Bizde çocuklarımızı sürekli evde tutmak zorundayız yoksa kötü yola saparlar burada ortam çok kötü”.

(G,4, K,37).

Fotoğraf 5: Rahat Bir Beşik

Fotoğraf 6: Oyun Zamanı

Yoksulluk olgusu toplum içerisinde yaşayan bireyler arasında farklılık göstermekle birlikte bu etki hane üyeleri arasında da farklılıklara neden olmaktadır. Bu durum aynı hanede yaşayan bireyler arasında yoksulluk olgusunun kadınlar üzerindeki etkisinin erkeklere oranla daha fazla olduğu mahalle içinde kendine özgü yaşam tarzının benimsendiği ve kadının konumunun ev olarak belirlendiği mahallede kendini göstermektedir. Çalışma kapsamında görüşülen kadın katılımcılardan birkaç örnek vermek gerekirse;

“Sosyal olarak her şeyden mahrum kalıyoruz. Akşam yemeğinden sonra şöyle bir yürüyüş yapalım diyeceğimiz bir yer ve güvenli bir ortam yok. Tabi bu ortamın olmayışı biz kadınlar için geçerli. Çünkü erkekler gecenin ikisinde bile toplasıp balığa, yukardaki çardaklara gidebiliyorlar. Yani anlayacağın onlar canları ne zaman isterse giderler. Ama biz gecenin bir vaktini bırak hava kararınca nasıl gidelim çardaklara sarhoşundan tutta esrarkeşine kadar bütün pislikler orda”.

(G,2, K, 36)

“Ben evlendikten sonra buraya geldim. Önceleri mahalleye alışma sürem oldu o yüzden pek dışarı çıkmadım hep evdeydim sonra çocuklarım oldu ondan sonra da tamamen evde kaldım. Çünkü benim kocam restoran sektöründe çalışıyor anlayacağın ne pazarımız var ne bayramımız böyle olunca çocukların hem annesi hem babası olmak kendine sosyal bir vakit ayırmana engel oluyor. Hoş, vaktim olsa da buradaki ortamdan dolayı çok dışarı çıkacağımı sanmıyorum”.

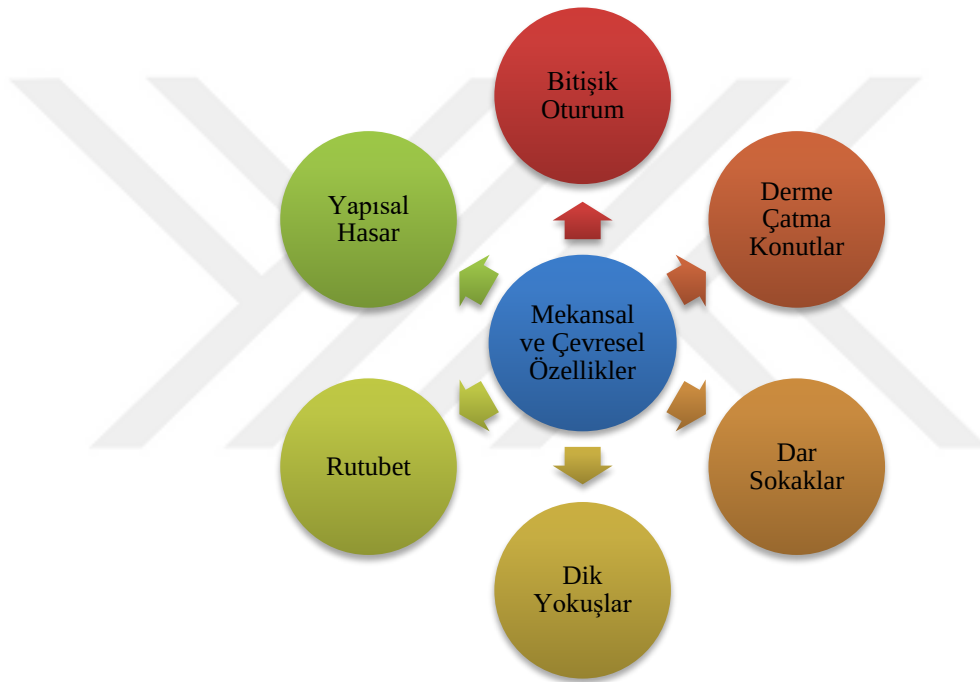
(G,32, K,45)

Kentin yoksul mahallelerinde yaşayan kadınlar birçok olumsuzluğa maruz kalmıştır. Öyle ki çalışmanın yapıldığı Dağ Mahallesi’nde yaşayan kadınlar evin bütün yükünü üzerine almakla beraber çoğunlukla eve ekonomik katkı sağlayabilme adına “say” adı verilen ayakkabının üst deri kısmının dikimini boş vakitlerinde yapmaktadır. Bu durumu görüşmecilerden biri “*şu an ben yarınımı düşünerek yaşıyorum, önceliğim çocuklarım kendime ayıracak bir vaktim yok* (G,48, K,43) şeklinde ifade etmiştir. Dolayısıyla mahalle sınırları içinde yaşayan, kendine zaman ayıramayan, kadınlar sosyal anlamda her şey den uzak kalmaktadır.

3.5.2.4. Mahalle Yapısı

Yerleşim yeri seçiminde bireylerin konforlu bir hayat sürdürebilmesi için mekansal ve çevresel özellikler önem arz etmektedir. Bireylerin rahatça dolaşabileceği ve çocuklarının güvenle oyun oynayabileceği dış mekanlar sosyal iletişimin ve fiziksel ihtiyaçların karşılandığı alanlardır. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen görüşmeler, gözlemler ve incelemeler ışığında seçilen mahallede bireylerin kentsel mekanla olan etkileşimlerinde, yaşam tarzları ve alışkanlıklarının yanı sıra yaşam alanlarının mekansal özellikleriyle de ilintili olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 39: Mekansal ve Çevresel Özellikler

Dağ Mahallesi'ndeki konutların, plansız ve mekansal çözümleme noktasında estetik kaygılardan tamamen uzak işleve yönelik bir tavırdan inşa edilen derme çatma yapılardan oluşmuştur. Görüşmecilerin yaşadıkları evler genellikle müstakil, tek katlı, rutubetli, bakımsız ve yapısal hasarları olan benzer özelliklere sahip evlerdir. Ayrıca bu evler, hazine arazisi üzerine inşa edilmiş ruhsatsız gecekondu tipi yapı özelliğini taşımaktadır.

Fotoğraf 7: Akmasın Yeter

Fotoğraf 8: Kapı Girişi, Kat Çıkışı

Fotoğraf 9: Salon Zemini, Hol Duvarı

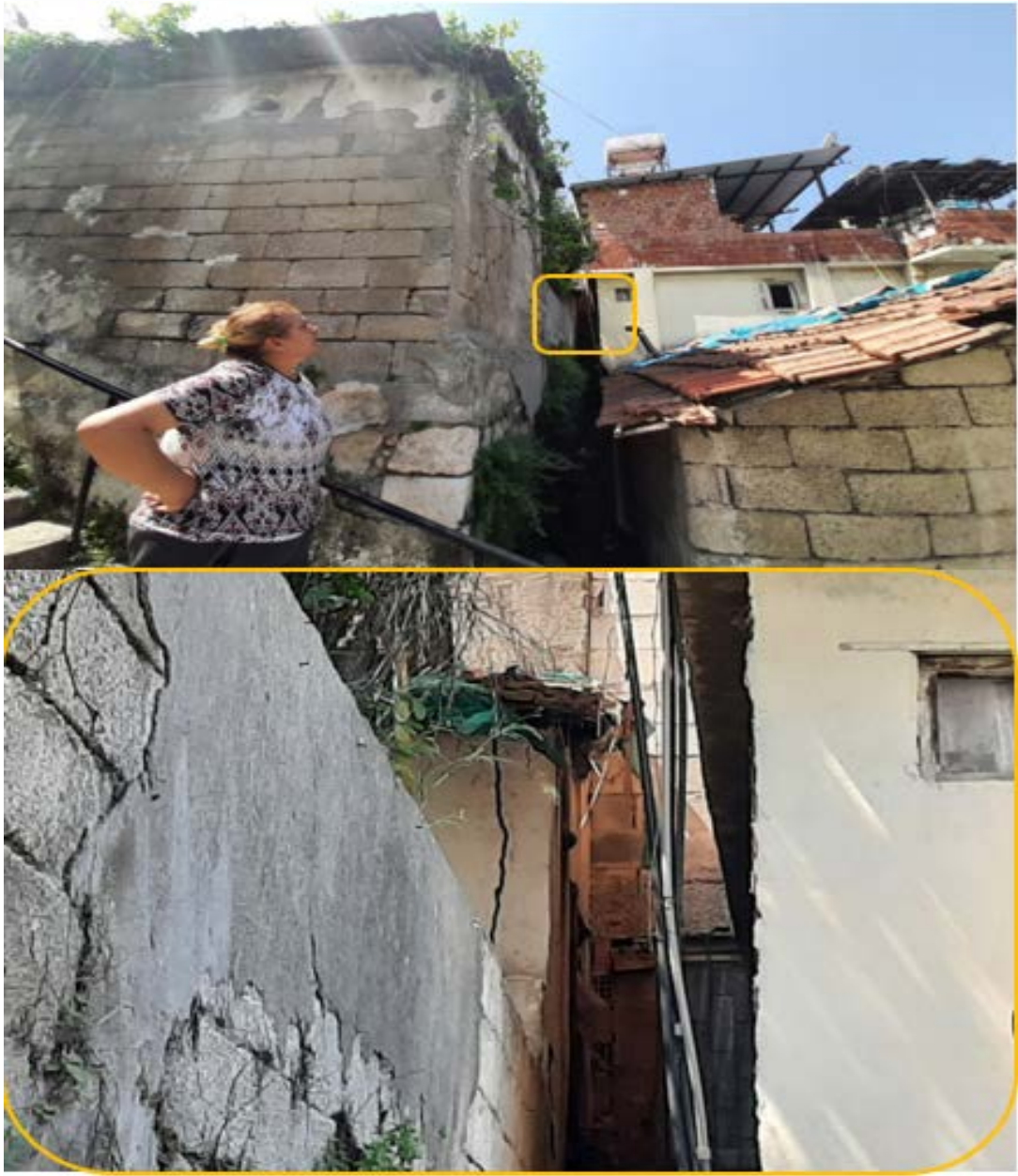

Evlerde kullanılan ucuz yapı malzemeleri ile yapılan ve ev sahiplerince terk edilip bırakılan evlerdeki hasarlar bitişik oturma düzeni sebebiyle yanındaki evler içinde tehdit oluşturmaktadır. Bu durum görüşmecilerden biri tarafından şöyle dile getirilmiştir;

“Evlerin dip dibe yapılması büyük sorun oluşturmakta. Çünkü yanımdaki ev yıkıldı yıkılacak evde kimse yaşamıyor diye kimse tarafından sorunla ilgilenilmiyor bu durumda benim evim için büyük bir tehdit”.

(G,3, K,56, 4. Sokak)

Fotoğraf 10: Yapısal Hasar

Mahalle genelinde bitişik oturma düzeninde inşa edilmiş evler özellikle kadınlar tarafından mahremiyet açısından sorun teşkil etmektedir. Genellikle mahallede yaşayan bütün kadınların kullandığı mahremiyet sorununa şu ifadelerle örnek vermek mümkün;

“Evlerin dip dibe olması özellikle biz kadınlar için büyük sorun. Çünkü evde istediğimiz gibi dolaşamıyoruz mahalleyi gezerken görmüşsündür. Sokak aralarındaki merdivenlerden evler rahatlıkla görülüyor. Anlayacağın hiç mahremiyet yok”.

(G,55, K,47)

“Evlerin bu kadar yakın olması kadınlar için hep sorun. Çünkü karşı evden hep evin içi görülüyor. Hatta geçen sene iki ev aşağımızda kavga çıktı komşular arsında bu yüzden sonra adam duvarını yükseltti de sorun çözüldü”.

(G,18, K,39)

Fotoğraf 11: Evin Sokaktan Keşfi

Fotoğraf 12: Evin Diğ er Evden Keşfi

Fotoğraf 13: Evlerin Yakınlığı ve Yükselen Oturumu

Bunun yanı sıra evlerin bitişik olması kış aylarında sobadan çıkan dumanların sorun teşkil ettiği tespit edilmiştir. Bu durum görüşmeciler tarafından şöyle dile getirilmiştir;

“Kışın dumanlar hep evlere geçiyor. Kömür yakıldığı için camı açarsan evde duramazsın ama ne yapacaksın burada herkes aynı diye idare ediyoruz”.

(G, 15, E, 57)

“Camı açınca hep duman geçiyor eve o yüzden kışın kapatıyoruz camları e bizimki de başkasına geçiyor anlayacağın herkeste aynı diye birbirimizi idare ediyoruz”.

(G,6, E, 53)

Fotoğraf 14: Alçakta Olan Evden Yüksekte Olan Eve

Fotoğraf 15: Neredeyse İç İçe Olan Evden Eve

Genellikle fazla eşyası ve ayrı bir yatak odasının olmadığı çalışma kapsamındaki kimi evlerin tuvaletinin evin dış kısmında yer aldığı ve kimi evlerde de mutfak ve banyonun iç içe olduğu görülmüştür. Öte yandan yetersiz alt yapı nedeniyle sürekli taşan rögarların evlerde haşerelerin olmasına neden olurken burada yaşamaya çalışan bireylerin hayatını zorlaştırmaktadır. Yaşanan zorluklar görüşmeciler tarafından şöyle dile getirilmektedir;

“Evimiz dökülüyor. Özellikle alt yapıdaki sıkıntı yüzünden evden lağım suları çıkıyor ve bu da rutubete neden oluyor. Yalnız rutubet olsa gene iyi ama böcekler ayrı bir sorun daha geçen şu çok yağmurlarda gene lağım taşı inanır mısın elim büyüklüğünde tarantula çıkardım evden. Bi de astım hastasıyım küçük çocuklarımda var. Yani bu evlerde yaşam çok zor”.

(G,2, K,36)

“Evin içinde rutubetten nefes alınıyor mu ki? Bak bizim evde yemek pişirdiğimiz (mutfak) yerde aynı hamam (banyo) yaptığımız yerde aynı”.

(G,34, K,70)

Fotoğraf 16: Mutfak

Fotoğraf 17: Banyo-Mutfak (Banyo Kısımı)

Fotoğraf 18: Banyo-Mutfak (Mutfak Kısımı)

Fotoğraf 19: Banyo-Mutfak (Giriş Kısım)

Fotoğraf 20: Tuvalet

Fotoğraf 21: Yatak Odası

Fotoğraf 22: Salon

Mahalledeki plansız yapılaşma sonucu oluşan dar ve dik sokaklar acil durumlarda yetkililerin müdahalesini zorlaştırmaktadır. Bu durumu görüşmecilerden biri şöyle dile getirmektedir;

“Mahalledeki dar sokaklar ulaşım sıkıntısına neden oluyor. Mesela geçenlerde komşu hastalandı ambulans sokağa çıkamayınca görevliler hastayı 10 dakika boyunca merdivenlerde taşıdı. Yine bir olay olsa polislerin olaya müdahale etmesi 5 dakikada olacakken 15 dakika sürebiliyor”.

(G, 47, E, 62)

Fotoğraf 23: Dar Sokaklar

Fotoğraf 24: Dik Sokaklar

Mahalledeki dik yokuşlar özellikle yaşlılar için büyük sorun teşkil etmektedir. Bu durum görüşmeciler tarafından şöyle dile getirilmektedir;

“Ben 70 yaşında bir kadını ve bir sürü hastalığım var. Geçen gün kontrol için hastaneye gittik ama yola ininceye kadar ne çektiğimi bir ben bilirim. Bu yokuşlar yüzünden evde hapis hayatı yaşıyorum ne yapayım biri beni indirip çıkarmazsa evden çıkamıyorum ki”.

(G, 34, K,70)

“Bu dar sokaklar yüzünden mahalleden arabaların geçememesi büyük sorun. Bu sorunun çözülmesi için evin bir kısmını (bahçesini kastederek) dahi feda ederim elimizdeki poşetlerle yokuşu yürüyerek çıkmak çok zor oluyor”.

(G,7, E,50)

Fotoğraf 25: Araç Ulaşım Sorunu

Fotoğraf 26: Ev Önü Bahçesi (Havuş)

Her ne kadar mahalle genelinde ulaşım ve dar sokaklar sıkıntı olarak değerlendirilse de bu durum mahallenin tamamında aynı değildir. Çünkü mahallenin İzmir Caddesinde ve Şeyhoğlu Caddesini oluşturan orta ve iç kısımlarında oturan bireyler gerek ulaşımından gerekse dar sokaklardan şikâyet etmemektedir. Şöyle ki,

“Ulaşım zor buranın yine bize çok uzak değil. Çünkü Sinan Aygün Parkından dönüyor otobüsler içeridekiler yürüyorlar hele eşya varsa ve araç yoksa zor onlara”.

(G,61, E,55)

“Bizim evimiz cadde üzerinde olduğu için dar sokaklar sorun olmuyor. Çünkü bizim kapımızın önünden 109 numaralı otobüs düzenli olarak geçiyor bir sıkıntı olmuyor”.

(G, 26, K, 28, İzmir Caddesi)

Fotoğraf 27: İzmir Caddesi

Fotoğraf 28: Şeyhoğlu Caddesi (Orta Kısım)

Fotoğraf 29: Şeyhoğlu Caddesi (İç Kısım)

Mahalle kapsamında yapılan çalışmada mahallenin çehresinin değişmesi, yaşam alanlarının iyileştirilerek daha bakımlı bir yere dönüştürülmesi ve kentle olan ayrışmanın önüne geçmek için kentsel dönüşüm uygulamasının gerekli olduğu görülmüştür. Bu durum görüşmeciler tarafından şöyle ifade edilmiştir;

*“İşte o zaman Dağ Mahallesi imajından kurtuluruz
avantajı o olur e her yer merkezin bir parçası gibi olur”.*

(G, 45, E,64)

*“Mahalle adına kalkınma demek, yapılırsa güzel olur,
sorun da kalmaz işte o zaman”.*

(G,62, E,37)

*“Millet o zaman buraya gelmek ister. Buranın seyranlılık
olması tercih sebebi olacaktır”.*

(G,67, K,39)

“Buraya kentsel dönüşüm uygulansa işte bütünleşme olur. Evler, sokaklar güzel olur. Bir düzen gelir ve bizde şehirde yaşadığımızı anlarız o zaman”.

(G,69, E,37)

Fotoğraf 30: Bütünleşemeyen Mahalle

Fotoğraf 31: Derme-Çatma Yapılar

Fotoğraf 32: Dönüşüm İsteği

Kentsel dönüşüm, özellikle mahalle sakinleri tarafından büyük eksiklik olarak görülen doğal gazın mahalleye gelmesi açısından tek çözüm olarak değerlendirilmektedir.

“Doğalgaz olur böylece değil mi? Evde kimse olmayınca odun taşımak zor oluyor ev yokuşta olduğu için anlayacağın bizi soba yakmaktan kurtarsın yeter”.

(G, 49, E, 65)

Fotoğraf 33: Doğalgaz Gelsin

Ancak görüşmeciler bu konuda mağduriyet yaşamamaları ve sahip oldukları genişlikte ve sayıda dairenin kendilerine geri verilmesi ile bu uygulamaya karşı olmayacaklarını özellikle belirttikleri görülmüştür. Burada takınılan olumsuz tavrın en büyük sebebinin hane sahiplerinin tapularının bulunmaması ve zorla yerlerinden edilecekleri korkusudur. Bu durum görüşmeciler tarafından şöyle dile getirilmiştir;

“Kentsel dönüşümde bizi evimizden etmedikleri müddetçe bir sorun olmaz. Ama bana bir daire verirlerse de olmaz. Daha geçen imar affında ben 10 bin TL harcama yaptım bir daire olur mu hiç benim hakkım”.

(G,42, K,63)

“Burada neredeyse kimsenin tapusu yok. Buralar hep hisseli tapu hatta bazı yerler zeytinlik olarak geçiyor”.

(G,21, E,57)

“Üç aile var bizim evde, bölünmüş gerçi herkes kendine göre yaşıyor ama işte tek tapu olarak görülüyor. Şimdi kentsel dönüşüm olsa herkese ev verilecek mi”?

(G,17, E,42)

“Daireye göre yerleşim olmalı. Yani burada 3 katlı evi olan birine kentsel dönüşümden sonra tek bir daire verersen bunu kimse istemez burada. Ayrıca buranın insanı alışmış bahçeli evde yaşayamaya sen alıp bunları apartmana koyarsan da olmaz”.

(G,4, K,37)

“Benim evim hisseli mirasçı malı ben ev alamazsam yeni ne işime yarayacak”.

(G,35, K,36)

“Burası dar gelirli insanların yaşadığı bir mahalle her hanede 2-3 aile oturuyor. Bu ailelerin her birine bir daire verilmezse bu durumu %80'i karşılayamaz”.

(G,73, E, 58)

Fotoğraf 34: Hak Talebi

3.5.2.5. Siyasal Tercih

Toplulun her kesiminde olduğu gibi yoksul kesimde siyasal karar verirken bir dizi faktörün etkisinde kalmakta ve bu doğrultuda bir tercih yapmaktadır. Ancak bu eğilim kimi mahalle sakini tarafından temennide kalmaktadır. Bu durumda en büyük etmenin seçim dönemlerinde siyasal parti temsilcilerinin mahalleye yaptıkları ziyaretlerde bulundukları vaatleri yerine getirmeyişleri etkili olmuştur. Görüşmeciler bu duruma olan tepkilerini şöyle dile getirmektedirler;

“Seçimlerden birkaç ay önce partilerden gelenler oluyor mahalle için sizin için birçok projemiz var diye. Ama seçimlerden sonra ne gelen var ne giden aynı tas aynı hamam devam ediyor. Yani kim başa gelse verdiği sözü unutuyor. Onun için ben de bu sefer canım kime isterse ona oy atacam madem öyle işte böyle”

(G, 53, E, 62, 35 yıldır mahallede yaşıyor)

“Bizim mahallenin böyle olmasının en büyük sebebi yöneticilerin suçu. Çünkü burası 150 yıldan beri var ama bize hiçbir şey yapılmıyor. Ama 50 yıllık olan karşıda durum böyle mi? Ya bir otobüs bile yok daha ne olsun sonra seçim zamanı gelip bizden oy istiyorlar. Ama bu seçimlerde sokak olarak karar verdik belediye seçimlerinde herkes oyunu boşa atacak”.

(G11, K,56, doğum yeri)

Mahalle kapsamında bireylerin siyasal tercihlerindeki algısında içinde bulundukları yoksulluk durumunun belirleyiciliğini ölçmek adına yöneltilen sorularda ulusal politikalardan çok yerel politikalara olan ihtiyaç tespit edilmiştir. Zira mahalle sakinleri, kendilerinin yerel yöneticiler tarafından umursanmadıklarını ve bu yüzden gerek ulaşım gerek alt yapı gerekse sosyal yardımlar konusunda göz ardı edildiklerini düşünmektedirler.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kentlerdeki yoksulluğun en belirgin sonuçlarından biri, toplumsal ayrışmadır. Çünkü yoksulluk kavramının kendisi ayrışmayı içermektedir. Yoksulluk, ‘yok’u ve ‘yokluk’u ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında, yoksulluk, geçmişte daha çok insanın belli eşya ya da gereçlerden yoksun olması anlamına gelirken, günümüzde insan olma niteliklerinden, öz saygıdan, kendine güven gibi temel gereksinimlerden yoksunluk anlamına gelmektedir. Kentsel yoksulluğun, davranışla ilgili boyutları vurgulandığında mekansal etkenlerin ve yapısal nedenlerin ön plana çıktığı durumlarla karşılaşmaktadır. Bu bağlamda, “kentsel yoksulluk” ifadesi yoksulluğun mekan ve davranış boyutlarını kapsayan bir çerçeve haline gelmektedir. Her iki boyutu birleştiren, işsizlik, yetersiz eğitim durumu, sosyo-kültürel dezavantaj gibi özelliklerin bulunmasıdır.

Yirminci yüzyılın son çeyreği itibarıyla ticari faaliyetlerin zenginlik kaynağı olarak görüldüğü kentlerde yoğun nüfus artışı olmuştur. Bu tarihten sonraki süreçte kentlere doğru yaşanan yoğun nüfus hareketliliği sonucunda mevcut imar planları aşılarak kaçak yapılaşma yoluna gidilmiştir. Yaşanılan bu olumsuz durumlardan Hatay’ın Antakya ilçesi de payına düşeni almıştır. Bu durumun net bir şekilde gözlenebilmesi için ilçeye bağlı Dağ Mahallesi çalışma alanı olarak seçilmiştir. Ayrıca mahallenin geçmişten günümüze kentin geçirdiği değişim ve dönüşümlerden izler taşınması ve bu alanda bölgede herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması alanı incelemeye daha da değer kılmaktadır. Öyle ki mahalle kentin kentleşme sürecinin hemen hemen her safasın da yer almış ve bu sürecin son aşamasında kentin çeperinde mahalle sakinlerine düşük yaşam standardı sunan bir yerleşim bölgesi haline gelmiştir. Çalışmaya katılan katılımcı kitlenin eğitim, sosyal ve kültürel birikimlerinin bilimsel bir araştırmada yöneltilen soruların anlaşılmasında güçlük çekmeleri ve araştırmacı tarafından bunun açıklanması çalışmanın gerçekleştirilmesi sürecinde sıklıkla karşılaşılan sorunlardan biridir. Ayrıca bölgede Kentsel Dönüşüm adına daha önceden gerçekleştirilen incelemelerin çalışma sırasında görüşmecilerin tutum ve davranışlarına yansıdığı gözlenmiştir. Özellikle yerinden edinme düşüncesine hakim olan görüşmecilerin çalışmaya karşı takındıkları ön yargı karşılaşılan diğer bir sorundur. Benzer güçlükler nedeniyle daha fazla sayıda görüşmeciye ulaşılmak istense de çalışma kapsamında, Dağ Mahallesi’ndeki 93 hane büyüğü ile görüşülmüştür. Bu görüşmelerden 75 kişi görüşme formunu eksiksiz olarak cevaplandırırken, 7 kişi

tarafından cevaplandırılan formlardan istenilen verim alınamamış ve 11 kişi çalışmaya katılmayı reddetmiştir.

Çalışma kapsamında görüşülen kişilerin kadın-erkek sayı oranı gözetilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda %44 Kadın ve %56 Erkek hane temsilcisi katılımcı olarak belirlenmiştir. Mahalle genelinde çoğunlukla erkeklerin boyacı, sıvacı, kunduracı, davulcu ve hamal gibi günübirlik informel işlerde çalıştığı; kadınların ise ev işleriyle uğraştığı, çalışmadığı, tespit edilmiştir. Ancak gerektiğinde de kadınların hane bütçesine katkı adına bir araya gelerek ev içerisinde yapılabilecek işleri (ayakkabı üst deri kısmı dikimi gibi) yaptığı ve bireysel olarak başkalarının ev işlerini yapmaya gittikleri görülmüştür. Mahalle genelinde hane içerisinde hiç çalışmayan olma durumu %31’lik bir orana sahiptir. Bu durumun kaynağının, yaşlı ve yalnız yaşayan ailelerin devletten aldığı yardımla, yaşlılık aylığı ile idare etmeye çalışması sonucu olduğu görülmüştür. İş bulamayan ve ara ara bulduğu işlerde çalışan bireyler ise günübirlik bir yaşam sürdürmektedir. Hanelerde genellikle tek bir kişinin çalışması hanereisinin aylık geliri ile hanehalkının toplam aylık gelir oranlarının yaklaşık değerlerde olmasına neden olmuştur. Hanereisinin günübirlik işlerde çalışması da hanehalkının aralıklı gelir elde etmesi sonucunu doğurmuştur. Bu durum aileleri, kazançlarını çalışmadıkları dönemleri düşünerek harcama zorunluluğuna itmektedir. Ayrıca hanereisinin sürekli işinin olmaması hali bazı dönemlerin işsiz geçirildiğinin göstergesidir. İşsiz kalınan dönemlerin uzunluğu ile yoksulluk hissiyatı doğru orantılıdır. Örneğin; Covid-19 pandemi döneminde olan iki yıllık sınırlamalar bu noktada kazanç sağlanamayan dönemleri ayrıca uzatmıştır. Katılımcılar bu dönemlerde olan birikimlerini kullanarak idare etmeye çalışmışlardır. Yetişilemediği zamanlar ise eş dost yardımı alınmış hatta kredi çekilerek borç altına girilmek zorunda kalmıştır. Başka bir ifadeyle yoksul bireyler, halihazırdaki yoksunluk hallerini daha da derinden hissetmişlerdir.

Kent yoksulluğunun zor yaşam koşullarında hayatlarını sürdürmek zorunda kalan bireyler, toplumsal ayrışma süreci içerisine girmektedir. Bu süreç bireylerin kentlileşmelerini, kentle ve kentin sunduğu imkanlarla entegre olmalarını zorlaştırmaktadır. Yeterince güvenceli iş ve yaşam imkanlarından istifade edemeyen bireyler, sosyal ilişkilerin ve dayanışma mekanizmalarının işlevselliklerini yitirdiği kapitalist piyasa ekseninde bir kısır hayat döngüsüne hapsedilmektedir. Öyle ki temel gereksinimlerin sağlanma güçlükleri veya karşılanmasında yaşanan zorluklar, kısaca

geçim derdi, sosyal ihtiyaçların önüne geçmektedir. Bir başka ifadeyle yoksunluklar, yoksulluğu dolayısıyla da toplumsal ayrışmayı üretebilen, besleyebilen, temel unsurlardır. Bireysel anlamda yoksulluğa bağlı sosyal dışlanma, farkında olunmayan veya hissedilenin ötesinde yapısal bir toplumsal ayrışmanın mevcut olduğunu göstermektedir.

Kentte yaşayan bireylerin sosyo-ekonomik özellikleri, toplumsal yapıda meydana gelen ayrışmanın derecesini belirlemede ana etkindir. Kentlerin yapısındaki en büyük değişimi kapitalist üretim sistemi oluşturmuştur. Sanayi devriminin üretim ilişkilerini değiştirmesinin bir sonucu olarak kentsel yapı değişmeye başlamıştır. Bu değişim hem kentlerde sermaye dolaşımının gerçekleşmesine neden olmuş hem de ucuz emek gücünün bir metaya dönüşmesini sağlamıştır. Kapitalist toplumların bir özelliği olarak ortaya çıkan sanayileşme süreci beraberinde kentleşmeyi getirmiştir. Sanayi devriminin ilk görüldüğü gelişmiş ülkelerde sanayileşme ve kentleşme birbirine paralel olarak ilerlemiştir. Sanayileşmeden sonra yaşanan kentleşme süreci ise sosyal yapıda bazı tahribatlar bırakmıştır. Üretim araçlarından koparılan insanların, sanayinin emek gücü olarak kentlere göç etmek zorunda bırakılması ile hızla artan kentsel nüfus karşısında ortaya çıkan barınma sorunu ve işsizlik, kentsel ve toplumsal alandaki ilk tahribat noktaları olmuştur.

Kentin yoksul mahallelerindeki yaşam tarzı ile kentin diğer bölgelerindeki yaşam tarzı arasındaki farklar çoğu zaman bireylerin kentle bütünleşmesine engel olmaktadır. Yoksulluk olgusu toplum içerisinde yaşayan bireyler arasında da farklılık göstermekle birlikte bu etki hane üyeleri arasında farklılıklara neden olmaktadır. Bu durum aynı hanede yaşayan bireyler arasında yoksulluk olgusunun kadınlar üzerindeki etkisinin erkeklere oranla daha fazla olduğu mahalle içinde kendine özgü yaşam tarzının benimsendiği ve kadının konumunun ev olarak belirlendiği mahallede kendini göstermektedir. Kadınların toplumsal cinsiyet rolleri gereği üstlendiği sorumluluklar kentten ayrılan yoksul mahallelerde belirgin hal almaktadır. Çalışma kapsamında kadınların kentin merkezinde içinde bulundukları yoksunluk ve yoksulluk karşısında gerek sosyal gerek ekonomik gerekse kültürel açıdan olumsuzluklarla mücadele ettikleri tespit edilmiştir. Görüşmeciler kadınların içinde bulundukları bu durumu anlatırken sınırlı ve düşük miktardaki aile geliri ile evin ihtiyaçlarını gidermede yetersiz kaldıklarını belirtmişlerdir. Yoksullukla mücadele etme noktasında büyük sorumluluklar üstlenen kadınlar yoksulluğu, “eğitimsizlik”, “eve hapsoluş”, “sosyal

ve kültürel hayattan kopma” ve “geleceğe yönelik tercihlerde seçimsizlik” ve “işsizlik” olmak üzere birçok boyutta yaşamaktadır. Bu kapsamda kendi sosyo-kültürel yaşam tarzı olan mahallelerin kent merkeziyle olan bağlantısını sağlayacak yaya ve toplu taşıma olanakları, bakım kurumları ve sosyal hizmetlerle desteklenmesi, kadınların ev ve iş sorumluluklarının yükünü hafifleterek yeni yaşama uyumunu destekleyecektir. Ayrıca yoksul kadınların, kentleşme sürecinde deneyimlediği ayrışmanın sosyal nedenlerini anlamalarına ve bir araya gelerek bunlara yönelik ortak çözümler geliştirmelerini sağlayacak şekilde örgütlenmelerine öncülük etmek gerekmektedir.

Sanayi Devrimi öncesinde yoksulluk; aile, komşu ve yerel çevre yardımları ile çözümlenmeye çalışılırken Modern Dönem’de devletlerin müdahale ettiği bir alan haline dönüşmüştür. Yoksullukla mücadele etmek için birçok yol denenmiştir. Ancak sosyal devlet anlayışıyla geliştirilen politikalar dahi yoksulluğu ortadan kaldıramamıştır. Yapılan bu yardımlar sadece kısa süreli yarar sağlamıştır. Bu süreçte yoksullukla mücadele etmekte devletin tek başına yeterli olmadığı tecrübe edilmiştir. Bu anlayışla hareket edilerek yoksulluğun etkilerini en aza indirme amaçlı politikalar üretimi kapsamında resmi kurumlar, sivil toplum örgütleri ve uluslararası kuruluşlar çalışmalar düzenlemektedir. Ancak yoksulluğun etkilerinin ortadan kaldırılması ya da bu etkilerin en aza indirilmesi için ilgili kurumların birbirinden bağımsız bir şekilde değil bir bütün olarak eşgüdümlü hareket etmeleri gerekmektedir. Bu sayede oluşturulacak politikalarla kentlerin yoksulluk mekanları haline dönüşmesinin önüne geçilebilecektir. Aksi durumda kentin cazibesi yoksulluk sebebi olurken kentin kapasitesinin aşılması imkanların yetersiz kalmasına ve kent içi mekansal parçalanmaların gerçekleşmesine neden olacaktır. Bölgedeki sorunların çözümünde gerçekleştirilecek fiziksel iyileştirme çabaları, mahalle sakinlerinin durumunun gözetilerek yapılması gerekmektedir. Çünkü mahallede yaşayan bireylerin gelir seviyesinin düşük olması alım güçlerinin kısıtlanmasına neden olmaktadır. Bu kapsamda mahalledeki sorunlar, sakinlerin kendi istek ve arzularının çok daha ötesinde kendi geleceklerini planlama özgürlüğünü içine alan kent hakkı çerçevesinde çözülmesi gerekmektedir. Başka bir ifadeyle Dağ Mahallesi’nde kentle bütünleşebilme adına gerçekleştirilecek değişim ve dönüşümde mahalle sakinlerinin gerek sosyal gerek ekonomik gerekse kültürel özellikleri dikkate alınarak projelerin yeniden üretilmesi ve planlanması gerekmektedir. Aksi takdirde mahalle sakinleri yeni

yapılan yerleşim bölgesinden ayrılarak kentin başka bir bölgesinde mevcut şartlarıyla yeni bir yaşam alanları oluşturacaklardır.

Kentsel ayrışma nedenlerinden olan yerleşme biçimi mekansal parçalanmanın boyutunu belirlemektedir. Kente yeni göç eden yoksul bireyler genellikle kent çeperinde gecekondu tarzı sağlıklı yapılar da ikamet etmekte ve kent merkezlerinde bulunan arsa ve konut edinme maliyetlerini karşılayamamaktadır. Ayrıca kent merkezine ulaşımın zor olduğu yerleşim yerlerinde düşük gelirli bireylerin kentsel hizmetlerden yararlanmaları ve işgücü piyasasına erişimleri de kısıtlı bir düzeyde kalmaktadır. Diğer yandan, döngüsel nitelikte, kentin dezavantajlı bölgelerine de yeterli altyapı hizmetinin sunulamaması sağlıklı yaşam koşullarına ve mekansal ayrışmaya yol açmaktadır. Bu kapsamda değerlendirilen Dağ Mahallesi'ndeki konutların, plansız ve mekansal çözümleme noktasında estetik kaygılardan tamamen uzak bir tavırla inşa edilen derme çatma yapılardan oluştuğu görülmektedir. Mahalledeki evlerin ve sokakların bakımsız, plansız, gelişigüzel oluşu %40 oranla kentsel dönüşüm isteğini cezbetmektedir. Görüşmecilerin yaşadıkları konutlar genellikle müstakil, tek katlı, rutubetli, bakımsız ve yapısal hasarları olan benzer özelliklere sahip evlerdir. Ayrıca mekansal ayrışmanın yoğun hissedildiği mahalle evlerinde kullanılan ucuz yapı malzemeleri ile yapılan ve ev sahiplerince terk edilip bırakılan evlerdeki hasarlar bitişik oturma düzeni sebebiyle yakındaki evler için tehdit oluşturabilmektedir. Hatta bu evlerin bazıları, hazine arazisi üzerine inşa edilen tapusu olmayan yapılardır. Mahalledeki bir kısım evlerin de tapusu olmasına karşın kaçak inşa edilen ruhsatsız yapılar olduğu görülmektedir. Bu bağlamda mahalle adına oluşturulacak kentleşme projesi, dönüşüm alanında yaşayan herkesi kapsayan bir yasal düzenleme temelinde yürütülmesi gerekmektedir. Kentsel dönüşüm uygulamasının, mahallenin arazi yapısı, tapusuz mülkiyet ya da hisseli tapu sahipliği durumu nedeniyle yaşanabilecek haksızlıklar, evsizlik koşulları ve oluşabilecek yoksullaşma gözetilerek planlanması gerekmektedir.

Kentleşme sürecinin doğurduğu ve genel olarak kentin çevresinde oluşan gecekondu bölgeleri, informel konumlarından uzaklaşarak kendilerince dönüşüme uğramışlardır. Özellikle son yıllarda çepere eklemlenen bu bölgeler kentsel alanların önemli birer parçası olmuşlardır. Bu çevre alanlar, kent içi alanların bir önceki sıçrama basamağını teşkil etmektedir. Bir başka ifadeyle toplumsal yapıda meydana gelen değişim ve dönüşümlere bağlı olarak değişen çevre, bölgede yaşayanlarda eski

yerleşim yerlerini yenileme güdüsüne neden olarak memnuniyetsizlik halini ortaya çıkarmaktadır. Eski yerleşim yerlerinin işlevsellikten çok ihtiyaçların giderilmesine yönelik yapılması bu durumu tetiklemektedir. Örneğin, konutlardaki banyo ve mutfakın imkansızlık hallerinde iç içe veya odalardan uzak inşa edilmesi ve tuvaletin evin dışında yer alması gibi planlama hataları birer memnuniyetsizlik sebebi olmaktadır. Ancak bireyler her ne kadar eski konut tarzının hakim olduğu yaşam alanlarından şikayet etseler de alışılmışın dışındaki yeni yerleşim bölgelerine hakim olan apartman tarzı yaşama karşı da memnuniyetsizlik halinden kurtulamamaktadır.

Çalışma kapsamında mahalleye yönelik birçok sorunun olduğunu vurgulayan görüşmecilerin mahallede yaşamadaki memnuniyet oranı %76 düzeyindedir. Görüşmeciler arasında mahalleden taşınmak istemeyen üçte bir kesim müstakil yaşam tarzı ve akraba ile birlikte yaşama isteği ile buradan başka bir yerde rahat edemeyeceğini belirtmiştir. Mahalle sakinlerinin ağırlıklı çoğunluğu uzun süreli Dağ (Aydınlıkevler) Mahallesi ikameti olan orta yaş ve üzeri kişiler olduğu görülmüştür. Mahallede yaşayanların ikamet süresine bakıldığında %84 oranla 10 yıldan fazla olduğu görülmektedir. Bu yüksek oran doğum yeri Dağ Mahallesi olan kesimin fazlalığını ve mahalleye sonradan gelenlerin kalıp gitmediğini göstermektedir. Kalıcı yerleşim, katılımcıların ya mahalleyi benimsediğinin ya da yoksulluk dolayısıyla zorunlu ikametinin bir sonucudur. Mahalledeki ikamet süresi 10 yıldan az olan katılımcılar yeni evli ve genç kesimi oluşturmaktadır. Gençlerin mahalledeki ikamet durumu zorunluluk sonucu olarak nitelenmekte ve imkan dahilinde taşınma isteği bulunmaktadır. Her ne kadar gençlerin mahalleden taşınma isteği ön plana çıksa da mahalle sakinlerinin birçoğu tarafından mahalledeki dar ve dik sokaklar, bakımsız yollar ve gecekondu tipi yapılar sorun olarak görülmektedir. Mahalle açısından öncelikli çözülmesi gereken konunun %52 oranla ulaşım ve altyapı sorunu olduğu vurgulanmaktadır. Ulaşımın iyi olmadığı mahalle için işyerine ve merkeze yakınlığın diğer sebeplere kıyasla mahallede yaşama sebebi olarak görülmediği anlaşılmaktadır. Dörtte birlik kesim mahalledeki sorunların bir kısmının çözüme kavuşturulması sağlansa da mahallenin tam anlamıyla yaşam alanı olarak istenecek bir alan olamayacağı görüşünde olduklarını ve mahalledeki yaşamdan olan memnuniyetsizliklerini dile getirmişlerdir.

Çalışmaya katılanların %40 gibi büyük bir kesiminin mahallede yaşama sebebi uygun ev fiyatlarıdır. Günübirlik kazanç sağlayan çoğu ailenin, hane varlığını olmazsa

olmaz olarak nitelediği ve en azından aylık sürekli gider olan kiradan kurtulmak istediği görülmektedir. Nitekim görüşülen kişilerin %93'ü kendi evinde yaşamaktadır. Ev sahipliği mahalle sakinleri tarafından kalma sebebi olarak gösterilmektedir. Mahalle genelinde saptanan en pozitif sonuç hemen hemen her hanenin mülk olmasıdır. Aksi durumda ekstra bir kira büyük çoğunluğun karşılayabileceği bir durum olmayacaktır. Mahallede yaşayan %7'lik bir kiracı oranının bulunması mahallenin cezbedici yönünün olmadığına bir kanıttır. Çalışma kapsamında, evlerin çok katlı olmasına rağmen tek bir adres gösterilerek kiralanabildiği saptanmıştır. Kiracının yoksul olmasına karşın adres gösteremediğinden yardım alamadığı belirlenmiştir. Bu tip bir durum da kiracıları imkan bulabilirse mahallede ev sahibi olmaya ya da mahalleden taşınmaya zorlamaktadır.

Yerleşim yeri seçimi konusunda değerlendirme yapılırken kimi görüşmecilerin kökenlerinin burada olduğuna olan inançları sonucu mahalleye olan aidiyet hissinin diğer görüşmecilere oranla daha fazla olduğu anlaşılmıştır. Bu kapsamda hemen hemen tüm haneler aile konutudur. Tek kişilik hane %2 oran ile düşük bir kesimi temsil etmektedir. Küçük evlerin çokluğu ve bölünmüş evlerin varlığı haneleri çekirdek aile statüsünde yaşamaya zorlamaktadır. Geniş ailelerin beşte bir oranında olduğu mahallede aileler birlikte aynı evi paylaşmaktadır. Bu aileler geçimlerini ortak idame ettirmektedir. Bu ailelerin mahallede kendilerini izole ettikleri ve kendilerini ait hissettikleri bu çevreden ayrılamama, evlilik, akrabalık gibi geleneksel bir dayanışma ağı içerisinde hareket etme eğiliminde oldukları görülmüştür. Bu durum bireylerin yalnızca kendi akrabaları ya da hemşerileri ile iletişim içinde olmalarına neden olmaktadır. Ayrıca mahalle sakinlerinin dışa karşı kapalı bir tutum takınmaları sahip oldukları alışkanlıklarını ve yaşam tarzlarını devam ettirmeleri kent içerisinde ayrışan mekanların oluşmasına sebep olmaktadır. Mahalle sakinlerinin kendilerine has devam ettirdikleri yaşam tarzı, onları kentin geri kalan kesimlerinden ayrıştırarak soyutlanmalarına neden olmuştur. Toplumsal yapıdaki tüm değişiklikler, birey, toplum ve kurumsal yapı çerçevesinde eşgüdümlü ilerlemektedir. Sosyal ilişki düzeyinde bireyin tutumları, davranışları, istekleri, beklentileri değişime uğramaktadır. Bu hızlı değişim sürecine ayak uyduramayan birey, kendini toplumdaki yalıtılmış hissetmekte ve bireyin toplumsal ayrışma süreci başlamaktadır. Toplumsal bütünleşmede, mekansal duyarlılığın ve birlikteliğin olmaması da bu sürecin hızlanmasına neden olmaktadır.

Dolayısıyla işgücü piyasasına katılamayan ve temel ihtiyaçlarını karşılayamayan birey daha iyi bir yaşam üzere geldiği kentte daha da yoksullaşmıştır. Eski yoksulluk, katlanılabilir bir hal, zorlu da olsa yaşanılabilir bir durum iken yeni yoksulluk, gözle görülür şekilde açlık ve sefaleti de birlikte getirmiştir. Keza eski toplumsal farklar yine bilinirken kopma ve ayrışma çok görülmemiştir. Modern yoksullukta ise bu durum belirgin bir hal almıştır. Ayrıca yoksulluklar, bireyleri genel bir ayrışmaya açık hale getirmiştir. Örneğin, eğitim seviyeleri değişkenine göre ayrışmanın anlamlı bir farkı oluşmasından öte, zaten katılımcı kitlenin çoğunluğunun eğitim seviyelerinin düşük olması, birbiriyle ilişkili faktörler doğurmakta, bireyleri toplumsal ayrışmaya maruz bırakabilmektedir. Çalışmaya katılanların eğitim durumuna bakıldığında çoğunluk kesimin %59'luk bir oranla ilkokul düzeyinde kaldığı tespit edilmiştir. Bununla beraber katılımcılar içerisinde en yüksek eğitim seviyesinin lise düzeyi olduğu görülmektedir. Yoksulluk sonucu eğitim geri plana atılarak çocuklar bir an önce iş hayatına yönlendirilmektedirler. Okumayan ve çalışmaya başlayan gençler erken yaşta evlenerek yoksulluğa düşebilmektedir. Bu kapsamda toplumların farklı kültürel, coğrafi, sosyal veya ekonomik koşullara sahip olması yoksulluğu aşılması zor ve karmaşık bir sosyal sorun hâline getirmektedir. Kent yoksulluğu temelinde meydana gelen mekansal ayrışma ile mücadelede de izlenmesi gereken yöntemlere yönelik çalışmalar önem arz etmektedir.

Bu çalışmada değerlendirilen önerilerden bazıları şunlardır:

- i. Öncelikle yapılması gereken bir hak ihlali olan yoksulluğa sebep olan faktörlerin doğru ve etkili bir şekilde analiz edilmesi gerekliliğidir. Bu kapsamda bu hak ihlalini ortadan kaldırmak amacıyla hayata geçirilecek politikalar için kullanılacak kaynakların yoksulluğun boyutuna uygun bir biçimde tahsis edilmesi sağlanmalıdır.
- ii. Küresel bir sorun olan yoksullukla mücadele ederken gerçekleştirilen faaliyetlerde küresel etki alanları göz önüne alınarak stratejiler geliştirilmelidir.
- iii. Gruplar veyahut bireyler arasındaki gelir dağılımındaki eşitsizliğinin giderilebilmesi için bu dengesizliği gideren (israf, eğitimde fırsat eşitsizliği gibi) düzenleyici etkiye sahip bir ekonomik büyüme sağlanmalıdır.
- iv. Yerel yönetimlerce yapılan yardımlar siyasi çıkar gözetmeksizin gerçek ihtiyaç sahiplerine yönelik olarak yapılmalıdır.

- v. Yoksulluk yalnızca devletin çözüm getirebileceği bir sorun olarak görülmemelidir.
- vi. Yoksullukla mücadele konusunda devletin yanı sıra ulusal ve yerel düzeydeki gönüllü kuruluşlar/STK'lar görev üstlenmelidir. Ayrıca yoksulluğu azaltma noktasında rol alacak bu aktörlerin birbirleri ile eşgüdümlü hareket etmeleri sağlanmalıdır.
- vii. Yoksulluk ve yoksulluk sonucu meydana gelen olumsuzluklarla mücadele etme noktasında etkili olan aktörlerin takip edecekleri yol ve bu yoldaki uygulamalarda etik ilkelere uygun bir tutum ve davranış içinde olmaları gerekmektedir.
- viii. Yoksul birey ya da gruplara temel ihtiyaçları (kömür, gıda, yaşlılık aylığı, çocuk yardımı gibi) giderme noktasında sağlanan maddi yardımların ötesinde istihdam sağlama, psikolojik destek, teknik, mesleki eğitimler gibi birçok konuyu kapsayan geniş politikalar üretilmelidir. Zira yapılan maddi yardımlar uzun vadede yoksulluğun çözümü için gerekli olmayacaktır.
- ix. Ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesini sağlayarak yeni istihdam alanlarının oluşturulması yönünde yatırımlar yapılmalıdır.
- x. İhtiyaç duyulan alanlarda nitelikli işgücü yetiştirebilmek adına meslek edindirme programları düzenlenerek bu doğrultuda kurslar açılmalıdır. Özellikle bu kapsamda istihdam noktasında dezavantajlı olan kadın ve engelli grupların korunmasına yönelik çalışmalara öncelik verilmelidir.
- xi. Yoksul bireylere sağlanacak mikro kredilerle kendi işlerini kurabilme imkanı sağlanmalıdır.
- xii. Çalışan yoksulluğunun önüne geçebilmek adına gelir artırıcı politikalar benimsenerek ekonomik büyümeyi sağlayacak adımlar atılmalıdır.
- xiii. Toplumu meydana getiren (çocuk, kadın, erkek, yaşlı, genç, engelli vs.) bütün grupların fiziki ve sosyal hizmetlerden yeterli düzeyde yararlanması sağlanmalıdır.
- xiv. Eğitim hakkından yoksun kalan çocukların bu hakkı elde edebilmesi için politikalar geliştirilerek uygulama aşamasının titizlikle takip edilmesi gerekmektedir.
- xv. Kadınların sahip oldukları yeteneklerinin farkına varılmasını sağlayacak uygulamaların hayata geçirilmesi ile toplumsal ve ekonomik hayata katılımı sağlanan kadınların yoksullaşmasının önüne geçilmelidir.

- xvi. Kırsal alanda kalkınmayı sağlayacak politikalar geliştirilerek kırdan kente olan göçün önüne geçilmesi sağlanmalıdır.
- xvii. Kent planları konut sorununu ortadan kaldıracak projeler kapsamında mekansal kalite sağlanmalıdır. Bu noktada göç olgusu dikkate alınacak biçimde uzun vadede ihtiyaçlara cevap verecek planlar ile kamu ve özel mülkler üzerine gecekonduların yapılmasının önüne geçilmesi sağlanmalıdır.
- xviii. Sürdürülebilir bir kentsel mekan politikası oluşturulurken kentin dinamiklerinin göz önüne alınarak kente mekansal özgünlük kazandırılmalıdır. Bu kapsamda kararlar halkın katılımı ile alınmalıdır. Zira kentin sahibi ne atanmış ne de seçilmiş bireyler değildir. Kentin esas sahibi bizzat kentte yaşayan kentlilerdir.
- xix. Katılımcı bir planlama sürecinin verimli bir şekilde ilerleyebilmesi için kentlilerin kentlilik bilinci artırılarak kent kültürlerinin gelişmesi sağlanmalıdır. Bu kapsamda kentte yaşayan bireylerin kent kültürlerinin gelişmesinde rol oynayacak sosyalleşme alanlarının oluşmasına katkı sağlayacak mekansal düzenlemeler yapılmalıdır. Kısacası kentte yaşayan bireylerin yaşamaktan zevk alacağı, kaliteli, eğlenceli ve sağlıklı kent mekanlarının oluşturulması amaçlanmalıdır.
- xx. Kentin yeniden yapılanma sürecinde mekan kullanımında arsanın değişim değerinden çok kullanım değeri göz önüne alınmalıdır. Dolayısıyla bu değişim ve dönüşüm sürecinde kentin ve kentlinin gerçek ihtiyaçlarının giderilmesi önem arz etmelidir. Yani bu süreç bir yıkım olarak değil de bunun ötesinde bir araç olmalıdır. Bu süreçte teknolojik ve toplumsal yenilikler kentin var olan yapısıyla ilişki içerisinde olmalıdır.
- xxi. Kent yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik sürdürülebilir kent vizyonu kapsamında geliştirilen politikaların uygulanmasında bütüncül proje yaklaşımı ile farklı kurum ve örgütlerin iş birliği içerisinde kamunun yönlendirmesi ile aktif rol üstlenmesi sağlanmalıdır. Bu kapsamda değişim ve dönüşüm sürecinde aktif rol üstlenen aktörlerin doğru, güncel ve sürekli veri akışının sağlanması yönünde mekansal veri sisteminin altyapısı geliştirilmelidir.

Sonuç olarak, yoksul bir mahalle örneği olarak seçilen Dağ Mahallesi'nde, yoksul bireylerin demografik özelliklerinin yanı sıra yoksulluk nedenleri açısından

genel olarak taşıdıkları benzer özellikleri onların ortak bir yaşam alanında buluşmalarına neden olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Acemoğlu, Daron ve Robinson, James (2017). *Ulusların Düşüşü, Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri* (çev. Faruk Rasim Velioğlu). Doğan Kitap, İstanbul.
- Açıkgöz, Reşat (2010). *Kadın Yoksulluğu Üzerine Bir İnceleme*. SYGM Yardım ve Dayanışma Dergisi, Sayı: 2.
- Adaman, Fikret ve Keyder, Çağlar (2005). *Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma* (Avrupa Komisyonu’nun Çalışma, Sosyal İşler ve Fırsat Eşitliği Dairesi Raporu). http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/docs/social_inclusion/2006/study_turkey_tr.pdf Erişim Tarihi: 25.02.2021.
- Adger, W. Neil (2000). *Social and Ecological Resilience: Are They Related?* Progress in Human Geography, Volume: 24, Number: 3.
- Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun (2012). T.C. Resmi Gazete, 28309, 31.05.2012.
- Akal, Mustafa (2006). *Tek Merkezli Kent Arsa Fiyat-Belirleme Davranışsal Modeli: Sakarya İli, Büyükşehir, Merkez İlçe İçin Teklif Edilen Rant Fonksiyonları*. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 11.
- Akalın, Mehmet (2016). *Kentsel Dönüşümün Karanlık Yüzü: Soylulaştırma, Yerinden Edilme ve Mekansal Dışlanma*. Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt: 7 Sayı: 14.
- Akatay, Merve (2011). *Kentsel Yoksulluk ve Mikro Finansman: Kocaeli Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Akay, Aslı (2019). *İklim Değişikliğinin Neden Olduğu Afetlerin Etkileri*. İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi: 15.
- Akçay, Nilüfer (2020). *Covid-19 Pandemisinde Yoksulluk ve İşsizlik*. COVID-19 Pandemisi ve Sağlığın Sosyal Bileşenleri, Türk Toraks Derneği COVID-19 E-Kitapları Serisi.
- Akıllı, Hüsniye ve Dirikoç, Abdullah (2017). *Türkiye’de Kent Yoksulluğu ve Çocuk: Nevşehir Örneği*. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 26.
- Akın, Oya ve Erkan, Nilgün (2012). *Kentsel Dönüşüm ve Mahalle Yenileme Olgusu Bağlamında Planlama- Tasarım İlkeleri*. (Ed., Ebru Erdönmez) Şehir Düşünce Merkezi Şehir Yayınları, İstanbul.

- Akkan, Başak, Deniz, M. Baki ve Ertan, Mehmet, (2011). *Sosyal Dışlanmanın Roman Halleri*. Punto Baskı Çözümleri, İstanbul.
- Akkan, Müge (2006). *Kentsel Dönüşüm Üzerine Batı'daki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye*. Planlama Dergisi, Sayı: 2.
- Aksu, Gündüz (2013). *Kentsel Yoksulluk Bağlamında Mekansal Ayırışma: Tokat Sulusokak Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Aktan, C. Coşkun (2002). *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Hak-İş Konfederasyonu, Ankara.
- Aktan, C. Coşkun ve Vural, Y. İstiklal (2002). *Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri* (Ed., C. Coşkun Aktan). Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyon Yayınları, Ankara.
- Akyüz, Duygu (2018). *Yoksullukla Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşları*. 5. Uluslararası Öğrenci Kongresi.
- Alpan, Açılya (2014). *Dayanıklı Kentler Terimi Bir Moda Terim Mi, Yoksa Aciliyet Mi: İklim Değişikliği Altında Kentlerin Dayanıklılığına Kısa Bir Bakış*. İktisat ve Toplum, Sayı: 48.
- Altınok, Emrah (2006). *Yasadışı Yapılaşan Alanlarda Dönüştürme Kapasitelerinin Tükenişi ve Kentsel Yoksulluk: Çeliktepe Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Altıparmak, Saliha (2008). *Dünyada ve Türkiye'de Yoksulluk/Eşitsizlik ve Çocuklar*. Çocuk Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 2.
- Alver, Köksal (2010). *Mahalle: Mekan ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği*. İdealkent Dergisi, Sayı: 2.
- Alver, Köksal(2007). *Siteril Hayatlar: Kentte Mekansal Ayırışma ve Güvenlikli Siteler*. Hece Yayınları, Ankara.
- Arabacı, Y. Rabihan (2019). *Dünya Bankasının Yeni Uluslararası Yoksulluk Sınırları ve Küresel Yoksulluğun Yeniden Değerlendirilmesi*. Sosyal Güvenlik Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 1.
- Ardıyok, Şahin (2001). *Türk Telekomünikasyon A. Ş.'nin Özelleştirilmesi: Sektörde Doğum Sancıları*. Rekabet Dergisi Sayı: 5.

- Arpacıoğlu, Özge ve Yıldırım, Metin (2011). *Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi*. Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 2.
- Arslanoğlu, Rana (2000). *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*. Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Atatanır, Hicran ve Karataş, Kasım (2019). *Yoksulluğa Hak Temelli Yaklaşım*. İnsan ve İnsan Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 21.
- Attaroğlu, Şen (1984). *Antakya’da Yaşam ve Mimarlık* (Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- Atvur, Senem (2018). *İklim Değişikliği ve Eşitsizlik Kesişiminde Küresel Sistem*. İktisat ve Toplum, Sayı: 91.
- Avşar, Rasim (2015). *Yoksulları Edebiyatla Görünür Kılmak: Saik Faik Abasıyanık Öykülerinde (1936-1954) Yoksulluk ve Kentsel Yoksulluk Temsilleri* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aydın, Ayşenur (2019). *Kent Hayatının Sosyal Psikolojik Sorunları: Yabancılaşma Üzerine Bir Analiz*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aydın, Derya, (2007). *Küreselleşme ve Yoksulluk İlişkisinin Sosyolojik Analizi* (Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ
- Aydın, Durmuş (2014). *Küreselleşme ve Yoksulluk*. İnsani ve Sosyal Araştırma Merkezi, Rapor Numarası: 1.
- Baggett, Travis, Keyes, Harrison, Sporn, Nora ve Geata, Jessie (2020). *Sporn N et al. Prevalence of SARS-CoV-2 Infection in Residents of a Large Homeless Shelter in Boston*. JAMA, Volume: 323, Number: 21.
- Bakır, Neşe (2012). *Kentsel Planlama ve Proje Bütünleşme Süreci: Kayseri Kenti Örneği* (Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bal, Hüseyin (2018). *Kent Sosyolojisi*. Sentez Yayıncılık, Bursa.
- Başlık, Seher (2008). *Dinamik Kentsel Büyüme Modeli: Lojistik Regresyon ve Cellular Automata (İstanbul ve Lizbon Örnekleri)* (Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Bay, Ezgi (2013). *Kentleşme Sürecinde Mekansal Ayrışmanın Konut Üzerinden Değerlendirilmesi: İstanbul Şişli/Bomonti Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bayraktutan, Yusuf, Akbulut, Fatih ve Özbilgin, Mehmet (2016). *Mekansal Ayrışma: İktisadi Dinamikleri ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 43.
- Bektaş, Meral, Erkal, Pınar ve Çetin, Tülgen (2019). *Kırık Camlar Teorisinin İşletmelere Uyarlanması: Ölçek Geliştirme Çalışması*. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Cilt: 21, Sayı: 3.
- Bektaş, Yasin (2011). *Ankara Eski Altındağ Yerleşim Bölgesinde Mekansal Ayrışma* (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Bilen, Mahmut ve Çetin, İhsan (2012). *Gecekondu Bölgelerindeki Yoksulluk ile Mücadelede Mikrofinansın Rolü: İzmir Örneği*. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı: 62-63.
- Bookchin, Murray (1999). *Kentsiz Kentleşme: Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü* (Çev. Burak Özyalçın). Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Buğra, Ayşe (2010). *Kapitalizm Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Buğra, Ayşe(2005). *Yoksulluk ve Sosyal Haklar*. Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği İçin Hazırlanan Danışman Raporu, Aralık.
- Bütün, Mesut ve Demir, Selçuk (2018). *Nitel Araştırmanın Doğası*. Pegem Akademi, Ankara.
- Ceren, Adem (2013). *Kentsel Yoksullukla Mücadelede Kamu Kurumları ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: Adıyaman Kent Yoksulları Üzerinde Bir Alan Araştırması* (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Cesur, Büşra (2017). *Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Araştırılması: Isparta Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.
- Chaudhry, Imran (2009). Poverty alleviation in Southern Punjab (Pakistan): An empirical evidence from the project area of Asian Development Bank. International Research Journal of Finance and Economics, Issue: 23.

- Cihan, Melis (2015). *Sosyal ve mekansal Ayrışma Kapsamında Konut-Kamusal Alan İlişkilerinin Ataköy Örneği Üzerinden İrdelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Coulanges de, Fustel (2011). *Antik Site: Yunan'dan Roma'ya Kadar Tapınma Hukuk ve Kurumlar Üzerine İnceleme*. (Çev. İsmail Kılınç). Epos Yayınları, Ankara.
- Creswell, John (2016). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Crippen, Matthew (2016). Intuitive Cities: Pre-Reflective, Aesthetic and Political Aspects of Urban Design. *Journal of Aesthetics and Phenomenology*, Volume: 3, Number: 2.
- Çakır, Nilgün (2006). *Günümüz Kent Dinamiklerinin Kentsel Dönüşüme Etkileri*. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çakır, Sabri (2011). *Türkiye'de Göç, Kentleşme/Gecekondu Sorunu ve Üretilen Politikalar*. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 23.
- Çalışkan, Oğuz (2004). *Sürdürülebilir Kent Formu: Derişik Kent*. TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, Sayı: 29.
- Çam, Yasin (2020). *Covid-19 Süreci ve Kentsel Mekanların Kullanımının Yeniden Planlanması*. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Osmaniye Korkut Ata University İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi *Journal of Economics and Administrative Sciences* Cilt: 4, Sayı: 2.
- Çam, Yasin (2020). *Covid-19 Süreci ve Kentsel Mekanların Kullanımının Yeniden Planlanması*. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Osmaniye Korkut Ata University İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi *Journal of Economics and Administrative Sciences* Cilt: 4, Sayı: 2.
- Çavuşoğlu, Büşra (2011). *Türkiye'de Çalışan Yoksulluğunun Genel Görünümü*. Sosyal Güvence Dergisi, Sayı:1.
- Çelik, Filiz (2018). *Kentsel Açık-Yeşil Alanlarda Güvenlik*. İdeal Kent, Cilt: 9, Sayı: 23.
- Çetin, İhsan (2010). *Gecekonduunun Kentle Bütünleşme Sürecinde Alan Mekan Faktörü: İzmir Örneği* (Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Çetin, İhsan (2012). *Kentsel Ayrışma ve Mekansal Kümelenme Biçimleri*. İdealkent Dergisi, Sayı: 7.

- Çetin, Murat ve Yılmaz, Gonca (2021). *Pandemilerin Sürekliliği Tehlikesine Karşı Döngüsel Ekonomi İhtiyacı*. İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 2.
- Çetin, Zuhale (2012). *A Critical Evaluation Of Local Poverty Alleviation Policies: The Case Of Three Provinces In Turkey* (Doktora Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çınar, Emel (2013). *Türkiye’de Kentleşme ve Kentsel Yoksulluk Üzerine: Ankara Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Çiçek, Zuhale (2010). *Kentsel Dönüşüm ve Kentsel Yoksulluk: Denizli Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Daşlı, Yılmaz (2015). *Sosyal Yardımların Sorunlu Alanı: Muhtaçlık Tespiti*. Cumhuriyet Üniversitesi, Cilt: 39, Sayı: 2.
- Defoe, Daniel, (2016), *Veba Yılı Günlüğü*. (Çev. İris Kantemir), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Demir, Gülsen ve Şahin, Kadir (2008). *Kentle Bütünleşen ve Bütünleş(e)meyen Göçmenlerin Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Farklılıkları Işığında Kentle Bütünleşme Süreci* (TÜBİTAK (SOBAG) Projesi), Aydın.
- Devlet Planlama Teşkilatı (2007). *Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Dokuzuncu Kalkınma Planı, Ankara.
- Dinç, Yücel ve Karagel, Döndü (2017). *Antakya Şehrinin Kuruluşu ve Mekansal Gelişimi* (Ed. Ferhat Aslan). Türkiye Coğrafyası Araştırmaları: Prof. Dr. Mesut Elibüyük’e Armağan, Pegem Akademi, Ankara.
- Dinçer, Özgün (2016). *Sürdürülebilir Kentleşme Tartışmaları ve Kent Hakkı*. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl:5 Sayı:10
- Doğan, İbrahim ve Sevinç, Bilal (2011). *Suç Teorileri ve Şehir Güvenliği: Bitlis İliyle İlgili Genel Bir Değerlendirme*. Polis Bilimleri Dergisi Cilt:13, Sayı: 4.
- Doğan, Bıçkıcı (2004). *Küreselleşme Sürecinde 'Mekansal Yarılma' ve 'Kentsel Yoksulluk' Olgusunun Kuramsal ve Uygulamalı Bir Analizi: Bursa-İşiktepe Örneği* (Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Ellis, Frank (1999). *Rural Livelihood Diversity In Developing Countries: Evidence And Policy Implications*. ODI Natural Resource Perspectives Number: 40

- Engincan, Pınar (2015). *Kentsel Dönüşümün Sonuçları: Kent Yoksulluğu/Yoksunluğu ve Toplumsal Dışlanma*. İdeal Kent Dergisi, Sayı: 16.
- Erdugan, F. Erbil (2010). *Türkiye’de Özürlü Yoksulluğu ve Mücadele Politikalarının Değerlendirilmesi: Ankara-Keçiören Örneği* (Özürlüler Uzmanlığı Tezi). T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayını, Ankara.
- Ergönül, Eser (2020). *Kentsel Çöküntü Alanları Üzerine Teorik Bir Tartışma*. Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 1, Ek Sayı:1.
- Erkan, Rüstem (2002). *Kentleşme ve Sosyal Değişme*. Bilim Adamı Yayınları, Ankara.
- Erman, Tahire, (2004). *Gecekondu Çalışmalarında ‘Öteki’ Olarak Gecekondu Kurguları*. European Journal of Turkish Studies, Thematic, Number: 1.
- Ersöz Halis (2019). *Sosyal Politika. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi* (Ders Notları), İstanbul.
- Ertaş, Mehmet (2011). *Kentsel Dönüşüm Çalışmalarında Sosyal Boyutun İncelenmesi, Ankara Ve Londra Örnekleri*. Cilt: 10, Say: 1.
- Evrensel Hizmetin Sağlanması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun .No: 5369.
- Garrett, Thomas (2007). *Economic Effects of the 1918 Influenza Pandemic Implications for a Modern-Day Pandemic*. Federal Reserve Bank of St. Louis report.
- Genç, Ernur (1997). *Kentleşme, Geleneksel- Modern Gerilimde Kimlikler*. Toplum ve Göç, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, T.C. Başbakanlık D.İ.E Yayınları, Ankara.
- Geniş, Şerife (2007). *Küreselleşme, Toplumsal Eşitsizlik ve Mekansal Ayrışma*. Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi. Yıl: 5, Sayı 17.
- Global Climate Risk Index, 2021
- Gordon, David (2010). *Poverty*. The peter townsend reader. The Policy Reader.
- Gottdiener, Mark and Lagopoulos, Alexandros (1986). *The City and The Sing*. Columbia University Press, New York.
- Gottdiener, Mark (2005). *Postmodern Göstergeler*. (Çev.: Cengiz Erdal, Gür Hakan, Nur Arhan), İmge Kitapevi.
- Gottdiener, Mark ve Budd, Leslie. (2005). *Key Concepts in Urban Studies*. Sage Publications.

- Gottdiener, Mark, Hutchison, Ray ve Ryan, T. Michael (2015). *The New Urban Sociology*. Westview Press.
- Göğüş, Barış (2014). *Küreselleşen Kentlerde Kamusal Mekanın Dönüşümünün Sosyo-Mekansal Ayrışma Bağlamında İncelenmesi: Taksim Gezi Parkı Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Gökçe, Duygu ve Cengiz, Mustafa (2016). *Kentsel Dönüşümde Mekansal Ayrışmayı Azaltmanın Bir Aracı Olarak Mahalle Eylem Planı: Konya – Doğanlar Mahallesi Örneği*. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, Cilt: 20, Sayı: 2.
- Gökçe, Duygu, Pancar, Betül ve Türk, Ali (2018). *İklim Değişikliğine Karşı Mekansal Kırılma ve Uyum Kapasitesinin Belirlenmesi: Alanya Örneği*. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, Cilt:9, Sayı: 2.
- Gökdayı, İsmail (2019). *Unutulmuş Ötekiler Yoksulluk ve Çevre Bağlamında Kırsal Yoksullar*. Hiper Yayınları, İstanbul.
- Gözübüyük, Şeref ve Tan, Turgut (2010). *İdare Hukuku*. Turhan Kitabevi, Ankara.
- Güllüpnar, Fuat (2012). *Kent Sosyolojisi Kuramları Üzerine Bir Literatür Değerlendirmesi*. Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt: 21, Sayı: 3.
- Güner, F. Canan (2015). *Yoksulluk ve Asgari Gelir Desteği Uygulamaları: Türkiye Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Güneş, Bülent (1993). *Kentsel Değişim Sürecinde Sosyo-Ekonomik Gelişmelerin Kentsel Bütünleşme Olgusu Bakımından Değerlendirilmesi*(Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Güngör, Fatma (2019). *Postmodern Dünyanın Mekan Anlayışında Sanal Mekan*. Turkish Studies, Sayı: 14, Cilt: 5.
- Gürsel, Seyfettin, Levent, Haluk, Selim, Raziye ve Sarıca, Özlem (2000). *Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Avrupa Birliği ile Karşılaştırma*. TUSİAD, İstanbul.
- Güzey, Özlem (2012). *Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları: Neo-Liberal Kent Politikaları, Yeni Kentsel Aktörler ve Gecekondu Alanları*. İdealkent Dergisi, Sayı: 7.

- Gweshengwe, Blessing and Hassan, H. Noor (2020). *Defining the characteristics of poverty and their implications for poverty analysis*. Cogent Social Sciences, Volume:6, Number: 1.
- Gweshengwe, Blessing, and Hassan, H. Noor (2019). *Knowledge to policy: Understanding poverty to create policies that facilitate zero poverty in Brunei Darussalam Asia: A Multidisciplinary*. <http://fass.ubd.edu.bn/SEA/vol19/SEA-v19-Gweshengwe-NoorHasharina.pdf>
- Haghrasmani, Seyedhadi (2017). *Kentsel Dönüşümde Memnuniyet ve Sosyo-Mekansal Ayrışma: Ankara Mamak Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Harvey, David (2006). *Sosyal Adalet ve Şehir*. (Çev.: Mehmet Morali), İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, David (2013) *Asi Şehirler: Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru*. (Çev.: Deniz Temiz), İstanbul: Metis Yayınları.
- Hick, Rod (2016). *Material poverty and multiple deprivation in Britain: The distinctiveness of multidimensional assessment*. *Journal of Public Policy*, Volume: 36, Number: 2
- Hotar, Nükhet (2021). *Sosyal Politikada Yeni Ufuklar*. Çalışma İlişkileri Dergisi, Cilt: 12, Sayı:1.
- Hussain, Intizar and Hanjra, Munir (2003). Does irrigation water matter for rural poverty alleviation? Evidence from South and South-East Asia. *Water policy*, Issue: 5.
- Islam, Nazrul and Winkel (2017). *Climate Change and Social Inequality*. DESA, No:152.
- Işık, Oğuz ve Pınarcıoğlu, M. Melih (2018). *Nöbetleşe Yoksulluk*. İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Işıkkaya, Devrim (2008). *Kentsel Çöküntü Bölgelerinin Örgütlenmesi ve Yeniden Kullanımı* (Doktora Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- İbrişim, Nur (2008). *Yoksulluk, Yoksulluğun Ölçülmesi ve Türkiye Üzerine Analiz* (Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- İslamoğlu, Hamdi (2009). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Beta Yayınları, İstanbul.
- Jon Barnett ve W. Neil Adger (2007). *Climate Change and Violent Conflict*. Political Geography.

- Kantar, Kevser (2019). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik Özgürlüğün Yoksulluk Üzerine Etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Kara, Elif (2020). *Kovid-19 Pandemisindeki Dezavantajlı Gruplar ve Sosyal Hizmet İşgücünün İşlevi*. Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1.
- Karakaş, Mehmet (2006). *Yeni Yoksulluk Bağlamında Sosyal Kimlik ve Tüketimde Eşitsizlik*. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 2.
- Karakaş, Mehmet (2010). *Küresel Yoksulluğun Öteki Yüzü: Yeni Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 2.
- Kartal, Nazım, Tuncel, Gökhan ve Göktolga, Oguzhan (2015). *Local Governments and Government of Cities in Turkey*. Journal of Public Administration and Governance, Cilt:5, Sayı:1.
- Kasalak, Çiğdem (2013). *Türkiye’de Kentsel Yoksullukla Mücadelede Yerel Yönetimler* (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kaşıkcı, Gizem (2015). *Geçiş Ekonomilerinde Yoksulluk Sorunu* (Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Kaya, Erol (2017). *Kentleşme ve Kentlileşme*. İşaret Yayınları, İstanbul.
- Kaya, Yasemin (2018). *İklim Değişikliğine Karşı Kentsel Kırılganlık: İstanbul için Bir Değerlendirme*. International Journal of Social Inquiry, Cilt: 11, Sayı: 2.
- Kazancı, Gamze ve Tezer, Azime (2021). *İklim Değişikliğine Uyumda Mekansal Planlama ve Akıllı Yönetişim Çerçevesinde Türkiye*. Planlama Dergisi, Cilt:31, Sayı: 2.
- Keleş, Ruşen (1994). *Kent ve Çevre Haklarının Korunması Üzerine Gözlemler*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 49, Sayı: 3.
- Keyder, Çağlar (2009). *“Arka plan”, İstanbul, Küresel ile Yerel Arasında*. Metis Yayıncılık, İstanbul.
- Kılınç Demirvuran, Gamze (2007). *Kentsel Ölçekte Mekansal Ayrışma: Edirne Çingene Mahallesi Örneği*. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Kıran, Elif (2020). *Prominent Issues About The Social Impacts of Covid-19*. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 19, Sayı: COVID-19 Special Issue.

- Kızıler, Neslihan (2017). *Türkiye’de Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Transfer Harcamaları*. Journal of Life Economics, Cilt: 4, Sayı: 1.
- Kivell, Philip (1993). *Land and The City, Patterns and Processes Of Urban Change*. Routledge, London and Nwe York.
- Koca, Tuba ve Erkan, Nilgün (2019). *Yaşam Kalitesinin Arttırılmasında Bir Etmen: Mekansal Güvenlik Ölçütleri*. Megaron, Cilt: 14, Özel Sayı.
- Kocabaş, Ali (2020). *Covid-19 Pandemisinde Sosyal Belirleyiciler ve Eşitsizlik*. COVID-19 Pandemisi ve Sağlığın Sosyal Bileşenleri, Türk Toraks Derneği COVID-19 E-Kitapları Serisi.
- Kocatepe, Havva (2011). *Yoksulluk ve Kent Yoksulluğu: Yalova İli Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.
- Koçak, Hüseyin (2011). *Kent-Kültür İlişkisi Bağlamında Türkiye’de Değişen ve Dönüşen Kentler*. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Cilt:6, sayı:2.
- Koçak, Hüseyin ve Tolanlar, Melek (2008). *Kentsel Dönüşüm Uygulamaları (Aydın Ve Afyonkarahisar Örnekleri)*. Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt:10, Sayı: 2.
- Koehler, Gabriele (2017). *The 2030 agenda and eradicating poverty: New horizons for global social policy?* Global Social Policy, Volume: 17, Number: 2. <https://doi.org/10.1177/1468018117703440>
- Koyuncu, Ahmet (2011). *Sosyoloji Kuramında Kent*. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 25.
- Kule, Hüner (2004). *Kentsel yoksulluk ve İzmit’te yoksulluk yansımaları (Yüksek Lisans Tezi)*. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Kurnaz, Levent (2021). *Salgın Döneminde İklim Değişikliği Mücadelesine İlişkin Alınabilecek ve Asla Alınmayacak Dersler* (Der. Murad Tiryakioğlu). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kurşuncu, Hatice(2006). *Kentsel Yoksulluk: Diyarbakır Aziziye Mahallesi Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kurtuluş, Hatice (2006). *Kentsel Dönüşüme Modern Kent Mitinin Çöküşü Çerçevesinden Bakmak*. TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayınları, Sayı: 36.

Kuzey Ankara Giriş kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu (2004), T. C. Resmi Gazete, 25400, 4 Mart 2004.

Küçük, Hülya ve Özden, Pınar (2019). *Kentsel Dönüşüm ve Kent Güvenliği İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme: Esenler Havaalanı Mahallesi Örneği*. ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi, Özel Sayı.

Laçiner, Ömer (2007). *Bir Süreç ve Durum Olarak Yoksullaşmayı Sorgulamak* (edt. Necmi Erdoğan). Yoksulluk Halleri, İletişim Yayıncılık, İstanbul.

Lee, Ayoung ve Cho Joonmo (2016). *The impact of epidemics on labor market: identifying victims of the Middle East Respiratory Syndrome in the Korean labour market*. Int J Equity Health, Number: 196.

Margulies, Roni (2020). “Normal” dünyaya dönelim mi? <https://marksist.org/icerik/Yazar/13965/Normal-dunyaya-dönelim-mi?>

Metin, Banu (2014). *Yoksullukla Mücadeleye İnsan Hakları Açısından Bakmak: Amartya Sen'in Kapasite (Capability) Yaklaşımı Temelinde Bir Değerlendirme*. Journal of Yasar University, Cilt: 9, Sayı: 36.

Mevzuat Bilgi Sistemi (2016). *Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği*. <http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr>.

Muggah, Robert (2020). Coronavirus hasn't killed the city. Here's why. Sustainable Development Impact Summit, <https://www.weforum.org/events/sustainable-development-impact-summit-2020>.

Mumford, Lewis (1954). *The Neighborhood and The Neighborhood Unit*. The Town Planning Review.

Mutlu, Esra ve Varol, Çiğdem (2017). *Sosyo-Ekonomik Farklılaşma ve Mekansal Ayırışma:Bursa Metropolitan Alanı Analizi*. Megaron Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 1.

Nikiforuk, Adrew (2016). *Mahşerin Dördüncü Atlısı, Salgın ve Bulaşıcı Hastalıklar Tarihi* (Çev. Selahattin Erkanlı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Nohutçu, Ahmet (2019). *Kamu Yönetimi*. Savaş Yayınevi, Ankara.

Oberman, Kieran (2015). *Poverty and Immigration Policy*. American Political Science Review, Volume: 109, Number: 2.

- Odabaşı, Ferhat (2009). *Yoksullukla Mücadelede İstihdamın Rolü* (Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi). TC. Başbakanlık, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Odabaşı, Ferhat (2009). *Yoksullukla Mücadelede İstihdamın Rolü* (Uzmanlık Tezi). Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Oxfam (2020). *Eşitsizlik Raporu-Bakım Zamanı*. Oxfam International, Ocak.
- Oxfam (2022). *Eşitsizlik Öldürür Raporu*. Oxfam International, Ocak.
- Ozankaya, Özer (1975). *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ömeroğlu, Ceyda (2006). *Antakya Kentinin Özgünlüğü ve Günümüz Koruma Sorunlarının Antakya Kentsel Sit Alanında İrdelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özbay, Fatih (2009). *Kent Yoksulluğu ve Sosyal Dışlanma* (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özbilgin, Mehmet (2016). *Türkiye’de Kentsel Yoksulluğun Belirleyicileri (Mekansal Panel Ver Analizi)* (Doktora Tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Özdemir, Özge (2019). *Yoksullukla Mücadelede Kamu Kurumu ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü* (Doktora Tezi). Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Özden, Kemal ve Özmat, Mustafa (2014). *Salgın ve Kent: 1347 Veba Salgınının Avrupa’da Sosyal, Politik ve Ekonomik Sonuçları*. İdealkent, sayı: 12.
- Özden, P. Pınar (2010). *Kentleşme Politikası ve Hukuk*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, İstanbul.
- Özgür, Ebru (2006). *Sosyal ve Mekansal Ayırışma Çerçevesinde Yeni Konutlaşma Eğilimleri: Kapalı Siteler, İstanbul, Çekmeköy Örneği*. Planlama Dergisi, Sayı: 4.
- Özgür, F. Ebru (2006). *Sosyal ve Mekansal Ayırışma Çerçevesinde Yeni Konutlaşma Eğilimleri: Kapalı Siteler İstanbul-Çekmeköy Örneği* (Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özmen, E. Ergül (2020). *The perception and experience of spatial segregation: Dikmen 5th Stage Gecekondu Neighborhood and Park Oran Gated Community* (Masters Thesis). The Graduate School of Social Sciences Of Middle East Technical University, Ankara.

- Özrornacı, Burak ve Demirdöğen, Alper (2015). *Farklı Eşdeğerlik Ölçeklerine Göre Temel Yoksulluk Göstergelerinin Değişimi: Türkiye Örneği*. Tarım Ekonomisi Dergisi, Cilt: 21, Sayı:1.
- Pandemi Nedir, Ülkeleri Nasıl Etkiler? (2020). <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51614548>
- Parlak, Bekir (2011). *Kamu Yönetimi Sözlüğü*. MKM Yayıncılık, Bursa.
- Perry, Clarence (1998) *The Neighborhood Unit*. Routledge/Thoemmes, Londra.
- Pirene, Henri (2002). *Ortaçağ Kentleri*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Pogge, Thomas (2002). World Poverty and Human Rights. Ethics and International Affairs, Volume: 19, Issue: 1.
- Pogge, Thomas (2005), *Severe Poverty as a Violation of Negative Duties*, Ethics and International Affairs, Volume:19, Number:1.
- Pogge, Thomas (2006), *Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları*, İstanbul : Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Polat, Esin (2015). *Sosyal Yardım Uygulamalarında Sosyal İnceleme*. (Ed., Bülent Karakuş), Sosyal Hizmetler Uzmanları Derneği Yayını, Ankara.
- Polatkan, Pınar (2007). *Kentin Mekansal Gelişmesinin Yönlendirilmesinde Stratejik Yaklaşım: Kentsel Tasarım- Projeler İlişkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Raphael, Dennis (2011). *Poverty in Canada: Implications for health and quality of life*. Canadian Scholars' Press Inc
- Ravallion, Martin (1992). *Poverty Comparisons: A Guide to Concepts and Methods*. The World Bank, Washinton.
- Sakar, Seda, Ünlü, Tolga (2019). *Mekanın Biçimlenişi ve Kentsel Karakterin Oluşumu; İzmir (Kemeraltı) Örneği*. Planlama Dergisi, Cilt: 29, Sayı: 2.
- Sallan Gül, Songül ve Gül, Hüseyin (2004). Ekonomik Krizler Karşısında Ankaralı Yoksulların Yaşam Stratejileri. Değişen-Dönüşen Kent ve Bölge 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 8. Kolokyum, Cilt: 2.

- Sallan Gül, Songül ve Kahraman, Fatih (2015). *Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu: Gaziantep Üzerine Bir Araştırma*. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 1.
- Sapancalı, Faruk (2005). *Avrupa Birliğinde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri*. Çalışma ve Toplum Dergisi, Sayı: 3.
- Sarıkoca, Erem ve Daşlı, Yılmaz (2016). *Yoksulluğun Dünyada ve Türkiye’de Seyri*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 43.
- Sen, Amartya (1984). *Capability and Well-Being*. The Philosophy of Economics, An Antropology, Oxford Academic.
- Sennett, Richard (2012). *Gözün Vicdanı* (Çev. Barış Sırptabiboğlu ve Can Meclisi). Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Singer, Peter (2002). *Achieving the Best Outcome: Final Rejoinder*. Ethics and International Affairs, Volume:16, Number:1.
- Sipahi, Banu (2005). *Yoksulluğun Küreselleşmesi Ve Kentsel Yoksulluk: Ekonomik ve Sosyal Boyutlarıyla Konya Örneğinde Yoksulluk* (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Söylemez, Suat (2013). *Yoksullukla Mücadele’nin İnsan Hakları Bağlamında Değerlendirilmesi*. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 38.
- Subaşı, Münevver ve Okumuş, Kübra (2017). *Bir Araştırma Yöntemi Olarak Durum Çalışması*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 21, Sayı: 2.
- Sumner, Andy, Hoy, Chris and Juarez, Eduardo (2020). *Estimates of the Impact of COVID-19 on Global Poverty*. WIDER Working Paper, Helsinki: UNU-WIDER.
- Şahin, Musa (2011). *Osmanlı’dan Cumhuriyete Mahalle Yönetimi*. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 30.
- Şişman, Aziz ve Kibaroglu, Dilek (2009). *Dünya’da ve Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları*. TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 12. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, Ankara.
- Taşçı, Hasan (2012). *İslam ve Batı Şehrinde Kentsel Mekanın Kimlik Bileşenleri*. Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi, Cilt: 5, Sayı: 2.
- Taşgın, Neşe (2017). *Yoksulluk, İnsan Hakları ve Sosyal Hizmetler*. Nika Yayınevi, Ankara.

- Tekeli, İlhan (2011). *Anadolu'da Yerleşme Sistemi ve Yerleşme Tarihleri*. Tarih ve Yurt Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İlhan (2016). *Dünyada ve Türkiye'de Kent-Kır Karşılıklı Yok Olurken Yerleşmeler İçin Temsil Sorunları ve Strateji Önerileri*. İdealkent Yayınları, Ankara.
- Temiz, Mehmet (2013). *Yoksulluk- Ekonomik Kalkınma İlişkisi* (Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Thomas F. Homer-Dixon (1999). *Environment, Scarcity and Violence*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Tireli, Münir (2009). *Küreselleşme ve Yoksulluk: Birleşmiş Milletler (UNDP) ve Dünya Bankası Göstergeleri Işığında Bir Analiz* (Uzmanlık Tezi). TC. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Topal, Kadir (2004). *Kavramsal Olarak Kent Nedir ve Türkiye'de Kent Neresidir?* Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:6, Sayı:1.
- Topalgül, Seda (2013). *Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınlaşması*. Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 1.
- Topçuoğlu, Abdullah ve Çalışkan, Mehmet (2016). *Bölgesel İktisatta Mekanın Önemi Üzerine Bir Değerlendirme: Yeni Ekonomik Coğrafya Yaklaşımı*. Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 4.
- Townsend, Peter (1987). Deprivation. Journal of Social Policy, Sayı: 16, Cilt:2.
- Tranck, Roger (1986). *Finding Lost Space*. Von Nostraand Reinhold, New York.
- Tuğaç, Çiğdem (2018). *Türkiye İçin İklim Değişikliğine Dayanıklı Kentsel Planlama Modeli Önerisi: Eko-Kompakt Kentler*. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 32, Sayı: 4.
- Tuğaç, Çiğdem (2019). *İklim Güvenliği Bağlamında Kent Yoksulluğu Üzerine Bir Değerlendirme*. Uluslararası Küresel Ekolojik Güvenlik Sempozyumu, Ankara.
- Turan, Olcay (2018). *"Thukydides'in Aktarımın Göre Atina Salgınının Gerçek Etkileri"*. Tarih ve Gelecek Dergisi, Cilt 4, Sayı 2.
- Turgut, Ayşe (2020). *İnsan Hakları Bağlamında Etnik Yoksulluk*. İnsan. Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1.

- Turgut, Nevin (1986). *Antakya Tarihi Ticaret Merkezi Mekansal Yapı Değişim ve Gelişim Sürecinin Kent Ticaret Merkezi Planlamasına Etkinliği* (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Turut, Hatice (2012). *Metropol Kentlerdeki Sosyal Ve Mekansal Ayrışma Üzerine Bir Değerlendirme: İstanbul Kemerpark Evleri Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Turut, Hatice ve Özgür, Murat (2018). *Klasik Kent Kuramlarından Eleştirel Kent Kuramlarına Geçiş Bağlamında Kentleri Yeniden Okumak*. Ege Coğrafya Dergisi, Cilt: 27, Sayı: 1.
- Türk, Emrullah (2020). *Batman’da Mekansal ve Toplumsal Ayrışmanın Yansıması Olarak Güvenlikli Siteler*. Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, Cilt: 12, Sayı:22.
- Ulu, Ali ve Karakoç, İlknur (2004). *Kentsel Değişimin Kent Kimliğine Etkisi*. Planlama Dergisi, Sayı: 3.
- Uluocak, Gonca ve Çoban, Arzu (2011). *Uluslararası Yardımların “İnsani” Boyutu: Küresel Yoksulluğun Azaltılmasına Yönelik Yardımların İnsan Hakları Perspektifinden Değerlendirilmesi*. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 2.
- Ulusoy, Ahmet ve Akdemir, Tekin (2013). *Mahalli İdareler*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- UNDP (1993), Human Development Report. <http://hdr.undp.org>
- UNDP (2020). İnsani Gelişme Raporu. <https://www.undp.org/tr/turkiye/publications/2020-insani-gelisme-raporu>.
- UNDP, 2030 Gündemi, Ocak 2016. <https://www.undp.org/content/undp/en/home/sustainable-development-goals.html>
- United Nations (2019). *World Urbanization Prospects The 2018 Revision*. New York: United Nations.
- United Nations (2019). *World Urbanization Prospects The 2018 Revision*. New York.
- United Nations (2020). *Policy Brief: COVID-19 in an Urban World*.
- United Nations Habitat (2019). *Climate Change, City Climate Action*. <https://unhabitat.org/urban-themes/climate-change>

- Uyan, Aslıhan (2008). *Kent Merkezlerindeki Konut Alanlarında Çöküntüleşme ve Dönüşüm “Bursa Doğanbey Kentsel Dönüşüm Projesi Örneği”* (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Uzun, M. Ayşe (2003). *Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası*. Cumhuriyet Üniversitesi İİB Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 2.
- Ünlü, Tolga (2018). *Mekanın Biçimlendirilmesi ve Kentsel Morfoloji. “DeğişKent” Değişen Kent*. Mekan ve Biçim Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu, İstanbul.
- Visconti, Luca (2015). A Conversational Approach to Consumer Vulnerability: Performativity, Representations, and Storytelling. *Journal of Marketing Management*, Issue: 32.
- Watterson, Adrew (2020). *COVID 19 in the UK and occupational health and safety - predictable but not inevitable failures: what can we do now?* Stirling University Technical Report, Number: 29
- Wong, Shing (2012). Understanding poverty: Comparing basic needs approach and capability approach. SSRN. <https://ssrn.com/abstract=2066179>
- World Bank (2018). *Piecing Together the Poverty Puzzle, Poverty and Shared Prosperity*.
- World Health Organization. (2020). *Strengthening Preparedness for COVID-19 in Cities and Urban Settings: Interim Guidance for Local Authorities*.
- World Health Organization. (2020). *Who coronavirus disease (COVID-19) Dashboard*. World Health Organization: <https://covid19.who.int/>.
- Wright, Carl (2020). *Local government fighting Covid-19*. The Round Table The Commonwealth Journal of International Affairs, <https://www.tandfonline.com/loi/ctr20>.
- Yağcı, Ceren (2020). *Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) Kullanarak Kentsel Büyümenin Geleceğe Yönelik Modellenmesi: Konya İli Örneği* (Doktora Tezi). Konya Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Konya.
- Yazar, Erdem (2019). *Kent Deneyimi Bağlamında Farklılaşma ve Ayrışma* (Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yıldırım, Aziz (2004). *Kentleşme ve Kentleşme Sürecinde Göçün Suç Olgusu Üzerindeki Etkileri* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yıldız, Mehmet ve Alaeddinoğlu, Faruk (2007). *Küreselleşme Çağında Değişen Mekan Algılayışları*. 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (İcanas), Ankara.
- Yıldız, Nihan (2019). *2000'li Yıllarda Türkiye'de Kentlerin Dönüşümü: Farklılaşan Emek ve İşçileşen Çocuklar Küçükçekmece Ayazma Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yılmaz, Mine (2004). *Yoksulluğun Önlenmesinde Toplumsal Reformun Gerekliliği*. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:2, Sayı:1.
- Yılmaztürk, Aysun (2016). *Türkiye'de Kadın Yoksulluğu, Nedenleri ve Mücadele Yöntemleri*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 19, Sayı: 36.
- Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun (2005). T. C Resmi Gazete, 25866, 16 Haziran 2005.
- Yolun, Murat (2012). *İspanyol Gribinin Dünya ve Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri* (Yüksek Lisans Tezi). Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Adıyaman.
- Yüksel, Ece (2020). *Konstantinapol'un Fethi ve Veba*. International Journal of Social Sciences Academy, Sayı 3.

EKLER

Görüşme Form Örneği

1. Demografik Profil Bilgileri	2. Hanehalkı Bilgileri
a. Görüşülen hanehalkı üyesi.....	a. Hane durumu
b Yaş Sokak.....	☐ Mülk
☐ 18-25 yaş	☐ Kira
☐ 26-40 yaş	b Hane büyüklüğü
☐ 40-60 yaş	☐ 50 m2'den küçük
☐ 60+ yaş	☐ 51-70 m2
c. Cinsiyet	☐ 71-100 m2
☐ Kadın	☐ 101-150 m2
☐ Erkek	☐ 150 m2'den büyük
d Doğum yeri	c. Oda sayısı
☐ Dağ (Aydınlıkevler) Mahallesi	☐ 1+1
☐ Diğer.....	☐ 2+1
e. Medeni hali	☐ 3+1
☐ Evli	☐ Diğer.....
☐ Bekar	d. Isınma şekli
f. Öğrenim durumu	☐ Odun/Kömür sobası
☐ Okuma yazma bilmiyor	☐ Elektrik sobası, Klima
☐ Okur yazar	☐ Doğalgaz
☐ İlkokul	☐ Diğer.....
☐ Ortaokul	e. Hanehalkı durumu
☐ Lise	☐ Yalnız
☐ Yüksekokul	☐ Aile
☐ Lisans	☐ Arkadaş ortamı
☐ Lisansüstü	f. Hanehalkı sayısı
g. Meslek.....Hayalindeki.....	☐ Yalnız
☐ Formel	☐ 2-4 kişi
☐ İnfomel	☐ 5+ kişi
h Sosyal güvence	g. Okula giden çocuk sayısı
☐ Yeşil kart/GSS	☐ Yok
☐ SSK	☐ 1-2 çocuk
☐ Bağ-kur	☐ 3-4 çocuk
☐ Emekli Sandığı	☐ 5+ çocuk
☐ Diğer.....	h Hanehalkı çalışan sayısı
i. Sosyal yardım	☐ Yok
☐ SYDV	☐ 1 kişi
☐ Belediye	☐ 2 kişi
☐ Diğer.....	☐ 3+ kişi

i. Hanereisinin aylık geliri ☐ Yok (İşsiz) ☐ 1000 TL'den az ☐ 1000-3000 TL ☐ 3001-5000 TL ☐ 5000 TL'den fazla	b. Bu mahalleden önce ikamet ettiği yer ☐ Antakya'nın bir mahallesi..... ☐ Hatay'ın bir ilçesi..... ☐ Başka bir şehir..... ☐ Yurtdışı.....
j. Hanereisi işsiz ise süresi ☐ 1 aydan az ☐ 1-3 ay ☐ 4-6 ay ☐ 6 aydan fazla	c. Mahalledeki ikamet süresi ☐ 1 yıldan az ☐ 1-5 yıl ☐ 6-10 yıl ☐ 10 yıldan fazla
k. Hanehalkının aylık toplam geliri ☐ 1000 TL'den az ☐ 1000-3000 TL ☐ 3001-5000 TL ☐ 5000 TL'den fazla	d Mahallede yaşamadaki memnuniyet ☐ Memnunum ☐ Memnun değilim
l. Menkul/Gayrimenkul sahipliği ☐ Yok ☐ Ev ☐ Araba..... ☐ Arsa ☐ İşyeri ☐ Diğer.....	e. Taşınmak istense neresi ☐ Memlekete ☐ Antakya merkeze ☐ Daha iyi bir mahalleye ☐ İş olanaklarının iyi olduğu bir yere ☐ Diğer.....
3. Göç Bilgileri a. Doğum yeri farklıysa göç sebebi ☐ Uygun ev/kira fiyatları ☐ Kent merkezine yakınlık ☐ İşyerine yakınlık ☐ Yakın tavsiyesi ☐ Diğer.....	f. Antakya'nın merkezi neresi ☐ Kurtuluş Caddesi ☐ Saray Caddesi ☐ Atatürk Caddesi ☐ Cumhuriyet Caddesi ☐ Diğer.....
	g. Mahalledeki değişim isteği ☐ Mahallenin şu halinden memnunum ☐ Ulaşım-altyapı hizmetleri artırılmalı ☐ Planlı kentsel dönüşüm uygulanmalı ☐ Diğer.....

Olgusal Sorular

1. Kent yoksulluğu ile kentsel ayrışma arasında bir ilişki var mıdır?

- a.** Dağ(Aydınlıkevler) Mahallesi tercih etmenizde kent yoksulluğunun etkisi nedir?
- b** Dağ(Aydınlıkevler) Mahallesi Antakya merkezden ayrı bir alan olarak görüyor musunuz? Görüyorsanız bu durumun nedeni sizce nedir?

2. Yaşadığınız mahallenin yoksul kesim olarak nitelenmesi ne kadar doğrudur?

- a. Hangi yoksunluklarla karşı karşıyasınız?
- b. Kentin bu mahallesinde yaşamınızda neler etkili oldu?

3. Kentin çekici özelliklerinden hangi ölçüde yararlanmaktasınız?

- a. Mahalleye yerleştikten sonra ekonomik durumunuzda bir iyileşme oldu mu? Oldu ise bunun farkına ne zaman vardınız?
- b. Mahalleye yerleştikten sonraki geçen süre zarfında sosyal hayatınızda bir değişim oldu mu?

4. Mahallenin sosyal yapısı ve uyumu hakkında ne söylenebilir?

- a. Mahallenin kendine özgü bir kimliğinden söz edilebilir mi?
- b. Mahalleye sonradan yerleşenlerde bir aidiyet sorunu yaşanıyor mu?

5. Kentsel yoksulluk mahallenin yapısal özelliklerine nasıl yansımaktadır?

- a.** Sağlamlık, yalıtım, güneş alma gibi gereklilikler bakımından mahalledeki yapı kalitesi yeterli düzeyde mi?
- b.** Mahallede dar sokaklar, yakın balkonlar bulunmakta; mahalledeki yapılaşma sıklığı bir sorun olarak görülmüyor mu?

6. Dağ(Aydınlıkevler) Mahallesiinde güvenlik algısı ne ölçüde hissedilmektedir?

- a.** Herhangi bir olay olduğunda güvenlik güçlerinin olaya müdahalesi hızlı mı?
- b.** Mahalleniz güvenlik adına kentten uzaklık hissiyatı yaşıyor mu?

7. Dağ(Aydınlıkevler) Mahallesiine nazaran Antakya ne şekilde genişlemektedir?

- a.** Mahallenin merkezle bütünleşme talebine nasıl bakıyorsunuz?
- b.** Antakya merkez - Dağ(Aydınlıkevler) Mahallesi ayrımı ne ölçüdedir?

8. Mahallede kentsel dönüşüm projesinin uygulanmasını ister misiniz?

- a. Mahalle adına kentsel dönüşümün avantajları nelerdir?
- b. Mahalle adına kentsel dönüşümün dezavantajları nelerdir?

9. Pandemi sürecinde hayatınızda neler değişti?

- a. Pandemi dönemindeki gelir kaybınız ne ölçüde giderildi?
- b. Bu süreçte ilgili makamlarca yeterli düzeyde yardım alabildiniz mi?

10. Sizce, yoksulluk sorununun çözümünde hangi yardımlar daha faydalı oluyor?

- a. Gelir azlığınızın sebebi nedir? (Eğitimsizlik, İşsizlik, Sağlık sorunları vb.)

- b. Yapılan yardımların siyasi tercihinize etkisi nasıl oldu?

Yerel.....	Genel.....
.....	
.....	
.....	

